

**NECİP FÂZİL’İN *BÂBLÎLÎ* ESERİNDE
KİYÂFETNÂME İLMİNİN İZLERİ**

Ayşe ÇELİK

**Yüksek Lisans Tezi
İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı
Doç. Dr. Reyhan KELEŞ
2022
Her Hakkı Saklıdır**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI

Ayşe ÇELİK

NECİP FÂZIL'IN *BÂBİÂLİ* ESERİNDE KİYÂFETNÂME İLMİNİN
İZLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Reyhan KELEŞ

ERZURUM-2022

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum “Necip Fâzıl’ın Bâbîâli Eserinde Kıyâfetnâme İlminin İzleri” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim*.

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
☒ Tezimin makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

[31.10.2022]

Ash ıslak imzalıdır

[Ayşe ÇELİK]

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

.....
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili **patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda**, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz **makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış** ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Reyhan KELEŞ danışmanlığında, Ayşe ÇELİK tarafından hazırlanan bu çalışma 07 / 10 / 2022 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Orhan BAŞARAN

İmza: Ashı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Reyhan KELEŞ

İmza: Ashı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi : Doç. Dr. A. Hilal KALKANDELEN

İmza: Ashı ıslak imzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

Ashı ıslak imzalıdır

OF27_V4_03.11.2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IX
ABSTRACT	X
KISALTMALAR DİZİNİ	XI
RESİMLER DİZİNİ	XIII
ÖN SÖZ.....	XV
GİRİŞ	1
I. ÇALIŞMANIN PROBLEMLERİ, AMACI, KAPSAMI, YÖNTEMİ VE ÖNEMİ.....	1
A. PROBLEMLERİ	1
B. AMAÇ	2
C. KAPSAM.....	3
D. YÖNTEM	3
E. ÖNEMİ	5
II. KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

KIYÂFETNÂME: KAVRAMSAL ALAN

1.1. KIYÂFETNÂME: TANIM	11
1.1.1. Batı’da Fizyonomi ile İlgili Eserler-Kıyâfetnâmeler	14
1.1.2. İslâm Dünyasında Kıyâfetnâmeler	16
1.1.2.1. Araplarda Kıyâfetnâmeler	16
1.1.2.2. Farslarda Kıyâfetnâmeler	17
1.1.2.3. Türklerde Kıyâfetnâmeler.....	17
1.1.2.3.1. XV. yy. Kıyâfetnâmeleri.....	18
1.1.2.3.2. XVI. yy. Kıyâfetnâmeleri	19
1.1.2.3.3. XVII. yy. Kıyâfetnâmeleri	19
1.1.2.3.4. XVIII. yy. Kıyâfetnâmeleri.....	20
1.1.2.3.5. XX. yy. Kıyâfetnâmeleri.....	21
1.1.3. Kıyâfetnâmelerin Kullanıldığı Alanlar.....	21
1.2. ÇALIŞMAYA KAYNAKLIK EDEN ŞAİRLER VE KIYÂFETNÂMELERİ	25
1.2.1. Hamdullah Hamdi	25

1.2.1.1. Dîvân	25
1.2.1.2. Hamse	25
1.2.2. Şaban Sivrihisarî	26
1.2.2.1. Kıyâfetnâme.....	27
1.2.3. Seyyid Lokman Çelebi	27
1.2.3.1. Zafernâme	28
1.2.3.2. Selim Han-nâme	28
1.2.3.3. Şehinşah-nâme.....	28
1.2.3.4. Hünernâme	28
1.2.3.5. Zübdetü't-Tevarih.....	28
1.2.3.6. Oğuznâme	28
1.2.3.7. Kıyâetü'l-İnsâniyye fi Şemâilî'l-Osmaniyye.....	28
1.2.4. İbrahim Hakkı	28
1.2.4.1. Dîvân	29
1.2.4.2. Mecdû'atü'l-İrfaniyye	29
1.2.4.3. İnsâniyye.....	29
1.2.4.4. Mecmuatu'l- Meani	29
1.2.4.5. Meşâriku'l-Yûh	29
1.2.4.6. Sefînetu'r-Rûh	29
1.2.4.7. Kenzu'l-Futûh.....	29
1.2.4.8. Defînetu'r-Rûh	30
1.2.4.9. Rûhu'ş-Şurûh.....	30
1.2.4.10. Urvetu'l-İslam	30
1.2.4.11. Heyetu'l-İslam.....	30
1.2.4.12. Tuhfetu'l-Kirâm	30
1.2.4.13. Nubhetu'l- Kelâm	30
1.2.4.14. Ulfetu'l-En'âm.....	30
1.2.4.15. Mârifetnâme/ Kıyâfetnâme.....	30
1.2.5. Enverî	31
1.2.5.1. Numûne-i Enverî- Kıyâfetnâme	31
1.3. KIYÂFETNÂMELERDE GEÇEN AZALAR, HAREKETLER, RENKLER	
VE BUNLARIN DELALET ETTİĞİ HUYLAR	32

1.3.1. Yüz-Vech	32
1.3.2. Göz	34
1.3.3. Kaş-Kirpik.....	38
1.3.4. Baş	40
1.3.5. Alın.....	42
1.3.6. Kulak	43
1.3.7. Zülûf-Saç	44
1.3.8. Yanak	46
1.3.9. Ben	46
1.3.10. Burun.....	46
1.3.11. Ağız	48
1.3.12. Dudak	48
1.3.13. Dişler	49
1.3.14. Dil.....	50
1.3.15. Ses	50
1.3.16. Nefes.....	51
1.3.17. Sakal	52
1.3.18. Çene.....	53
1.3.19. Gerdan-Boyun	54
1.3.20. Kıl.....	55
1.3.21. Omuz	55
1.3.22. Sırt-Arka.....	56
1.3.23. Beden Yapısı-Et	57
1.3.24. Boy-Endam-Kadem.....	57
1.3.25. Göğüs	58
1.3.26. Karın.....	59
1.3.27. Bel	59
1.3.28. Kol.....	59
1.3.29. El-Parmak-Bilek.....	60
1.3.30. Tırnak	61
1.3.31. Göbek	62
1.3.32. Ayak	62

1.3.33. Oyluk.....	63
1.3.34. Baldır.....	63
1.3.35. Damar.....	63
1.3.36. Hal-Davranış.....	63
1.3.37. Renk.....	64
1.3.38. Gülüş.....	66

İKİNCİ BÖLÜM

NECİP FÂZİL: HAYATI, SANATI, ESERLERİ VE BÂBİÂLÎ'DE GEÇEN ŞAHISLAR

2.1. HAYATI.....	69
2.1.1. 1905-1934: Genç Şair.....	69
2.1.2. 1934-1943: Mistik Şair- Abdulhakim Arvâsî'den Sonra.....	75
2.1.3. 1943-1983: Sabık Şair.....	78
2.2. SANATI-POETİKASI.....	81
2.2.1. Şiirlerinde Tema.....	82
2.2.2. Başkalarının Gözünden Necip Fâzıl'ın Sanatı.....	87
2.3. ESERLERİ.....	88
2.3.1. Şiirler.....	88
2.3.2. Hikâye ve Romanlar.....	89
2.3.3. Tiyatro ve Senaryo Romanları.....	90
2.3.4. Hatıra.....	90
2.3.5. Dinî-Tasavvufî Eserler.....	90
2.3.6. Dergiler.....	91
2.3.7. Konferanslar.....	92
2.3.6. Diğer Türler.....	93
2.4. BÂBİÂLÎ'DE GEÇEN ŞAHISLAR.....	93
2.4.1. Abdulhak Hamit Tarhan.....	93
2.4.2. Abdulhakim Arvâsî.....	94
2.4.3. Abdülhak Şinasi Hisar.....	94
2.4.4. Abdullah Cevdet.....	95
2.4.5. Abidin Dino.....	95

2.4.6. Adnan Menderes	96
2.4.7. Ahmet Ağaoğlu	96
2.4.8. Ahmet Dino	96
2.4.9. Ahmet Hamdi Tanpınar.....	96
2.4.10. Ahmet Muhip Dıranas	97
2.4.11. Ahmet Tevfik İleri.....	97
2.4.12. Aka Gündüz.....	97
2.4.13. Ali Fuat Başgil	98
2.4.14. Arif Dino	98
2.4.15. Arif Nihat Asya	98
2.4.16. Bedri Rahmi Eyüboğlu.....	99
2.4.17. Burhan Asaf Belge	99
2.4.18. Burhan Ümit Toprak	99
2.4.19. Burunsuz Tevfik.....	100
2.4.20. Cemal Nadir Güler	100
2.4.21. Cemil Sena Ogun	100
2.4.22. Çallı İbrahim	100
2.4.23. Eşref Şefik	100
2.4.24. Ethem İzzet Benice.....	101
2.4.25. Falih Rıfkı Atay.....	101
2.4.26. Faruk Nâfiz Çamlıbel	101
2.4.27. Fâzıl Ahmet Aykaç.....	102
2.4.28. Fikret Adil Kamertan.....	102
2.4.29. Halide Edip Adivar.....	102
2.4.30. Halit Ziya Uşaklıgil	103
2.4.31. Halit Fahri Ozansoy	103
2.4.32. Hüseyin Nihal Atsız	103
2.4.33. İsmail Hami Danişmend.....	104
2.4.34. İsmet İnönü.....	104
2.4.35. Melih Cevdet Anday	104
2.4.36. Muslih Fer	105
2.4.37. Mükerrerrem Sarol.....	105

2.4.38. Münevver Ayaşlı	105
2.4.39. Nazım Hikmet Ran	105
2.4.40. Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu	106
2.4.41. Nurettin Topçu	106
2.4.42. Nurullah Ataç	106
2.4.43. Orhan Veli Kanık	107
2.4.44. Osman Yüksel Serdengeçti	107
2.4.45. Peyami Safa	107
2.4.46. Sabahattin Eyüboğlu	108
2.4.47. Sadri Ertem	108
2.4.48. Sait Faik Abasıyanık	109
2.4.49. Salih Zeki	109
2.4.50. Samet Ağaoğlu	109
2.4.51. Şevket Süreyya Aydemir	109
2.4.52. Tevfik Fikret	110
2.4.53. Vedat Nedim Tör	110
2.4.54. Yahya Kemal Beyatlı	110
2.4.55. Yakup Kadri Karaosmanoğlu	111
2.4.56. Yaşar Nabi Nayır	112
2.4.57. Yusuf Ziya Ortaç	112
2.5. BÂBİÂLÎ'DE İSMİ GEÇTİĞİ HALDE KİYÂFETNÂME İLE İLGİSİ	
OLMAYAN ŞAHISLAR	112

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NECİP FÂZİL'İN *BÂBİÂLÎ* ADLI ESERİNDE KİYÂFETNÂME İLMİNİN

İZLERİ

3.1. <i>BÂBİÂLÎ</i>'DE İSMİ GEÇİP, FİZİKÎ ÖZELLİKLERİ VEYA KARAKTERİNE	
DAİR BİLGİ VERİLEN ŞAHISLAR	115
3.1.1. Abdülhak Hamit Tarhan	115
3.1.2. Abdülhakim Arvâsî	123
3.1.3. Abdülhak Şinasi Hisar	125
3.1.4. Abdullah Cevdet	131

3.1.5. Abidin Dino.....	135
3.1.6. Adnan Menderes	143
3.1.7. Ahmet Ağaoğlu	146
3.1.8. Ahmet Dino	147
3.1.9. Ahmet Hamdi Tanpınar.....	150
3.1.10. Ahmet Muhip Dıranas	152
3.1.11. Ahmet Tevfik İleri.....	154
3.1.12. Aka Gündüz.....	155
3.1.13. Ali Fuat Başgil	157
3.1.14. Arif Dino	159
3.1.15. Arif Nihat Asya	162
3.1.16. Bedri Rahmi Eyüboğlu.....	164
3.1.17. Burhan Asaf Belge	166
3.1.18. Burhan Ümit Toprak	169
3.1.19. Burunsuz Tevfik.....	170
3.1.20. Cemal Nadir Güler	171
3.1.21. Cemil Sena Ogun	172
3.1.22. Çallı İbrahim	174
3.1.23. Eşref Şefik.....	176
3.1.24. Ethem İzzet Benice.....	179
3.1.25. Falih Rıfkı Atay.....	182
3.1.26. Faruk Nâfiz Çamlıbel	184
3.1.27. Fâzıl Ahmet Aykaç.....	185
3.1.28. Fikret Adil Kamertan.....	187
3.1.29. Halide Edip Adivar.....	188
3.1.30. Halit Ziya Uşaklıgil	190
3.1.31. Halit Fahri Ozansoy	191
3.1.32. Hüseyin Nihal Atsız	192
3.1.33. İsmail Hami Danişmend.....	194
3.1.34. İsmet İnönü.....	195
3.1.35. Melih Cevdet Anday	198
3.1.36. Muslih Fer	199

VIII

3.1.37. Mkerrem Sarol.....	200
3.1.38. Münevver Ayaşlı	201
3.1.39. Nazım Hikmet Ran.....	205
3.1.40. Necip Fâzıl Kısakürek	210
3.1.41. Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu	214
3.1.42. Nurettin Topçu	216
3.1.43. Nurullah Ataç	218
3.1.44. Orhan Veli Kanık	222
3.1.45. Osman Yüksel Serdenęeti	224
3.1.46. Peyami Safa.....	227
3.1.47. Sabahattin Eyüboğlu	232
3.1.48. Sadri Ertem.....	234
3.1.49. Sait Faik Abasıyanık	235
3.1.50. Salih Zeki	240
3.1.51. Samet Ağaoğlu	241
3.1.52. şevket Süreyya Aydemir.....	242
3.1.53. Tefvik Fikret.....	243
3.1.54. Vedat Nedim Tr.....	245
3.1.55. Yahya Kemal Beyatlı	247
3.1.56. Yakup Kadri Karaosmanoğlu.....	252
3.1.57. Yaşar Nabi Nayır.....	255
3.1.58. Yusuf Ziya Ortaç	257
SONUÇ.....	260
KAYNAKÇA	263
ZGEMİş.....	275

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NECİP FÂZIL'IN BÂBİÂLİ ESERİNDE KİYÂFETNÂME İLMİNİN İZLERİ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Reyhan KELEŞ

Ayşe ÇELİK

2022, 275 Sayfa

Jüri: Doç. Dr. Reyhan KELEŞ (Danışman)

Prof. Dr. Orhan BAŞARAN

Doç. Dr. A. Hilal KALKANDELEN

Bu çalışmada, insanın uzuvlarından yola çıkarak karakterine ilişkin çıkarımlarda bulunma ilmi olan kıyâfetnâme ve muhtevası, bu ilmin teşkil ettiği kıyâfetnâmeler, anlamlarından yola çıkarak açıklanacak, konumuzun dünyada ve Müslüman âleminde tarihi seyrinden bahsedilecektir.

Bâbîali'de ismi geçen şahıslardan çoğu, aşına olduğumuz kişilerken, bazıları, Türkiye ikliminde tanınmayan kişilerdir. Bu çalışmada, maruf şahsiyetler üzerinde duracak, bunların da kıyâfetnâme bağlamında özellikleri verilenleri araştırmamıza esas alacağız. Necip Fâzıl'ın karakteri veya görünüşü hakkında bilgi verdiği kişileri, biyografilerine yer vererek inceleyeceğiz. Çalışma üç bölümden müteşekkildir; Birinci Bölüm, kıyâfetnâme ilmi hakkında genel bilgiler ve çeşitli kıyâfetnâme örneklerinden oluşmaktadır. İkinci Bölüm, Necip Fâzıl başta olmak üzere, *Bâbîali*'de ismi geçen ve kıyâfet ilmiyle alakalı bilgi verilen tanınmış şahısların biyografilerinden oluşmaktadır. Bu bölümde, *Bâbîali*'de ismi geçtiği halde, kıyâfetnâme kapsamında değerlendirilemeyecek kişileri, ayrı bir başlık altında vereceğiz. Üçüncü Bölümde ise, daha önce biyografileri verilen kişilerin, bilinen dış- iç özellik ilişkilerini, kıyâfetnâme ilmi çerçevesinde yorumlamaya gayret edeceğiz. Eserde geçen olayların yakın tarihte vuku bulmasından hareketle, analiz edeceğimiz şahısların fotoğraflarına ulaşma kolaylığı, Necip Fâzıl'ın yorumlarını objektif hale getirecektir. Dolayısıyla, kıyâfetnâme ilminin izlerini aradığımız şahsiyetlerin resimleriyle de bulgularımızı teyit etme yoluna gideceğiz.

Anahtar Kelimeler: Türk İslâm Edebiyatı, Kıyâfet, Firâset, Fizyonomi, Necip Fâzıl, Bâbîali, İlm-i Kıyâfet, Kıyâfetnâme.

ABSTRACT**MASTER THESIS****TRACES OF KİYÂFETNÂME IN NECİP FÂZİL’S BÂBİÂLÎ WORK****Ayşe ÇELİK****Advisor: Assoc. Prof. Dr. Reyhan KELEŞ****2022, 275 Pages****Jury: Assoc. Prof. Dr. Reyhan KELEŞ (Advisor)****Prof. Dr. Orhan BAŞARAN****Assoc. Prof. Dr. A. Hilal KALKANDELEN**

In this study, clothes and its content, which is the science of making inferences about the character of a person based on his limbs, will be explained based on their meanings and the historical course of our subject in the world and in the Muslim world will be mentioned.

While most of the people whose nâmes are mentioned in the Sublime Porte are familiar people, some of them are unknown in the Turkish climate. In this study, we will focus on well-known personalities, and we will base our research on those whose characteristics are given in the context of clothes. We will examine the people to whom Necip Fâzıl gave information about her character or appearance, including their biographies. The study consists of three parts; The first part consist of general information about the science of apparel and examples of various apparel. The secon part consists of biographies of familiar faces, especially Necip Fâzıl, whose nâmes are mentioned in the Sublime Porte and who are informed about the science of clothing. In this section, we will give under a separate heading the persons whose nâmes are mentioned in the Sublime Porte, but who will not be considere within the scope of the outfit. In the third chapter, we will try to interpret the known external-internal feature relations of the people whose biographies have been given before, within the framework of the science of outfits. Based on the recent occurrence of the events in the work, the ease of accessing the photographs of the people we will analyze will make Necip Fâzıl’s commens objective. Therefore, ww will try to confirm our findings with the pictures of the personalities whose traces we are looking for in the science of apparel.

Keywords: Turkish-Islamic Literature, clothing, insight, physiognomy, Necip Fâzıl, Sublime Porte, science of clothing, kıyâfetnâme.

KISALTMALAR DİZİNİ

A.Ü	: Atatürk Üniversitesi
Bkz.	: Bakınız
Bl	: Bölüm
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Ed.	: Editör
E1h	: Erzurumlu İbrahim Hakkı
H.	: Hicri
haz.	: Hazırlayan
HH	: Hamdullah Hamdi
Hız.	: Hazreti
Ktp	: Kütüphane
M.	: Miladi
M.Ö	: Milattan Önce
M.S	: Milattan Sonra
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
MİHK	: Manisa İl Halk Kütüphanesi
No	: Numara
okt	: Okutman
ö.	: Ölüm tarihi
s.	: Sayfa
sad.	: Sadeleştiren
SLÇ	: Seyyid Lokman Çelebi
Ş.S.	: Şaban Sivrihisarî
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Trz	: Tarihsiz

TTK : Türk Tarih Kurumu
v. : Varak
vb. : ve benzeri
Yay. : Yayıncılık
YHH : Yusuf Has Hâcib

RESİMLER DİZİNİ

Resim 3.1. Abdülhak Hamit Tarhan	115
Resim 3.2. Abdülhakim Arvâsî	123
Resim 3.3. Abdülhak Şinasi Hisar	125
Resim 3.4. Abdullah Cevdet.....	131
Resim 3.5. Abidin Dino	135
Resim 3.6. Adnan Menderes.....	143
Resim 3.7. Ahmet Ağaoğlu	146
Resim 3.8. Ahmet Dino	147
Resim 3.9. Ahmet Hamdi Tanpınar	150
Resim 3.10. Ahmet Muhip Dıranas	152
Resim 3.11. Ahmet Tevfik İleri.....	154
Resim 3.12. Aka Gündüz.....	155
Resim 3.13. Ali Fuat Başgil.....	157
Resim 3.14. Arif Dino	159
Resim 3.15. Arif Nihat Asya	162
Resim 3.16. Bedri Rahmi Eyüboğlu	164
Resim 3.17. Burhan Asaf Belge	166
Resim 3.18. Burhan Ümit Toprak	169
Resim 3.19. Cemal Nadir Güler	171
Resim 3.20. Cemil Sena Ogun.....	172
Resim 3.21. Çallı İbrahim.....	174
Resim 3.22. Eşref Şefik	176
Resim 3.23. Ethem İzzet Benice.....	179
Resim 3.24. Falih Rıfkı Atay	182
Resim 3.25. Faruk Nâfiz Çamlıbel	184
Resim 3.26. Fâzıl Ahmet Aykaç.....	185
Resim 3.27. Fikret Adil Kamertan.....	187
Resim 3.28. Halide Edip Adıvar.....	188
Resim 3.29. Halid Ziya Uşaklıgil	190
Resim 3.30. Halit Fahri Ozansoy.....	191
Resim 3.31. Hüseyin Nihal Atsız	192

Resim 3.32. Hüseyin Nihal Atsız	193
Resim 3.33. İsmail Hami Danişmend	194
Resim 3.34. İsmet İnönü	195
Resim 3.35. Melih Cevdet Anday	198
Resim 3.36. Muslih Fer	199
Resim 3.37. Mükerrerrem Sarol	200
Resim 3.38. Münevver Ayaşlı	201
Resim 3.39. Nazım Hikmet Ran	205
Resim 3.40. Necip Fâzıl Kısakürek	210
Resim 3.41. Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu	214
Resim 3.42. Nurettin Topçu	216
Resim 3.43. Nurullah Ataç	218
Resim 3.44. Nurullah Ataç	219
Resim 3.45. Orhan Veli Kanık	222
Resim 3.46. Osman Yüksel Serdengeçti	224
Resim 3.47. Peyami Safa	227
Resim 3.48. Sabahattin Eyüboğlu	232
Resim 3.49. Sadri Ertem	234
Resim 3.50. Sait Faik Abasıyanık	235
Resim 3.51. Salih Zeki	240
Resim 3.52. Samet Ağaoğlu	241
Resim 3.53. Şevket Süreyya Aydemir	242
Resim 3.54. Tevfik Fikret	243
Resim 3.55. Vedat Nedim Tör	245
Resim 3.56. Yahya Kemal Beyatlı	247
Resim 3.57. Yakup Kadri Karaosmanoğlu	252
Resim 3.58. Yaşar Nabi Nayır	255
Resim 3.59. Yusuf Ziya Ortaç	257

ÖN SÖZ

Allahu Teâla yârattığı her canlıya, fitratına özgü kıyâfet giydirmiştir. Organlardan ve ciltten mürekkep olan bu kıyâfetlerin, insanın içinden, karakterinden ayrı düşünölemeyeceğı fikri, ilk dönemlerinden itibaren, insanlığın zihnini meşgul edegelmiştir. İnsanlar bilinçli olarak veya farkında olmadan şahıslara, görünüşlerine göre muamele etmiş veya buna göre muamele görmüştür. Tecrübe edilen bu durumlar sebebiyle, dışa olan ilgi artmış, insanlar kendilerini ve bulundukları mekânları güzel göstermeye çalışmışlardır. Bu amaçla, görünömlerine çekidözen vererek itibarlarını artırma gayreti içinde olmuşlardır. Söz gelimi memuriyette kılık kıyâfet düzenlemeleri, disiplin amacıyla olduğı kadar, yöneticilerin ve meslek mensuplarının, halkın nazarında saygınlıklarını artırma amacı da gütmektedir. Aynı şekilde Türk toplumunda takım elbiseliye, kravatlıya karşı saygı ve özenme de bu durumun sonuçları arasında sayılabilir.

İlk kez karşılaştığımız şeyleri, zihnimizdeki kalıplara oturtur, iyi veya kötü yârgısında bulunuruz. Bu tanık olunan olayların ve toplumun değer yârgılarının, bilinçaltımızda oluşturduğu beklentiler sebebiyledir. İşin gerçek yüzüne vakıf olana kadar bu böyle devam eder. Sonuçta ön yârgılarımız bizi yanıltır ya da haklı çıkarır. İşte kümülatif olarak ilerleyen bu süreç, mizaç-karakter ilişkisinin merak edilip araştırılmasıyla sonuçlanmış, insanı fiziksel görünömlerden yola çıkarak iç dünyaya ait, bir iz, bir ipucu bulmaya; görünenden görünmeyene ulaşmak için birtakım çalışmalar yapmaya yöneltmiştir.

İnsanları görünömlerine göre sınıflandırmaya tabi tutan insanoğlu, kadınların ve erkeklerin davranışını bile, kendilerine has özellikleri sebebiyle, ayrı kategorilerde ele almıştır. Örneğın saçları uzun olduğı için, kadınların anlayışlarının kıt olduğı kanaatine varılmıştır. Bu algı çoğı toplumda aynıdır. Bu bağlamda, *saçı uzun akli kısa* deymi ele alınacak olursa, Ukrayna'da da, ölkemizdeki anlamıyla kullanılıyor olması, bazı yârgıların evrenselliğini gözler önüne sermektedir. Başka bir örnek de; kadınlar daha iyi iletişim kurma becerilerine sahip olduklarından, konuştukları zaman, çok konuştukları düşünölmüştür. Bu davranışları sebebiyle sırsız olarak nitelenmişlerdir. Yine Ukrayna'da bu babda, "*Kadına doğruyu söyleme, papaza borç verme.*" atasözü kullanılır.

İletişimin en temel ögelerinden biri olan beden dili, muhatap üzerinde bıraktığı tesir açısından kıyâfet ilmine benzer. Yapılan araştırmalara göre insanların birebir kurdukları

iletişimde, %7-10 kelimelerin, %30-38 ses tonunun ve %55-60 beden dilinin etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Günümüzde programlara, konferanslara konu olan beden dili hakkında azımsanamayacak ölçüde eser telif edilmiştir. Kıyâfetnâmeleri daha iyi anlamak için bu tür eserlerin önemi haizdir. Zira beden dili nasıl bir algı yâratıyor ve doğru kullanılması halinde, alıcı üzerinde nasıl olumlu etki bırakıyorsa, kıyâfetnâmeleri doğru okuyanların da olumsuz temayüllerinde, iyileşmeler olacağı gözden kaçırılmamalıdır.

Geçmişte bu gibi sebeplerden dolayı hayatın her alanında yer bulmuş olan kıyâfet ilmi, Divan edebiyatının kendini diğer edebiyatlara bırakması ve devlet sınırları içinde meydana gelen köklü değişikliklerle, yavaş yavaş unutulmaya yüz tutmuştur. Cumhuriyet dönemi edebiyatında kıyâfet ilmiyle ilgili çalışmalar yapılmışsa da, bu bir elin parmaklarını geçmeyecek sayıdadır.

Necip Fâzıl'ın kıyâfet ilmiyle iştigal ettiği bilgisinden hareketle, eserindeki şahısları, bu ilim çerçevesinde mi değerlendirdiği merakımızı celbetmiştir. Hem bu amaçla hem geçmişle günümüz arasında köprü kurarak, tarihin raflarında tozlanmaya mahkum edilmiş kıyâfetnâmeleri gün yüzüne çıkararak yeniden bu ilmin canlanmasının imkânını sorguladığımız çalışmamızda, Necip Fâzıl'ın *Bâbıali* adlı eseri, bu bakımdan labaratuvar görevi görmektedir. Araştırmamız, elimizdeki verilerin, yakın tarihe uyârlandığında ne gibi sonuçlar elde edileceğine dair bir dizi denemeler içeren bir araç görevi görmektedir.

Eserde, adı geçen şahısların çoğuyla ilgili fizikî özelliklere yer verilerek, okurdan bu şahısların karakterine dair çıkarımlar yapılmasının istendiği yönünde bir hava sezilmektedir. Necip Fâzıl, bazen bunu okuruna bırakmadan bizzat kendi üstlense de, çoğu zaman karakterini vermek suretiyle, kişilerin fizikî özellikleriyle olan bağlantılarını düşündürdüğü de akıllara gelmektedir. Tüm bunların yanı sıra, kıyâfetnâmenin sosyal-tecrübevî bir ilim olmasından dolayı, yanılma payının olabileceği varsayımından hareketle, en azından isabet oranının ne kadar olabileceğini, bizzat yaşantılarıyla tarih sahnesinde yer almış ve halkın büyük çoğunluğu tarafından aşına olunan şahsiyetler üzerinde denenerek, bu ilmin ne kadar isabet ettiğinin, daha iyi anlaşılabilmesi kanaatindeyiz.

Bu çalışma “Atatürk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi”nce desteklenmiştir. Proje numarası SYL-2022-10415 şeklindedir.

Çalışma süresince gerek bilgi birikimiyle gerekse değerli vaktini ayırarak katkılarını esirgemeyen kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Reyhan KELEŞ'e, lisans-yüksek lisans süresince ilminden istifade ettiğim, başta saygıdeğer hocalarım Doç. Dr. Mehmet GÖKTAŞ, Doç. Dr. Hilal KALKANDELEN ve Prof. Dr. Orhan BAŞARAN olmak üzere bütün hocalarıma; maddi-manevî destekleriyle her zaman yanımda olan, yoğunluğum nedeniyle vakit ayıramadığım kıymetli anneme, babama; bilhassa, eğitim-öğretim hayatımın şekillenmesinde ve ilerlemesinde çok mühim yere sahip kıymetli abim Cüneyt ÇELİK'e; yengeme, ablalarım, yeğenlerime; yorumları ve teşvikiyle tezimin tamamlanmasına katkıda bulunan sevgili eşim Burak ÇÖREK'e; diğer aile büyüklerime ve arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim.

Ayşe ÇELİK

Erzurum-2022

GİRİŞ

I. ÇALIŞMANIN PROBLEMLERİ, AMACI, KAPSAMI, YÖNTEMİ VE ÖNEMİ

A. PROBLEMLERİ

Çalışmada karşılaşılan öncelikli problem, temel kaynaklara ulaşma noktasında yaşanmıştır. Bunun için mezkûr eserler veya onlar hakkında yapılan çalışmaları detaylıca inceleme gayreti güdülmüştür. Araştırmayı yaparken temel amacımız, birincil kaynaklar üzerinden hareket etmektir, fakat bunlara ulaşma zorluğu, maliyeti, zaman faktörü vb. gibi imkânların kısıtlılığı bu amacımızı sınırlamaktadır.

Karşılaşılan bir diğer problem şudur: Kıyâfet ilminde ele alınan organlar ve hareketler sayıca fazla olup, bunların delalet ettiği huylar da çeşit çeşittir. Bir insan üzerinde gerek organlarından gerek hareketlerinden yola çıkarak muhtelif yorumlar yapmak mümkündür. Bir kıyâfetnâmenin ihtiva ettiği bilgiler bile yeterince ayrıntı içermekteyken, birkaç kıyâfetnâmenin bilgilerini bir araya getirerek bir yârgıda bulunmak, çeliştiği noktaları uzlaştırmak bir hayli zordur. Şahsiyetleri her bir uzvu açısından değerlendirmeye tabi tutmak, çok uzun süreli, büyük çaplı ve hacimli bir çalışmayı gerektirir. Hele bunu birden fazla şahıs üzerinde yapmak çalışmanın sınırlarını bir hayli zorlamaktadır.

Çalışmamızın muhtevası olan *Bâbîâli*'de yer alan şahsiyetlerle alakalı Necip Fâzıl'ın verdiği bilgiler sınırlıdır. Bazı şahıslar hakkında fotoğraflara bakmadan veya farklı kaynaklara başvurmada kıyâfetnâme tahlili yapmak mümkün değildir. Bahsettiğimiz bu şahısları çalışmamıza farklı kaynaklarla desteklemek suretiyle, yer vererek araştırmamızı ve kıyâfetnâme örneklerini zenginleştirmeye çalıştık. Her ne kadar konunun kapsamı dışında gibi görünse de, Necip Fâzıl'ın az da olsa değindiği herhangi bir şahsı dâhil etmemek hem çalışmamızın hacmini azaltacak hem de kıyâfetnâme açısından incelenmeye müsait bir bilgiyi saf dışı bırakarak çalışmamızı sınırlandırmış olacağımızdan, bunların önüne geçmek için haklarında kıyâfet ilmine malzeme olabilecek bilgi verilmiş olan bütün şahısları değerlendirmeye gayret ettik.

Bir diğer güçlük ise şudur ki Necip Fâzıl'ın eserinde geçen şahısların hiçbiri şu an hayatta olmadığından, kıyâfetnâme tahlili, Necip Fâzıl'ın verdiği bilgiler öncülüğünde ve

günümüze ulaşan mevcut fotoğraflarından yâarlanılmak suretiyle yapılmaya çalışılacaktır. Fakat gerek Necip Fâzıl'ın verdiği bilgilerin sübjektif yârgılar barındırması, gerekse fotoğrafların siyah-beyaz oluşu veya açısı bizi yanlış yönlendirebileceğinden, bu hudutlar eşliğinde yapacağımız araştırmamız değerlendirilirken, bahsi geçen hususlara dikkat edilmesi faydalı olacaktır.

B. AMAÇ

Günümüzde metin merkezli çalışmaları tamamlanan kıyâfetnâmelerin, uygulama sahasına çıkma vakti gelmiştir. Bugün nüshası bulunup çalışılmamış kıyâfetnâme yok denecek kadar azdır. Latinize edilmiş bu eserler üzerinde, konu bazlı çalışmalar çok fazla yekûn tutmamıştır. Hele kıyâfetnâme tezahürlerini başka eserlerde arama girişimi bir iki makaleyle sınırlı kalmış, bu konuda tez veya doktora çalışması gibi büyük çaplı araştırmalara rastlanmamıştır. Bizim amacımız akademileşme süreci oturmuş, kökleşmiş edebiyat alanında, böyle bir eksikliği doldurmak ve yaptığımız çalışmayla sonrakilere örnek teşkil etmektir.

Araştırmamız sayesinde, kıyâfetnâmelerin multidisipliner olarak araştırılması ve hayatilik ilkesi gereği teorik plandan kurtularak günlük yaşamda kullanılabilmesine kapı aralanacaktır. Kıyâfetnâme ilmini, şiir dışında, farklı edebî türlerde de örneklendirerek, alanında bir temel de biz atıp; bu ilmî ve edebî türü yeniden dikkatlere sunmak ve sadece sosyal bilimler alanında değil, fen bilimleri gibi alanlarda da üzerine bina edilebilecek yeni çalışmaları teşvik etmek gayesini gütmekteyiz. Araştırmamızda da ortaya koyacağımız üzere, geçmişte bu ilimden çeşitli alanlarda yâarlanılmıştır. Fakat Tanzimât Dönemi'nin Divan edebiyatına karşı olumsuz tutumu, bu alandaki edebî türlerin geri plana atılmasına yol açmış, diğerleri gibi kıyâfetnâmeler de tarihin tozlu raflarına terk edilmiştir. Bu alanda akademileşme sürecinin başlamasıyla az da olsa üzerinde durulan kıyâfetnâme ilmi, günlük hayatta her ne kadar örtük yolla varlığını devam ettirse de, bugün böyle bir ilmin varlığından birkaç ilgili dışında çoğu insan haberdar değildir. Yapacağımız çalışmanın faydası burada ön plana çıkmaktadır ki, kıyâfet ilminin uygulama sahasına transfer edilebilmesine zemin hazırlayacak ve yaşantının bir parçası olduğunu bilinçli bir ifade şekline dönüştürecektir.

Bunun için ele aldığımız Necip Fâzıl'ın *Bâbîâli* eserinin tahlilini, kıyâfet ilmine uygunluğu veya tezatlığı noktasında değerlendirmeye tabi tutacağız. Çalışmamızın başka çalışmalara kaynaklık ettiğini ve farklı alanlarda kullanıldığını görmekte temel amaçlarımızdandır. En önemlisi ise bu ilmi halka ulaştırmaktır.

C. KAPSAM

Çalışmamız, edebiyat türleri içerisinde, halk üzerinde bile büyük tesir bırakmış kıyâfetnâme türünü açıklama ve örneklendirme suretiyle bir sonuca vardığımız birinci bölüm; Necip Fâzıl ve *Bâbîâli* eserinde geçen şahısların biyografilerinin yer aldığı ikinci bölüm ve bu şahısların kıyâfet ilmi kapsamında tahlil edildiği üçüncü bölümden oluşmaktadır. Eser o günün eğlence mekânlarından sayılabilecek ve çoğu zaman fikrî tartışmalar yapmak için bir araya gelinen ve bu yönüyle bir kıraathaneyi andıran Bâbîâli'de, Necip Fâzıl'ın, buluştuğu bilim, sanat, edebiyat ve politik sahalarda az çok söz sahibi olmuş kişileri, önce fizikî özelliklerini betimleyip, sonra karakterine yönelik, bir münekkid edasıyla çıkarımlarda bulunduğu bir konu yapısına sahiptir. İşte bu yönüyle kıyâfetnâme ilmini andıran eseri konu alan çalışmamızı, Necip Fâzıl'ın daha önce İbrahim Hakkı'nın, bir bölümü "Kıyâfetnâme" başlığı taşıyan *Mârifetnâme* eserini okumasını da dayanak kabul ederek, yapılan tespitlerin kıyâfet imiyle örtüştüğü yerleri tespit edeceğiz. Aynı zamanda şahıslara ait fotoğraflarla ve daha önce incelediğimiz muhtelif kıyâfetnâmelerle karşılaştırarak ilgi çekici, düşündürücü ve hayatın çeşitli alanlarında faydalanılabilecek içeriğe büründürmeye çalışacağız.

D. YÖNTEM

Divan edebiyatında, kıyâfet ilminin demirbaşları olan Hamdullah Hamdi ve İbrahim Hakkı'nın eserleri başta olmak üzere, elimizde nüshası olan kıyâfetnâmelerle destekleyeceğimiz çalışmamızı, metin analizi yöntemiyle, bölümler halinde inceleyeceğiz. Özet ve girişten sonra birinci bölümde, kıyâfetnâme ilmi ayrıntılarıyla ele alınacaktır. Bu bölümde kıyâfet ilminin, kıyâfetnâmenin anlamları, kıyâfet ilminin geçmişi ve dünyada farklı isimlendirilişi; hususi olarak da İslâmî edebiyatlarda kıyâfet ilminin tarihî seyri hakkında bilgi verilmiştir. İslâm dünyasında, en geniş alan ise Türklerde kıyâfet ilmi ve kıyâfetnâmelerin tarihine ayrılmıştır. Bilhassa Osmanlı

döneminde ilk örneklerine tanıklık ettiğimiz kıyâfetnâmeler, yüzyıllar halinde başlıklandırılarak her yy. da hangi eserin yazıldığı belirtilmiş ve eser hakkında kısa açıklamalara yer verilmiştir. Bu ilimden hangi alanlarda nasıl yâarlanıldığından bahsedildikten sonra uzuvlar ve onların huylara alameti örneklendirilerek açıklanmıştır. İkinci bölümde önce, Necip Fâzıl'ın hayatı dönemler halinde incelenecek, eserleri hakkında bilgi verildikten sonra, *Bâbîâli*'de ismi geçen kıyâfet tahliline müsait şahsiyetlerin biyografilerine yer verilecektir. Üçüncü bölüm ise konumuzun asıl muhtevasını teşkil eden Necip Fâzıl'ın *Bâbîâli* eserinde ismi geçen şahıslar üzerinde ilm-i kıyâfet tahlili yaptığımız bölümdür. Bu bölümde inceleme yaparken öncelikle birincil kaynaklardan edindiğimiz bilgiler baz alınarak, Necip Fâzıl'ın kitabındaki kahramanlar hakkında yaptığı tarifi, onların fotoğraflarıyla karşılaştırarak/ilışkilendirerek, isabet edilen veya çelişen noktalar tespit edilecektir. Çalışmayı oluştururken temel kaynaklardan ve bu kaynaklar üzerine yapılmış çalışmalardan yâarlanılacaktır.

Başta da vurguladığımız gibi bu çalışmada kıyâfet ilminin sadece edebiyatla sınırlı olduğu tabusu yıkılarak, bunun fenni- sayısal alanlarla da ilgili olduğuna dikkat çekmek istedik. Bunun için çalışmamızın birinci bölümünde, tıp vs. gibi alanlarda bu ilmin nasıl kullanıldığına dair örneklere yer verdik. Araştırmamızı somut verilerle destekleme yolunu tercih etmemizin de sosyal bilimler alanını renklendireceği kanaatindeyiz. Örneğin kıyâfet ilminin hayatın normal akışında yeri olduğu varsayımından yola çıkarak, bundan takriben yârim asır önce yaşamış ve bu yönüyle otobiyografik bir esere konu olmuş şahsiyetler üzerinde analizler yapıp, bu analizler sonucu yaptığımız tespitleri, fotoğraflarıyla karşılaştırmak suretiyle, sosyal bilimler alanında alışılmışın dışına çıkıp, daha objektif veriler elde etmeye çalıştık. Bununla sosyal bilimler alanının sadece öznel yanına vurgu yapılmasının da bir nebze olsun önüne geçmeyi amaçladık. Ayrıca, birçok toplumda izlerine rastlanması ve mezkûr eserlerdeki tespitlerin birbirine yakın olması sebebiyle, ilm-i kıyâfetin tecrübevî ve gözleme dayalı mütevatir haber kıymeti taşıdığını da dikkatlere sunmayı amaçladık.

Bu ve benzeri durumlardan dolayı, tezimizin de amacına hizmet etmesi ve meramımızın daha iyi anlaşılması açısından, Necip Fâzıl'ın sözleri üzerinden ve mevcut fotoğraflarda en çok dikkat çeken özelliklerden hareketle çalışmamızı sınırlı tutmayı tercih ettik. Yaptığımız araştırmalar esnasında, eserde adı geçen şahıslarla ilgili farklı kaynaklarda geçen özellikleri de araştırmamıza destek olması amacıyla kaynak olarak

kullandık. Necip Fâzıl'ın şahıslarla ilgili söyledikleri kısıtlı olduğundan fizikî hatlar ile ilgili olarak yapılan çıkarımlar tamamıyla eski fotoğraflardan yapıldığı ve bu fotoğrafların yanıltma payının yüksek olabileceği düşünülerek yapılan yorumlarda "kat'i suretle böyledir" fikrinden ziyade "bu şekilde olabilir" yaklaşımı tercih edilmiştir.

E. ÖNEMİ

Kıyâfetnâmelerin tezahürlerini başka türlerde aramaya yönelik girişimler daha önce de denenmiş olsa da, bu genelde hayali, destansı kahramanlar üzerinde olmuştur. Çalışmamız, gerçek şahsiyetler üzerinde ilm-i kıyâfet tahlili yapılması ve bu şahsiyetlerin özelliklerini, kıyâfet ilmi perspektifinde fotoğraflarla mukayese etme gibi açılardan, alanında ilklerden sayılabilir. Zira yapılan çalışmaları, çeşitli materyallerle destekleme, bugün sosyal bilimler alanının en büyük boşluğudur ve biz bu boşluğu doldurma ve bu alandaki tek düzelikten uzaklaşma amacı gütmekteyiz

Kıyâfet ilmini topluma kazandırma yolunda, alanın bilim uzmanlarına büyük roller düşmektedir. Unutulmaya yüz tutmuş ilimlerden biri olan kıyâfetnâme ilmi, araştırma sayesinde yeniden gün yüzüne çıkacak ve meraklılarıyla buluşacaktır. Her bilimsel çalışmanın kendinden sonrakilere zemin hazırladığı savından hareketle, yapacağımız çalışma başka çalışmalar için esin kaynağı oluşturacak ve bunu akademik alanın dışına taşıyacaktır. Kitle iletişim araçları başta olmak üzere dikkat çekecek yollarla halka indirgenmesi kolaylaşacaktır. Kıyâfetnâme yazarlarının da üzerinde durduğu üzere, bu ilim sayesinde kişi var olan cevherlerinin farkına varacak veya zaaflarını kontrol altına alacaktır. Bugün psikolojide varlığını kabul ettirmiş ödünleme mekanizması, tam da bu amaca hizmet etmektedir. Birçok insan dolaylı yollardan eksikliklerinin farkına vararak bunları telafi yoluna gitmektedir. Bu farkına varma olayını, kıyâfet ilminin yaygınlaştırılması suretiyle gelişigüzel, bilinçaltı savunma mekanizması olarak kullanmak yerine, bilinç düzeyine taşıyacak ve daha mantık düzeyinde girişimler sayesinde var olan olumsuzluklar yeteneklere dönüştürülecektir.

II. KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR

Kıyâfetnâme türünde, Osmanlıca nüshalar incelenerek latinize edilmiş bilimsel çalışmalar, büyük bir yer tutmaktadır. Hatta artık nüshası bulunup da latinize edilmemiş

eser yok denebilir. Haliyle bu çalışmalar esnasında kıyâfetnâmeler hakkında ıstılahi, tarihî bilgilere ve bu ilimden hangi alanlarda istifade edildiğine dair bilgiler de verilmiştir. Fakat bunların farklı alanlarda ne şekilde işlendiği ve bu ilimden günümüzde başta edebî eserler olmak üzere farklı alanlarda nasıl yârarlanıldığına dair çalışma, bir iki makaleyle sınırlı kalmış, yüksek lisans-doktora düzeyinde büyük çaplı bir araştırmaya henüz rastlanmamıştır.

Kıyâfetnâmelerin en meşhurlarından olan Hamdullah Hamdî¹ ve Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın eserleri araştırmamıza başyapıtlık edecektir. Bunlar bizzat kıyâfetnâme türünün önemli örneklerinden olduğundan vereceğimiz bilgi ve örneklendirmelerin büyük kısmı bu eserlere dayandırılacaktır.²

İkincil kaynaklarımız ise yukarıda zikredilen eserler dışında, kıyâfetnâmeler üzerine yapılan bilimsel çalışmalardır ki bunların başında doktora ve yüksek lisans tezleri gelmektedir. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır:

Kıyâfet İlmî Türk Edebiyatında Kıyâfetnâmeler ve Şabân Sivrihisârî'nin Kıyâfetnâmesi, Kenan Bozkurt tarafından yapılan yüksek lisans tezi olup, kıyâfet ilmi hakkında ayrıntılı bilgiler ihtiva etmektedir. Tez beş bölüm halinde hazırlanmıştır. Araştırmanın birinci bölümü kıyâfet ilmine dair bilgilerin verildiği bölümdür. İkinci bölümde, kıyâfetnâmeler, kıyâfetnâmelerin tarihi ve kıyâfetnâme örnekleri sıralanmıştır. Üçüncü bölümde kıyâfetnâme ilminin sosyolojik etkilerinden ve diğer ilimlerle ilişkilerinden bahsedilmiştir. Dördüncü bölüm, Sivrihisârî'nin hayatına ve eserlerine ayrılmıştır. Bu bölümde Sivrihisârî'nin *Kıyâfetnâme* adlı eseri hakkında teknik bilgiler verilmiştir. Son bölümde ise eserin Arapça metnine, açıklamaları dipnotta verilmek suretiyle yer verilmiştir.³

Çetin Can tarafından hazırlanan, *Muhammed b. Ayas Kıyâfetnâme* isimli yüksek lisans tezi ise, Giriş, İnceleme, Metin ve Dizin bölümlerinden oluşmuştur. Girişte eserin işlenişi hakkında açıklamalarda bulunulmuştur. İnceleme kısmı metin hakkında teknik ve

¹Âmil Çelebioğlu, "Kıyâfe(t) İlmî ve Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdî İle Erzurumlu İbrâhim Hakkı'nın Kıyâfet-nâmeleri", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB. Yayınları, İstanbul 1998, 225-262. (Hamdullah Hamdî'nin Kıyâfetnâmesini bu çalışma yoluyla inceledik)

² Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, (Sad. Hamza Taşkın), Ravza Yayınları, İstanbul 2018, 17. Bölüm, 671-690.

³ Kenan Bozkurt, *Kıyâfet İlmî Türk Edebiyatında Kıyâfetnâmeler ve Şaban Sivrihisari'nin Kıyâfetnâmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır 2008.

şekli özelliklerinin verildiği bölümdür. Metin kısmında, eser transkripsiyonlu haliyle aynen aktarılmıştır.⁴

Tezlerin yanı sıra bu alanla alakalı pek çok makale yayımlanmıştır. Âmil Çelebioğlu'nun “Kıyâfetnâme ve Akşemseddinzade Hamdullah Hamdi ile Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Kıyâfetnâme'si” adlı makale bunların başında gelmektedir. Çelebioğlu bu çalışmasıyla, ilm-i kıyâfet hakkında bilgiler vermiş, Hamdullah Hamdi ve İbrahim Hakkı'nın Kıyâfetnâmelerini ayrı ayrı incelemiş ve bunları mukayese ederek benzer ve farklı yönlerini tespit etmiştir.⁵

Bilal Elbir'in “Yazarı Bilinmeyen Bir Kıyâfetnâme Üzerine” adlı çalışması, kıyâfetnâmeler hakkında genel bilgilerin bulunduğu bölümle, Manisa İl Halk Kütüphanesi'ne kayıtlı, yazarı bilinmeyen bir kıyâfetnâmenin incelemesinin yapıldığı iki bölümden oluşmaktadır. Bizim temel aldığımız kıyâfetnâmelere biri de bu eser olup, Necip Fâzıl'ın eserinin tahlilini yaparken seçtiğimiz örneklerin bir kısmını da bu eser teşkil etmektedir.⁶

Abdülkadir Erkal'in, “Kıyâfetnâmeler Üzerine” adlı makalesi bu alanda sayılabilecek önemli çalışmalardandır. Abdülkadir Erkal bu çalışmada, ilm-i kıyâfetin kökenine, tarihine Müslüman-Türk özelinde kıyâfetnâme geleneğine dair tespitlerini nakletmiştir. Ayrıca kıyâfetnâmelerin toplumdaki psikolojik etkilerine dair bir başlık açarak kıyâfetnâme ilmine farklı bir yorum getirmiştir.⁷

Mehmet Serhan Tayşi'nin *İslâm Medeniyeti Mecmuası*'nda yayınlanan, “Kıyâfet İlmi ve Seyyid Lokman Çelebi'nin Kıyâfetnâmesi” adlı makalesi ise, genel olarak kıyâfet ilmi hakkında, özel olarak ise, Seyyid Lokman Çelebi'nin hayatı, eserleri ve *Kıyâfetü'l-İnsaniyye fî Şemâil-i'l-Osmaniyye* adlı kıyâfetnâmesi hakkında ayrıntılı bilgilerin yer aldığı bir makaledir. Serhan Tayşi bu eserin farklı nüshalarına ve eserin metnine yer vermiş, daha sonra bulgularını sentezleyerek çalışmasını sonlandırmıştır.⁸

⁴ Çetin Can, *Muhammed bin Ayas Kıyâfet-nâme (İnceleme- Metin- Dizin)*, (Yüksek Lisans Tezi), Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bingöl 2019.

⁵ Çelebioğlu, “Kıyâfet İlmi”, 225-262.

⁶ Bilal, Elbir, “Yazarı Bilinmeyen Bir Kıyâfetnâme Üzerine”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 19, 2017, 37-58.

⁷ Abdülkadir Erkal, “Kıyâfetnâmeler Üzerine”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (13), 1999, 217-225.

⁸ Mehmet Serhan Tayşi, “Kıyâfet İlmi ve Seyyid Lokman Çelebi'nin Kıyâfet-Nâmesi”, *İslam Medeniyeti Mecmuası*, 4(2), 1979, 94.

Ahmet Kartal, “Şeyh Baba Yusuf ’un Kıyâfetnâmesi” isimli makalesinde, kıyâfet ilmi hakkında genel bilgiler vermiş ve Şeyh Baba Yusuf’un *Mevhûb-ı Mahbûb* adlı eserinin kıyâfetnâme bölümünü analiz etmiştir. Eserin İbn Arabî’nin *Fütuhatu’l-Mekkiyye* eserinden yâarlanmak suretiyle oluşturulduğu da dikkatlere sunulmuştur. Ahmet Kartal, çalışmasında eserin metnine de yer vermiştir.⁹

Mine Mengi’nin, “Kıyâfetnâmeler Üzerine” adlı makalesi bu alanın en eski çalışmalardan biridir. Çoğu çalışmaya da kaynaklık eden makalede, kıyâfet kelimesinin sözlük anlamı irdelenmiş, kıyâfet ilminin farklı bilimlerle ilişkisi incelenmiş, daha ziyade Hamdullah Hamdi ve İbrahim Hakkı’nın eserleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca toplumda ve atasözlerinde kıyâfet ilminin yansımaları da örneklendirilerek nakledilmiştir.¹⁰

Çalışmanın asıl bölümü olan Necip Fâzıl’ın *Bâbıâli* eseri bütün verileri, bulguları içeren ana kaynaklarımızdan biridir. Bu bölümü oluştururken Necip Fâzıl hakkında bilgi toplamak için, şairin diğer eserlerinden de yâarlanılmıştır.¹¹

Necip Fâzıl Kısakürek’in Siyasal ve İdeolojik Kimliği, Buse Çirim tarafından hazırlanmış yüksek lisans tezidir. Necip Fâzıl’ın ideolojik kimliğini yorumlarken yâarlandığımız bu çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Necip Fâzıl’ın hayatı dönemler halinde incelenirken, ikinci bölüm daha çok CHP, az da olsa DP iktidarı dönemleriyle ilgili Necip Fâzıl’ın değerlendirmelerini içeren derlemelerden oluşmaktadır. Son bölüm ise Necip Fâzıl’ın *Ağaç* ve *Büyük Doğu* dergilerinde, yâargılanmasına da sebep olan, İslâm ideolojisiyle alakalı yazılarından oluşmaktadır.¹²

Sevgi Demirci’ye ait yüksek lisans tezi olan, *Necip Fâzıl Kısakürek’in Edebî ve Fikrî Eserlerinde Poetik Cedel* adlı çalışma da, Necip Fâzıl’ın edebî yönü hakkında araştırmaları ihtiva etmektedir. Bu çalışmada Necip Fâzıl’ın cedel yöntemini şiirlerine

⁹ Ahmet Kartal, “Şeyh Baba Yusuf’un Kıyâfet-nâmesi”, Akademik Bakış Yayınları, (4), İstanbul 1998, 55-58.

¹⁰ Mine Mengi, “Kıyâfetnâmeler Üzerine”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, T.D.K Yayınları, Ankara 1977, 99-309.

¹¹ Necip Fâzıl, *Bâbıâli*, (21. Basım), Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 2019; Necip Fâzıl, *Çile*, (81. Basım), Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 2015, Necip Fâzıl, *O ve Ben*, (39. Basım), Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 2017.

¹² Buse Çirim, *Necip Fâzıl Kısakürek’in Siyasal ve İdeolojik Kimliği*, (Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2019.

nasıl yansıttığı örneklendirilerek açıklanmıştır. Demirci, aynı zamanda, Necip Fâzıl'ın cedel yöntemini kullandığı eserlerini de ayrı bir bölüm halinde incelemiştir.¹³

Necip Fâzıl Kısakürek'in Nesir Türündeki Sanat Eserleri Üzerine Tahlilî Bir Çalışma adlı doktora çalışması Necip Fâzıl'ın şairliği dışındaki edebî yönüne ve nesir tarzındaki eserlerinin tahliline yöneliktir. Araştırmada, mensur olarak neşrettiği eserlerin daha çok olduğu vurgulanırken, otobiyografisini de çalışmasına dâhil etmesi sebebiyle, Necip Fâzıl'ın *Bâbîâli* adlı eserine ait değerlendirmelerden istifade ettik. Eserin beşinci bölümü daha ziyade konumuzla alakası bakımından önem taşımaktadır. Bu bölüm Necip Fâzıl'ın hayatı ve sanatçı yönünü kendi gözüyle yorumlamasından ve *Bâbîâli*'yi değerlendirmesinden dolayı bizim için ayrıca önem taşımaktadır.¹⁴

İslâm tarihi alanında yüksek lisans tezi olan, Talha Özdemir'in, *Fiziksel Özellikleri Bağlamında Hz. Ali ve Arap Toplumundaki Yeri* adlı çalışması, fiziksel özellik- karakter ilişkisini yansıtmaları ve bu yönüyle kıyâfet ilmine çağrışım yapması bakımından, her ne kadar edebiyat alanında olmasa da, konumuza benzerliği cihetiyle yârarlandığımız çalışmalar arasında yer almıştır.¹⁵

Makale tarzında diğer edebî türlerde kıyâfetnâme izi arama girişimine örnek olarak, Şahmurat Arık'a ait, "Ahmet Mithat Efendi'nin Romanlarında Kıyâfet İlminin Tesirleri" adlı çalışma zikredilebilir. Bu çalışmada romanlardaki kahramanların, Ahmet Mithat'ın gözüyle kıyâfet ilmini çağrıştıran özellikleri tespit edilmiştir. Yalnız kahramanlar hayal ürünü olduğundan, tespitleri kanıtlama imkânı bulunmamaktadır. Buna rağmen Ahmet Mithat'ın kahramanlarını fiziksel özellikleri bağlamında tasvir etmesi bu ilme çağrışım yapmış olup, makale boyutunda da olsa kıyâfet ilmiyle uyumlu bulgular tespit edilmiştir.¹⁶

Bekir Direkçi-Hidayet Duyâr tarafından hazırlanan "Kıyaftenâme Numûne-i Enverî" adlı çalışmada, kıyâfetnâmeler hakkında genel bilgilerin verildiği bölüm,

¹³ Sevgi Demirci, *Necip FÂZIL Kısakürek'in Edebi ve Fikri Eserlerinde Poetik Cedel*, (Yüksek Lisans Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018.

¹⁴ Fatih Demir, *Necip FÂZIL Kısakürek'in Nesir Türündeki Sanat Eserleri Üzerine Tahlilî Bir Çalışma*, (Doktora Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır 2018.

¹⁵ Talha Özdemir, *Fiziksel Özellikleri Bağlamında Hz. Ali ve Arap Toplumundaki Yeri*, (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2020.

¹⁶ Şahmurat Arık, "Ahmet Mithat Efendi'nin Romanlarında Kıyâfet İlminin Tesirleri", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 30/0, Zonguldak, Temmuz 2012.

Enverî'nin mezkûr kıyâfetnâme metninin direkt incelemesi ve eserin tıpkıbasımının en sonda verilmesiyle son bulmaktadır.¹⁷

Yukarıda da özetlediğimiz üzere, kıyâfetnâmeler üzerinde metin merkezli çalışmalar büyük bir yer tutmaktadır. Konu merkezli çalışmalara ise nadir rastlanmaktadır. Bahsettiğimiz üzere bir iki makale dışında, bu alanda geniş perspektifli çalışmalar pek yoktur. Bizim bu konuyu yüksek lisans tezi olarak çalışmaktaki amaçlarımızdan biri, kıyâfetnâme ilminin farklı edebî türlerde ne şekilde işlendiğini tespit etmek ve bu alandaki eksikliği tamamlamaya çalışmaktır.

¹⁷ Bekir Direkçi-Hidayet Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, (ed. Orhan Yavuz), Palet Yay., Konya 2017, 46.

BİRİNCİ BÖLÜM

KIYÂFETNÂME: KAVRAMSAL ALAN

1.1. KIYÂFETNÂME: TANIM

Kıyâfetnâme, *kıyâfet* ve *nâme* sözcüklerinin terkibinden meydana gelmiş edebî bir terimdir. K-y-f kökünden türeyen *kıyâfet*, Arapça bir kelime olup, “takip etmek, iz sürmek, peşi-sıra gitmek” manasına gelmektedir. Kıyâfetin Farsça anlamı Türkçe anlamıyla hemen hemen aynı olup, “şekil, endam, görünüş” anlamlarına gelecek şekilde kullanılmıştır.¹⁸ Özetle kıyâfetin ıstılahi anlamı şu şekildedir: İnsanın saç, kulak, el gibi organlarının oluşturduğu dış görünüşünden yola çıkarak, karakterini, ahlakını, içsel özelliklerini anlamaya çalışan sosyal bilimdir. Bu ilimle ilgilenen kişilere *kaif* denildiği gibi, Farsçanın etkisiyle *kıyâfet-şinas* da denilmiştir. Eski Arabistanda, ıstılahi anlamıyla *kaif*, mesleği gereği kişiler arası benzerlikleri anlayan, ayak izlerine bakarak insanların akrabalık derecelerine varana kadar tahminler yürütebilen insanlar için kullanılıyordu.¹⁹ Türkler, firâset ilmini, *Kıyâfetü’l-isr* ve *Kıyâfetü’l-beşer* olarak ikiye ayırmışlardır. Kıyâfetü’l-isr: İnsan ve hayvan ayak izlerinden, sahibinin fiziksel özelliklerini anlamaya çalışmaktır. Kıyâfetü’l-beşer ise (Kıyâfetü’l-insaniyye veya Kıyâfetü’l-ebdan olarak da bilinir) insanın fiziksel özelliklerinden yola çıkarak, ahlak ve nesebini öğrenmeye çalışmaktır.²⁰ Kıyâfetü’l-isr’le ilgili şöyle bir hikâye anlatılır: Üç arkadaş bir devenin ayak izleriyle karşılaşmış. Biri hayvanın kuyruğunun kesik olduğunu, diğeri ayağının topal olduğunu, üçüncüsü ise bir gözünün kör olduğunu iddia etmiştir. Topal olduğunu söyleyen, ayak izlerinden birinin silik olduğundan; kör olduğunu söyleyen, otların sadece tek yönlü yenmesinden; kuyruğunun kesik olduğunu söyleyen, yerdeki kan izlerinden, deveyi ısırın sinekleri kovabileceği kuyruğunun olmadığından yola çıkarak anlam çıkarmıştır.²¹ Bu ve benzeri hikâyelerden anlaşıldığına göre insanlar bir şeyin sırrına ulaşmak amacıyla somut verilerden hareketle tahminler yürüterek meraklarını gidermeye

¹⁸ Muhammed Behiştî, *Ferheng-i Saba*, İntişarât-ı Saba, Tahran, tsz. 804.

¹⁹ Macdonald, “Kıyâfet”, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1978, VI, 775.

²⁰ Mengi, “Kıyâfet”, *İ. A.*, 513.

²¹ Sedat Maden, “Türk Edebiyatında Kıyâfet İlmi ve Kıyâfetnâmeler”, *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, 2017, 13.

çalışmışlardır. Kıyâfetnâmelerin kaynağını daha ziyade Kıyâfetü'l-beşer kısmı oluşturur ki, bu da yukarıda açıklanan ıstılahi anlama karşılık gelir.

Kıyâfet ilmiyle yakın anlamlı bir terim olan *firâset* kelime anlamı, “ince görüş”²² olup, insanların diğer varlık ve olayların iç yüzünü keşfetme, gelecek hakkında doğru tahminlerde bulunma melekesi anlamına gelmektedir.²³ Ele aldığı varlık, incelediği yerler ve konusu bakımından kıyâfete göre daha genel kullanımı olan *firâset*, Arapçada bir terim olarak kıyâfetin yerine tercih edilmiştir.²⁴

İslâm tarihinde, bu ilme vakıf olan âlimlerle ilgili birçok hikâye naklolunmuştur. Örneğin *Abdulhalik Gucduvanî'nin meclisine, hurka giyinmiş bir derviş girerek: “İtteku firâsetü'l-mümin, feinnehû yenzuru binûrillah”ın sırrını sorar. O da; “Belindeki zünnarı kesip iman getirmektir.”der. Bunun üzerine adam Müslüman olur.*²⁵ Zira adam Müslüman kılığına girmiş bir gayrimüslimdir. O zamanlar, gayrimüslimlerin beline Müslüman olmadıklarını belirtmek için zünnar denilen kemer takılırmış. Adam kendini Müslüman gibi göstermeye çalışmışsa da, bu durum feraset sahibi olan Gucduvanî Hazretleri'nin (k.s) dikkatinden kaçmamıştır. Bir başka rivayete göre, *İmam Şâfiî ve İmam Muhammed bir gün harem-i şerifte gördükleri bir kişinin mesleğini tahmin etmeye çalışmışlardı. İmam Şâfiî adamın demirci olduğunu, İmam Muhammed ise, marangoz olduğunu söyledi. Adama sorduklarında, önce marangozluk, şimdi ise demircilik yaptığını söyledi.*²⁶

Yine İmam Şâfiî'yle ilgili şöyle bir hikâye naklolunmuştur: “*İlm-i firâset ile ilgili kitaplar aramak için Yemen'e gittim. Konuyla ilgili kitapları aldıktan sonra geri dönerken konaklamak için yolda evinin avlusunda duran bir adama uğradım. Adam gök gözlü ve çıkık alınlı biriydi. Bu suret, firâset ve kıyâfet ilmine göre olumsuz sîretin habercisiydi. Beni evine misafir etti. Bir de gördüm ki pek cömert bir adam! Bana akşam yemeği ve güzel koku, hayvanıma yulaf, ayrıca yatak ve yorgan gönderdi. Bunları görünce kendi kendime dedim ki: ilm-i firâset, bu adamın oldukça düşük bir şahsiyete sahip olduğunu gösteriyor. Ben ise ondan hayır ve iyilikten başka bir şey görmüyorum. Demek ki bu ilim*

²² Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 694.

²³ Süleyman Uludağ, “Fîrâset”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, XII, 116.

²⁴ Mengi, “Kıyâfet”, *İ. A.*, 513.

²⁵ Ali Çavuşoğlu, “Kıyâfet İlmi ve Kutadgu Bilig de Kıyâfet İlmi/ Fizyonomi İzleri”, *Bilimnâme*, 17, 2009/ 2, 295.

²⁶ Ayşe Yılmaz, “Kıyâfet İlmiyle Oluşturulan Eserler ve Bu Eserlerden Seçilmiş Örnekler”, *Sosyal Bilimler Dergisi, Doç. Dr. Mustafa Aksoy Armağan Sayısı*, 10(1), 2012, 131.

boş ve gerçek dışıymış! Sabah olunca yanımdaki hizmetçi çocuğa hayvanı eyerlemesini söyledim. Hayvana binip çıkacağım sırada adama dedim ki:

— *Mekke'ye geldiğin zaman, Muhammed b.İdris'in (Şafîî) evini soruver. Adam dedi:*

— *Peki, dün gece sana yaptığım hizmetin karşılığı nerede?*

— *Neymiş o?*

— *Sana iki dirheme yemek aldım; ayrıca aynı fiyatlarla katık, güzel koku, hayvanına yem, sana yatak ve yorgan aliverdim... Çocuğa dedim ki:*

— *Oğlum, ona istediğini ver! Başka bir şey kaldı mı?*

— *Ev kirası nerede? Ben evimi sana genişletip kendime daralttım! Ev kirasını da verdikten sonra oradan ayrıldık ve anladım ki bu ilim gerçekten doğruymuş. ”²⁷*

Sözlük anlamı, “mektup, risale, kitap, varaka” olan *nâme* kelimesi, Farsçadan Türkçeye geçmiş olup, ıstılahi anlamı edebî bir terimle bir araya gelerek, eser veya türe isim oluşturmaya yârayan bir sözcüktür.²⁸ Farslarda ve Türklerde kıyâfet kelimesinin günlük dildeki sık kullanımından dolayı özümsemesi, bu muhtevanın oluşturduğu eserler için de firâsetnâme yerine kıyâfetnâme isminin verilmesine neden olmuştur. Bu anlamlardan hareketle kıyâfetnâme, birkaç beyit ile vücudun boy, kulak, burun, karın, omuz, arka, el ve ayak gibi organlarını tahlil ederek, sahibinin karakterlerine işaret eden ve böylece yârgılara varan eserlere denir. Agâh Sırrı Levend kıyâfetnâmelerin beyitlerle oluştuğunu söylese de²⁹ kıyâfetnâmeler sadece beyitlerle oluşmaz. Manzum şekilde yazılanları olduğu gibi mensur şekilde yazılanlar da vardır. Bununla birlikte kıyâfetnâmelerin çoğu mesnevî tarzında yazılır.³⁰ Edebî malzemelerle oluşturulması bakımından edebiyat çatısı altında değerlendirilen kıyâfetnâmeler, yazıldığı toplumun zihniyetini, dilini, kültürünü, psikolojik yapısını, sosyal hayatı algılayış biçimlerini

²⁷ Kenan Bozkurt, *Kıyâfet İlmî Türk Edebiyatında Kıyâfet-nâmeler ve Şaban Sivrihisari'nin Kıyâfet-nâmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır 2008, 45; İbrahim Hakkı'yla ilgili benzer rivayet için bkz: Bozkurt, *Türk Edb. Kıyâfetnâmeler*, Prof. Dr. Zeki Çıkman, “İbrahim Hakkı ve Karakter Tahlili” *Doğumunun 300. Yılında Erzurumlu İbrahim Hakkı*, (ed. Hikmet Eren), Hoca Ahmet Yesevi Yay., Ankara 2003, 215.

²⁸ Şemsettin Sami, *Kamûs-i Türkî*, Yeditepe Yay. Ağustos 2019, 1452.

²⁹ Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yay. I. Cilt, II. Baskı, İstanbul 2015, 161.

³⁰ Metin Akkuş, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebi Türler ve Tarzlar*, (3. Baskı), Fenomen Yay., Erzurum 2013, 128.

yansıtmasından dolayı sosyoloji, etnoloji, filoloji, psikoloji başta olmak üzere çoğu bilim dalına da kaynaklık etmektedir.

Kıyâfet ilminin ilk olarak Hipokrat’la başladığını söyleyenler olduğu gibi, Hintlilerden Yunanlara geçtiğini iddia edenler de vardır.³¹ Bunun yanı sıra ilk ilm-i sima uğraşlarının Çin’de başladığından, Babil’de tiklerden karakter tahlili yapılmaya çalışıldığından da bahsedilir.³² Taocu felsefeye dayanan Mien Shiang inancı ilm-i sima ile aynı anlamda uzun yıllar Çin’de kullanılmıştır.³³ Bu bilgilerden hareketle, kıyâfet ilminin Mısır, Hint, Yunan, Çin, Arap, Fars ve Roma başta olmak üzere hemen hemen her toplumda ilkel biçimde izlerine rastlandığı söylenebilir. Var olan bu çalışmalar sonrakilere zemin hazırlamış, insanlar gerek tercümelerle gerekse hususi olarak araştırmalar yapıp eserler yazarak, bu ilmin günümüze kadar ulaşmasına katkı sağlamışlardır.

1.1.1. Batı’da Fizyonomi ile İlgili Eserler-Kıyâfetnâmeler

Kıyâfet ilminin tarihini Hintlilerle veya Çinlilerle başladığını iddia edenler olmakla beraber, Hipokrat’a kadar götürülenlerin bu ilmi dolaylı olarak Batı’ya mal etmeye çalıştıkları muhtemel olsa da bununla ilgili kesin bir şey söylemek mümkün değildir.

İlm-i kıyâfetin Batıdaki karşılığı olan fizyonomi daha çok tıp alanında kullanılmıştır. İlk olarak M.Ö 5. yy. da Atina’da ortaya çıkmış olup, Hipokrat’ın³⁴ teşhis ve tedavide kullandığı metodlar arasında yer almıştır. O, insanları iç ve dış özelliklerini içerecek şekilde; kan, balgam, safra, sevda şeklinde dört şekilde ele almıştır. Calinus ise mizaçları demevi, balgami, safravi ve melankolik olarak gruplandırarak insanın fizikî yapılarını iç sistemlerle ilişkilendirmiştir. Bu iki düşünür, alanın ilk ilgilileri olmaları hasebiyle dikkatleri üzerlerine çekmişlerdir. M.Ö yaşamış olan Eflatun, İladus, Aristo da bu alanın öncülerindendir.³⁵ Zopyre adlı bir filozofun, Sokrat için sarhoş, zevk düşkünü, kaba sonucuna ulaşması ve Sokrat’ın öğrencilerinin bunu kabul etmeyip, Sokrat’a durumu haber vermesi üzerine Sokrat’ın, Zopyre’yi onaylayarak: “Doğal olarak tüm

³¹ Tayşi, “Kıyâfet İlmî”, *İslam Medeniyeti Mecmuası*, 94.

³² Tayşi, “Kıyâfet İlmî”, *İslam Medeniyeti Mecmuası*, 95.

³³ Bozkurt, *Kıyâfet İlmî*, 27.

³⁴ İskender Pala, “Kıyâfetnâme”, *Ansiklopedik Divan Sözlüğü*, Akçağ Yay., Cilt I-II, Ankara 1995, 298.

³⁵ Mehmet Kırbıyık, “Kıyâfetnâme-i Cedide Hakkında”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi*, Sayı 39, 2009, Prof. Dr. Hüseyin Ayan Özel Sayısı, 794.

kötülüklerle eğilimliyim, ama erdemin sürekli uygulanmasıyla, hatalarımı düzeltmeyi, eğilimlerimi ortadan kaldırmayı başardım.” dediği rivayet edilir.

Keşfü’z-zünun’da geçen bir olayı, Mustafa b. Bali bize şöyle nakleder; İflimun adında bir düşünürün kıyâfet ilminde hünerli olduğu duyulunca, ona Bukrat’ın resmi gösterilerek, huyu hakkında tahmin yürütmesi istenir. İflimun, Bukrat’ın zina edebilecek bir kişiliğe sahip olduğunu söyler. Bunu duyanlar inanmaz ve bunu Bukrat’a anlatırlar. Bukrat ise adamın doğru söylediğini, tabiatının zinaya meyilli olduğunu itiraf eder, fakat bu zaafını kontrol altına aldığını söyler. Başka bir rivayette Eflatun’un, insanlardan uzaklaşmak için gittiği yerlerde, bir ressamının olduğu, kendisiyle görüşmek isteyenleri çizdirerek, hangisini kabul edeceğine buna göre karar verdiği söylenir.³⁶

Aristo’nun *Organon* adlı eserinde, insanın beden özelliklerine göre karakter tahlili yapılabileceğini ve hayvanların özelliklerini belirleyerek bu hayvanlara benzeyen insanların da onun özelliklerine sahip olacağı vurgulanır. Örneğin aslana benzeyen insanlar, şecâat sahibi olur.

Günümüze yakın olması dolayısıyla İtalyan hekim ve kriminolog Lambrosso’nun araştırmaları kıyâfetnâmelere örnek teşkil etmesi ve bilimsel içerik taşıması nedeniyle ayrı bir önem taşımaktadır. Lambrosso, suç işleyenlerin eşgallerini belirlemede fizyonomi uzmanlarına başvurulması gerektiği kanaatindedir. Ona göre insanlar doğuştan, suç işlemeye meyilli bir görünüme sahiptirler.³⁷ Bu açıdan bakıldığında Lambrosso, kıyâfet ilminden istifade edilebilecek yeni bir alana dikkatleri çekmektedir. *İnsan Denen Meçhul* adlı eserinde Alexis Carrel’in söylediği şu söz, Batılı anlamda fizyonomiden kastedileni özetlemesi bakımından mühimdir: “Yüz şuur faaliyetlerinden çok şey ifade eder. İnsanın yüzünden tüm istidatlarını okumak mümkündür.”³⁸

Rönesans döneminde ise G. Cardano’nun *De Metoposcopia (Metoposkopi Hakkında)* ve daha sonra Lavater’e öncülük yapacak olan Jean Baptiste Della Porta’ya ait olan, *De Humana Physiognomia (İnsan Fizyonomisi)* adlı eserler de Batı’da öncü eserlerdendir. Müstakil olarak bu konuyla ilgilenenler de hayli fazladır. Bunun yansıması bilhassa edebiyat alanında görülmüş ve pek çok eser vücuda getirilmiştir.

³⁶ Ramazan Sarıççek, “Mustafa bin Bali ve İlm-i Firâset’i”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/4, Fall, 2012, 2742.

³⁷ Doğanay Eryılmaz, “Fizyonominin Edebiyata Yansımaları”, *Dört Öge-* Yıl 6, Sayı 12- Ekim 2017, 136.

³⁸ Çavuşoğlu, *Kıyâfet İlmî*, 99.

Batılı fizyonomistlerden başlıca Francis Baud, Caeser ve Lambroso örnek verilebilir. Bazı eserlerin ünü Doğu'ya kadar ulaşmış ve bunların tercümeleri yapılmıştır. İsviçreli fizyonomist Caspar Lavater'ın Almanca yazdığı *Physignomishe Fragmente Zur Beförderung Der Menschenkenntnis Und Menschenliebe (İnsan Kişiliğini Tanıma ve İnsan Sevgisi Üzerine Fizyonomi)* adlı eser, Yusuf Halis (19. yy. şairi) tarafından, *Kıyâfetnâme-i Cedide* adıyla Türkçeye çevrilmiştir. Yazar, eserini Abdülmecid Han için yazdığını ifade etmiştir. Bu bilgi yazıldığı dönem hakkında bize ipucu vermektedir. Eser padişahın kıyâfeti üzerinde tahlil yapılarak başlar. Sonra tercüme kısmına geçilir. Yer yer resimler verilerek bahsi geçen suretler açıklanmıştır.³⁹

1.1.2. İslâm Dünyasında Kıyâfetnâmeler

1.1.2.1. Araplarda Kıyâfetnâmeler

İslâm dünyasında kıyâfet ilminin temelleri Araplar tarafından atılmıştır. Araplar arasında bu ilimle meşgul, Kinane ve Müdlic kabileleri, nesep ilminde fukahânın ittifak ettikleri bir kıymete sahiplerdi. Hz. Peygamber bu kabilelerden kıyâfet ilminde mahir Mücezziz isimli bir adamı, Zeyd'in babasını tespit ettirmek için çağırmış, Mücezziz, babasıyla Zeyd'in ayaklarına bakarak, baba-oğul olduklarını tastik edince peygamberimiz çok sevinmişti.⁴⁰ Peygamber zamanında bu ilmin var olduğuna dair meşhur bir başka rivayet daha vardır: *Peygamberimiz, kendisini öldürmek isteyen müşriklerden kaçıp saklandığında O'nu bulmak için Müdlicoğullarından iki iz takip edici kişi bulan müşrikler, onlarla beraber deve izlerini takip ederek, Peygamberimizin bulunduğu Sevr Mağarası'na ulaşmışlardır.*⁴¹ Allah'ın inayetiyle Peygamberimizi bulamasalar da, orada olduklarını anlamaları bu ilimde ustalaştıklarına delildir.

Müslümanlar arasında ilk kıyâfetnâmeler yine Araplar tarafından oluşturulmuştur. Onlara ait birçok eser mevcuttur. Bunların ilki İmam Şâfi'ye ait olan, *el-Kâfa* olmakla beraber eser veya herhangi bir tercümesi günümüze ulaşmamıştır. el-Kindî olarak da bilinen Yakub bin İshak'ın *Risaletü fi'l-Firase*'si, Yuhanna bin Bıtrık'ın Aristo'nun İskender için yazmış olduğu bir eserden Arapçaya tercüme ettiği *Kitabu's-Siyase fi*

³⁹ Kırbıyık, *Kıyâfetnâme-i Cedide Hakkında*, 795, 796.

⁴⁰ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 33.

⁴¹ Salih Suruç, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, Nesil Yay., Mart 2016, 303.

Tedbir-i Riyase’si, Muhammed bin Zekeriyye Râzî’nin *el-Mensuri* ’si de ilk örneklerden kabul edilir. Kâtip Çelebi, Hâkim ibn Sina’nın firâsetle ilgili bir risalesi olduğundan bahsetmektedir.⁴² Fahrettin Râzî’nin *Kitâbu’l-Firâset*, Ebî Abdillâh bin Muhammed bin Ebî Tâlibi’l-Ensârî ed-Dımişkî’nin *Kitâbu’l-Âdâb ve’s-Siyâie fî İlmi’n-Nazari ve’l Firâse*, Kuşeyri’nin *Etvâr-ı Selâtînü’l-Müslim*’i, İbn Arabî’nin *et-Tedrîbâtü İlahiyye fî Islahi’l-Memleketi’l-İnsaniyye*’si ve *Fütuhât-ı Mekkiyye* adlı eseri, İbn el-Ekfânî’nin *İkmal el-Siyâse fî İlmi el-Firâse*’si⁴³ alanla ilgili bilinen belli başlı eserler arasındadır.

1.1.2.2. Faraslarda Kıyâfetnâmeler

Sasanîler döneminde yaşayan Nuşirevan’ın ülkeyi firâsetnâme hükümlerine göre yönettiği söylenir.⁴⁴ Fars edebiyatında kıyâfetnâmelere örnek olarak, Kemaleddin Abdurrezzak Kâşânî’nin elde olmayan *Kıyâfetnâmesi*, Abdurrahman Mirek’in *Tuhfetu’l-Fakîr*’i, Seyyid Ali Hamedanî’nin *Zâhiretü’l-Mülûk*’ü, Hüseyin Vaiz Kâşîfi’nin *Ahlâk-ı Muhsin*’i zikredilmeye değer eserlerdendir.⁴⁵

1.1.2.3. Türklerde Kıyâfetnâmeler

Türkçe kıyâfetnâmeler ya kaynağını aldığı kıyâfetnâmelerle benzerlik içerir ya da müstakil olup öncekilerden ayrı özelliklere sahiptir. Kıyâfetnâme ismini taşıyıp, hususi olarak bu ilmî içeriğe sahip eserler olabildiği gibi (Örn. Hamdullah Hamdi) bir veya birkaç bölümü kıyâfetnâme olan eserler de mevcuttur. (Örn. İbrahim Hakkı’nın *Mârifetnâme*’sinde yer alan kıyâfetnâme) ya da kıyâfetnâme başlığını taşımayıp verdiği bazı örnekler kıyâfetnâme özelliği taşıyabilir. (Örn. Bedri Dilşad’ın *Murad-nâme*’si) Aynı kıyâfetnâmenin, farklı zamanlarda farklı kişiler tarafından tercüme edildiği de olmuştur. (Örn. Dımişkî’nin eseri hem 1531’de Sivrihisarî ve Muhammed b. Ayas tarafından hem de 1874’te Salim Sadi tarafından tercüme edilmiştir). Bazıları sadece mensur (Seyyid Lokman Çelebi) veya sadece manzum olabilirken (Hamdullah Hamdi), hem mensur hem manzum olanları da vardır. (Şaban Sivrihisarî) Bahsi geçen organların delalet ettiği ahlaki özellikler, bazı eserlerde aynıyken (Hamdullah Hamdi, İbrahim Hakkı

⁴² Pala, “Kıyâfetnâme”, 299.

⁴³ “Kıyâfetnâme”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul 1982, V, 341.

⁴⁴ Pala, “Kıyâfetnâme”, 299.

⁴⁵ Sarıççek, *Mustafa b. Bali ve İlmi Firâseti*, 2744.

ve Visali) bazı eserler de onlardan farklı olabilir. (Örneğin Şaban Sivrihisarî şişman yüz özelliğine sahip bireyin huyunu, diğer müelliflerden farklı yorumlamıştır.)

Bu alanla ilgili hususi olmasa da içerik olarak sayılabilecek ilk eser, Yusuf Has Hâcib'in *Kutadgu Bilig*'idir. "*Yusuf'a göre insanın iyilik ya da kötülüğünü, karakterini görünüşünden anlamak mümkündür.*"⁴⁶ Eserindeki karakterlerden Kün-Togdı, hükümdar olup, kıyâfet ilmine vakıf biridir. Memur seçerken ilmi doğrultusunda hareket etmektedir. Ay-Toldı isimli vezirini ilk gördüğünde hükümdar ona; "*Ay-Toldı, seni gördüm; senin bu görünüşün, tavır ve hareketlerin beni sevindirdi.*" der. Yusuf, Ögdilmiş için ise; "*Soyu temiz, yüzü güzel ve huyu iyi idi.*"⁴⁷ der.

Kıyâfetnâmenin bizdeki müstakıl örnekleri Osmanlı'dan sonra teşekkül etmiştir. Cumhuriyet dönemine kadar, hemen hemen her yüzyılda kıyâfetnâmelere rastlamak mümkündür. Yüzyıllara göre tespit ettiğimiz kıyâfetnâmeler şöyledir:

1.1.2.3.1. XV. yy. Kıyâfetnâmeleri

1. Bedr-i Dilşad bin Muhammed Oruc'un (829/1426) II. Murad'a sunduğu, *Muradnâme* adlı eser, bir bölümü itibariyle kıyâfetnâme türünün ilk manzum örneği kabul edilir.⁴⁸

Dudağı kalın ola endâmı süst

Evet, boyu uzun olursa dürüst

beyitinde Bedr-i Dilşad, cariyede olması gereken fizikî özellikleri ve ilişkili olduğu karakterleri sıralamıştır.⁴⁹

2. Şeyh Baba Yusuf'un *Kıyâfetnâme*'si:⁵⁰

3. Sarıca Kemal'in (895/1490) *Firâsetnâme*'si; bu eser günümüze ulaşmamıştır, ancak yazar *Selâtinname* adlı eserinde *Firâsetnâme* adlı eserinin varlığından bahseder.⁵¹

⁴⁶ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 51.

⁴⁷ Çavuşoğlu, *Kıyâfet İlmi*, 299.

⁴⁸ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 49.

⁴⁹ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 53.

⁵⁰ Ahmet Kartal, "Şeyh Baba Yusuf ve Eserleri", *BİLİG Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/Güz, Ankara 1998, 148.

⁵¹ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", *İslam Medeniyeti Mecmuası*, 96.

Ki düzdüm türki dilden iki nâme

*Ferâset-nâmedür bir süznâme*⁵²

1.1.2.3.2. XVI. yy. Kıyâfetnâmeleri

1. Bu alanda müstakil olarak yazılmış ilk kıyâfetnâme ismini taşıyan eser, Akşemseddinzade Hamdullah Hamdi'nin (853-909/1449-1503)⁵³ *Kıyâfetnâmesi*'dir. Eser konumuzda kullanacağımız başlıca kaynak olduğundan daha sonra ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

2. Firdevsi-i Rûmî'nin (II. Bayezid Devri) *Firâset-nâme'si*,⁵⁴

3. Şaban Sivrihisarî'nin 1531'de Sadrazam İbrahim Paşa'ya sunduğu *Kıyâfetnâme*,⁵⁵

4. Mustafa b. Bâlî'nin III. Murad'a sunduğu *İlm-i Firâset*'i eserin, te'lif tarihi 1556 olup⁵⁶ eser Fahrettin Râzî ve Muhyiddin Arabî'den alıntılarla zenginleştirilmiştir. Yer yer manzum olan kısımlar ise Hamdullah Hamdi'nin eserinden alınmıştır.⁵⁷

5. İlyas bin İsa-yı Saruhanî'nin (ö.967/1559-60) *Kıyâfet-nâme'si*,

6. Abdulmecid bin Şeyh Nasuh'un (ö. 973/1565) *Kıyâfet-nâme'si*,

7. Mustafa b. Evranos'un *Kıyâfet-nâmesi*, III. Selim'e sunulmak üzere hazırlanmıştır.⁵⁸

8. Nesimî'nin *Kıyâfetü'l-Firase'si*.⁵⁹

1.1.2.3.3. XVII. yy. Kıyâfetnâmeleri

1. Niğdeli Visalî'nin (1003/1595) III. Mehmet için yazdığı *Vesîlâtü'l-İrfan*'ı mesnevî olup, feilâtün/feilâtün/feilün vezniyle yazılmıştır.⁶⁰ Tevhid bölümüyle giriş

⁵² Maden, *Kıyâfet İlmi*, 17.

⁵³ Bursalı Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, Meral Yay. İstanbul 1972, 137.

⁵⁴ Sarıççek, *Mustafa b. Bali ve İlm-i Firâseti*, 2744.

⁵⁵ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 145.

⁵⁶ Sarıççek, *Mustafa b. Bali ve İlm-i Firâseti*, 2725.

⁵⁷ Sarıççek, *Mustafa b. Bali ve İlm-i Firâseti*, 2728.

⁵⁸ Can, *Muhammed bin Ayas*, 5.

⁵⁹ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 97.

⁶⁰ Maden, *Kıyâfet İlmi*, 17.

yapıldıktan sonra, mesnevî bölümleri sıralanır. Sadece, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi'nde nüshası mevcut olup üzerinde Cevat Yerdelen yüksek lisans tezi hazırlamıştır.⁶¹

2. Sümbülzade Vehbî'nin, *Kıyâfetü'l-Firâse'si*,

Fenn-i rânâ-yı firâset ne güzel

Bilesin hâl-i kıyâfet ne güzel

diye başlayan beyti örnek verilebilir.⁶²

3. Lokman bin Hüseyin'in (1010/1601) 1601'de III. Murad'a ithafen yazdığı *Kıyâfetü'l-İnsaniyye fî Şemâili'l-Osmaniyye*,⁶³ kıyâfetnâmenin etimolojisi, ilm-i kıyâfetin kısa tarihçesi, insanların organlarının alametleri ve bazı Osmanlı padişahlarının kıyâfetleri sıralanır.⁶⁴ Bu eserde Osmanlı padişahlarının tasvirleri de yer alır.⁶⁵

4. Şeyh İbrahim Kur'ânî'nin *Risâle-i Muhtasar-ı Eşkâl ve Kıyâfet Terceme-i Şeyh İbrahim Kur'ânî'si*,⁶⁶

5. Şeyh Ömerü'l-Halvetî'nin 1620-21'de Şâfiî'nin kitabının manzum tercümesi olan *Firâsetnâme'si*,⁶⁷

6. Ömer Fani Efendi'nin (1032/1622-23) *Kıyâfetnâme'si*.⁶⁸

1.1.2.3.4. XVIII. yy. Kıyâfetnâmeleri

1. Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın (1115/17030) *Mârifet-nâme'sinde* bulunan mensur bölüm ve manzum *Kıyâfet-nâme'si*⁶⁹; Çelebioğlu, eserde, Hamdullah Hamdi'den alıntılar yapıldığını kaydeder.⁷⁰

⁶¹ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 61.

⁶² Levend, *Divan Edebiyatı*, 228.

⁶³ Sarıççek, *Mustafa b. Bali ve İlm-i Firâseti*, 2744.

⁶⁴ Müjgân Çakır, "Kıyâfetnâme"ler Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5(9), 2007, 337.

⁶⁵ M. Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, 218.

⁶⁶ Elbir, *Kıyâfetnâme*, 39.

⁶⁷ Can, *Muhammed b. Ayas*, 6.

⁶⁸ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 97.

⁶⁹ Kırbıyık, *Kıyâfetnâme-i Cedide Hakkında*, 795.

⁷⁰ Selçuk Coşkun, "İbrahim Hakkı'nın Kıyâfetnâmesinden Hareketle Hz. Peygamberi'in Şemâiline Bakış", *Bütün Yönleriyle İbrahim Hakkı Hazretleri Sempozyumu*, (16-18 Kasım 2011 Erzurum), Bildiriler, 405.

2. Geverekzâde Hafız Hasan'ın (1216/1801) İmam Şâfiî'nin kitabının tercümesine dayanan eseri.⁷¹

1.1.2.3.5. XX. yy. Kıyâfetnâmeleri

1. Yusuf Halis'in (1300/1882) *Kıyâfetnâme-i Cedide* adlı tercüme eseri,⁷²

2. Avanzade Mehmet Süleyman'ın *Musavver ve Mükemmel Kıyâfetnâme*'si,

3. Hüseyin Şakir'in *Firâsetü'l-Hikemiyye fî Kıyâfetü'l-İnsâniyye*'si,

4. Akif Mehmed Paşa Yozgadî'nin *Terceme-i Risâletü'l-Firâset ve's-Siyâset*'i,

5. Mustafa Hami Paşa'nın (1295/1878) *Fenn-i Kıyâfet*'i⁷³Ayrıntıya girilmeksizin hazırlanmış küçük bir eserdir. Mustafa Hami Paşa, doktordur. Kıyâfet ilmini biraz daha bilimsel bağlamda ele almıştır. Eserin diğerlerinden ayrılan noktası budur. Kıyâfetnâme türünün son örneğidir.⁷⁴

5. Bunlar haricinde yazarı bilinmeyen kıyâfetnâmeler (Örn. Manisa İl Halk Kütüphanesi 1506 numarada kayıtlı 29 varaklık Kıyâfetnâme)⁷⁵ de bu türde önemli yer teşkil eder.

1.1.3. Kıyâfetnâmelerin Kullanıldığı Alanlar

Askerlikte: Özellikle beden yapısı ihaneti, aldatmayı, hilekârlığı, bozgunculuğu simgeleyen kişilerin askeriye alımından imtina edilirdi. Genelde bunlar kısa boylular, köseler vs. gibi özellikleriyle öne çıkmış kişilerdi.⁷⁶

Hukuk-Kriminoloji: Eskiden bir olayda suçluyu tanımanın yollarından biri de kişinin yüzüne bakarak ya da verdiği tepkilerden hareketle bir sonuca ulaşma şeklindeydi.

⁷¹ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 97.

⁷² Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 97.

⁷³ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 97.

⁷⁴ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 65.

⁷⁵ Bkz. Elbir, *Kıyâfetnâme; Abdülkerim Gülhan Müellifi Bilinmeyen Bir Kıyâfetnâmeye Göre Karakter Tahlili*; Gökhan Türk, *Anadolu Sahasına Ait Bir Kıyâfetnâme Örneği Üzerine İnceleme*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın 2008.

⁷⁶ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 94.

Abdulhamid'in fotoğraflara bakarak suçluyu veya masumu teşhis ettiği rivayet edilir. Batı'da suçluların kişilikleri, bir nevi onlara özel bir tipoloji çıkarılarak tespit edilmiştir.⁷⁷

Nesep (soy) belirlemede: Özellikle Araplar nesep belirlemeye önem vermiş, bu alanda öne çıkmışlardır. Soy belirlemek için kullandıkları yöntemlerden biri de kıyâfet ilmidir. Usame ile Zeyd'in ayaklarına bakarak baba oğul olduklarının öğrenilmesi örneğinde olduğu gibi, nesebi tespit etmede bu ilimden istifade etmişlerdir. Osmanlı saraylarında cariyelerin çocuklarının nesebini öğrenmek için de bu ilimden faydalanılmıştır.⁷⁸

Cariye ve köle alımında: Cariye ve köle seçilirken maharetlerine bakıldığı gibi görüntülerine ve ahlaki özelliklerine de dikkat edilirdi. Bu konuda da kıyâfet ilmine başvurulurdu. Örneğin Bedr-i Dilşad, *Muradnâme*'sinde padişaha cariyeye ve köle alırken neye dikkat edilmesi gerektiği hususunda tavsiyede bulunmuştur.⁷⁹

Memur alımında: Osmanlıda memur alımında insanların kıyâfetine göre karar verilmesi, herhangi bir sakatlığı, engeli olanların bazı mesleklere alınmaması veya görevde yükselmemesi buna örnektir.⁸⁰

Siyasette: Aristo'nun İskender'e, yönetimde firâsetten ayrılmaması gerektiği üzerine tavsiyesi, Nuşirevan'ın yönetimde ilm-i firâsete başvurması, Yusuf Has Hâcib'in *Kutadgu Bilig*'inde yönetim kadrolarına adam alırken bu ilme göre hareket edilmesi gerektiğini söylemesi⁸¹ siyasette de görüntüye dikkat edildiğine örnektir. Günümüzde dünya liderlerinin, zekâlarının, hitabetlerinin yanında fizikî-karizmatik özellikleriyle de öne çıktığı görülmektedir.

Tıpta: Eski zamnalarda olduğu gibi günümüzde de, kıyâfetnâmeden en çok istifade edilen alan tıptır. İlk dönemlerde Hipokrat mizaçlarla iç salgılar arasında ilişki kurmuş, sonradan bu gelenek, tıpçılar arasında devam etmiştir. Hastalıkları ortaya çıkarmada bulgular önemli rol oynar. Sıradışı görünümün bazı hastalıkların habercisidir. Sarıya çalan bir ten renginin, hepatit hastalığını düşündürmesi gibi. “Uzun boylu askenik veya atletik tiplerin vereme ve erken bunamaya, kısa boylu geniş tiplerin ise deliliğe, şeker

⁷⁷ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 91,126.

⁷⁸ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi* 89.

⁷⁹ Sarıçiçek, “Mustafa bin Bali ve İlmi Firâset”, 2747.

⁸⁰ Tayşi, “Kıyâfet İlmi”, 93.

⁸¹ Sarıçiçek, “Mustafa bin Bali ve İlmi Firâset”, 2746.

hastalığına, romatizmaya ve damla illetine istidatlı olması örnek verilebilir.” (Alexis Carrel).⁸²

Psikolojide: İnsanların görünümleri davranışlarını ele vermektedir. Burada beden dili dediğimiz iletişim şeklinin rolü büyüktür. Örneğin laf arasında burnunun ucuna çok dokunmak, insanın yalan söylediğine işaret edebilir.⁸³ Psikiyatride ise hastalıkların bazılarında ayırıcı tanı için fizikî muayeneden yâarlanılır. Örneğin Bipolar Bozuklukta, hastanın ortada bir şey yokken donuk donuk gülmesi ve aniden somurtması teşhisi koymada belirleyicidir.

Edebiyatta: Özellikle masal ve romanlarda kahramanların betimlemeleri yapılırken başvurulmuş yöntemlerdir. Örneğin masallarda cadı, büyücü ve kötü roldeki karakterlerin çirkin, kısa boylu, kambur, kör, topal olarak tasvir edilmesi; buna karşılık iyi kalpli olanların güzel, yakışıklı ve uzun boylu olarak nitelendirilmesi gibi.⁸⁴ Batı’da bu etki özellikle XVIII. yy.’da Lavater’in önderliğinde, realist dönem yazarlarında görülmeye başlanmıştır. Fransızların modern anlamda ilk romanı olan *La Princesse De Cleves*’de başroldeki erdemli kadın betimlenirken: “*Tüm hatları düzgündü, yüzü de kişiliği de iyilik ve güzelliklerle doluydu.*” denir.⁸⁵

Sanatta: Günümüzde sinema, tiyatro, çizgi film tiplerinde de kıyâfetnâmelerin izlerini görmek mümkündür. Örneğin TRT Çocuk kanalında oynayan *Keloğlan Masalları* adlı çizgi filmde, *Uzun* ve *Huysuz* isminde iki karakter vardır ki, kalın ve uzun burunlu olan Uzun, saflık, aptallık, muziplik hissi verirken; kısa boylu sivri burunlu ve çirkin olan Huysuz, kurnazlığı, kötülüğü, fitneciliği ve zekâsıyla öne çıkar. Bunlar *Mârifetnâme* ve Hamdullah Hamdi’nin *Kıyâfetnâme*’sindeki karakter tahliliyle uyumlu bulgulardır. Aynı şekilde resim sanatında kişiler resmedilirken karakter özelliklerine uygun hareket edilmektedir. Kıyâfetnâmelerde uzun burunlu olanların şerli olduğu ve onlardan kaçılması gerektiğinden hareketle, masallarda ve çizgi filmlerdeki cadıların tasvirinde uzun burunları, adeta kötü karakterli oluşlarının simgesidir ve genellikle masum rolündeki kahramanlara zarar verme nedenleri böyle eşgallere sahip oluşu gibi düşündürülür. Her ne kadar uzun burunla yalancılık arasında ilişki kıyâfetnâmelerde yer

⁸² Çavuşoğlu, *Kıyâfet İlmi*, 299, (dipnot).

⁸³ Yasir, *Beden Dili*, 59.

⁸⁴ Mengi, *Kıyâfetnâmeler Üzerine*, 306.

⁸⁵ Eryılmaz, *Fizyonominin. Edebiyata Yansımaları*, 133/137.

almasa da, Pinokyo masalında uzayan burnun yalan söylediğine işaret etmesi, edebî eserlerde görüntüyle davranışlar arasında bağ kurulduğuna işarettir ve bu bakımdan kıyâfet ilmini hatırlatmaktadır.

Sosyoloji: İnsan ilişkilerini ve bu ilişkileri etkileyen faktörleri inceleyen Sosyoloji, doğal olarak kıyâfetnâmelerden de beslenir. Örneğin Erzurum yöresinde sarı saçlı, mavi gözlü, köse, topal, kör, burnu ağzına yakın, düztaban, seyrek dişliler uğursuz sayılır.⁸⁶ Bu tutumları sergileyenler ve uğursuz addedilen kişiler arasındaki ilişkiyi anlamak Sosyoloji'nin önemli ölçüde işine yâramıştır.

Eğitimde: Kişilik tiplerine uygun meslekî eğitim için Holland tipoloji kuramını ortaya atmıştır. Buna göre herkesin karakterine uygun bir meslek vardır ve insanlar karakterlerine uygun tercihte bulunarak meslekî doyum elde edebilir.⁸⁷ Bu örnekten de anlaşılacağı üzere kişilerin görüntülerinden yola çıkarak, hangi karaktere sahip oldukları hakkında tahmin yürütülerek, onları karakterlerine uygun eğitim pozisyonlarına yerleştirmek için de kıyâfet ilminden yâarlanılmıştır.

Antropoloji, Irkçılık: Dünyanın farklı yerlerinde insanlar, şeklinden, renginden, hareketlerinden, ses tonundan dolayı ayrıma tabi tutulmuştur. Kendini biricik gören insan, tabiatı gereği farklılıklara tahammülsüzlüğü ve ön yargısı nedeniyle, bulunduğu topluma aykırı fiziki özelliklere sahip diğer şahsiyetleri, dışlama eğiliminde olmuş ve onların iyi niyetli olmadığını düşünmüştür. Dolayısıyla kendinden olmayana dışlama hemen hemen her toplumda temsilini bulmuştur. Amerika'da zenciler için uygulanan politika bunun en bariz örneğidir. Sarı ırk, beyaz ırk, siyah ırk terimleri yine insanları ortak özelliklerine göre sınıflandırma örneği olup, bazı milletler bu terimleri, diğerlerini aşağılamak için kullanmıştır. Zira bu renklere sahip olmaları, onlarda bulunan kötü huyların habercisidir.

Bazı ırklara ait ortak fiziksel yapıların olduğu bazen bilimsel çalışmalar sonucu, bazen tecrübevi olarak aktarılagelmiştir. Örneğin kafatasına bakarak kişinin hangi ırka mensub olduğunun anlaşılması gibi.⁸⁸ Ülkemizde Karadeniz insanının kemerli burun yapısı, o yöre insanının ortak bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gibi müşterek

⁸⁶ Mengi, *Kıyâfetnâmeler Üzerine*, 305.

⁸⁷ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 121.

⁸⁸ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 123.

beden yapılarının milletlerin karakterlerini de belirlediği düşüncesi ve buna bağlı olarak yârgılarda bulunulması, dolaylı olarak kıyâfetnâme ilmini çağrıştırmaktadır.

1.2. ÇALIŞMAYA KAYNAKLIK EDEN ŞAİRLER VE KIYÂFETNÂMELERİ

Yusuf Has Hâcib’le başlayan bizdeki kıyâfetnâme örnekleri, Mustafa Hami Paşa ile sona ermiştir. Her bir müellif, kendinden önceki bilgi birikimini harmanlayarak, ilaveler yapmak suretiyle yeni bir eser vücuda getirmiştir. Bunlardan çoğusunun nüshası elimizde bulunmakla beraber, akademik düzeyde üzerinde çalışılan çok fazla kıyâfetnâme yoktur. Verdiğimiz bu kıyâfetnâmeler arasından, tezimizin asıl konusunu üzerine bina edeceğimiz kıyâfetnâme örneklerini, ulaşabildiğimiz manzum, mensur eserlerden karışık olarak seçmek suretiyle, tezimizin bu bölümünde ele alacağız.

1.2.1. Hamdullah Hamdi

IV. yy. Fatih Sultan Mehmet’in hocalarından Akşemsettin’in küçük oğlu olan Hamdullah Hamdi (1449–1503), 1449 yılında Göynük’te doğmuştur. Belli bir süre Bursa’da müderrislik yapmış, hayatının son dönemlerinde Göynük’e geri dönerek orada vefat etmiştir. Eserlerinden bazıları şunlardır:

1.2.1.1. Dîvân

İki nüshadan oluşan eserin, nüshalarından biri Süleymaniye Kütüphanesi’nde, diğeri Millet Kütüphanesi’ndedir.⁸⁹

1.2.1.2. Hamse

Anadolu’da ilk hamse sahibi Hamdullah Hamdi’dir. Hamsesi: *Yusuf u Züleyha*, *Leyla vü Mecnun*, *Tuhfetu’l-Uşşâk*, *Ahmediyye*, *Kıyâfetnâme*’den oluşur.

⁸⁹ Zehra Öztürk, “Hamdullah Hamdi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, XV, 452-454.

Kıyâfetnâme: Eserin yazılış tarihi bilinmemektedir. *Feilâtün mefâilün feilün* vezniyle yazılmış olup, 150 beyittir.⁹⁰ Kâtip Çelebi bu eserin İmam Şâfiî’ den tercüme olduğunu iddia etmiştir.⁹¹

Eseri mesnevî özelliklerinde yazmış, besmele, hamdele, salveleden sonra asıl bölüme geçmiş ve bu bölümdeki başlıkları manzum bir şekilde düzenlemiştir. Kısaca nefsin kısımlarından bahsetmiş, şikâyet bölümünde zamaneden; sanatkâra, ilim ehline önem vermediğinden şekva etmiştir. En sona doğru nasihatlere yer vermiş, muhtelif beyitlerle eserini bitirmiştir.⁹²

Eser 26 başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklar organlardan, hareketlerden ve ses, nefes gibi özelliklerden oluşur. Daha sonra Hamdullah Hamdi bu özellikleri, insanın hangi huyuna karşılık geldiğini beyitlerle açıklamıştır. Eserinin sebab-i telifinin, Rabbinin isteği olduğunu ifade etmiştir. Eserde hamdele bölümünden sonra asıl bölüme geçiş yapılmıştır.⁹³

*Gerçi biridir kamışı sîretde,
Bir değildir ve liki sûretde.
Lutfını âleme etdi ayân,
Sureti sirete etdi nişân*

beyitleriyle kıyâfetnâmesini hulasa ederek manzumesine başlamıştır.

İbrahim Hakkı, eserindeki bazı beyitleri, Hamdullah Hamdi’den lafzen iktibas etmiştir.⁹⁴ Sadece İbrahim Hakkı değil, farklı eserlerde de onun tesiri açıkça görürülür.⁹⁵

1.2.2. Şaban Sivrihisarî

Hayatı hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamakla beraber künyesinden ve kullandığı fonetik özelliklerinden yola çıkarak, Sivrihisarlı olduğu düşünülen müellifin,

⁹⁰ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 54.

⁹¹ Öztürk, “Hamdullah Hamdi”, *İ. A*, 452-454.

⁹² Çelebioğlu, “Kıyâfet İlmi”, 235.

⁹³ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 54.

⁹⁴ Çelebioğlu, “Kıyâfet İlmi”, 236, 237.

⁹⁵ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 55.

İstanbul’da eğitim gördüğü bilinmektedir. XVI. yy.’da yaşamış simalardan biridir.⁹⁶ Kıyâfetnâme dışındaki eserleri hakkında kaynaklarda bilgi verilmemiştir.

1.2.2.1. Kıyâfetnâme

Eser, Muhammed bin Ebî Bekr bin Ebû Tâlib el-Ensârî’ye ait olan *Kitâbü’l-Âdâb ve’s-Siyâse fî İlmi’n-Nazarî ve ve’l-Firâse* isimli eserden tercüme edilmiştir.⁹⁷ 1532’de Damat İbrahim Paşa’ya sunulmak üzere yazılan eserde, el çizgilerinden yola çıkarak bazı yorumlarda bulunulmuştur. Mesnevî nazım şeklinde, 150 beyit, *feilâtün mefâilün feilün* kalıbıyla yazılmıştır.⁹⁸ Bilinen dört nüshası vardır.⁹⁹

Sivrihisarî eserini oluştururken, yârarlandığı filozofları harflerle sembolleştirerek kendince bir dipnot sistemi oluşturmuş, modern tabirle intihalin önüne geçmeye çalışmıştır. Yazar eserini oluştururken, fiziksel özelliklerden yola çıkıp huy tespitinde bulunmadan önce kişilik türlerini ayrıca başlıklar halinde ele almış ve bunların dış görünüm hususiyetlerini açıklamıştır.¹⁰⁰ Bu kıyâfetnâme, diğer kıyâfetnâmelerden farklı olarak; milletlerin kendine münhasır genel karakterlerini tespit etmesi ve hayvanların karakter özelliklerini de tahlil etmesiyle dikkat çekmektedir. Kapalı kutuya benzettiği insanın ancak şekline bakılarak huyuna ait çıkarımlarda bulunacağına değinmiştir.¹⁰¹

1.2.3. Seyyid Lokman Çelebi

Künyesinin Urmevî olmasından dolayı, Azerbaycan’a bağlı Urumiye’de doğduğu düşünülmektedir. Daha sonra İstanbul’a gelerek, III. Murad dönemi padişahın çocuklarına hocalık yapmış ve padişahla beraber savaşlarda bulunmuş zamanın gözde şahsiyetlerindendir. Bu şöhretinde Seyyid olmasının etkisi olabilir. Hayatının sonlarına

⁹⁶ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 144.

⁹⁷ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 56.

⁹⁸ Pala, “Kıyâfetnâme”, *Ansiklopedik Divan Sözlüğü*, 299.

⁹⁹ Mengi, *Kıyâfetnâmeler Üzerine*, 300.

¹⁰⁰ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 147, 148.

¹⁰¹ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 149, 171.

doğru Mısır'a giden müellif, 1601 tarihinden sonra orada vefat etmiştir.¹⁰² Mahlası Lokman'dır.¹⁰³ Eserleri şunlardır:¹⁰⁴

1.2.3.1. Zafernâme

Zigetvar Savaşı ve dönem padişahlarının hayatı anlatılır.

1.2.3.2. Selim Han-nâme

II. Selim döneminin anlatıldığı eserdir.

1.2.3.3. Şehinşah-nâme

III. Murad devri anlatılır.

1.2.3.4. Hünernâme

Yavuz ve Kanuni dönemlerini anlatan tarih kitabıdır.

1.2.3.5. Zübdetü't-Tevarih

III. Murad döneminden bahseden vakayinâmedir.

1.2.3.6. Oğuznâme

Selçuklu tarihidir.

1.2.3.7. Kıyâetü'l-İnsâniyye fi Şemâili'l-Osmaniyye

1601 tarihinde telif edildiği bilinen eserin Avrupa, İstanbul ve Ankara'da çeşitli nüshaları bulunmaktadır. Eser besmele ile başlayıp, Tin suresi ve İsrâ 70. ayetlerle konuya giriş yapılır. Burdan sonra asıl bölüm olan padişahların kıyâfet analizine geçilir. Mukaddime bölümünde kıyâfet ilmi hakkında genel bilgiler verilerek, fizikî özelliklerle ahlakî özelliklerin alakasından bahsedilir.¹⁰⁵

1.2.4. İbrahim Hakkı

1703 yılında Erzurum Pasinler'de doğmuştur. Erzurum'da bir müddet eğitm gördükten sonra Siirt'te Fakirullah Efendi'ye intisap etmiştir. I. Mahmut zamanında

¹⁰² Türk Edebiyatı İsimler Sözcüğü, "Lokman Çelebi" <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/lokman-seyyid-lokman-lokman-celebi>. Erişim Tarihi: 10.04.2022.

¹⁰³ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", *İslam Medeniyeti Mecmuası*, 98.

¹⁰⁴ Türk Edebiyatı İsimler Sözcüğü, "Lokman Çelebi" <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/lokman-seyyid-lokman-lokman-celebi>. Erişim Tarihi: 10.04.2022.

¹⁰⁵ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", *İslam Medeniyeti Mecmuası*, 97, 103, 104.

İstanbul'a gitmiştir. Çok fazla kalamamış, Erzurum'a geri dönmüş, burda bir süre eğitim faaliyetlerinde bulunmuşsa da hayatının son demlerinde hocasının yanına Siirt'e geri dönmüştür. 1780 yılında Tillo'da vefat etmiş ve vasiyet ettiği gibi hocası Fakirullah Efendi'nin ayakucuna gömülmüştür.¹⁰⁶ Bilinen eserleri şunlardır.¹⁰⁷

1.2.4.1. Dîvân

500 kadar manzum şiir ihtiva eden eseridir.

1.2.4.2. Mecnû'atü'l-İrfaniyye

Kendini bilen Rabbini bilir sözünün açıklamasının yapıldığı, tasavvufi mahiyette bir kitaptır.

1.2.4.3. İnsâniyye

Tasavvuf üzerine oluşturulmuş eserdir.

1.2.4.4. Mecmuatu'l- Meani

Tasavvuf, tecvid, belağat üzerinedir.

1.2.4.5. Meşâriku'l-Yûh

Tasavvufi içeriğe sahip antolojik eserdir.

1.2.4.6. Sefînetu'r-Rûh

Arapça, Farsça, Türkçe şiirlerden alıntı, derleme tarzında oluşturduğu eseridir.

1.2.4.7. Kenzu'l-Futûh

Tasavvufi- öğretici eserdir.

¹⁰⁶ Çıkman, "İbrahim Hakkı ve Karakter Tahlili" *Doğumunu 300. Yılında Erzurumlu İbrahim Hakkı*, (ed. Hikmet Eren), 215.

¹⁰⁷ Mustafa Çağrı, "İbrahim Hakkı Erzurumî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2000, XXI, 309-310.

1.2.4.8. Defînetu'r-Rûh

Önceki eserlerinden seçilmiş beyitler mevcuttur.

1.2.4.9. Rûhu's-Şurûh

Önceki eserlerinden derlemedir.

1.2.4.10. Urvetu'l-İslam

Dini teorik bilgilerin yer aldığı eserdir.

1.2.4.11. Heyetu'l-İslam

Daha öce ilgilendiği gök biliminin imanını zayıflatacağından korktuğu için, onu terkettiğini açıklar.

1.2.4.12. Tuhfetu'l-Kirâm

Eser hakkında bilgi yoktur.

1.2.4.13. Nubhetu'l- Kelâm

Eser henüz bulunamamıştır.

1.2.4.14. Ulfetu'l-En'âm

Eser günümüze ulaşamamıştır.

1.2.4.15. Mârifetnâme/ Kıyâfetnâme

Eserin asıl ismi *Mârifetnâme* olup, eserde pozitif ve sosyal bilimlerin çoğuyla alakalı içeriğe yer verilmiştir. Kıyâfetnâme ise bölüm olarak yer almış olup, bu bölüm organların hikmetlerinden bahsederek başlar. Bu kısımlar nesirdir. Asıl organ-karakter

ilişkisinin verildiği kısım manzum olup¹⁰⁸141 beyittir, *müfteilün/fâilün* kalıbıyla yazılmıştır. Kadının güzelliğiyle ilgili 32 beyit vardır.¹⁰⁹ 1756'da yazılmıştır. 7. kısmı dışında manzum olarak yazılmıştır. Hamdullah Hamdi'nin eserinden farklı olan yönü kol, el, tırnak, göğüs, kasık, cinsel organlar, diz, baldır gibi organlara da yer vermesidir. Ayrıca hususi olarak kadın bölümüne ve seğirmelerle ilgili bilgilere de yer vermiştir.¹¹⁰

İbrahim Hakkı'nın bu eserinin Hamdullah Hamdi'nin eserinden alıntı olduğu iddia edilmiştir. Eserde İbrahim Hakkı'nın Hamdullah Hamdi'nin bazı beyitlerini lafzen aktarması bu iddiaları kanıtlar niteliktedir. Örneğin, Hamdi'ye ait, aşağıda verilen beyit İbrahim Hakkı'nın eserinde aynen geçmektedir.

Köse ola boyı uzun meselâ

*Kösedür diyü ta'n olunmaz ana*¹¹¹

1.2.5. Enverî

Enverî isminde birçok isim kaynaklarda zikredilmekle beraber, mevzumuz olan müellifin Münecim Enverî olduğu tahmin edilse de, kaynaklarda hayatına dair en ufak bir bilgiye rastlanamamıştır.¹¹² Enverî hakkında tam bilgi sahibi olunmadığından, Numûne-i Enverî dışında eseri tespit edilememiştir.

1.2.5.1. Numûne-i Enverî- Kıyâfetnâme

Enverî eserini 1564'te yazmıştır. Müellifin, Münecim Enverî diye bilinen ve çok meşhur olmayan biri olduğu yoğun kanaatlerdendir. Eser “İsimden Müsemmaya Bakış” ve “Suretten Sirete Gidiş” diye iki fasıldan oluşmaktadır. Kıyâfetnâmeleri barındıran ikinci kısımdan dolayı bazı nüshalarında Kıyâfetnâme ismiyle adalandırılmışsa da, Bekir Direkçi ve Hidayet Duyâr tarafından yapılan çalışmada eserin hatime bölümünde Numûne diye isimlendirildiği farkedilerek, eserin ismi *Numûne-i Enverî* olarak değiştirilmiş ve bu haliyle basılıp yeniden yayımlanmışlardır.¹¹³ Yazar kıyâfetnâme

¹⁰⁸ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, (Sad. Hamza Taşkın), Ravza Yay. İstanbul 2018, 17. Bölüm, 671-690.

¹⁰⁹ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 671-690; Ayrıca bkz. Maden, *Kıyâfet İlmi*, 18.

¹¹⁰ Mengi, *Kıyâfetnâmeler Üzerine*, 301.

¹¹¹ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 63.

¹¹² Bekir Direkçi-Hidayet Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 46.

¹¹³ Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, söz başı.

kısmını, birkaç beyit dışında genelde nesir olarak yazmıştır. Bu bölüm, kıyâfetnâme tahlili yapılırken hükümler çelişirse doğrusunun nasıl ihtiyâr olunacağını tarif edilmesiyle sonlandırılmıştır. Bu eserin daha önce Manisa İl Halk Kütüphanesi'ne bağlı 54. nolu, “*Yazarı Bilinmeyen Kıyâfetnâme*” adıyla Bilal Elbir tarafından çalışılan eserle, lafzen birebir aynı olmalarından hareketle, bu ikisinin aynı kişiye ait olduğunu söylemek mümkündür.

1.3. KİYÂFETNÂMELERDE GEÇEN AZALAR, HAREKETLER, RENKLER VE BUNLARIN DELALET ETTİĞİ HUYLAR¹¹⁴

Yukarıda hakkında bilgi verilen müelliflerin ve şimdiye kadar, ana hatlarıyla tanımlamaya çalıştığımız ilm-i kıyâfetle alakalı, kıyâfetnâmelerde hangi eşkallerden ne tür huy tespitinde bulunulduğu, hangi organdan nasıl anlamlar çıkarıldığını, bu konularda uzlaşan veya farklı düşünen müessirlerin eserlerinde yer alan şiir ve nesir örneklerine göz atalım:

1.3.1. Yüz-Vech

Yüzü etli ve geniş olan kişi danişmend ve bilgin olur. Yüzü ekşi ve çiçek bozuğu olan kötü huylu olur. Çok ince uzun ve küçük yüzülü olan iyi insan değildir. Orta yüzülü olan hoş olur. (S. L. Ç: 105)

Etlü yüz kâhilliğe vü cahilliğe, yanaklar etlü olmak tabiat yoğunluğuna, yüz arık vü zaif olma fehme vü himmete vü her emrün husulünde ihtimam itmeğe vü hırsa delildir. Katı değirmi yüz hamakata vü cehle delildir. Eğer etlü olup değirmi olursa ziyade yâramazlığa delildir. Yüz büyük olup baş küçük olma şevke vü yincikliğe delildir. Yüz müselles olmak cürete vü şerre delildir. Yüz uzun olup baş vü gözler küçücek olup tulunları vü tamarları şişmiş olmak hamakata vü cehle vü hayâsızlığa delildir. Ziyade

¹¹⁴ Paragraf içinde (S. L. Ç) diye belirtilen, Seyyid Lokman Çelebi olup, Tayşi'nin *Kıyâfet İlmi ve Seyyid Lokman Çelebi'nin Kıyâfetnâmesi* adlı çalışmasından; (Ş. S), Şaban Sivrihisari'dir ve Kenan Bozkurt'un *Kıyâfet İlmi Türk Edebiyatında Kıyâfetnâmeler ve Şaban-ı Sivrihisari'nin Kıyâfetnâmesi* adlı tezinden; (H. H)'den kasıt Hamdullah Hamdi olup; Amil Çelebioğlu, “Kıyâfet İlmi ve Hamdullah ile Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Kıyâfetnâmeleri” adlı makaleden; (M. İ. H. K, 1056) ise *Manisa İl Halk Kütüphanesi 1506* numarada kayıtlı yazarı bilinmeyen eser olup: Bilal Elbir, *Yazarı Bilinmeyen Bir Kıyâfetnâme Üzerine*, çalışmasından, (E) ise, Enverî'nin *Numûne-i Enverî* isimli kitabından alınan hükümlerden seçilmiş örnekleri ifade etmektedir. (E. İ. H) ise Erzurumlu İbrahim Hakkı olup, *Mârifetnâme* adlı kitabından yapılan alıntılardır.

küçük yüz yincıklığa vü horluğa vü delülüğe delildir. Damarlar vü tulunları şişmiş olmak ziyade gazaba delildir. Kakiğan yüzölülük ğussaya delildir. Sarhoş yüzölülük FÂSIKa delildir. Utanır yüzölülük hayâyâya delildir. Gin yüzölülük mehul vü mahzun olmağa delildir. Korkar yüzölülük takvaya delildir. Bir kimsenün ki yüzü değirmi rengi gayetde safî ak ya kara olup yanakları etlî olsa ol kimse cahil u ahmak vü hulku vü fehmi yâramaz kimsedir. (Ş. S: 212)

Kimin yüzü ve dış görünüşü güzel olursa, dışı gibi onun iç görünüşü de güzel olur. (Y. H. H: 293)¹¹⁵

Arık yüz fehme ve isara ihtimama ve katı değirmi yüz cehle ve katı uzun yüz hayâsızlığa ve katı büyük yüz kâhilliğe delildir. Ve katı küçi yüz hiffete ve horluğa ve dilkülğe delildir. Ve küçilikde ve büyüklükde ve uzunlukda ve degirmilikde ve semizlikde ve ariklikda mu'tedil yüz beğenilmiş fi'llere delildir. Açık yüz eyü hulka, ekşi suret yâramaz hulka delildir. Zahmdan ve nesneler çıkmakdan yüz na-hemvar olsa na-hemvarlığa ve zıtlığa delildir. Yüzün kenarları şiş olmak ve şakika tolu olmak ayrı huya ve gazaba delildir. Surat ki mestler surâtı gibi ola delil-i gafletdür, sürat ki hışm-nak gibi ola delil-i gazabdur sürat ki hacil surâtı gibi ola şermendeliğe delildir (M. İ. H. L, 1056: 55), (E: 95)

*Yüzi büyük bir işde kâhil olur
Küçük olsa denî vü mühmil olur
Ger mülahham olursa gılgizet olur
Yumrı olursa cehl ü sıklet olur
Çün göresin ki yüzi zerd ü nahif
Mekr odundan kaçarsan olma harîf
Yüzi ol âdemün ki ola dırâz
Da'vîsi çoğ olur unutması az
Ekşi yüzölüde acı söz çokdur
Eğri yüzölüde togruluk yokdur
Âdem oldur derunı sade ola
Sureti gül gibi güşade ola
Eyü yüze bu vasf olur kâfi*

¹¹⁵ Çavuşoğlu, Kıyâfet İlmi, 293.

Mu'tedil ola cümle evsafı". (H. H: 242)

Vechi büyüktür alil-Kibre küçüktür delil.

Vechi pek uzun olan-Laf ile söyler yalan.

Vechi müdevver gerek-Bedirden enver gerek.

Çok mütebessim olur-Anı gören kam olur.(E. İ. H: 679)

Yüz babında müeddiblerin ekserisi aşağı yukarı aynı tespitlerde bulunmuşlar, yüzün büyüklüğü ve rengi konusunda makbul olanın, orta boy olduğu düşünülmüştür. Sadece Seyyid Lokman Çelebi, yüzün etli yüzün bilgin olacağını söyleyerek diğerlerine zıt bir hükümde bulunmuştur.

1.3.2. Göz

Gök gözlü olanlar FÂSIK ve NÂDÂN olur bu göze sahip kişinin çenesi içine göçükse kötü bakışlı ve hain olur. Alnı yassı, saçı gürse çok kötü huylu olur. Muhyiddin Arabi bu kişiden yilandan kaçır gibi kaçır der. Sarıya çalan gök renkli göz, kıskanç ve kötü huylu olur. Gök renkli ve küçük gözlü olmak şehvet belirtisidir. Gözü fazla siyah olanın, kalbi de siyah olur ve şom ağızlılık göstergesidir. Küçük gözlü olmak ahmak, normal olan akıllı olur. Gözü çekik mal düşkün ve uzun ömürlü olur. Güleç kişinin ömrü uzun olur. Göz bebeğinde birçok kırmızı noktalar olan kişi, kıskanç, şirret, hayırsız ve pinti olur derir. Küçük gözlü ahmak ve şom ağızlı olur. Küçük gök gözlü olan hilekâr ve şehvet düşkün olur. Gözü çok kırmızı, mal-i hulya ve cinnet (delilik) işaretidir. Göz bebeğindeki kırmızı noktalar daire gibi sıralanmış ise, kıskanç, şirret, kötü sözlü, kötü huylu, kötü fiilli ve korkak olur. Gözbebeği siyah, beyazı sarı olan kan dökücü olur. Göz bebeğinin içinde ak veya kızıl noktalar olan gök gözlü kişi, insan cinsinin en kötüsüdür ve ondan sakınmak gerekir. Göz ucuyla bakan, kibirli ve nazlı olur. Toplu ve yuvarlak gözlü olan ahmak ve daima ihtiyaç içinde olur. Böyle kişiler kıskanç, cahil ve hain olur. Gözü şarap gibi kırmızı olan, çok hiddetli ve öfkeli olur. Fakat dünyaya meyli çok olduğundan fakirlik çekmez. Ama bazı hükema; "Böyle kişiler kötü yüzlü ve kötü dilli olur. Karşılıklı cahilce ve kibir dolu olur." der. Gözleri yaşaran kişinin harareti çok olur. Çukur gözlü, tüm hükemanın hükmüne göre; "Kötü huylu olup, iyiliğe mukabele etmez, güler geçer" derler. İbn Sina; "Gözü maymun gözüne benzeyen kişinin fiilleri de maymuna benzer" der. Her kim ki iki gözünü çok süratle açıp kapıyorsa (kırptıyorsa) o kişi çok hilekâr ve hayırsızdır. Bir kişi bir şeye çok baksa korkunç bir hal alır ve bakışı

ona zarar verir. Küçük göz kötülük işaretidir. Göz kapağında ben olması, yalancılık ve hilekârlık işaretidir. Gözü açılırken kirpikleri birbirine yapışıp karışan çok yalancı ve hiylekar olur. Fakat göz azası normal olan, akıl sahibi, âlim, doğru sözlü, dindar yumuşak huylu ve güzel mizaçlı olur ki, Peygamberimiz böyledir. (S. L. Ç. 106)

Yıldırıcı büyük göz kâhilliğe vü zenne muhabbete delildir. Çukur göz habasete delildir. Maymun gözine müşabih olduğundan ötüri küçücek gök vü ditreyici vü yıldırıcı göz hile vü bî-hayâliğe vü avretlere muhabbete delildir. Küçücek tumalıç göz ki yengeç gözine müşabih ola cahillige avretlere mayil olmağa delildir. Göz tiz tiz hareket itmek vü hiddete nazar itmek mekre vü hile u hıyanete vü uğrılığa delildir vü giç hareket itmek açup yummak mekre u fıkır u şussaya delildir. Katı kara göz korkaklığa delildir. Zira karalık madde-i sevdaviyyedendir. Madde-i sevdaviyyede korkaklık mevcuttur. Kor gibi kızıl göz şer koparıcılığa vü bahadırılığa vü ikdama vü gazaba vü çok cima itmeğe delildir. Gök göz ki sarıya mayil ola zaferan gibi ço yâramaz sıfatlara delildir. Zira göklük kahillige delalet ider. Saruluk havfa ikisinin ictimaidan gayetde yâramaz sıfatlar hâsıl olur. Göz bebeginün çevresinde noktalar olmak ol şerre delildir. Eger göz gök olup etrafı noktalar olursa hod nezubillah minşerrihil gayetde ehl-i şer olmağa delildir. Göz sığır gözine müşabih olup sığır gibi bakmak hamakate delildir. Kara göz ki altın rengine müşabih ola, fıl-cümle fettanlığa vü kan döküp adam öldürüciliğe delildir. Katı kızıl göz ağır debrenici vü yukarı kabaca bakıcı ola. Sığır gözi gibi NÂDÂNlığa vü kibre vü zinaya vü gaflete delildir. Oğlancıklar gibi bakan göz sahibinin ferah vü şadlık vü güvenmek şartıyla ömri uzun ruhi kaviyy olmağa delildir.

Avretler gözine müşabih olup dahi anlar gibi bakan göz muhannelige vü kibre vü ögünmekliğe delildir keçi gözine müşabih olan göz inayet ile cehle delildir. Etrafı çok olup hareket büyük göz yâramaz sıfatlara delildir. Göz ki yıldırıcı vü ditreyici ola şerre delildir. Eger küçücek olursa şerri ziyade olur. Eger büyük olursa şerri az hamakati ziyade olur. Piruze gibi ziyade yeşil göz şerre vü hıyanete delildir. Tiz tiz açılıp yumulan göz şulesi vü yıldırması vü hareketi ziyade olmak şartıyla yahud sürme çekecek yer sürmelenmiş gibi siyah olmak şartıyla deliliğe delildir. Gök göz ki aka mayil ola korkaklığa delildir. Zira beyaz galib-i balgama dalldır. Balgam da havfin mucibidir. Od rengine müşabih olan göz bî-hayâliğe delildir. Kelbler gözine müşabih olduğundan ötüri sarı ile yeşil ortasında mütevassıt olan göz korkaklığa delildir. Nuri çok olup berk uran göz şevke delildir. Küçücek göz ki kirpiklerin tokuşdurgan ola, hulk aldırmağa vü

yâramaz sıfata delalet ider. Bir göz kör olmak şomluğa delalet ider. Vü şol göz ki şerm u hicab mahallinden gayri mahalde yere baka cem-i evsaf-ı zemime anda mevcuddur, dirsek kazib olmayasın zira tecrübe olunmuşdur ki eger yere bakan kimsenün yâramaz faal işledükçe terk it deyü azasın bu disek terk itmege kabiliyet yokdur. Kara göz amma iki katı kara olmaya akla vü zirekliğe delildür. Şahla gözlerin iyisüdür. Sahibinden inamdan vü ihsandan gayri nesne sadrolmaz kendü haline koyacak bilgil ki aza-yı cüziyyeden her uzv-i ahila-yı hamidiyye vü zemimeye delalet ider. (Ş. S: 210)

Hayli büyük göz kâhilliğe delildür, kiçi göz yeynicekliğe miyane göz vakara ve sebük-ruhluğa delildür. Kiçi göz ki içeri batmış ola mekr u hasede ve habasete delildür göz ki üzden yüksek tomalıç ola bi-şermliğe ve NÂDÂNlığa delildür, göz tiz tiz yumulup açılmak delil-i mekredür, giç giç yumup açmak killet-ı fehme ve eblehliğe delildür, miyanesi açılmakda yumulmakda delil-i akl u fehmedür. Katı kara göz delil-i sevdadur, çeşm-i ezrak bî-şermliğe delildür, göz ki katı gökliğinden aklığa mayıl ola çakır ola korkaklığa delildür, kara göz ki katı kara olmaya akla delildür, şol göz ki bakmakda efdal baka ve beşerisinde hande ve ferah zahir ola ömr uzunluğuna delidür, göz ki od gibi kızıl ola dilirliğe ve şer-engizliğe delildür göz ki kiçi ve ditrer ve gök ola bi-şermi ve hile ve şehvetperestliğe delildür. Gök göz ki hadekasinun dolusunda tavk gibi nesne ola delil-i hased ü cübündür ve şerengizliğe delildür, sığır gözi gibi göz hamakate delildür, gözün bebeği altun gibi saru olmak kıtale ve kan dökmeğe delildür, göz ki kızıl ola ve yukarı taraf galiz ola, sığır gözi gibi NÂDÂNlığa ve zinaya ve mesliğe ve gaflete delildür, şehla göz gözlerin yeğregidür, piruze gibi yaşlu göz ve saruluğa meyil gök göz delil-i evsaf-ı zemimedir, eger yeşillik ve ile göklik arasında anda kıl ve ak noktalar olsa katı yâramazlığa ve mekharlığa delildür. Hadeka ki yüksek ve gözünbakışı alçak olsa delildür hamakate ve kiçi göz ki tiz hareket ve tiz tiz yumulup açılıcı ola beğenilmemiş sıfata delildür. Kirpikleri sınımak ve bi-illet hareket ettirmek delil-i mekr ü kizb ü hamakatdır. Ditreyici büyük göz bi-devletliğe delildür dayıma göz vurmak yani açup yummak cübne ve divaneliğe delildür, ahvel lecacete aver şomluğa delildür. Egerçi her uzvda delalat vardur amma cümlesinden göz delalatı ziyadedür. (E:93-94)

Gözi çukur olursa insanun

Reşk vü kibri çok olur anun

Her tonuz gözli pars dilli olur

Ruz- davide burni yilli olur

Göz karası zekâ alametidür.
 Surh olursa şecâat ayetidür
 Gözleri gök olanda olmaz edeb
 Gözi çakır bahadur olsa aceb
 Görmedi her ki gördi ömr-i dırâz
 Turna gözli olanda cüret-baz
 Gözi büyüğün ıssı kâhil olur
 Küçük olsa hafif ü mühmil olur
 Yumrı olsa hasid ü hayin olur
 Mutedil bunlara mübayin olur
 Gök olursa neûzu billah eger
 Bu sıfatlar bulunur anda beter,
 Olmaz anun gibi olanda hayâ,
 Katı bed huy olur aceb hod-ra.
 Göz kırıklığı mekre ayetdür
 Dayim olsa delil-i hıffetdür,
 Kıpısı giç olursa bakışı süst,
 Gılzet-i tab ve cehli ola dürüst
 Olur, ahvel mu'annid ü cebbar
 Bire bir diyesin kılur inkâr
 Çü göz ağında ola nokta-i zerd
 Olur, ol ayn-ı renc ü mâye-i derd,
 Ol kişinin ki tiz ola nazarı,
 Uğruluğ mekr olur hüneri,
 Ger bunun birle küççük olsa basar,
 Âleme fitne vü bela o yiter,
 Her ki oğlan gibi ola nazari,
 Hande eyler gibi ola başarı,
 Ömri uzunluğuna ayetdür
 İtimad itmesün hamakatdür,
 Çün ecel tirin ata kavs-i kader
 Basarun bu delaletini basar

Çeşm-i ziaâ budur ki ekhel ola,
Cümle evsafı anun adel ola,
Kıpma bakışları gönül apara,
Nazı ve şivesi yürek kopara (H. H. 242)
Göz çukur olsa katil-Olmuş o kibre delil.
Çeşmi siyektir muti-Çeşmi kıızıdır seci.
Gözleri göktir lebib-Leyk ela gözlü edib.
Çeşmi küçüktür hafif-Çeşmi büyüktür zarif.
Didesi yumru hasut-Evsat olandır vedut
Çeşmi kırık oldu şeyn-Bakışı süst oldu ziyn.
Avere olma yakın-Sık bakan olmaz emin.
Şaşıya etme nazar-Kim sana eğri bakar.
Çeşmi güleçtir güzel-Kirbiği sık bî-bedel.
Gözleri gök eşkar ak-Olsa ondan ol ırak. (E. İ. H, 679)
Gözleri gök, sakalı da zerddür
Andan ümid olunacak derddir¹¹⁶

Dikkat edildiğinde göz, müelliflerin üzerinde en çok durduğu organdır. Gözlerin kalbin aynası olduğu, dolayısıyla kalpte olan biten çoğu şeyi karşı tarafa bir ayna misali yansıttığı varsayılırsa, göze dikkatli bakıldığında pek çok anlama vakıf olunabilir. Bu yüzden Enverî, gözün diğer organlardan daha önemli olduğunu, delalet ettiği huyun diğer organlarla çelişmesi halinde gözün tercih edileceğini belirtmiştir. Göz, diğer organlardan daha fazla sahibini ele verir. Dikkat çeken bir diğer husus ise, özellikle mavi göze hoş bakılmadığıdır. Bu konudan uzun uzun bahsedilmiştir. Bu da kanaatimizce, Türk toplumunda nadir görülen bir renk olmasından ileri gelmektedir. Zira az görülen şeyler uğursuz görülürken, alışılmış şeyler daha hoş karşılanmıştır.

1.3.3. Kaş-Kirpik

Çatma kaşlı olan kibirli olur. Karakaşlı, ölçülü kaş dindarlık, akıllılık alametidir.
Kaşı gür olanın üzüntüsü çok, sözü bozuk ve fesat ehli olur. Mala ve dünya sevgisine çok düşkündür. Sözü dokunaklıdır. Kulaktozuna kadar çatma kaşlı olan, kibirli olur.

¹¹⁶ Akkuş, *Edebi Türler ve Tarzlar*, 129.

Ayrıca kaşları çok gür ve kılları uzun olan kibirli ve lafı uzun olur. Kaşının kılları kısaysa sadık olur. Kaşının ucu kulaktozundan yukarı çıkan kişi, idraksiz, fikirsiz ve pis bir kişi olur. Karakaşlı ve ölçüsü orta olan düşünceli, ızan ve dindar olur. Hükemanın üzerinde ittifakla karar verdiğine göre, kaşının kuyrukları hilal gibi, ortası yay gibi ve yoğun siyah kaşı olan kişinin mizacı mutedil, işleri hayırlı ve faydalı olur. (S. L. Ç: 107)

Kaşın kılı çok olmak ğussaya vü kelamı redd-i fasid olmaya delildir. Uzun kaş kulak tarafına çekilmiş ola, kibre vü laf urup öğünmege hususa ki burnundan canibe aşağıya mayıl olup kulaktan canibi yukarıya mayıl olsa. Kemer kaş şevk vü alçaklığa delildir. Çatık kaş ülfete vü muhabbete vü huzura vü oyun vü temaşa sevmeye delildir. Açık vü ince kaş, güşade vü andan vü şadman olmaya delildir. Kaşın burundan canibi ince olma husumete vü fitne koparıcılığa delildir. İttifak itdiler ki kaşların mahmudi ki ol tab-ı celile vü vasf-ı cemile delildir.1 Oldur ki vaz güzel olup her cihet vasat ola vü hem burundan canibe yüksek ola. (Ş.S: 207)

Kirpikler sınımak ve bi-illet hareket itmek mekr ü kizb ü hamakate delildir.

(M. İ. H. K, 1056: 51)

Kaşın kılı çok olmak delil-i gamdur. Uzun kaş ta sudg kibre ve lafa delildir ortasu ulaşuk kaş delil-i ülfetdür açuk kaş delil-i behçetdür, kaşın burundan yana başı yüksek olmak delil-i husumet ve fitnedür, kaşın burundan yana başı yüksek olmak girüsünden eblehliğe delildir, incelikde ve yoğunlukda ve uzunlukda ve kısalıkda miyane kaş kabz u bastda delil-i itidaldır. (E:92-93)

Kirpikler ve gözler için, sık sık hareket ettirilmesi durumu, aldatma, hile ve yalan olarak anlaşılmıştır. Bu husus, beden dilinde de aşağı yukarı aynı anlamlarda yorumlanmıştır. Bununla beraber edebiyatımızda, kaş ve kirpiklere yay ve ok gibi mazmunlarla atıflar yapılarak, fiziksel özelliğin insan nezdinde uyandırdığı hissiyata dikkat çekilmiştir. Dolayısıyla kıyâfetnâme dışı eserlerde de, ilm-i kıyâfete sık sık başvurulmuştur denilebilir. Aşağıda bahsi geçen bu özelliklerle ilgili örneklerle yer verilmiştir:

Her ki kaşının ince olsa uci,

Eksik olmaya fitnessi ve güci,

Kaşı kılı olur ise bisyâr,

Herze ola nedimi ğussası yâr.

*Hub olur ebrûvân ki ola açuk,
 Uğri olur eger olursa çatuk,
 İnce olmak delili-i bihcedür,
 Kibre uzunluğu alametdür.
 Kaş odur kim siyah u ince ola,
 Nazı vü şivesi yirince ola (H. H: 240-241)*

Hamdullah Hamdi'nin eserinde “kirpik” maddesi ele alınmamıştır.

*İnce olan kaş ucu-Fitnedir işi gücü.
 Kaşta çok olan kılı-Mükeşşer olur gussalı.
 Kaşı açık doğrudur-Çatma ise uğrudur.
 İnce kaş olur cemil-Kibre tavili delil.
 Kaşı mukavves olan-Dilber olur her zaman.
 Kaş arası Çin olan- Gam yüküdür ol heman. (E. İ. H, 678)*

Kirpik bahsi E.İ.H' da geçmez.

1.3.4. Baş

Atalarımız başa, içinde bulunan beyin gibi organlardan ve düşünme, akletme yetilerinin gerçekleşmesinden dolayı büyük önem vermişlerdir. Başla ilgili, zamanla birçok atasözü ve deyim meydana getirilmiştir. Toplum içinde söylediği her sözden, yaptığı her fiilden dolayı suçlanan, göze batan, haklı haksız yârgılanan insanlar için, bu manada *başı büyük* deymi kullanılır ve olumsuz bir intibaa neden olduğu vurgulanır. Kıyâfetnâmelerde ise tam tersi olarak büyük başın, olumlu manalara delalet ettiği dikkat çekmektedir. Yine de kıyâfetnâme yazarları, baş ölçülerinin orta olması kanaatinden yola çıkmış, bunun dışındakilerin ise huylarda aşırılığa sebep olduğu çıkarımında bulunulmuştur.

Küçükbaşlı olmak kötü kişiliğe delildir, bunlara yılanbaşlı denir. Fakat başı küçük olmakla beraber şekli düzgünse, iyi halli, güzel yüzlü ve iyi fikir sahibi olur. Çok küçükbaşlı olan, içinden pazarlıklı, aceleci ve öfkesi burnunda olur. Başı sağa sola güçlkle dönecek derecede büyük başlı olup, şekli güzel ve göğsü geniş, arkası kuvvetli ise iyi karakterli olur. Başı büyük, boynu ince, göğsü küçük olanın dimağı, hafızası zayıf olup, öksürük baş ve kulak ağrısından şikâyetçi olur. Başı küçük, göğsü, sırtı ve karnı

kuvvetli, sıkı adeleli olan, yakışıklı işlerinde becerikli beden bakımından sıhhatli, göğsü ve gerdan arkası küçük olanın damarları zayıf ve hastalıklardan başını kaldıramıyan kişi olur. Ebu Ali Sina el- Kantın adlı eserinde; “Bir kişinin başı, alnı ve gerdam ile boynu büyük ve ağır, yüzü uzun, gözü ağır hareket eden bir halde ise, o kişi insanlar arasında en hayırlı olanlardan biridir.” Zira bu kişilerin dimağlarında küçüklüğünden beri çok rutubet vardır. Böylelerini düşmanlardan korumak gerekir. Çok uzun başlı kişi ahmak ve geri zekâlı olur. (S. L. Ç: 108)

Büyük baş amma ifratıyla büyük olmasa himmet-i aliye vü güzel fehme vü inkiyada delildir. Amma sacının gafleti galib olur. İfratıyla büyük baş eblehlige vü ıztıraba delildir. Küçücek baş iffete yani sacının yinicikliğine vü başının küçüklüğü mikdarınca aklının dahi eksikliğine delildir. Yani baş ne kadar küçücek olsa ol kadar akli dahi eksik olur. Küçücek baş tehevüre delildir. Meger ki bedenine münasib ola dahi rutubet çokluğuna vü şekl güzelliğine delildir. Başun derisi münkabız olup bir yere cem olmak killet-i hayâya delildir. İnmer-res yan beyni yeri çukur olmak hırsa delildir. Tehevüre vü nasa muhalefete delildir. Boynının yerleri çukur olmak habasete vü abese delildir. Baş sobi olmak yâramaz niyyete hamakate delildir. Başun enseden canibi çok olup ensede bir sürü kemik olmak akla vü cevdet-tabe delildir. Amma mutedil vü memduh ola. Başun emarâtı hükemanun ittifakı biriyle vazı mikdarı mutedil olup büyüklüğe mayılak vü kendü bünyesine münasib olup müstedirü’ş-şekl ola ki ne bir ki ennehu bir tobdur vü alnı üzerinde iki canibinde bile birer barmak mikdarı kıl bitmiş yir olup ana canibinden içeriye girmiş ola vü alnı enseden azacuk büyük ola ensede bir sürü kemik ola vü ense çukur olmamak şartıyla bu misli baş akla vü fehme vü fikr-i sahihe vü salih amale vü salih düşe vü ziyade hıfza, bir şeyi tiz anlamaya vü tiz ammaya delildir. (Ş.S: 205)

Baş büyük olmak himmet-i ulyaya delildir. Küçi baş killet-i akla, miyane i’tidale delildir. (M. İ. H. K, 1506: 44), (E: 92)

Başı büyük büzürğ himmet olur

Küçük olursa akli killet olur.

Yassı olsa kafası insanun,

Misli olmaz beladet içre anun. (H. H: 239)¹¹⁷

¹¹⁷ Maden, Kıyâfet İlmi, 17.

Büyük baş himmeti aliye delildir. Orta baş akılsızlığa delildir. (Mustafa Evranos)¹¹⁸

Başı küçük akli az Olsa ona deme râz.

Yassı ise fark-ı ser Sahibi çekmez keder.

Cild-i seri berk olan Hayreder etmez ziyan.

Akraâ olma yakın Bed huy olur pek sakın.(E. İ. H: 677)

1.3.5. Alın

Alın genişlik veya darlık açısından ele alınmış, ilgililer tarafından açık alın hayırlı karşılanmıştır. Pişman olmayacak bir iş yapan ve bundan gurur duyan insanlar için söylenen, *alın açık yüzü ak* sözü, bu düşüncenin tezahürü olarak çıkmış gözükmemektedir. Bunun dışında geniş alınla anlayışlılık; dar alınla ise anlayış kıtlığı doğru orantılı olarak ele alınmıştır.

Alnın açık olup; içinde hatları bükümlü olmiyan kişi, boş laf ve husumetten uzak olamaz. Alnı içine göçük olan, alçak huylu hasis ve aciz olur. Mevlana Kubbeddin; "Küçük, dar alınlı olan cahil olur: Zira teşrih ilmi (anatomi) dimağın başlangıç noktasının küçük olmasına delildir. Ve bu o kişinin cahilliğine delildir." der. Alın çok açık olan, sabıkali ve kavgacı olur. Çok dar alınlı olan, huysuz ve NÂDÂN olur. Büyük alınlı kişi kâmil veya gazaplı ve ağır hareketli olur. Zira Şerh-i Külliyyatta bildirildiğine göre, "büyük alın dimağın çok gelişmişliğine ve beden hararatinin yüksekliğine ve bu tür kişilerin zekâ keskinliğine delildir." denir. (S. L. Ç: 108)

Yassı gin alın ki uruk vü ağsan olmaya cenk vü husumet sevmeye vü düzensizliğe delildir. Küçük alın NÂDÂNlığa vü hissete delildir. Büyük alın kahillige delildir. Alın yol yol olmak laf urup ögünmeye vü cevdet-tabı delildir. Alın kasîr ya ali olma şecâate vü edebsizliğe delildir. Alın tolu olmak tehevvere delildir. Damarı çok olan alın cürete vü ikdam itmeye delildir. Alın buruşmak, başdan yüzüne inince gazaba vü gussaya delildir. Alın buruşmak kulaktan kulağa varınca zireklige delildir. Orta alın itidale delildir. (Ş. S: 206)

¹¹⁸ Elbir, Kıyâfetnâme, 44.

Gin alın ki anda tamarlar ve sinirler anlamaya muhasamaya ve nasazkarlığa delildür. Tar alın bilmezliğe ve hüssete delildür. Büyük alın kâmilliğe ve miyane alın halkla ülfetde ve muvasenetde i'tidale delildir. (M. İ. H. K, 1506, 43), E: 92

*Alnı gin olsa huyı çirkin olur
Tar olursa gabi ve hod-bin olur
Galiba yumrı olsa kâhil olur
Pes budur ahseni ki a'del olur.
Çünkü alnı ariz-i bî-çin olur,
Ahmak u ehl-i şer u hod-bin olur.
Çini şudğına irip olsa dırâz,
Zirek olur eger olur ise az,
Alnı çini çok olsa bir kişünün,
Laf olur hâsılı kamu işinun,
İki kaş arasında ger ola çin,
Sahibi bî-sebeb ola gam-gin (H. H: 240)
Cebhesi dayyık olanın-Dayk olur hütku anın.
Yumru olursa cebin-Sahibi zişt ve gabin.
Cevhesi olan ariz-Bed huy olur çün mariz.
Mutedil olsa cebin-Sahibini bil emin.
Cebhesi bî-çin olan-Kâhil olur bî gûman.
Cebhesi uzundur fehim-Az ise olmuş kerim (E. İ. H, 678)*

1.3.6. Kulak

Genel kanaate göre, kulağın büyük veya uzun olması insanın uzun ömürlü olacağı anlamına gelmektedir. Yine böyle kulak yapısına sahip birinin, kolay ezber yapabildiği ve hafızasının iyi olduğu ifade edilmiştir.

Ebu Ali Sina, Külliyyat'ında, "Fazla büyük kulaklı (merkep kulağı gibi) olan şuursuz fakat hafızası kuvvetli olur. Zira rutubet azlığı hafızayı kuvvetli kılar." der. Camiü'l-ahlak adlı eserinde, "Böyle kişiler uzun ömürlü olur." denir. Küçük kulaklı kişi, uğru (hırsız) ve ahmak olur. Kulağı etli ve damarlan çıkık olan kişi, şiddet ve hiddetli olur. Orta karar olan ise, iyi, doğru, dürüst ve hikmet sahibi olur. (S. L. Ç: 108)

İfratıla büyük kulak ki başa münasib ola, çok mikdardan haric ola, hamakate vü kizbe vü yâramaz fehme vü himmete delildir. Kulak büyük olup hem kalın olmak hırsa vü himmet azlığına delildir. Kulak küçük olmak fehme vü şerre bî-vefaliğe delildir. Büyük, yufka kulak cehle vü zinaya delildir. Hususa ki delüğünde kıl bitici ola eğilmiş vü yatmış zaif kulak, gaflete vü kahilliğe vü kizbe delalet ider. Degirmi kulak başa yapışmış ola, ziyade yinciklige vü huzura delildir. Kıllı kulak uzun ömre vü cehle delildir vü uzun olduğundan ötürüdür ki kıl bitmeye sebep da-ı oldur cehli himar kulağına müşabih olduğundan ötürüdür. İttifak itdilir ki kulakların mergubi oldur ki vü vazı güzel olup başın mikdarına münasib olup büyüklükde vü küçüklükde vü yufkalıkda vü kalınlıkda vü sarkmakda vü yapışmada vasat olup vü yumuşakları küçicek ola.

(S. Ş: 211)

Büyük kulak tünd ve tizlige ve uzun ömre ve küçi kulak hasasete, mutedil kulak hıfza delildir. (M. İ. H. K, 1056: 51)

Her ki harguş olursa cahildir

Gerçi hıfz eylemekde kamildir

Küçük olsa kedi gibi guşı

Ugrulukda unutturur muşı

Lik vardur büyüklüğünde delil

Ki ola sahibinin ömri taval (H. H: 51)

Üzni kebir olsa bol-Cahl ve kâhildir ol.

Üzni küçük uğrudur-Evsat olan doğrudur. (E. İ. H: 678)

1.3.7. Zülûf-Saç

Saçlar insanın güzellik alametlerinden biri olması hasebiyle çoğu şiire, türküye konu olmuştur. Özellikle uzun olup yanlardan sarkan kadın saçlarına zülûf denmiş, edebiyat zülûf özlemi çeken âşıklarla dolmuştur.

Kıyâfetnâmelerde ise aşağıda da görülebileceği gibi saç edebiyattaki betimlemelere muhalif olarak yorumlanmıştır. Örneğin, uzun saç; kötülük, akıl noksanlığı alameti olarak ele alınmıştır. Kadınlara *saçı uzun akli kısa* denilmesi bu nevi'dendir. Saç kıyâfet ilmi açısından ele alınırken, onun rengine göre de hükümler verilmiştir.

Bu hususta hükema; "Kalın kıllılık, cesaret ve atılganlık, yumuşak ve seyrek kıllılık korkaklık, anlayış kıtlığı ve geçliğine delildir" der. Kalın kıl, hararete ve kuruluğa, yumuk ve ince kıl, maddi-manevi soğukluğa ve rutubete delildir. Bu takdirde anlayış noksanlığı görülür. Zülfü sarkan gazaplı ve öfkeli olur. Bükümlü saçlı olmak çok iyidir. Sarı saçlı hoş halli olur. Siyah saçlı emin ve adil olur. Siyaha meyilli saçlı olan iyi tavırlı, dürüst ve mert olur, sarıya meyilli kumral saçlı kişi mutedil mizaçlı ve heybetli olur Şeyh Cezeri, Arifü't-Tarif, adlı eserinde, Kur'an'a nisbet ederek; " Hz. Musa' nın saçları sarı, bedenleri ve her sıfatı uygun ölçüler içinde olgunluk ve güzellikler içinde idi." denmektedir. Yine hükema; bükümlü saçlı olmak çok iyidir. (S. L. Ç: 107-108)¹¹⁹

İri saç şecâata delildir. Yumşak saç cebanete miyane itidale delildir. Başında saç çok olmak kesafete delildir".(M. İ. H. K, 1056, 52), (E: 92)

Saç irisi delil-i cür'etdür

Sıhhat-i magza hoş alametdür

Yumşak olursa hayfe şahiddür

Issı gevden dimağı bariddür.

Âşkâr olursa ola hafv u gazab

Esved olursa ola akl u edeb

Bir kişin ki göresun kılı çok

Bil ki kılca anun zarafeti yok (H. H: 239)

Hem saçı çoğ u az ise sakalı

Şerr içinde bulunmaya bedeli. (H. H: 55)

Kim ki saçı sert olur-Akılla cüret bulur.

Kim ki saçı nerm olur-Ebleh ve bi şerm olur.

Kim ki saçı sarıdır-Kibr-ü gazab karidir.

Kim ki saçlıdır kara-Sabri var anı ara.

Kumral ise saç güzel-Sahibidir bi bedel.

Saçı az olan latif-Oldu arif ve zarif.

Saçı çok olsa zenin-Fehmi az olur anın.

Akraa olma yakın-Bed huy olur pek sakın. (E. İ. H: 677)

¹¹⁹ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 341.

1.3.8. Yanak

Yüz tolu et olmak kâhillîge ve cehle delildir. Yanakda et çok olmak delil-i gızzet tab'dur. (M. İ. H. K, 1056: 55)

Yumru olsa anun yanagı dahi

Gin olup alnı tar olup zenahı (H. H: 238)

İbrahim Hakkı eserinde yanak bahsine yer vermemiştir.

Yanak başlığında yer verdiğimiz iki örnekte de, halk arasında kabul görenin aksine, yanağın şişman, yuvarlak olması hoş karşılanmamıştır.

1.3.9. Ben

Burunda ben kibre ve ucbe delildir. Yüzde ben vefaya ve meskenete delildir. Göz kapağında ben mekre ve hasede delildir. Enekde ben işret sevgisine delildir.(E: 97)

Gövdede ben eyü sıfatlara delildir. Alında ben devlete ve firâsete delildir. (M. İ. H. K, 1056: 45)

İbrahim Hakkı, ben hakkında bilgiye yer vermemiştir.

Ben, bazı insanlar için güzel bulunurken, bazıları tam tersini düşünmektedir. Divan edebiyatında, güzel kadınlar genellikle yanağında beniyle tasvir edilmiştir. Kıyâfetnâmelerde ise ben, bulunduğu yere göre değerlendirilmiştir. Genel olarak olumlu özelliklere delil olduğu düşünülmüştür. Burunda olan ben ise göze batmasından olsa gerek olumsuz davranışların sebebi olarak görülmüştür.

1.3.10. Burun

Burun insan yüzünde ilk dikkat çeken organlardandır. Bundan dolayı diğer organlarda olduğu gibi, burnun göze batmayacak, mu'tedil ölçüde olması gerektiğine kanaat edilmiştir.

Hafif eğri burunlu olan edepli delikler geniş olan talihli, fazla açık olan gazaplı olur, kemerli burun kibre, ince yüksek burun, olgun yâradılışa, orta burunluluk dengeli mizaca işarettir. (S. L. Ç, 108)

Yoğun vü tolu bir burun akli vü fehmi az olmağa vü kelamatda aciz olmağa delildür. Burun uzun vü uci ince olmak ahmaklığa vü şerirlige vü yinciklige delildür. Delükleri gin burun hasede vü sürat-i gazaba delildür. Delükleri tar burun insniyet çokluğuna delildür. Burun yay gibi olmak şecâate vü hileye vü tizlige delildür. Egri burun hulk yâramazlığına delildür. Kısa burun uğruluğa delildür. Burnun siniri alın ile beraber olsa mekre vü şerre delildür. Uci ince vü kendü yay gibi burun sözde kaviyy olmağa vü şecâate vü husumete vü nasa ihtiyaca delildür. Burun üstü yassı olmak ahdsızlığa vü gallaşlığa vü hüsn-i hulk azlığına delildür. Yukarısı ince vü kanatları taşra burun cüzice kemali olup vü on ol kadar ögünmege vü lâf urmağa delildür. Vü eger bir kişinin burnunun uci yukarusuna baksa delalet ider kim sahib-i mütekebbir bolup havf-i ray olmaya delildür. İttifak idüp didiler ki burunların mahbubi vü metbu'î külliyyen hayr üzerine dall olup oldur ki bu zikrolan evsafda evsat olup sahibinün vechine vü binisine münasib ola. (Ş. S: 211)

Uzun ince burun yeynicekliğe ve hiffet-i akla delildür. Yassı burun şehvete delildür. Burun delikleri gin olmak hasede ve gazaba delildür. Yükseklikde ve alçaklıkda ve ginlikde ve tarlıkda mutedil burun delil-i sıhhate havass-ı batındur. (M. İ. H. K, 1056, 46), (E: 94)

*Burnu anınki ince ola dırâz
Hiffet-i akli anun olamaya az
Ağzına burnu ucu ola yakın
Şir odur ana karşı turma hemin
Her ki burnu delüğü vasi ola
Hased ü kibr ü kini cami ola
Olsa burnu kalaklı insanun
Öykesi öykesine sığamaz anın
Burnu yassı cima'a lazım olur
Ağı büyük dilir ü mukdim olur. (H. H: 243)*

*Enf eğer olsa dırâz-Sahibidir fehmi az.
Enf eğer olsa kasîr-Havf olur anda kesîr.
Enf ucu eger olsa top-Sahibi olur turub.
Enf ucu ağza yakın-Olan adamdan sakın.
Sakbe-i ebeb olsa bol-Kibir ve hased dolmuş ol*

Olsa kılıklı kartad- Cem ola kahr ü inad.
Enfi kim olsa ariz-Şehvet iledir nâfiz.
Enfi kim eğridir-Himmet anun fikridir. (E. İ. H: 680)

1.3.11. Ağız

Ağzın orta derecede açıklığı cesarete, dar ağızlılık çirkin huya delalet eder.
 (S. L. Ç: 109)

Gin ağız şecâate vü fehme delildir. Küçcek ağız zireklige vü firâsetlü olmaya vü hilekâr olmaya vü yüreksizlige vü gayetle ihtiraz idicilige delildir. Orta ağız salih vü mütediyyin vü müteşerri olup insaniyeti ziyade olmağa delildir. (Ş. S: 212)

Gin ağız şecâate delildir ve tar ağız delil-i sıhhate havass-ı batundur ve cübündür.
 (M. İ. H. K, 105: 43), (E: 94)

Deheni teng egerçi bihcetdür,
Havf-ı kalbe veli' alamettir.
Bulmayasın ili ararsan eğer
Eğri ağızlularda togrı haber. (H. H: 243)

Ağzı küçüktür güzel-Lakin olur pür vecel.
Ağzı büyüktür şeci-Eğri olandır şeni. (E. İ. H: 680)

1.3.12. Dudak

Zenci gibi yumru dudaklar kötü huylu ve ahmak olur. Şeyh Muhyiddin İbn Arabi; Kitabü't-Tedbirat-ı İlaniyye adlı eserde. "Dudaklar çok kırmızı ise mizacın çok dengeli olduğuna delildir." denir. Deve ve merkep gibi büyük ve sarkık dudak olan ahmak ve cahildir. Ak dudak hastalıklı ve balgamlı olmaya, siyah dudak ise kara sevdaya işarettir. Dudağı içe bükük ve aşağı sarkık olan çok aptal olur. Dudağı ince ve kısalığından birbirine kavuşmayan kişinin dişleri dışarı taşıyorsa, vücudun sağlamlığına ve çok kuvvetli oluşa delildir. Mutedil ve kırmızı dudak kararlı yapıllığa işarettir. (S. L. Ç: 109)

Kalın tutak ahmaklığa vü tabiat yoğunluğuna delildir. Yoğun tutak fehme vü tabın letafetine delildir. Tutak rengin olmak hısedede vü yâramaz huya vü imansızlığa delildir. Kızıl tutak tatlıluga vü eyülüge delildir. Ağız içerü olup tutaklar müsavi olup taşra olmak

sevülmek yahud tutakların ikisi bile içerişüne küçük olmak şecaaate delildir. Yukarı tutak aşığı tutağın üzerine çıkmak fehme vü idrake delildir. Alt tutak üst tutağın üzerine çıkmak hasede vü kin tutmağa vü kalbin kasavetine, yâramaz fehme delildir. (Ş. S: 212)

Kalın dudak delil-i hamakat ve tab-ı galizdür. Yufka dudak delil-i fehme ü letafet-tab'dur. Kızıl dudak eyüdüdür ak dudak sehldür. (M. İ. H. K, 1056: 48), (E: 94)

*Yufka vü kırmızı olursa tutak
Anlanur lutf-tabu fehme-i sebak
Ger galiz olur ise rengi gibi
Sahibi ahmak ola bengi gibi. (H. H: 244)
Yufka ve ahmer dudak-Sahibi anlar sebak.
Şiffe galiz olsa bil-Sahibi muğliz sakil. (E. İ. H: 681)*

1.3.13. Dişler

Azı dişleri yukarı doğru olan kötü huylu ve sabıkali olur. Seyrek dişlilik zayıf vücuda, küçük ve eğri dişlilik hiylekarlık ve hainliğe, uzun ve iri dişler kar sahibi olmaya, dişleri karmakarışık olmak zayıflık, hastalık ve mizaç zaîfiyetine, orta olması doğru sözlülüğe ve muntazamlığa, araları az açık olması adil ve emin olmağa delildir. (S. L. Ç: 109)

Zaif vü horde sık diş ki arası açık ola zaif bedene vü killet-i ömre delildir. Horde sık diş yalancılığa vü nisyan çokluğuna delildir. Arı vü uzun diş şerre vü fitneye delildir. Muhtelif diş korkaklığa vü adam incidici olmağa delildir. Orta diş ki arası açık ola, gerçek söylemege vü hayra delildir. Eğri diş mekre vü hileye delildir. (Ş. S: 212)

Ufak ve açık diş delil-i zaf-ı niyyetdür, uzun ve iri diş delil-i şerr ü fitnedür. Mutedil diş togru sözlülüğe delildir. Eğri diş na-hemvar ola delil-i mekrdür. (M. İ. H. K, 1056: 47), (E:94) dişleri kavi olmak tul-i bekaya delildir. (E: 97)

*Çünkü seyrek uvag ola dendan
Galiba za'f-ı cisme ola nişan
İri olursa şerr ü afetdür
Eğrisi hile vü hıyanetdür
Çün düz ola vü mu'tedil dendan*

Kim ola yigleye dürri andan. (H. H: 243-244)

Dişleri iri olan-İşler ol ekser yaman.

Mu'tedil olsa dişi-Sıdk-ı safadır işi. (E. İ. H: 681)

1.3.14. Dil

Uzun dil çok konuşmaya, dedikoduya, şikâyeteye; ak dil, muhtaç, derviş karakterli ve inançlı kişi olmaya delalettir. (S. L. Ç: 109)

Seçtiğimiz eserlerin diğerlerinde dille ilgili bilgi bulunmamaktadır.

1.3.15. Ses

Aslan gibi yüksek sesli olan çok cesur olmağa ve mücadeleye düşkün olmağa; ince ses, kötü hale, korkaklık, kuvvetsizlik ve kadınsı tabiata delildir. Kaba ve gür sesli avratlar diğer kadınlara göre yürekli ve cesur olurlar. Yüksekten konuşan kişi, cebbar ve çok hikmet sahibi olur. Uzun sesli kişi, güzel şarkı söylerse de şirret ve kıskanç olur. Hükema'ya göre, Ağır sesli olanın şehveti de kuvvetli olur: Sesi çirkin olanın dimağı zayıf; sesi alçak ve yoğun olan da hor ve hakir olur. Orta ve saf sesli kişi güzel ahlaklı, iri sesli vakür hak ve adalet düşkünü olur. Bazılarına göre; çok hoş sesli kişi, kayıtsız ve idraksiz olur. Durgun sözlü ve düşünceli de olurlar aynı zamanda. Zira bu sıfat kuruluştan doğmuştur. Tiz sesle konuşmak ise harareten gelir ve böyle kişi kötü huylu olur. (S. L. Ç: 109)

Yoğun avaz ki bülend ola şecâate delildir. Alçak avaz ki yoğun ola akl çokluğuna delildir. Avaz ince olup kelamı tiz tiz söylemek cehle vü iveciklige vü yinciklige vü tekebbürlüğe vü tiz fehme delildir. Yüce avazla tiz söylemek ivmege vü yâramaz huya vü gazaba delildir. Avazı yoğun olup kelamı aciz olmak cehle vü tabiat yoğunluğuna delildir. Ğunne vü enin olan avaz hasudliğe delildir. İnce güzel avaz hamakata vü yinciklige vü akl eksikligine delildir. Sakil avaz karnına rağbet idüp yemek içmek sevmege delildir. (Ş. S: 213)

Avaz ki yoğun ve yüksek ola delil-i şecâatdır. Ve ince ve nerm avaz delil-i cebanetdir. Miyanı ve mutedil avaz yükseklikde ve alçaklıkda delil-i ahlak-ı hamidedir. Yoğun avaz hasede ve tekebbüre delildir. Tiz tiz söylemek fehm tizligine ve ivceklige

delildir. Yüce avazla tiz tiz söylemek yâramaz huya ve gazaba delildir. Söylerken başın gözin oynatmak fşkre ve kizbe ve fitneye ve yâramaz sıfata delildir. Söylerken kain açık tutmak fehme delildir. Söylerken kaşın çatmak baş çekmeğe mekre ve hasede delildir. kuşade-ru olmak nezaket taba ve sadakate delildir söylerken bi-illet elin ovmağ gazaba delildir, söylerken elin yüzine tutmak salahiyete delildir söylerken yire bakmak havf ve selimliğe delildir. Vaktüha başın silmek ve salmak kine ve üngülüğe ve tamaa ve çok bilmeğe delildir gözsüz zirek ve dilsiz üngü ve bi-hayâ ve tiz olur. (M. İ. H. K, 1056. 54), (E: 95-96) Giç giç söylemek ve giç giç hareket eylemek künd fehmlığe delildir. Sözde ve harekatta sürat fehmi tizliğine ve hiffete delildir. (E: 96)

*Her kimün gunne-y-ile olsa sözi
Ahmak u kibr ü kine olur özi
İnce vü tiz ünli cahil olur
Bî-hayâ vü yalanda kâmil olur
Sözde cünbişde her ki sâri' ola
Fikr ü fehmi berk-ı lâmi' ola
Giç olursa olur tabî'atı giç
Hem-dem olma cihanda gevdene hiç
Âlî-himmet olur bülend-âvâz,
Kısa ünlilerin yürekleri az
Savtı yogun olursa insânun
Hulki bed hasmı çoğ olur anun (H. H: 243-244)
Ğunneli söz olsa ger-Kibirden oldur haber.
Savt-ı dakik er kişi-Şehvet-i zendir işi.
Er kişi sesli zenan-Ekseri söyler yalan.
Sözde kim olsa seri'-Fehmidir onun refi.
Kim ki sesidir kaba-Himmeti var merhaba.
Sesi çatal olsa o can-Halka eder bed güman. (E. İ. H: 680)*

1.3.16. Nefes

Nefesi uzun çıkan kötü huylu, nefesi sık çıkan şehvetliliğe işaret eder. (S. L. Ç, 110)

Uzun nefes yüce himmete, kısa nefes zaf batına, kahkahayla gülmek gülmek cinnete ve lafa ve kizbe ve güle güle söylemek hamakate ve bî-edebliğe ve kizbe delildir. (E: 96)

Nefesi uzun çıkan kişi kötü huylu olur. Tez soluklunun arzusu çok ve şahveti fazla olur. Böyle kişi çok düşünceli ve anlayışlı olur. Alcak diğer azasında olan vakar ve sabır bu davranışları örtmemesi gerekir. Vekar ile oturup, sözü ölçü ile söylemek ve elini lafi kesmek için indirmek, akıl olgunluğuna ve tedbir sahibi olmağa delildir. (S. L. Ç: 110)

Uzun nefes yâramaz himmete delildir. Yüce ali nefes yâramaz fiillere fikridüp da-ı vücuda getirmeğe delildir. Zaif nefes akıl u zekâvet az olmağa delildir. Orta nefes memduh vü mahmuddur, amma gazab vaktinde değül. (Ş. S: 213)

1.3.17. Sakal

Sakalı az ve köse olan ferasetli anlayış ehlinde olur. Seyrek sakal, güzel huy ve hoş düşünceli olmağa; uzun sakal akıl azlığına, aklın kısa ve idrakin çok olmasına; gür sakal, mahzun ve kötü akıllılığa; çok seyrek Tatari sakal, kötü huyluluğa ve orta karar sakal, kararlı ve vakur olmağa delildir. (S. L. Ç: 110)

Egirmi kılı güzel sakal fehme vü tabiat güzelliğine dalldır. Sakal enli dört kûşeli gibi olmak fâyideye vü akla dalldır. Gayet kılı az olmak şer vü cürete delildir. Gayet uzun olmak kıllete vü akla vü cehle delildir. Azacuk uzun olmak hamakata vü yâramaz niyete delildir. Sakal uzun vü perakende olmak yâramaz fikre vü akl eksikliğine delildir. Sakal teke sakalına müşabih olmak hamakata vü cehle dalldır. Akla vü fehme vü cevdet-tabı dala ola. Sakalun emareti oldur ki ne gayet çok ne gayet sık ne gayet az ola, belki vasat olup çokluğa tavil oluna gayet arız ola belki tolu bir kabadan azacuk ortak ola. (Ş. S: 15) Sakal tüylerinin yumuşak ve parlak olması heveskâr u şûrîde-i aşk u tab'ı mülayim u mûnis olmasına, kalın ve rengi siyah olmaklığı şedîd u hadîdü'l-mizâc olmasına ve sert ve dikçe olması sert meşreb u gazûb u 'anûd olmasına delalet eder. (Ş. S: 65)

Köse sakal zeyreklige delildir. Degirmi mehasin delil-i vaqar ve temkindir. Ziyade uzun mehasin killet-i akldur. Mehasin-i teng delil-i fehm ü letafet-i tab'dur. Mehasin kılı sık olmak delil-i gîlzet tab'dur. (M. İ. H. K, 1056: 110), (E: 94-95)

Riş-i merdüm tavil olursa eğer

Bil ki oldur ser-i tavile-i har

*Kalın olup sakalı ger ola gür
Sohbet içre sakil olur anı sür
Ger degirmi olup ol bisyâr
Sâhibi ola anun ehl-i vakar
Ol ki salmaz yüzine mu saye
Bil ki dir len terani Musa'ya
İy dil andan sakın ki hile olur
Mekr-i şeytan anunla bile olur
Riş odur kim ola dakik u kalil
Fehm u akl u zekâyâ delil. (H. H: 245)*

*Lihye tavil olsa ger-Sahibidir bi hüner.
Lihyesi siktır sakil-Sohbeti eyler tavil.
Riş siyah ve kalil-Oldu zekaye delil.
Köse ki hiç kılı yok-Anın olur mekri çok.
Olsa değirmi sakal-Sahibidir pür kemal. (E. İ. H: 681)*

1.3.18. Çene

Uzun çene ahmaklığa, değirmi çene gurura, ince çene akılsızlığa işarettir. Orta çanelilik ise dengeli bir mizaca ve ince bir zekâyâ işarettir. (S. L. Ç: 110)

İnce enek yani küçürek bencikliğe ve hiffet-i akla delildür. Katı büyük enek tekebbüre delildür. Mutedil enek delil-i akldur. (M. İ. H. K, 1056: 47)

*Çün enek ince ola hiffet olur
Büyük olursa kibr ü gılzet olur
Mutedil olsa ıssı akıl olur
Her neye talib olsa kabil olur. (H. H: 245)*

*İnce zekanlı herif-Aklı da anın hafif.
Ger zekan enli olur-Sahibi gılzat bulur.
Mutedil olsa zekan- Akıl olur hem hasan. (E. İ. H: 680)*

1.3.19. Gerdan-Boyun

Boyun kemiği yoğun olan kişi kuvvetli; boynu etli olan öfkeli ve şehvetli ve de huysuz olur. Gerdan orta olan kibirli; deve gibi uzun olan kindar; kurt gibi kısa boyunlu ise hilekâr; boynu yumru olan cahil ve akılsız; boynu kararında olan adil ve tedbirli olur. (S. L. Ç: 110)

Yoğun boyun neşate u şenlik u kuvvete vü ziyade gazaba delildir. İnce boyun nefsi zaif vü kendü zelil olmağa delildir. Kısa boyun mekre vü habasete delildir. Eger kısa olup tolu yoğun olursa gazaba vü şerre delildir. İnce uzun boyun korkaklığa vü kin tutmağa vü hasede delildir. Eger boyun ince vü uzun olup baş küçücek olsa hamakata vü korkaklığa delildir vü feryad idiciliği her murda aceleye vü yârmazlığa vü kizbe delildir. Yüzi güzel olmağa delildir. Kibre vü fikirlenmeğe delildir. Boynunun tamarları aşikâre olup önüğü şişmiş olmak gazaba vü kin tutmağa vü cehalete dalldır. Boyun yoğun olup tamarları yoğun olmak killet-i fehme delildir. Boyun süst olup kah bir tarafa eğilüp kah bir tarafa egilmek bedenün vü nefsün zaifliğüne delildir. Boyun daima sağ canibine egri olmak hırsa delildir. (Ş. S: 215)

Kısa boyun delil-i mekr u habasetdür. Yoğun boyun delil-i gazab u hamakatdür.

(M. İ. H. K, 1056: 46) Uzun ve ince boyun yüz keserliğe ve feryada ve hamakate delildir. Boyunda ben vefaya delildir. (E: 96)

Uzun u ince ola çün gerden

Issı olur muhannes ü gevden

Yogun olsa sığır gibi boyunu

Yimeg ile olur anun oyunu

Kıyası mekri ile hıyanetdür

Mu'tedil olsa hoş alametdür (H. H: 245)

Boynu olan çok dırâz-Rüşdü anın olur az.

İnce ki gerdan olur.-Sahibi NÂDÂN olur.

Boynu galiz olsa ol-Rüz-ü şeb olur ekül.

Boynu olursa kasîr-Hilesi olur kesîr.

Boynu olan mu'tedil-Hayır iledir müştâğil. (E. İ. H: 682)

1.3.20. Kıl

Kalın kıllılık cesaret, ince kıllılık korkaklığa delalettir. Karnı üzerinde kılı olan vahşiliğe, sırtı üzerinde kıl olması şehvete delalet eder. Az tüylülük kıyasat, firâset ve latif tabiate delildir. Karnı üzerinde çok kıl bulunması, kötü düşünceliliğe ve vahşet haline sırtın çok kıllı olması şehvet düşkünlüğüne işarettir (S. L. Ç: 107)

Katı vü iri vü kısa saç zırha vü yâramazlıca vü korkaklığa delildir. Sözde acizliğe delildir. Sık vü uzun sac gılzete vü yâramaz anlamağa delildir. Behayim kılına müşabih olduğundan ötüri yumuşak sac korkaklığa vü mekre vü kin dutmağa vü hasede delildir. Mutedil saç sıfatların itidaline delildir. Siyah kıl menfaaat sevmeye delildir. İfratıyla kızıl kıl hırsa vü yâramazlığa vü yâramaz anlamağa delildir. Yatmayup duran kıl ki dökülücü dahı ola delilige vü ahmaklığa vü sarışınlığa delildir. Şecâate delildir. Boz kıl ki kettan renginde ola ziyade tehevür hayr azlığına delildir. Karında kıl çok olmak şehve delildir, yahud anlamak eksik olmağa delildir. Omuzlarda kıl çok olmak, boyunda kıl çok olmak kuvvete vü şiddete vü cürete vü kibre delildir. Arslana müşabih olduğundan ötüri kirpik çok olmak bahadırılığa vü akla delildir. Arkada vü ayaklarda kıl çok olmak şehvete delildir. Tekeye müşabih olduğundan ötüri. İttifak itdiler ki kılların memduh ki ol akl u hayra vü cevdet-tabâ delildir oldur ki çoklukda azlıkda karalıkda kızılıkda uzunlukda kısalıkda yoğunlukda incelikde vasat ola. (Ş. S: 206)

Her mahzun, külle âşkâr mel'un (bütün kızıklar lanetlidir.) Dimişlerdir yani anın kim kılı katı kızıl ola mel'undur. (E: 91)

Karında ve göğüsde kıl çok bitmek eblehliğe delildir. Kıl azlığı letafete ve kıyasete delildir. (M. İ. H. K, 1056: 51) Arkada kıl çok bitmek delili şehvettür, karında ve göğüste kıl çok bitmek eblehliğe delildir. (E: 92)

Şikem ü sinede ger olmasa kıl

Vahşet tabû zulme ola delil (H. H: 247)

Sadır ve omuzdaki kıl- Cüfete olmuş delil. (E. İ. H: 683)

1.3.21. Omuz

Omuzla arka arası geniş olan cesur ve akıl sahibi olur. Dar olan kötü akıllı olur. (S. L. Ç: 107) Omuz kemiği çıkık olan ahmak ve kötü; omuzu eğri olan hileci ve fitneci;

omuzu ince olan akılsız: arkası ve omuzu fazla olan çok kuvvetli orta ve karar olan çok akıllı ve zeki olur. (S. L. Ç: 111)

Yassı omuz devlete ve saadete dar omuz fikre ve akla yoğun bazı kuvvete ve ucbe ince bazı sab'u nike ve ince keft killet-i akla ve yassı ketf hamakate ve ketf-i hamide fikr ü fetanete ve mu'tedil ketf akla delildir. (M. İ. H. K, 1056: 50), (E: 97)

Omuzu sivri olsa insanun

Dini vü mezhebi kem olur anun

Kısa olursa gayet ebleh olur

İnce olursa 'acayib esfeh olur

Egri olursa fikri togrı olur.

Mutedil olsa akli uğrı olur. (H. H: 246)

Omuzu sivri olan-Düzd olur işler yaman.

Kısa omuz eblehin-Düşkün omuz esfehin. (E. İ. H: 682)

1.3.22. Sırt-Arka

Yassı arka kuvvete vü gazaba delildir. Tekebbürlüğe delildir. Arka egri olmak yâramaz huya delildir. Fikre vü zireklige delildir. Arka togrı olmak hulk eyülüğüne delildir. Arka ince olmak akl eyülüğüne dalldır. Eger togrı olup ince olursa yahud egri olup ince olursa gayet eyülüğe dalldır. Arka çıkuk olma şatarete vü mudhikliğe vü şâdlığa delildir. (S. L. Ç: 216)

Arka hamide olmak yâramaz hulka ve soğru arka eyü hulka delildir.” (M. İ. H. K, 1056: 54)

Arkası yassı ehl-i kuvvet olur

Sahibi cür'et ü sakamet olur

Egri olursa huyı çirkin olur

Halk içinde sefih ü hod-bîn olur

Arka kılı delil-i şehvetdür

Bogaz ile omuzda cür'etdür. (H. H: 246)

Arkası yassı kişi-Oldu sefahat işi.

Zahrı ariz olanın-Kuvveti çoktur anın.

Arkada bittiyse kıl-Şehvete olmuş delil .(E. İ. H: 684)

1.3.23. Beden Yapısı-Et

Eti kalın ve kaba olan kısa görüşlü, etsiz vücutlu olan itidal sahibi olur. (S. L. Ç: 110)

Deve gibi eti kaba ve kalın olan çirkin; eti yumuşak olan kısa görüşlü; kemiği kalın, aç ve zayıf görünümlü olan avcılığa düşkün; vücudu etsiz olan seri hareketler derin fikirli ve itidal sahibi olur. (S. L. Ç: 110)

Yumşak et fehme ve letafet-i taba ve berk et kuvvet-i ten ve gızzet i taba ve zaf- fehme delildir. (M. İ. H. K, 1056: 48)

Her kişinin ki yumuşak ola eti

Lutf-ı taba'ı çok ola fehmi iti

Katı olursa kuvvet-i tendür

Issı amma galiz ü gevdendir (H. H: 239)

Lahmi mülayim olan-Tende olur lütfü can.

Lahmi olan pek katı-Oldu kavi gızzatı.(E. İ. H: 683)

1.3.24. Boy-Endam-Kadem

Çok uzun boylu olan ahmak, akıllısı nadir olur. Kısa boylular çok akıllı olup, NÂDÂNları da çok aptal olur. Ama kısa ne uzun içinde akıllı ve çok zeki olanlar nadir de olsa vardır. Boyu karar olan mizacı da aklı gibi güzeldir. Bir uzvu bozuk olan, insan soyunun seçkini olması nedeniyle diğer uzuvlarına vasıta olur. Büyüklüğü kötülüğe, karar olanı kuvvete delil olur. (S. L. Ç:110-112)

Boy uzun olmak şadlığa vü mübareklige delildir. Amma gafletten âlî olmaz. Kısa boy düşmenliğe vü fitneye vü kine vü adavete vü yâramaz sıfata delildir. Gayet lagar olmak baz zekavete vü zafa delildir. Gayet etlü olmak ziyade hamakata delildir. Etlü vü hem Zeki imiş lakin böyle olmak nadirdür. Orta boy hikemyete vü zireklige vü batın sıfatların itidaline delildir. (Ş. S: 219) Bütün kısa boylu insanların da kindar ve fitneci olduğu anlamına gelmez. Bu yüzden bazen kâiflerin bu durumda bazı istisnalar sunduğu olur. Mesela Hz. Ali'nin kısa olmasından dolayı kâifler kısalar hakkında verdikleri

hükümlerde Hz. Ali'yi bu yorumun dışında tutmuşlar ve bu tarz bir yorumun onun için geçerli olmayacağını söylemişlerdir. (Ş. S: 73)

Kısa boylu bodur kimseler hırçın tabiatlı olurlar; hırçın nereye giderse orada kavga başlar. Boy orta ve her şey bununla mütenasip olmalı; ey bilgili insan her işte itidalden ayrılma. (Y. H. H: 298)

*Kameti her kimin ki olsa uzun,
Olur ol safi-kalb ü sade-derun
Kısa olursa kibr ü kine olur
Mekr ile hileye hazine olur
İtidal ile ola çü kamet
Ana rahmet nişanıdır hikmet. (H. H: 238)*

Yüksek boy sade mizaca ve mübarekliğe ve gafletten haliliğe delildir. Orta boy hikmete ve fitnata ve i'tidal-i evsaf-ı batına delildir. Ve kısa boy kine ve adavete ve fitneye delildir. (M. İ. H. K, 1056: 45) Ve dahi buyurmuşlardır bereket ümmetümün uzun boylusundadır. Hikmet ve zireklik orta boylusundadır. Fitne ve adavet kısa boylusundadır. (E: 91) yüksek boy sade mizaca ve mübarekliğe delildir. (E: 95)

*Kim ki boyudur tavîl-Sade dil olur cemil.
Kim ki boyudur kasîr-Hilesi vardır kesîr.
Kim ki vasat boyudur-Akil ve hoş huyludur. (E. İ. H: 676)*

1.3.25. Göğüs

Geniş göğüs cesarete, dar göğüs korkaklığa ve ruh bozukluklarına meyilli olmağa işarettir. (S. L. Ç: 111)

Göğüs büyük olup memeleri etlü olmak kahil vü ahmak olmağa delildir. Göğüs çıkık olmak şadlığa vü bi-haya vü sat-ruy olmaklığa delildir. Zirek olup vasatü'l hâl olmağa delildir. Dun-himmet olup mübaşeret itdüğü işi başına çıkmağa delildir. Göğüs ne etlü vü ne uzun vü ne arık belki vasat olup arıklığa mayil olmak marifete vü hilme vü sabirliğe vü ihsana vü insaniyete vü cevdet-tabaa delildir. Küçücek karın akla vü fehme vü firâsete delildir. Büyük karın nikah çokluğuna delildir. (Ş. S: 216)

Sadri çıkık olanın-Hulku da beddir anın.

Sadri eğer olsa da-Gam yer o leyl-ü nahar.

Sine ariz olsa –Gönlü hiç olmaz melül. (E. İ. H: 683)

1.3.26. Karın

Karın ince ise şehvet, geniş ise cahil, orta halli olan akıllı olur. (S. L. Ç: 111)

Kiçi karın akl u fehme büyük karın kesret-i nikaha ya cima'a meyle delildür. (M. İ. H. K, 1056. 50) (E: 96) *İnce pehlü delil-i zafdür. Yassı yağrın delil-i kuvvet-i ten ve tekebbüri ve gazabdur. Arka hamide olmak yâramaz hulka, togru arka eyyü hulka delildür.* (E: 97)

Karın büyük gabi ve cahil olur

Küçük olsa zeki ve kabil olur

Karın büyük kimesne olsa kasîr

Olmaya şerr içinde ana nazir.

(Peygamber hadisi: illa uhbirukum bi ehlinnari küllü utullin cevvezin mütekebbirin)

Her ki olsa kasîr ü batnı kebir,

Ana cevvez didi bazı habir. (H. H: 247)

Batnı büyüktür gabi-Batnı küçük çelevi.

Batnı büyük hem kasîr-Bed huy olur pek asir. (E. İ. H: 684)

1.3.27. Bel

Bil ince vü zaif olmak nefis zaif olmağa dalldür. Bil ince olup göğsünden canibi yassı vü kısa ayakdan canibi uzun olmak gayet kuvvetlü vü yüregen olmağa delildür. Eger bilün enleri mutedil olsa nefsin kuvvetine delalet ider. Eger bilün enleri mutedil olmasa nefsin zafına delildür. (Ş. S: 216)

1.3.28. Kol

Başı ve kolları uzun olup, kolları ayakta iken dize yetişirse, olgunluğa ve cesarete delildir. Aslan da buna benzer. Delgi gibi kıssa kollu olan hilekar ve korkunç huylu olur. Orta olan yumuşak ve güzel huylu olur. (S. L. Ç: 111)

Eger kol uzun olsa ataya vü kibre vü mansıb sevgüsine delalet ider. Kolun aşağısı ince vü basusi yoğun olmak kuvvete dalldür. Cehl-i mürekkeb ile cahil olmağa delildür. Kolun aşağısı vü yukarısı yoğun olmak kabiliyete vü yürekli olmağa delildür. Eger kolun aşağısı vü yukarısı birbirine muvafık olup ince olursa ziyade kabiliyete, marifete vü sehavete delildür. (Ş. S: 217)

1.3.29. El-Parmak-Bilek

Uzunluğu zekâyâ kısalığı hamakat delildir. Zira teşrih ilmi anatomiye göre parmağın kısalığı ciğerin küşüklüğüne delildir ve bu hal az hava ile beslenesine sebep olur. Parmakların etli ve yumuşak olması kuvvet ve şehvet düşkünlüğüne delildir. Fakat böyle kişiler geç ve kıt anlayışlı olur. Parmak uzunluğu haset ve düşkünlüğe, kısalığı hamakate delildir. El ve pençesi yumuk ve yumuşak olan anlayış ve kavrayışı çabuk olur. Kısa pençe hamakâta, etli pençe kadın düşkünlüğüne alâmettir. (S. L. Ç: 111)

Avıç içi maymun gibi etsiz olan, kötü ahlaklı olur. Fazla etli olan, yüreksiz, kâmil, kuvvetli, cebbar ve gururlu olur. Orta karar olan iyi huylu olur. (S. L. Ç: 112)

Uzun barmak ki, toğrı ola fehm tizligine vü sehavetine delildür. Eger uzun vü etsüz olup ardına kaykı olsa olmaz yire el urmağa vü lafurmağa vü edna nesne çok eylemege vü az sözi çok eylemege delildür. Barmak etlü olup toğrı olmak hamakata delildür. Barmak kısa vü etlü olup incelikde vü yoğunlukda vasat olmak bazı sehavete vü insaniyete vü zalim olmağa delalet ider vü eger kısa olup ucları ince olursa baz sehavete delildür. Baz hamakata delildür vü eger uzunlukda vü kısalıkda vü yoğunlukda incelikde vü etlülükde vü aruklukda vasat olsa zekâvete vü sehavete vü kuvvete vü devlete vü cürret-tabe dalldür. Kısa barmaok güdenlige delildür. Aya uzun, barmak kısa olmak hissete delildür vü aya kısa, barmak uzun olmak zireklige vü sehavete delildür. Delülüğe delildür. Eger ya barmağa, barmak ayaya münasib ola fikre vü firâsete vü muvanesete vü hilme vü kalbün merhametine delildür. Barmak uzun ya kısa olup uci kendüden yoğun olsa ziyade zırha vü hamakata vü baz ademiliğe dalldür. Aya müdevver olmak ilme vü hilme vü sabırsız olup hadden tecavüz eylesine delalet ider. Eger söbüliğe mayıl olsa adle vü insafa vü sehavete vü fikre delalet ider. Barmak hurde ardına egri olsa baz kemalet vü lafa vü abes yere sehavete delalet ider. (Ş. S: 217)

Elin nişanların delaletin bildirir. Elün ahkamların ile bilgil ki eller kollar ile ol kadar uzun olsa ki hattı adem toğrı turıcak elleri dizlerine yakın yetişiyor ki kuvvetine vü yürekligine vü cumerdligine vü izzetine vü nefis eyülügüne vü fi'l-cümle ahlak-ı hasenaya delalet ider. (Ş. S: 225)

İncik ve el uzun olmak delil-i ata ve tekebbür ve hubb-ı cahdur. Sakları kısa olmak delil-i şerrü cübündür. Uzunlukda kısalıkda saklar mutedil olmak delil-i şecâat ve sehavetdür. Uzun parmak fehmi tizliğine kısa parmak fehmi kündlüğüne, barmaklar ve aya nerm olmak delil-i akldur. (M. İ. H. K, 1056: 52) (E: 97)

*Nileği her kimun kim olsa dırâz,
Bahşışi çoğ ola tevazu u az
Eger olursa saidi kütah
Mekr ü şerri elinde edeler ah (H. H: 246)*

*Barmagı ayası uzun olanun
Uzluk olur her işde işi anun
Barmagı yumşak olsa zirek olur (H. H: 246)
Ger küçük oldusa el-Bî-bedel olur güzel.
İsbii olan uzun-Eli hüner zü funun.
İsbii yumşak olan-Zirek olur bî-güman. (E. İ. H: 682)*

1.3.30. Tırnak

Tırnakları kırmızıya çalan kişinin bedeni kuvvetlidir ve karşı cinse ilgili olur, ak tırnak zayıf bedene, eğri tırnak vefasızlığa, uzun tırnak ince ruha ve yüksek makamlara ulaşmaya delildir. Çirkin renkli tırnaklar illete ve kötülüğe, uzun tırnaklar ince ruha, hassaslığa ve yüksek makamlara ulaşmağa delildir. (S. L. Ç: 111)

Mayub tırnaklar pesendide degildir. (M. İ. H. K, 1056: 55) Ak tırnak begayet mübarekdür ve beğenülmüşdür. (E: 97)

Dırnak yufka vü söbülüge mayıl olsa leffaflığa vü baz kemalet vü hasede delildir. Eger kalın vü söbü olsa cehle dalldür. Eger dırnak kalın u müdevver olursa ilme vü kemalata delildir. Dırnak ak vü kalın olmak mübareklige delildir (Ş. S: 217)

Tırnak ak olması mübârek olur. (H. H: 246)

Züfrü ariz olmasa-Sev anı subh u mesa

Tırnağı yumru çizik-Olsa o bilmez yazık. (E. İ. H: 682)

1.3.31. Göbek

Göbek çukuru iri ve açık olan makbul kişi değildir. Kalınlığı kuvvete, zayıflığı kötü hallere sebep olur. (S. L. Ç: 111)

1.3.32. Ayak

Etili ayak fakirlik, ölçülü olması anlayışlılık alametidir. Nazik ayak, gevezeliğe, açık saçıklığa, büyük ayaklı dindar, kısa ayaklı miskin ve beceriksizlik alametidir. Orta olanı iyidir. (S. L. Ç, 112) Ayağı dar olan zayıf vücutlu olur. Fakat ayağı karar ölçüde olan iyi huylu ve kalbi kuvvetli olur. Ayağı çökük olan maraz helinden olur. (S. L. Ç: 111)

Ayağın yumuk ve etliliği kötü fikirliliğe delildir. Bunun sebebi rutubet fazlalığıdır. Bu aynı zamanda anlayış kıtlığına sebep olur. Ayağı ölçülü olan anlayışlı olur. Rutubet fazlalığı anlayış olgunluğunu bozar. Ayağın nazikliği çok gevezeliğe, açık saçıklığa delildir. Bazı eserlerde, «yumuşak ayaklının aklı az olur» denir. Ayağı büyük olan, FÂSIK ve günahkâr olur. Orta olanı iyidir. Ayağın inceliği hastalığa, kalınlığı cesarete delildir. Ördek gibi parmakları yapışık olan, kötü gönüllü ve fesat olur. Ayağının arkası domuz gibi olan, alçak huylu ve kötü karakterli olur. Ayak parmakları eğri olan, utanmaz ve ahlaksız olur. Ayak parmağı uzun ve doğru olan, şehvete düşkün olur. Büyük ayaklı olan dindar; küçük ayaklı olan miskin ve beceriksiz olur. Orta olanın mizacı iyi olur. Ayağı kısa ince ve etli, acele adımlar atan kişi, vakur ve beğenilen seçkinlerden olur. (S. L. Ç: 112)

Ayak ziyade büyük olmak kuvvete vü akla delildir. Ayak ziyade küçücek olmak şadlığa delalet eder. Ayak vü topuk sinirleri etli vü katı olmak fehm yatlılığına delalet eder. Ayak vü topuk sinirleri olmak kuvvete delildir. Ökce yoğun olmak kuvvete delildir. Büyük barmak orta barmaktan kısa olmak marifete vü gazabı tiz gelüp gitmesine de delildir. Baş barmağın başı müdevver olmak dırnağının hali tarafı alçak vü barmaklar tarafı canibi yüksek olmak sekavete vü sehavete vü gazabı az olup tiz gelüp giç gitmesine vü fikre vü baz mekre u hileye delalet eder. Eger bunun aksi olursa buhle delildir. Baş barmaktan küçücek barmağa varınca birbirinden aşğalı üzerine olursa sehavete vü kalbi safi olmağa vü ehl-i insaf olmağa delalet eder. (Ş. S: 218)

*Ökçe kalınlığı şecâatdür,
Rikkati gılzete alametdür,
Ayağı etli ola bir kişinün,
Cevr u cehl ola ekseri işinün,
Küçük ü nerm olursa facir olur,
Adımı gin olan müdebbir olur. (H. H: 247)*

*Ayağı enli kişi-Cevf ü cefadır işi.
Ger uzun olursa pa-Sahibidir pür hayâ. (E. İ. H: 685)*

1.3.33. Oyluk

Kalın oyluk zafa ve çekingenliğe; orta karar olması iyi huya ve edebli olmaya delildir. (S. L. Ç: 112)

1.3.34. Baldır

Baldırı etli ve ağır olan, yorigun ve aptal olur. Zira aptallık rutubet dolayısıyledir. Uzun baldırlı olan, kibirli ve gururlu olur. Fakat işlerinde başarılı ve güzel yüzlü olurlar. Kısa baldırlı olan kötü huylu ve şirret olur. Baldırı mutedil olan, mizacı kuvvetli, hareketleri ölçülü ve sabırlı olur. Baldır damarlarının inceliği, hareketsizliğe ve tembelliğe; mafsal kemiklerinin büyüklüğü, kudret ve yükseliğe delildir. Büyük kemikli kişinin eğer baldırı ince ise kadın düşkünlüğüne ve kadın sohbetlerine rağbet edişe delildir. (S. L. Ç: 112)

*Baldırı yoğun olsa olmaz edeb,
Bî-hamakat olursa olmaz aceb. (H. H: 247)*

1.3.35. Damar

Sakda uruk-ı kibar vasi olsa illet-i dübali ve daü'l-fiile mübtela olmağa delildir. Gözde çok kızıl uruk olmak sebele ve sufret-uruk ki dil altundadır delil-i şaradur. (E: 97)

1.3.36. Hal-Davranış

Hareketli insan kötü huylu, az hareketli insan güzel huylu olur. (S. L. Ç: 105)

Cünbişi çok kimesne hod-bin olur

Fuhş ile hile ona tayin olur. (H.H: 239)

Çevremizde de sıkça karşılaştığımız üzere; sakin, oturmasına kalkmasına dikkat eden kişiler, *hanımefendi*, *beyefendi* diye tabir edilirken; çok hareketli, sözüne, gülmesine dikkat etmeyenlere *delidolu* damgası vurulur. Bunların kıyâfetnâme bilgisinden ileri geldiği düşünülebilir.

1.3.37. Renk

Tarihin hiçbir döneminde sarı, soluk ten rengi hoş karşılanmamış, herhangi bir hastalığa, üzüntüye yorumlanmıştır. *Beti benzi solmak* deyiminde ifade edildiği gibi, kanlı canlı görünmeyen, sarıya çalan ten rengi, insanlarda negatif enerjiyi temsil eder. Aynı zamanda, beklemediği bir durumla karşılaşan, korkan kişiler için de *beti benzi soldu* denilerek içeride yaşadığı durumu dışına yansıttığı ifade edilir. Aksi ten rengi ise olumlu bir intiba uyandırır. Örneğin, *yüzü ak*, *al yanak* şeklindeki tabirler genelde iyi, güzel insanlar için kullanılır. Kıyâfet âlimleri, bu düşünceleri biraz daha ileri taşıyarak, sürekli aynı cilt rengine sahip olanların, kendine has huyları olduğu çıkarımında bulunmuşlardır.

Beyaz ve kırmızı tenli gazab ve öfke sahibi, buğday tenli kolay ikna olan itidal sahibi, beyaz ve kızıl derili mizacı doğru olur. Koyu renkli açık renkliye daima üstün gelir, gözü herkesten iyi görür. (S. L. Ç: 106)

Renk siyah olup bulunmak kama vü gazaba vü korkaklığa vü fehmi vü hulku yâramaz olmaya delildir. Siyâh renk vü yeşile mayil renk kaçan sahibinün bedenine kıl az olsa yâramaz hulka vü fehm azlığına delildir. Kızıl nurlu vü şevklü renk ziyade gussaya delildir. Beyaza mayil kızıl renk ikdama vü cürete vü şevke vü iffete delildir. Od yalını gibi renk aceleye vü delilüğe delildir götüri bedenün rengi kızıl olmak yâramaz hulka delildir. Siyah ile mahlut saru renk gazaba vü nefesine her ne arız olursa söylemege delildir. Alın kızıl olmak yüzün gayrısı olmamak şarab u mestlige delildir. Beyaza mayil kızıl renk gözi gök vü alnı yumru olmak şartıyla şerre vefasızlığa vü fisk u fücura dâldir. Kalay rengine müşabih renk habasete vü hiyanete delildir. Alçı rengine müşabih renk, bî-haya vü bed-fehme delildir. Sarışın renk sahibinün hastalığına yakın olup gam u gussı çok olmaya delildir. (Ş. S: 214)

Od gibi kızıl reng kan çoklığına delildir ve ıveceklığe ve divaneliğe ve tiz hışma delildir. Kızıl ve ak reng dilil-i itidaldır ahlakı hamidede ve illetsüz saru reng delil-i hubs-ı batındır sürh-i safi delil-i hayadur. Karaya mayıl sebz-reng ya zerd ola siyaha mayıl yâramaz hulka delildür. (E: 92)

*Levn-i ahmer delil-i hun-i şıtab,
Reng-i esmer nişan-ı fıkır-i sevab,
Rengi anun ki surh-ı safidir,
Edebi ve hayâsı vafidir.
Rengi ol ademün ki sufretdür
Kalbi kalb u işi hıyanetdür.
Ol saru kim siyaha maildür,
Hak budur cümle hulkı batıldur,
İtidale budur naşn u delil,
Ağı ağ ola vü kızılı kızıl.
Her ki ağ ola ve hem âşkâr ola,
Göklüfi gözlerinün ekser ola,
Hayin ü bî-hayâ ve FÂSIK olur,
Hıffet ile cihanda fayık olur (H.H: 238)
şu kim ağ etlü durur ana nerm
Olan perdeyi çalalar ola germ (H. H.)¹²⁰*

Bu beyitte göz renginden yola çıkan müellif, müzik yeteneğiyle ilgili bir tespitte bulunmuştur. (Çelebioğlu, 1998: 230)

*Tecrife ittim nice kez ben hele
Hiç umamam sarıdan eylik gele (ř.S: 55)
Benzi kızıldır edib-Esmer olandır lebib.
Benzi sarıdır alil-Esvede mail muhil.
Levni olan mu'tedil-Hem ağ olur hem kızıl. (E. İ. H, 679)*

¹²⁰ Maden, *Kıyâfet İlmi*, 17.

1.3.38. Gülüş

Yüksek sesle gülme kötü sözlülüğe ve sır saklamazlığa; özellikle çok gülerek öksürmek, kalbin katılığına ve fikirsizliğe ve gönül sadrında boşluğa; çok güleçlilik, yumuşak huyluluğa ve koruyucu karaktere; az gülüşlülük gururla, kötü ahlaklı ve kendinden başkasının yaptığını beğenmemeye ve kişilerle anlaşmazlığa düşmeğe delildir. Kitab-ı Tedbirat-ı İlahiyye, adlı esere göre; "Bir kişiyi alıp söyleşen kişi, konuşma sırasında, utansa veya gözünden yaş gelse ve tebesüm etse, konuşanın hitab ettiği kişiye tam bir sevgisi olduğuna delildir." denir. (S. L. Ç: 110)

Çok gülmek fehm azlığına vü cehle vü imansızlığa vü muhalefete vü kimsenün işine razı olmamağa delildir, az gülmek akla vü fikre vü fehm çokluğuna vü gam u ğussaya delildir vü hem zarafete delildir. Bir kimse güldüğü vaktde öksürmek arız olsa ol kimse bî-hayadür. Kimse güldüğü vaktde nefes üzerine galib olsa ol kimse mecnundur vü cahildür. Bir kimse güldüğü vakitte elin bedenüne ursa ol kimsenün aklı eksik vü ahlakı beddür. Gülmek vaktinde yüz kızarmak akl u hayâya delildir. Gülmek vaktinde nara urup çağırmak hamakata vü gaflete dalldür. (Ş. S: 213)

Çok gülmek delil-i muhalefet ve halkun işlerine razı olmamaktır. Yüksek gülmek bi-şermliğe delildir. Ve hande-i bülend-i na-mübalağa ki tiz geçe bi-şermi ve sefahetdür. Tebessüm hayâya ve eyü hulka delildir. (E: 96)

*Kande bisyâr olur ise hande
Umma anda muvafakat sen de,
Çün tebessüm edeb alametidir,
Kahkaha bî-hayâ emaretidir. (H. H: 244)*

*Handesi çok olsa ha-Umma sen ondan hayâ.
Yüz güleç ve söz leziz-Olsa o candır aziz. (E. İ. H: 681)*

Bütün bu organlar ve hareketler hakkında müellifler çoğu konuda ortak, bazen birbirlerine muhalif hükümler vermişlerdir. Ama hepsinin uzlaştığı nokta, organların mu'tedil olmasının en efdal olduğu ve böyle özelliğe sahip insanın çoğu yönden iyi olacağı kanaatidir. Burada Bedr-i Dilşad'ın şu şiiri konuyu özetlemesi açısından önemlidir:

Şu kul kim anun boyu togru ola

Özi hüsn devrinde meh-ru ola
Eti saçı rengi ola mu'tedil
Yagırnı da yassı gerek eyle bil
Ayası ile alın açık gerek
Kaşı kirpiği ana layık gerek
Yüzi güleç ü gözi şehla ola
O kul kamulardan a'lâ ola
Yazıcı istersen yahud kethüda
*Yârar kim anun-çün yâratdı Hüda*¹²¹

Kıyâfetlerin huya taalluku bahsinde, bu tespitler birbiriyle çeliştiğinde yapılması gereken, en çok baskın olan huyda karar kılınmasıdır. Aynı şekilde, ağer iki veya daha fazla azanın huylara delaleti noktasında ihtilaf olursa; vücut için en önemli olan azanın taalluk ettiği siret, daha az önemli olanın işaret ettiği huya tercih olunur. (E: 98)

Bu konuda örneğine yer vereceğimiz diğer şair Hamdullah Hamdi'dir. O da iki veya daha fazla organın alakalı olduğu huyların birbirine tezat teşkil etmesi durumunda, yapılması gerekenin ne olduğunu beyitlerle ifade etmiştir:

Cem olunsa delayil-i ezdad,
İtidal ide mecmain abad,
Köse ola boyı uzun mesela,
Kösedür deyü ta'n olmaz ana.
Çün yüzi dahı ola nurani,
Anladı ehl-i dide nur anı,
Basar alsa kişiye nur-ı Celil,
Lazım olmaz firâsetine delil. (H. H: 247-248)

¹²¹ Çakır, *Bir Bibliyografya Denemesi*, 334-335.

İKİNCİ BÖLÜM

NECİP FÂZIL: HAYATI, SANATI, ESERLERİ VE *BÂBİÂLÎ*'DE GEÇEN ŞAHISLAR

Necip Fâzıl Kısakürek, bir devrin idealist gençliği üzerinde şuurlu, imanlı, çalışkan bir Müslüman'ın nasıl olacağı noktasında model olmuş, zamanımız sağ cenahı üzerinde yaşantısı ve sanatıyla iz bırakmış bir aksiyon adamıdır. O halen İslâmî çevreler tarafından hakkı haykıran cesaretli bir dava adamı telakki edilmeye devam eden, eserleri elden ele, şiirleri dilden dile dolaşan dönemin en önemli kalem mücahitlerindendir. Hayatı sallantılarla geçmiş, içinde kopan fırtınalarla hayatı boyunca mücadele ettiği halde hiçbir zaman o fırtınaları dindirememiş, kalabalıklar içinde yapayalnız olsa da, savunduğu düşüncenin izinde yürürken arkasında Müslümanların desteğini hissetmiş, bu yüzden savunduğu doğrulardan özgürlüğü hatta hayatı pahasına vazgeçmemiş bir şairdir. Hayatının son demlerini evinden çok zindanlarda geçirmesine rağmen, geçim sıkıntısı yüzünden evindeki eşyaları satacak kadar zor durumlarda bile hakikatin peşinden ayrılmamış bir mücadele insanıdır. Hayatı hakkında birçok defa yazılıp çizilmiş, kimine diken gibi batmış, kimine gül gibi açmış, kendine muhalif çevrelerce, olan değil olması istenen ve belirlenen kalıplara uymadığı için yerden yere vurulmuş bir şairdir. “O, sancılı bir dönemde çağın doğurduğu, yaşattığı ve büyüttüğü bir fikir adamıdır.”¹²²

Osmanlı'nın sarsıntılı dönemlerinde çocukluk dönemi yaşamış Necip Fâzıl'ın o zamanın ruhi bunalımından etkilenmemesi mümkün değildir. Bu sarsıntılı dönemde iyi kötü çocukluk dönemi geçirmişse de hayatının baharı olan gençlik dönemi, düşman işgali ve kurtuluş dönemlerine denk gelmiş, maddi manevi zayıflar onun fikrî yapısının oluşmasına ve şiir temalarına zemin hazırlamıştır. O, koca imparatorluğun yaşadığı zelzelelere daha fazla dayanamayıp çöküşüne şahitlik etmiş, bu enkaz altında kalan koca bir milletin çığlıkları, onun kalbindeki yâraları tekrar kanatmıştır. Tüm bu zorluklar için de O, kendini tabir caizse bir dev gibi görmüş, devlerin yükünün ağır olduğunu ve sırtındaki yükün bir dev için normal olduğunu kabullenerek, bunu bir savunma

¹²² Murat Ertaş, *Necip FÂZIL Tenkitler, Polemikler, Kavgalar*, Birey Yayıncılık, İstanbul 2008, 13.

mekanizması olarak kullanmış ve bu şekilde maruz kaldığı engellerle başa çıkmaya çalışmıştır.¹²³

2.1. HAYATI

Necip Fâzıl'ın hayatı hakkında bilgilerin çoğunu yine kendi eserlerinde buluruz. O'nun eserlerinde, objektif otobiyografinin nasıl olması gerektiğinin cevapları vardır. Eserlerinin çoğu biyografik ve otobiyografik nitelikte olduğundan hayatı hakkında birinci elden malzeme temini kolaylaşmaktadır. Yeri geldiğinde kendini yerden yere vurup hakkında doğruları söylemekten çekinmeyen, hayatında atladığı bütün handikapları, yaşadığı bütün dönüşümleri, beraber bulunduğu şahsiyetlerle karşılıklı muamelelerini en somut şekilde onun eserlerinde buluruz. O'nun hayatı hakkında günümüzde yapılan derlemelerin çoğu da yine kendi eserlerinden yâarlanmak suretiyle meydana getirilmiştir. Yaşantısı, eserleri, ailesi attığı her adım ile çalışmalar yapılmıştır. Bundan sonra da yapılacak çalışmaların hududunun olmayışını tekrarla ifade ederek, biz de gerek kendi dilinden, gerekse onunla aynı dönemde yaşamış önemli şahıslardan ve hakkında yapılan diğer çalışmalardan hareketle bir derleme yapacağız.

Necip Fâzıl'ın hayatı yaşadığı olaylar esas alınarak, O'nun eserlerinde veya farklı kaynaklarda çeşitli dönemlere ayrılmıştır. Biz bu bahiste, *Bâbîâli* adlı eserinde geçen; 1905-1934: Genç Şair, 1934-1943: Mistik Şair ve 1943-1983: Sabık Şair tasnifini temel alarak hayatına değineceğiz:

2.1.1. 1905-1934: Genç Şair

Necip Fâzıl Kısakürek siyasî, iktisadî buhranların, fikrî çilelerin, yaşandığı Osmanlı'nın terminal döneminde dünyaya gelmiş; enkazı kalmış bir devleti yeniden bina etme çabalarının güdüldüğü Cumhuriyet yıllarında, gençlik dönemi yaşamıştır.

¹²³ Bkz. Necip Fâzıl Kısakürek, *O ve Ben*, (39. Baskı), Büyük Doğu Yay., İstanbul 2017.

25 Mayıs 1904¹²⁴ yılında, İstanbul'un Fatih ilçesine bağlı Çemberlitaş semtinde görkemli bir konakta dünyaya gelmiştir.¹²⁵ Başının vücuduna göre çok büyük olmasından dolayı doktorlar fazla yaşamayacağını söylemiştir.¹²⁶

Ben başı ağır gelmiş boşlukta düşen fikir;

*Benliğin dolabında, kör ve çilekeş beygir.*¹²⁷

Ailesi Maraşlı olup, Dulkadiroğulları soyundan gelmektedir. Soy kütüklerine bakıldığında, dinî hassasiyete sahip, devletin yüksek kademelerinde yer almış ehl-i maarif bir aile olduğu dikkat çekmektedir.¹²⁸ Maraş Müftüsü olan büyük dedesi Necip Efendi'ye nispetle konulmuş olup, asıl adı Ahmet Necip'tir.¹²⁹ Fâzıl ismi ise babasının ismi olup daha sonraki yıllarda eklenmiştir.¹³⁰ Babaannesi Zafer Hanım, zamanın Hariciye Nazırı Salim Efendi'nin kızıdır. Zafer Hanım anneannesi gibi Kuran okuyan, tespih çeken, aşına olduğumuz bir babaanne tipi değil, alafranga bir İstanbul hanımefendisidir.¹³¹ Dedesi İstanbul Cinayet Mahkemesi ve İstinaf Reisi olan Mehmet Hilmi Efendi'dir.¹³² O babaannesinin aksine geleneklerinden ödün vermeyen alaturka bir İstanbul beyefendisidir. Ciciannem dediği babaannesinin aksine dedesinden övgü ile bahsederek 5 yaşlarında ilk eğitimini ondan aldığını kaydeder.¹³³

Babası nam-ı diğer deli Fâzıl olan Fâzıl Efendi, Necip Fâzıl'ın tabiriyle havai kişiliğe sahiptir.¹³⁴ Hukuk mektebi mezunu olup mahkemede aza mülazımlığı, Gebze savcılığı, hâkimlik gibi görevlerde bulunmuştur.¹³⁵ “Hiç kimseyle hiçbir alakası olmayan adam”¹³⁶ dediği babası hakkında, eserlerinde detaylı bilgi vermez. Babasıyla ilgili

¹²⁴ Kısakürek, *O ve Ben*, 18.

¹²⁵ Kısakürek, *O ve Ben*, 9.

¹²⁶ Mehmet Nuri Şahin- Mehmet Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, 3.. Baskı, Ankara 2010, 11.

¹²⁷ Necip Fâzıl Kısakürek, *Çile*, Büyük Doğu Yay. 81. Baskı, İstanbul 2015, 67.

¹²⁸ Şahin-Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 16.

¹²⁹ Necip Fâzıl Kısakürek, *Kafa Kâğıdı*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1993, 43.

¹³⁰ [https://tr.wikipedia.org/wiki/Necip_Faz%C4%B1l_K%C4%B1sak%C3%BCrek#:~:text=Ahmet%20Necip%20Faz%C4%B1l%20K%C4%B1sak%C3%BCrek%20\(26,oyun%20yazar%C4%B1%20ve%20%C4%B0slam%C4%B1%20ideolog.&text=K%C3%BClt%C3%BCr%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20B%C3%BCy%C3%BCk%20C%C3%96d%C3%BCl%C3%BC'n%C3%BC,%C3%96d%C3%BCl%C3%BC'n%C3%BC%20\(1982\).](https://tr.wikipedia.org/wiki/Necip_Faz%C4%B1l_K%C4%B1sak%C3%BCrek#:~:text=Ahmet%20Necip%20Faz%C4%B1l%20K%C4%B1sak%C3%BCrek%20(26,oyun%20yazar%C4%B1%20ve%20%C4%B0slam%C4%B1%20ideolog.&text=K%C3%BClt%C3%BCr%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20B%C3%BCy%C3%BCk%20C%C3%96d%C3%BCl%C3%BC'n%C3%BC,%C3%96d%C3%BCl%C3%BC'n%C3%BC%20(1982).) Erişim Tarihi: 25.05.22

¹³¹ Şahin-Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 12, 15.

¹³² Kısakürek, *O ve Ben*, 11.

¹³³ Şahin-Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 16, 19.

¹³⁴ Kısakürek, *O ve Ben*, 17.

¹³⁵ Kısakürek, *Kafa Kâğıdı*, 61, 113, 171.

¹³⁶ Kısakürek, *O ve Ben*, 15.

bilinenlerden, tek erkek çocuk olduğu ve bunun vermiş olduğu şımarık huya sahip olduğudur. Nitekim bundan dolayı da kimse kızını ona vermek istememiş, cefakâr, fakir bir aile kızı olan annesi Mediha Hanım onunla evlendirilmiştir.¹³⁷

Ak saçlı başını alıp eline,

Kara hülyalara dal anneciğim!

O titrek kalbini bahtın yeline,

*Bir ince tüy gibi sal anneciğim!*¹³⁸

mısralarında yer verdiği annesi, Aksaraylı gariban bir ailenin kızı, “evin ezilmeye memur gelinidir.” Anneannesi, burnunun ucuna kadar örtülü, inancına şeksiz şüphesiz teslim olmuş, okuryazarlığı olmayan ümmi bir kadındır.

Tek kardeşi Selma, kız olduğundan hiçbir alakaya muhatap olmamış ve 6 yaşındayken ölmüştür.¹³⁹ Onun ölümü, Necip Fâzıl’ın küçük bedenine ağır gelmiş, hayatının acı tecrübelerinden olmuştur.

Aile bireyleri arasında kendini çok seven otoriter bir babaanne, disiplinli ve gelenekçi dede, nerde akşam orda sabah hayatı yaşayan baba, başına vur ekmeğini al misali bir anne gibi birbirinden çok farklı mizaç yapılarıyla karşılaşması, O’nun nasıl bir kişiliğe bürünmesi gerektiğine karar verememesine ve bu kararsızlığı dolayısıyla hayatı boyunca daldan dala savrulmasına neden olmuştur. Bohem hayatıyla başlayan yolculuğu değişik evrelerden geçerek hakikat düzlüğüne çıkmışsa da onun hayatı hiçbir zaman stabil olmamıştır. Geceleri aya yoldaş olmuş, gündüz güneşe küsmüş düzensizliklerle dolu hayatı, kumar sevdası, en çok da bu yaşadıklarının bir tezahürüdür denilebilir.

Necip Fâzıl’ın çocukluğunda ipe sapa gelmez kişiliği aile bireylerinin canına tak edince bu duruma çareler aranmaya başlanmıştır. Çözüm kültürlü, asil İstanbul hanımefendisi, babaanne Zafer Hanım’dan gelmiştir. Zafer Hanım O’nun ilgisini çeker ve biraz sakinleştirir düşüncesiyle O’nu kitaplarla tanıştırmıştır. İşte koca bir ömrü okur-yazarlıktan ibaret olan Necip Fâzıl’ın kitaplarla münasebeti bu şekilde başlamıştır.¹⁴⁰

¹³⁷ Şahin-Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 17.

¹³⁸ Kısakürek, *Çile*, 322.

¹³⁹ Kısakürek, *O ve Ben*, 15, 16.

¹⁴⁰ Şahin-Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 24.

Necip Fâzıl'ın okul hayatı hayli hareketli geçmiştir. Onun kendini bir yere ait hissedemeyen karakteri, eğitim hayatında da kendini göstermiştir. Sık sık okul değiştirmiş, kolay kolay bir yerde tutunamamıştır.

Okul çağına geldiğinde önce Mahalle Mektebi'ne gitmiş orada uzun süre duramamış, daha sonra zamanın gözde okullarından Fransız Frerler Mektebi'ne gönderilmiş, kendi tabiriyle “*papazların ona tatsız ve haşin gelmesinden dolayı*” oradan ayrılmıştır. Daha sonra gittiği Amerikan Koleji'nden sık sık kaçtığı için buradan atılmıştır. Dedesi tarafından, yatılı okul olan ve Peyami Safa'nın da belletmen olduğu Rehber-i İttihad'a da gönderilmiş,¹⁴¹ buraya uyum sağlayamayınca bu okuldan da atılmıştır.¹⁴²

Annesinin veremi tekrarlayınca, kendinde de belirtiler görüldüğünden, hava değişikliği olsun diye Heybeliada'ya gönderilmiştir. Eğitimine bir süre de burada devam etmiş olan Kısakürek için burası hayatının ilklerinin yaşandığı yer olmuştur. “İlk aşkı, hayat ve ölüme dair ilk düşüncelerim, ilk arayış ve çırpınışlarım orada filizlenir”.

1916'da “Ne oldumsa bu mektepte oldum”¹⁴³ dediği Bahriye Mektebi'ne imtihanı kazanarak girmiştir. İlk şiir denemesini bu okulda yapmıştır. Okulda adı *şair* kalmıştır.

*Bir refrefe-i bâl-i hubut gibi Perran*¹⁴⁴

ilk karaladığı mısralardandır. Burada İngilizcesi o kadar ilerlemiştir ki, yabancı eserleri orijinalinden okumaya başlamıştır. Bu mektepteyken Yahya Kemal ve Aksekili Hamdi'yi tanıma fırsatı bulmuştur.¹⁴⁵

On üç yaşındayken annesiyle babasının ayrılması ve bir yıl sonra 1919'da dedesinin vefatıyla iyice karamsar havaya bürünmüştür.¹⁴⁶ Dede de öldüğünde meydan mirasyedi babasına kalmış, o da har vurup harman savurmuş ve mal varlığından geridekilere pek bir şey kalmamıştır. Necip Fâzıl da, dedesinden kendine düşen mirası yıllar sonra babası gibi bir anda yiyip bitirmiş ve bohem hayatının tuğlalarını yükseltmeye devam etmiştir. Daha sonraki yıllarda Necip Fâzıl'ın düştüğü kumar bataklığı, babasından kalma alışkanlıkların

¹⁴¹ Kısakürek, *Kafa Kâğıdı*, 88, 95.

¹⁴² Şahin-Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 25.

¹⁴³ Kısakürek, *Kafa Kâğıdı*, 116, 137.

¹⁴⁴ Şahin-Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 23.

¹⁴⁵ Kısakürek, *Kafa Kâğıdı*, 161, 163.

¹⁴⁶ Şahin-Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 26, 30.

bilinç düzeyine çıkmış hali gibidir. *Armut dibine düşer* atasözünde de geçtiği gibi babasının davranışlarını her ne kadar tasvip etmese de yıllar sonraki yaşamında ona benzemekten kendini kurtaramamıştır.

Eski İttihat ve Terakkici polis büyük dayısı hapisten çıkınca Erzurum'a görevlendirilmiştir. Beraberinde kız kardeşi Mediha Hanım ve yeğeni Necip Fâzıl'ı da götürmüş, bu vasıta ile Necip Fâzıl ilk kez Anadolu'ya geçiş yapmıştır.¹⁴⁷ Buradayken babası ölmüştür. Kısacık bir dönem sonunda İstanbul'a geri dönen şair, 17 yaşında, Mustafa Şekip Tunç'un hocalık yaptığı İstanbul Üniversitesi felsefe bölümüne girmiştir.¹⁴⁸ Hasan Ali Yücel orada kütüphane memurudur. Ahmet Kutsi Tecer ve Ahmet Hamdi bu mektepten arkadaşlarıdır.¹⁴⁹

1924'te Sorbonne Üniversitesi'ne gitmeye hak kazanan Necip Fâzıl için¹⁵⁰ Paris üniversite eğitim-öğretim adına hiçbir şey ifade etmemiştir. Öğrenimine devam edemediği gibi kumar ve bohem hayatını da burada devam ettirmiştir. Necip Fâzıl'ın bohem hayatını oluşturan dönemi adeta kimlik arayışı içerisinde geçmiştir. Bu arada yurda dönmüş, geçimini sağlamak için kısa süreli gazetede, bankada çalışmıştır. Kumara olan tutkusunun zirve yaptığı, maddi bunalımlarının hat safhada olduğu bu dönemde, Salih Zeki vesilesiyle başladığı ilk işi, Felemenk Bahr-i Sefir Bankası'nda yaptığı bankacılık işidir. Daha sonra Osmanlı Bankası'nda çalışmaya başlamıştır. Ata olan ilgisi de burada başlamıştır. Bu at merakı daha sonra onda *Senfoni* isimli bir eser yazmasına sebep olmuştur. Basın çevresini bir araya getiren Bâbîâli'ye mensubiyeti de bu dönemlerde başlamıştır.¹⁵¹

*Sokaktayım, kimsesiz bir sokak ortasında;
Yürüyorum, arkama bakmadan yürüyorum,
Yolumun karanlığa saplanan noktasında,
Sanki beni bekleyen bir hayal görüyorum.*¹⁵²

¹⁴⁷ Kısakürek, *O ve Ben*, 48.

¹⁴⁸ Şahin-Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 32.

¹⁴⁹ Kısakürek, *Kafa Kâğıdı*, 180.

¹⁵⁰ Şahin-Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 34.

¹⁵¹ Şahin-Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 35, 39, 33.

¹⁵² Kısakürek, *Çile*, 156.

dizeleriyle başlayan *Kaldırımlar* şiiriyle 1928 yılında şöhreti yakalamış “*Kaldırımlar Şairi*” olarak anılmaya başlanmıştır.¹⁵³

Var olmanın, varlığı anlamak ve anlamlandırmanın ağır yükü karşısında yalnızlığını çisil çisil hissettiren bu dizelerle, o yüke karşı ne kadar güçsüz olduğunu, ne kadar aciz kaldığını anlatmaktadır. Dünyaya geliş gayesinin, bulunduğu durum olmadığının farkında olarak bir an evvel aradığını bulmalı ve toprağa düşen tohum misali, gömleğini yırtarak toprağa kök, göğe yapraklarını, dört bir yana da dallarını salmalıydı. O bu şiirinde görüldüğü üzere, buram buram bu dirilişin sancısını yaşamaktaydı.

1928-1929 yılları, dibe vuruşunun hat safhada olduğu dönemlerdir. Bu hayat, onu kadına ve kumara meylettirmiştir. Hem beden hem ruhen yalnızlığı, kimsesizliği doruklarına kadar yaşamış hakikati bulma amacıyla yaptığı arayışlarda ise alkol, kumar, kadın, sokaklar vs. gibi birçok durağa uğramıştır.

Bu yıllarda Fransız otomobil şirketinde servis şefliği yapmış, bir dönem Ankara T. C. İş Bankası’nda muhasebe şefi olmuştur.

1931 yılında 18 aylık askerlik görevine başlamıştır. Buradaki disiplinsiz davranışları sebebiyle yârgılanmıştır.¹⁵⁴ Askerden sonra tayinini Trabzon’a istemiş, daha sonra İstanbul’a gitmiştir. Burada nokta nokta diye belirttiği bir kadına gönül vermiştir.¹⁵⁵

1934 yılına kadar sadece şair olarak tanınmış ve o devirde Türk basınının merkezi olan Bâbüâli’nin önde gelen isimleri arasında yer almıştır.

Gönlüm uçmak isterken semavî ülkelere

Ayağım takılıyor yerdeki gölgelere

mısralarında aslında şairin neden fikir çilesi çektiğini görüyoruz. Gönlü ve ruhu onu maneviyat cephesine, semavi ülkelere davet ederken; O yerde yürüyen cisminin sürüklediği gölgesine yani kendine takılıp duruyor, tökezliyordu.”¹⁵⁶

Necip Fâzıl’ın bu devredeki hayatı hep arayışlarla geçmiştir.

¹⁵³ M. Orhan Okay, “Necip Fâzıl Kısakürek”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 25. Baskı, Ankara 2002, 485.

¹⁵⁴ Şahin-Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 40-42, 47.

¹⁵⁵ Kısakürek, *Bâbüâli*, 162.

¹⁵⁶ Sevgi Demirci, *Necip Fâzıl Kısakürek’in Edebi ve Fikri Eserlerinde Poetik Cedel*, (Yüksek Lisans Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018, 42.

2.1.2. 1934-1943: Mistik Şair- Abdülhakim Arvâsî'den Sonra

1934 yılı, hayatının dönüm noktası olan, O diye nitelendirdiği, Abdülhakim Arvâsî'yle tanıştığı yıldır. Abidin Dino ile daha önceden vapurda karşılaştığı bir adamın salık verdiği adrese giderek, o mürşide ittiba etmenin sevincini yaşamıştır. Belki de aradığı şeye hiç bu kadar yaklaşmamış ve o hazineye ulaşmanın sırrının bu zat olduğunu anladığından Hz. Yusuf'un kuyuya sarkıtılan ipi tuttuğu gibi o da bu zatın ellerinden tutmuş ve zemzem içer gibi kana kana o elleri öpmüştür.

“Her ne kadar Necip Fâzıl'ın gençlik yıllarından beri tasavvufa ilgisi olsa da 1934 yılında Abdülhakim Arvâsî ile tanışınca bu ilgi teorikten pratiğe geçecek ve bir yaşam tarzı hâline gelecektir. Abdülhakim Arvâsî ile tanışıklık, Necip Fâzıl'ı o kadar etkileyecektir ki hayatının akış çizgisini ve evrelerini bu zat belirleyecektir. Nitekim Necip Fâzıl, hayatını anlattığı *O ve Ben* adlı eserini üç bölüme ayıracaktır: Tanıyıncaya Kadar (1904-1934), Tanıdıktan Sonra (1934-1943), O Günden Beri (1943'ten sonra).”¹⁵⁷

Otuz yıl saatim işlemiş ben durmuşum

*Gökyüzünden habersiz uçurtma uçurmuşum.*¹⁵⁸

dizeleri de O'nun, Abdülhakim Arvâsî'den sonra geçmiş yaşamı ile gelecek yaşamı arasındaki uçurumu gösteren bir mihenk taşıdır. Necip Fâzıl bundan sonraki yaşamının merkezine Allah'ı ve İslâm'ı koymuş, attığı her adımda, yazdığı tüm eserlerinde, yaptığı her türlü çalışmada, Allah'ın varlığı ve İslâm'ın mukaddesatı etrafında manevi tavaf yapmıştır. Var olarak bildiği nefsin ve enaniyetini yok saymış ve esas var olana, Arvâsî'nin rehberliğinde yönelmiştir.

Arvâsî'yle tanışmasından sonra, durgun hayatına bir ritim gelmiş, fakat tamamen rayına oturamadan belli bir süre bu şekilde boşluklarda gezinmiştir. Bu iç darlığından kurtulmak üzere Edirne'ye tayin istese de derdinin dermanını İstanbul'da bulmak için gerisin geri İstanbul'a dönmüştür. O'nu görene kadar ki hayatı kendi tabiriyle bohemdir. O'nunla ruhunun farkına varmış, manevi temayüllerine göre yol çizmiş, dönem dönem sapmalar sonunda istikameti yakalayabilmiştir. O, dağınık bir muhitten, düzenli bir yerleşkeye, kaostan kosmosa geçişinin en güzel medarı olarak görür Arvâsî'yi. O bütün

¹⁵⁷ Ramazan Şanlı, *Necip FÂZIL Kısakürek'te Din Duygusu ve Tasavvuf*, (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2011, 35.

¹⁵⁸ Kısakürek, *Çile*, 35.

Bâbîâli'yi elinin tersiyle itmesini, O'nun bir kerecik bakması sonucu, O gözlerden gelen kıvılcımın yüreğinde açtığı yâraya bağlar. Yıllarca çalışan saatin farkında olmadan, Rabbinin farkında olmadan yaşadığı hayatı şiirleştirerek pişmanlığını dile getirmiş, aczini ise her fırsatta itiraf etmiştir. Sırların sırrına ermek için elinde anahtarı tutan kişidir. O, her görüşünde başka bir dünyaya açılan bir kapı vadediyordu O'na. Efendisi onu, Bâbîâli girdabından çekip çıkarmış, yalanlar âleminde sıyrıp hak hakikat dünyasını mesken etmesini sağlamıştı. Arvâsî'nin telkinleriyle, asıl var olana ulaşmak için çabalarken kendi benliğine takıldığını, benliğini yok edince amacına ulaşabileceği görmüş ve bu durumun pek ırak olmadığını sezmiştir. İşte tüm bu sancılar yaşanırken ömrünün en önemli durak noktası olan, onca zaman aradığı şeylere onu en fazla yaklaştıran, kendi varlığını benliğini bir kenara bırakıp asıl manaya Allah'ın varlığını anlama noktasında rehber olan Abdulhakim Arvâsî, O'nu kaldırımlar şairliğinden, şairler sultanlığına terfi etmesinde en önemli basamak olmuştur.

1935'ten sonraki hayatı O'nun Bâbîâli bağlarını zayıflatacak yeni gelişmelerin başlangıcıdır. O kendini “meçhuller caddesinin kimsesiz seyyahı” diye tariflerken, Arvâsî'yi tanıyana kadar olan döneminde, yanında yakınında olan hiç kimsenin onu yalnızlıktan kurtaramadığını, her ne kadar bu yalnızlıktan sitem etmese de ¹⁵⁹ insanların sahte yakınlıklarına da kanmadığından mesut bile varsayılabilceğini ifade eder. O kalabalıklar içinde inzivayı seven bir şairdir.¹⁶⁰ O hayatındaki manevi arayışları yakınındakilere anlatamamış, onlar anlamak istemeyince çareyi sahte ve yapay yakınlıklardan soyutlamakta bulmuştur. Zira bu gelişmelerden sonra ahbabları ona sırtını dönmekle kalmamış, bir de *geri adam* anlamına gelen cümlelerle yaftalamışlardır.¹⁶¹

Bir de, geri adam, boynunda yafta,

*Halimi düşünüp yanma Mehmed'im*¹⁶²

Peyami Safa onun bu fikrî çilesini metafizik kaygı diye nitelendirmiştir.¹⁶³

1936'ya kadar, hayatı “fildişi kulesinden” seyreden Necip Fâzıl, daha sonra kuleden “cemiyyet hayatına” geçiş yapmıştır.

¹⁵⁹ Kısakürek, *Çile*, 67, 66.

¹⁶⁰ Kısakürek, *Konuşmalar*, 42.

¹⁶¹ Murat Ertaş, *Necip Fâzıl*, 29.

¹⁶² Kısakürek, *Çile*, 420.

¹⁶³ Ertaş, *Necip Fâzıl*, 28.

Aynı yıllar Necip Fâzıl'ın sanatı açısından en verimli dönemlerdendir. Bu yıllarda bazı mecmua ve tiyatro denemeleri yapmıştır. Bu anlamda ilk adım sayılacak *Tohum* piyesi edebi çevrelerce takdir edilmesine rağmen halk tarafından tutulmamıştır.¹⁶⁴ Ondan sonra yazdığı *Bir Adam Yâratmak* adlı eser ise çok büyük bir rağbet görmüştür. Bunda rolü Muhsin Ertuğrul'un oynamasının payı büyükse de Necip Fâzıl'ın edebî yeteneği daha fazla ortaya çıkmıştır.

1936 yılında Edirne, İstanbul derken Celal Bayâr'ın tavassutuyla İş Bankası'nda Teftiş Heyeti'nde çalışmaya başlamıştır.¹⁶⁵

1938 yılında *İstiklal Marşı* ile ilgili ihtilaflar çıkınca kendine yeni marş yazması teklif edilmiştir. İlk önce bu isteği reddetmiş, yapılan ısrarlar sonucu *Büyük Doğu Marşı* adını verdiği bir marş kaleme almıştır. Daha sonra bu işten vazgeçilmiş, bu şiir gelecek nesillere hatıra olarak kalmıştır.

Aynı yıl İş Bankası'ndan ayrıldıktan sonra *Haber Gazetesi*'nde sonra *Son Telgraf Gazetesi*'nde yazılar yazmıştır. Hasan Ali Yücel tarafından görevlendirildiği Ankara Devlet Yüksek Konservatuvarı'nın Batı Edebiyatı bölümünde iki saat derse girmiştir. İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nde muhtelif derslerde hocalık yapmış, Robert Koleji'nde, Fransız Okulu'nda edebiyat öğretmenliği yapmıştır.¹⁶⁶

1941 yılında Necip Fâzıl için yeni bir dönem başlamıştır. Babanzade Ahmet Naim'in yeğeni olan Fatma Neslihan Hanım'la dünya evine giren Necip Fâzıl, bu adımıyla çevresini de şaşırtmıştır. Neslihan Hanım, Necip Fâzıl için sadece bir eş değil, hem kardeş, hem yoldaş, hem sırdaş, hem derttaş olmuş, cefakar bir kadındır. O Necip Fâzıl'ın yazılarının altına imzasını atmış, zamanın siyasi zihniyeti tarafından takibe alınmış olan *Büyük Doğu* yayınevinin sahibeliğini üstlenmiş, bu uğurda hapse atılmış, aç kalmış, çocuklarını tek başına büyüttmüş fedakâr bir eştir.¹⁶⁷ Bundan olsa gerek, Faruk Nâfız, Neslihan Hanım'ın gıyabında: *Senin gibi ejderhayı zapt edebilmek için ne gibi bir*

¹⁶⁴ F. Furkan Özdemir, *Türk Muhafazakârlığında Nurettin Topçu ve Necip Fâzıl Kısakürek*, (Yüksek Lisans Tezi) Ömer Halisdemir, Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde 2021, 57.

¹⁶⁵ Kısakürek, *Bâbîâli*, 192.

¹⁶⁶ Şahin-Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 55.

¹⁶⁷ Ali Haydar Haksal, *Necip Fâzıl Kısakürek Büyük Doğu Irmağı*, İnsan Yay., İstanbul 2007, 82.

melek olabilmelidir? demiştir.¹⁶⁸ Bu evlilikten Mehmet, Ömer, Ayşe, Osman, Zeynep isimli 5 çocuğu olmuştur.¹⁶⁹

1942 yılından sonra da özellikle *Büyük Doğu*'yla beraber yazılarıyla geçimini sağlamak üzere tüm memuriyetlerinden ayrılmıştır.¹⁷⁰

1942 yılında tekrar 45 günlük askerliği için Erzurum'a gönderilmiştir. Buradaki siyasî yazısı sebebiyle 1 gün hapis yatmıştır.¹⁷¹ Peyami Safa ile dostlukları 1943 yılında iyice bitme noktasına gelmiş ve en sonunda yolları ayrılmıştır.¹⁷²

Necip Fâzıl'ın hayatının yârisi sayılabilecek 40 yılı, mistik arayışla ve ötelere yönelik tereddütlerle geçmiştir. Aile içinde başlayan kaos hayatı, sonraki yıllarda perçinlenmiş, Paris yılları ve sonraki dönemler onun için pişmanlıklarla dolu anılarına ev sahipliği yapmıştır. 1934'te yönünü çevirdiği mevzi onun yeni bir kişilik olarak sanat tarihine geçmesini sağlamıştır. Daha sonra ömrünü adadığı dava adına ilk semeratını vermeye başlamıştır.

2.1.3. 1943-1983: Sabık Şair

Sabık Şair nitelemesi Fikret Adil tarafından, Necip Fâzıl'ın ürün verme döneminin çeşitli sebepler dolayısıyla sekteye uğrattığı zamanlarda verilmiştir.¹⁷³ Daha sonra söylediği bu sözden utanan Fikret Adil, "Sabık Şair ismini sana ben takmıştım... Meğer sen lahik şairmişsin."¹⁷⁴ demiştir.

1940 yılında *Sabır Taşı* adlı bir piyesi dönemin Cumhuriyet Halk Partisi tarafından düzenlenen bir yârişmada CHP Sanat Mükâfatı birinciliğine layık görülmüş, fakat parti idari kurulu kararıyla ödül verilmemiştir.

1940'dan sonra Necip Fâzıl'ın hayatının *Büyük Doğu* dönemi başlamıştır. Bu dönem siyasî ilişkiler, beklentiler, eleştiriler, zindanlar, türlü çalkantılarla seyreden dönemdir. 17 Eylül 1943 yılında *Büyük Doğu Dergisi*'nin ilk sayısı çıkarılmıştır.

¹⁶⁸ Kısakürek, *Konuşmalar*, 42.

¹⁶⁹ Şahin-Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 42.

¹⁷⁰ Okay, "Necip Fâzıl Kısakürek", *İ. A.* 485.

¹⁷¹ Şahin-Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 57.

¹⁷² Ertaş, *Necip Fâzıl*, 27.

¹⁷³ Şahin-Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 59, 133.

¹⁷⁴ Kısakürek, *Bâbü'li*, 259.

1946 yılında *Sır* isimli piyesinden ötürü, milleti kanlı ihtilale teşvik suçlamasıyla mahkemelik olmuştur.¹⁷⁵

1947 yılında Rıza Tevfik'in Abdülhamit'le ilgili şiirini yayımladığı için, Türklüğe hakaretten hapse girmiştir.¹⁷⁶

1951 yılında Ahmet Emin Yalman cinayetini azmettirmekle suçlanmıştır. Bu olay yüzünden 1,5 yıl hapis yatmıştır.¹⁷⁷

1957 yılında Köprülü'ye hakaret ettiği gerekçesiyle 8 ay 4 gün hapis yatmıştır.¹⁷⁸

1964'te Adnan Menderes'in ölümünden dolayı yazdığı *Zeybeğin Ölümü* şiirinden dolayı takibe alınmıştır.¹⁷⁹

7 Mayıs 1960'da 1,5 yıl hapse mahkûm edilmiştir.

1965-67 arası *Hükümetin Manevi Şahsiyetini Tahkir* suçlamasından; 1968'de *Vahidüddin* adlı eserinden takibata alınmıştır.

1973'te hacca gitmiş ve *Hac* isimli bir kitap yazmıştır. Aynı yıl, Büyük Doğu Yayınevini, oğlu Mehmet Kısakürek tavassutuyla kurmuştur.

1975 yılında MTTB tarafından Necip Fâzıl için sanatın 50. yılı jübilesi düzenlenmiştir.

1980'de Kültür Bakanlığı doğumunun 75. yılı sebebiyle “büyük kültür armağanı” ve maddi destek verdi.¹⁸⁰

1980'de Türk Edebiyat Vakfı'nca Sultanu's-Şuara seçilmiştir.¹⁸¹

1981 yılında "*Vatan Haini Değil, Büyük Vatan Dostu Sultan Vahidüddin*" adlı eserde Atatürk'le ilgili söylediği bir sözden dolayı takibe alınmış, yapılan araştırmalar neticesinde suçsuz bulunsa da "*Atatürk'e hakaret etmeye meyilli olmak*" gerekçesiyle mahkûm edilmiştir.

¹⁷⁵ Ertaş, *Necip Fâzıl*, 29, 48, 58.

¹⁷⁶ Kısakürek, *Konuşmalar*, 219.

¹⁷⁷ Şahin-Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 62.

¹⁷⁸ https://tr.wikipedia.org/wiki/Necip_Faz%C4%B1l_K%C4%B1sak%C3%BCrek#1934-1943_y%C4%B1llar%C4%B1_aras%C4%B1ndaki_ya%C5%9Fam%C4%B1 Erişim Tarihi: 06.06.2022.

¹⁷⁹ Şahin-Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 63.

¹⁸⁰ https://tr.wikipedia.org/wiki/Necip_Faz%C4%B1l_K%C4%B1sak%C3%BCrek#1934-1943_y%C4%B1llar%C4%B1_aras%C4%B1ndaki_ya%C5%9Fam%C4%B1 Erişim Tarihi: 06.06.2022.

¹⁸¹ Okay, “Necip Fâzıl Kısakürek”, *İ. A.*, 485.

1982’de *Batı Tefekkürü İslam Tasavvuru* isimli eserinden dolayı, Türkiye Yazarlar Birliği tarafından *Yılın Fikir ve Sanat Adamı* seçilmiştir.¹⁸²

Zaman zaman ölümün yok olmak olduğunu düşündüğü olmuşsa da giderek inancının gereği olarak rahat bir tavır sergiler olmuş ve ölüm karşısında yakaladığı bu olgunluk, yok olma endişesi stabilleşmiştir.¹⁸³

Vefat edeceği günlerde üzerindeki hali Süleyman Yalçın’a şu şekilde anlatmıştır: “Süleyman bu yolun sonuna geldik, sanki beni zehirliyorlarmış gibi duygular içindeyim. Hâlimin ne olacağını bilmiyorum. Fenayım ve Allah’ın rahmetine sığınıyorum.”

Şeker hastalığı da olan Necip Fâzıl,¹⁸⁴ 25 Mayıs 1983’te evinde vefat etmiştir. Cenazesi siyasî çekişmelerden dolayı olaylı geçmiş ve bu şartlar altında defnedilmiştir. Cenaze namazına katılanların arasında gözaltına alınanlar olmuştur.¹⁸⁵

Ölüm güzel şey; budur perde arkasından haber...

Hiç güzel olmasaydı ölür müydü Peygamber?

diyerek ölümü gülerek karşılamış ve tüm insanlar gibi vaktini doldurup, dostuna vuslat eylemiştir.

Kelimeleri vücudunun bir uzvu gibi kullanabilen, onları istediği gibi şekillendirip istediği manaları yükleyebilen Necip Fâzıl Kısakürek ile ilgili olarak şüphesiz ki sayfalar, kitaplar dolusu yazı yazmak mümkün olsa da biz kalemimizin son kelimelerine gelmiş bulunmaktayız. Bu gök kubbede en hoş sedalardan birisini bırakan, bir faninin kolay kolay yayılamayacağı kadar geniş kitlelere yayılıp onları etkileyen, kaleminin gücünü karakterinin ve inancının sağlamlığından alan, yokluğu daha doğrusu inanç yokluğunu en dip noktasına kadar yaşadığından ötürü dinini ve imanını başına taç eden, yazdığı eserler ve yaptığı tüm çalışmalarla geçmiş ile gelecek arasındaki kopukluğu giderecek köprü vazifesi görebilen bu zat bir gün akşam olunca giderek¹⁸⁶ bu dünyadaki görevini bihakkın tamamlamış ve ardında paha biçilemez bir hatıra bırakmıştır.

¹⁸² https://tr.wikipedia.org/wiki/Necip_Faz%C4%B1l_K%C4%B1sak%C3%BCrek#1934-1943_y%C4%B1llar%C4%B1_aras%C4%B1ndaki_ya%C5%9Fam%C4%B1 Erişim Tarihi: 06.06.2022.

¹⁸³ Bunu Bir Adam Yaratmak eserindeki Hüsrev’in konuşmasından anlıyoruz.

¹⁸⁴ Şahin-Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 68, 69.

¹⁸⁵ Okay, “Necip Fâzıl Kısakürek”, *İ. A.*, 485.

¹⁸⁶ Kısakürek, *Çile*, 153, 412.

2.2. SANATI-POETİKASI

Necip Fâzıl Kısakürek, şiirle ilgili denemelerine başladığı ilk anlardan itibaren, özgünlüğünü ortaya koyma yolunda başarılı adımlarla ilerlemiş şairlerden biridir. O, eski alışkanlık olan aruz veznini şiirlerine uygulamaya çalışmışsa da, ölçüyü tam tutturamayınca, döneminin yeni modası olan hece vezniyle başladığı şiir yolculuğunda,¹⁸⁷ toplumun her kesiminden izler taşıyan temaları kendine has üslubuyla ortaya koyarak ilgililerin dikkatini çekmeye başlamıştır. İlk şiir denemelerinde zamanın modası olan mistik eğilimlerin izleri görülse de daha sonraki yıllarda, dönemin felsefî psikolojik temayüllerine de eğilerek eserlerinin konu alanını genişletmiştir.¹⁸⁸ Serbest vezinle yazdığı nadir şiirlerden biri olan *Rüzgârda Sesler* şiiri, Nazım Hikmet şiirlerini anımsatmaktadır. Bu şiiri 1908’li yıllarda kaleme alması ve o yıllarda Nazım Hikmet’le aynı mektepte olup, aynı dergilerde şiir yayımlamaları ondan etkilendiği fikrini kanıtlar niteliktedir. Necip Fâzıl Kısakürek şiirlerinde, bazen divan şiiri, âşıklık geleneği, bazen tekke geleneği esintileri kendini hissettirmektedir. Bilinen en eski tarihli şiiri ise *Kitabe* adını verdiği şiirdir. Onun önemli şiirleri baz alınarak şairliği dönemlere ayrılmıştır: Bunlar: 1928 *Kaldırımlar*, 1938 *Senfoni-Çile*, 1948 *Sakarya Türküsü*.

İlk şiirlerinden, “Allah” şiiri, dinî temanın belirttiği ilk örnek olması bakımından önemlidir. Bu şiir, *Ben ve Ötesi* dışındaki kitaplarında yer almaz.¹⁸⁹

Necip Fâzıl’ı sanat camiasında parlatan onun şiirleridir. “Şiir O’nun için mutlak hakikati arama işidir.”¹⁹⁰ Küçük yaşlardan itibaren kendince şiirler karalamış, ilk şiirlerini Heybeli Bahriye Mektebi’nde yazmıştır. Bunlardan sadece aklında kalanın şu mısralar olduğunu nakletmiştir:

*Düğümleirken uzun yolların ufukta ucu,
Bugün de gelmedi hasretle beklenen yolcu.*

¹⁸⁷ Şahin-Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 75.

¹⁸⁸ Okay, “Necip Fâzıl Kısakürek”, *İ. A.*, 486.

¹⁸⁹ Şahin-Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 73, 74, 75.

¹⁹⁰ Kısakürek, *Konuşmalar*, 179.

2.2.1. Şiirlerinde Tema

Hiçbir sanatçı veya sanat eseri ait olduğu toplumda yaşanan olaylardan bağımsızlık iddiası güdemez. İster istemez hangi konuda olursa olsun, bulunduğu ortamın tarihi-kültürel olaylarından izler taşır. Bu bakımdan Necip Fâzıl'ın şiirlerinde sosyal meselelere de bol bol atıflar var olup, Türk toplumunun savaşımlardan, iç karışıklıklardan dolayı aldığı yâralar, bir cihan imparatorluğunun gözlerinin önünde yok oluşu, yeni bir devlet, yeni bir rejim vs. O'nun şiirlerindeki sisli havanın nedenleri olmuş, tüm bu olaylar sonucu yaşanan sosyal-iktisadi bunalımlar, kültürel yozlaşmalar, batılılaşma temayülleri, Necip Fâzıl'ın eleştiri oklarının hedefi olmuştur. Bunları tenkit yolunda şiiri bir araç olarak kullanmış, yeri geldiğinde ürettiği çözümleri de sunmaktan geri durmamıştır. Ona göre sanat ne sanat için ne toplum içindir. Sanat bizatihi kendi içindir. Sanat istediği her şeydir denilebilir. Onun sanat yaparken ana felsefesi antimatematizmdir. Sonuç itibarıyla Necip Fâzıl, topluma dair şiirlerinden ziyade ferdî boyuta temas eden şiirler yazmıştır. Hatta zaman zaman, şiirin bu dışa dönük yapısına muhalefet etmiş, kendi gibi düşünen birkaç kişiden etkilenerek ve kendi orijinalliğinin sonucu olarak, çok kendi içine dönük ürünler verme gayreti içinde olmuştur. Bu tavırla aslında aynîlikten uzak, kendine has yeni bir metot izleyerek tarzını öne çıkarma amacı da güttüğü iddia edilebilir. Necip Fâzıl'ın mizacıyla uyumlu bu “ben”ci tutumunun, O'nun eserlerine yansması da pek tabii karşılanmıştır. “O, görünen bir objeden yahut motiften hareket ederken aniden derinlik kazanarak iç âleme yönelmiştir.”¹⁹¹

Sanatçının mensubu olduğu ailenin etkilerinden tamamen sıyrılarak eserini oluşturması da aynı şekilde muhal karşılanmıştır. Bu etki, fizyolojik olduğu kadar, psikolojik açıdan da mümkün olan bir süreçtir. İnsanlar çoğu fiillerini, bilinçaltından gelen telkinlere uygun sergiler. Bu tezden hareketle her sanatçıda bir şekilde etkileşimde bulunduğu aile bireylerinin izlerini görmek mümkündür denilebilir. Necip Fâzıl'ın eserlerinin oluşumunda ve sanat dünyasının şekillenmesinde de aile bireylerinin etkisi göz ardı edilemez. Bu konuda örnek verilecek olursa, *Reis Bey* adlı eserinde geçen hâkim karakterinin büyük dedesinden esinlenerek oluşturulduğu düşünülmektedir.¹⁹² Bunun gibi şiire meyiletmesinde ve ilk şiir denemelerinde annesinin hastayken söylediği “senin

¹⁹¹ Şahin-Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 4, 14, 72, 97, 108.

¹⁹² Kısakürek, *Kafa Kâğıdı*, 64: dedesinden Reis Bey diye bahseder.

şair olmanı ne kadar çok isterdim” sözünün etkili olduğu söylenebilir.¹⁹³ Nihayetinde o gün kendi kendine söz verir ve şair olur. Yine Abdülhamit’le ilgili eserini oluşturmada, Yıldız suikastinde büyük dedesinin görev alması etkili olabilir.¹⁹⁴ Necip Fâzıl’ın korku temalarının altında babaanne; öfke- hayal kırıklığı temalarının altında baba; hüzn ve şefkat temalarının altında anne unsurunu bulmak mümkündür.¹⁹⁵

Yazdığı bazı şiirlerinde doğduğu konağın etkisi büyüktür. Uğultulu girdabı¹⁹⁶ olarak tanımladığı, daha sonra yazacağı şiirlerinin ana temasını oluşturan korku ve vehimlerin menşei olan bu konak, onun sanat anlayışını şekillendirmede önemli bir rol oynamıştır.¹⁹⁷

Bütün gizemli ruhların toplandığı harabe bir ev, duvarları üstüne üstüne gelen canavarlar, kaçmaya çalıştıkça içinde kaybolduğu labirenti andıran bir korku mahzeni gibi hatıralarında yer etmiştir.¹⁹⁸ Necip Fâzıl’ın vehimlerinde bir diğer neden o zamanlar sık sık çıkan yangınlardır.

Necip Fâzıl’ın şiirleri arasında ölüm teması büyük bir yekûn tutmaktadır. Arvâsî’yle karşılaştığı ilk andan itibaren özüne dönüşü başlamış ve şiirlerinin de kanıtladığı gibi, ölümün hakikatine ve güzelliğine adapte olmuş ve buna uygun yaşamaya gayret etmiştir. Necip Fâzıl’daki ölüm temasının nüvesini, kız kardeşi Selma’nın 5 yaşındayken ölümü oluşturmuştur. Kendi ifadesiyle Selma’nın yaşarken de ölüirken de gariban oluşu, O’nun için en acı tecrübelerden biri olmuştur.¹⁹⁹ Bu şekilde en yakınından birinin ölümü, ölüme ilk kez bu kadar yakın oluşu, ölüm hakkındaki düşüncelerinin ve sonraki yıllarda şiirlerine yansıtacağı ölüm temasının başlangıcı olmuştur.

Necip Fâzıl’ın çoğu konudaki ilgilerinde öğretmenleri etkili olmuştur. Eserlerinden anladığımız kadarıyla tasavvufa meyli ve şiirlerindeki mistik temayüllerde, edebiyat öğretmeni İbrahim Aşkî Bey’in rolü büyüktür. Onun yönlendirmesiyle *Semeretu’l-Fuad*’ı

¹⁹³ Kısakürek, *Konuşmalar*, 191.

¹⁹⁴ Kısakürek, *Kafa Kâğıdı*, 62.

¹⁹⁵ Haksal, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 9.

¹⁹⁶ Kısakürek, *O ve Ben*, 16.

¹⁹⁷ Şahin-Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 13.

¹⁹⁸ Haksal, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 8.

¹⁹⁹ Kısakürek, *O ve Ben*, 26, 33.

ve *Divan-ı Nakşî*'yi okumuştur. Bu hazır bulunuşluk hali mistik şair dönemine zemin oluşturmıştır.²⁰⁰

Şiirlerinin tamamına bakıldığında insan, dertler, vehimler, sanrılar, korkular, bazen yalnızlık korkusu bazen yalnız kalma isteği, insanlardan kaçış, bir nevi narsist özenti, çile, yok olma isteği, gündüzün şerlerinden, kötü insanlardan gecelere, karanlıklara kaçış, nesnelerle konuşma, alegori, eşyalara anlam yükleme, ölüm, sayıklamalar²⁰¹ vs. Necip Fâzıl'ın şiirlerinin oluşum metotları ve hâkim temasıdır. Necip Fâzıl'ı diğerlerinden ayıran nokta, O'nun bu karamsar havada oluşturulmuş şiirleridir denilebilir. Hatta bu konuda bir çığır açmış da denilebilir. Zira ondan sonraki bazı şairlerin bu temadan ve üsluptan etkilenecek şiirlerini oluşturdukları dikkatleri celp etmektedir. Bu temalar başkalarında olduğu gibi bu karamsar havanın, Baudelaire etkisinden ileri geldiğini düşündürebilir. Tabi ki bu etkinin oluşumunda çocukluk ve sonraki döneminde yaşadığı trajik olayların payı da yadsınamaz. Necip Fâzıl'ın karakteristiği, mizacı tabii olarak şiirlerinde kendine yer bulmuştur. *Ben* mesajı şiirlerinin çoğunda kendini hissettirir.

Yine hatıralarında bahsettiği, “meçhul semtlerden gelen ve meçhul semtlere giden şahıslara karşı anlatılmaz bir korku” şiirlerinin çoğunu oluşturan temel muhtevalardandır. Özetle korku Necip Fâzıl'ın hemen her şiirinde baş göstermiş temalardandır denilebilir. Diğer bir tema olan zaman da Necip Fâzıl şiirlerinde direkt ya da dolaylı olarak kendine sık sık yer bulmuştur. Özellikle tasavvufi, mistik tecrübelerinin ilk meyveleri olan dinî motifli şiirlerde, sonraki dönem şiirlerinde büyük bir yer tutmaktadır.²⁰²

Eserlerinin bazılarında ana fikir olarak, tarih muhasebesi yapmak ve yalan tarihle hesaplaşmak ve sahte kahramanlara meydan okumak ön plandadır. Özellikle manevî tezahürlerini gördüğümüz hayatının son çeyreğinde, tarihe ilgisi artmış, bu alanla ilgili fikirlerinde değişiklikleri olmuş ve bu konuda eserler yazmaya başlamıştır. Abdulhamit Han ve Sultan Vahdettin ile ilgili yazdığı eserler bunlara örnek gösterilebilir. Kendi ifadesiyle bu amacı: “Tanzimat'tan beri devam eden sahte inkılaplar ve bu inkılapların türettiği sahte kahramanlar, davamızın müşahhas planda baş meselesidir.”²⁰³ diye tariflemiştir.

²⁰⁰ Kısakürek, *Kafa Kâğıdı*, 160.

²⁰¹ Şahin-Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 77.

²⁰² Şahin-Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 79, 80, 82, 83, 86.

²⁰³ Necip FÂZIL Kısakürek, *İdeolocya Örgüsü*, Büyük Doğu Yay, İstanbul 1973, 11.

Kendi hayatını dahi en doğru haliyle, en somut şekilde ifade etmeye çalışması, sonradan hakkında çıkacak fesat haberlerin önüne geçmek için bir tedbir mahiyetindedir. Bu amaçla yazdığı otobiyografilerinde kendini acımasızca eleştirdiği, hayatının uç noktalarını en objektif haliyle gözler önüne serdiği dikkat çekmektedir.

Necip Fâzıl bir zamanlar kendini ararken artık yazdığı eserleriyle milletine yön verebilmekte ve milleti galeyana getirerek Allah için hareket etme yolunda, onlara rehber olabilmektedir. Zira eserlerinin rehberliğinde oluşan toplumsal hareketler bir hayli fazladır. Bu minvalde, toplum üzerinde etki yapmak yanında; toplumda oluşan yozlaşmanın, dini değerlerden uzaklaşmanın, bilinçsiz olarak batıyı örnek alarak kendi değerlerini yok saymanın karşısında koca bir çınar ağacı gibi dikilmiştir. Kendisini Allah diyenlerin sorumlusu olarak görmüş, bu konuda sırtında büyük bir yük hissetmiştir. Necip Fâzıl'ın sanatında, bu sorumluluğu hakkıyla yerine getirmek için çabalayan vefakâr ve cefakâr bir imaj sezilmektedir.²⁰⁴

Sanatının toplum içinde temel hedef kitlesini gençlik oluşturmaktadır. O bilhassa halka gençlik vasıtasıyla ulaşabileceğinin farkında ve beklentilerinin karşılanacağı en güzel odağın yine gençlik olduğu şuurundadır. Bu nedenlerle O, gençliği ideallerinin muhatabı görmüştür.²⁰⁵ Bundan olsa gerek, *zaman bendedir mekân bana emanettir* düsturuyla, şu an yolun başında olan gençlikten, kendi zamanının da ona emanet edildiği bilinciyle hareket etmelerini, Resulullah'ı örnek alıp kısacık ömründe gerçekleştirdiği inkılapların benzerini kendi devirlerine uygulamalarını, başta rıza-yı ilahiye ulaşmak, sonrasında bu kutsal davayı halka mal etmek amacıyla gecesini gündüzüne katmalarını tavsiye ve teşvik etmek temel gayesi olmuştur.

Eserlerinden anlaşıldığı şekliyle onun hayalindeki gençlik, imanından taviz vermediği gibi, kökünden kuvvet alarak, dinine ve milletine zeval getirenleri iyi tanıyıp onlara olan öfkesini kaybetmeyen ve kendini bu kinin öcünü almaya adanmış, ehl-i dava bir gençliktir. O'na göre bütün Müslümanlar, müktesebatını Allah yolunda serdetmekle görevlendirilmiş bir halife olduğuna göre onların içinde en dinamik ve cesur halkası olan gençliğin, bu halifelik ruhuna liyakat göstermesi en temel hedef olmalıdır. O, gençlikten en doğru şekilde inandığı noktasında ısrar eden, kaba softa ham yobazlara gerçek

²⁰⁴ Şahin-Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 67.

²⁰⁵ İhsan Şenocak, *Üstad'ın Gençliğe Hitabesine Dair*, (3. Baskı), Hüküm Kitap Yay., İstanbul 2020, 21.

Müslümanlığın ne olduğunu ve nasıldığını göstermesi için eserleriyle rol model olmaya çalışmıştır. Onun hayalindeki gençlik kendi ifadeleriyle; “Anadolu kıtası büyüklüğündeki dava taşını gediğine koyabilecek, maya tutsun diye ciğerinden kalemine kan çektiği, yırtındığı, kıvrandığı, uğruna zindanlarda çürüdüğü bir gençliktir.” Bu amaçlarla yazdığı *Gençliğe Hitabe*’yle gençlerin kalbine dava tohumunu atmış ve artık rüzgârın ne yönden eseceğine aldırış etmeksizin bu tohumun yeşermesini beklemiştir.

“Genç adam, neslini ve milletini düzeltecek ve dünyayı değiştirecektir. “Utansın” ve “Şarkımız” adlı şiirler bu kahraman neslin vasıflarını ve tutacakları yolun şeklini çizer. “Gönül fezasında” olan erler, bütün dünyayı ve mustarip insanlığı kurtarıcı tek sistemi astara kaçmış anahtar gibi içimizde “kaybettiğimiz ve Avrupalının içimizden yetiştirdiği İslâm nefreti ajanları yolundan bu hâle” düştüğümüzün bilinciyle bu davayı örgütletirip yeni bir nesil dokuma davasında olmalıdır. Esasen amaç yaşanmaya değer hayatı bulmak ve ölümsüzlüğe geçebilmektir.”²⁰⁶

Bir dönemin itilip kakılan, hor görülen din ve dindarlık mefhumunu O, cesaret örneği sergileyerek sanat diliyle, korkmadan haykırmış, hep kötü temsillerle bir arada zikredilen din ve dindar kesim, onun süslü sözleriyle yeniden yücelmiş ve yeniden itibar edilir hale gelmiştir. O, hakkı zikretmeye korkanlara öncü, ardından gelecek olanlara bir meşale olmuş, kendini bohem şiirini yazdı diye alkışlayanların, işlerine gelmeyince yuhalamalarına aldırış etmemiş, bilakis meydan okuyarak kılavuz bir Müslüman nasıl olunur tabiiilerine göstermiştir. Bir zamanların dindar cahil olur anlayışını yerle bir ederek asıl Müslümanın tanınan, sevilen, ilim ve irfan sahibi, sanatla iştigal eden birey olduğu, onda temsilini bulmuştur.

O asil bir geçmişin bütün mukaddesatını tekrar ayağa kaldırmak için gücü yettiğince bütün zorlukları omuzlamış, önüne dikilen surları yıkmak suretiyle, Müslümanın sefil değil cesur olduğunu hâl diliyle anlatmış, uğrunda zindanları kendine mesken edinmiş koca bir abidedir. O sanatının hülasesini şu cümleleriyle ifade eder: “Anladım sanat Allah’ı aramak bulmakmış, marifet bu gerisi çelik çomakmış.”²⁰⁷

²⁰⁶ Hümeýra Hancıoğlu, *Necip Fâzıl Şiirlerinde Temalar*, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2013, 538.

²⁰⁷ Kısakürek, *Konuşmalar*, 49.

Edebiyatımızda kendi şiirleri üzerinde Necip Fâzıl kadar değişiklik yapan ikinci bir şair yoktur, denilebilir. Necip Fâzıl, önceki şiirlerini tekrar gözden geçirmiş, bazen fazla bulduğu yerleri çıkarmış, bazen yeni şeyler eklemiş, bazı şiirlerini neredeyse baştan yazmıştır. Eserinin bir baskısında yer alan şiirine farklı baskıda yer vermediği dikkat çekmiştir.²⁰⁸ Eserlerinde üzerinde durduğu eleştiri kadın anlayışımız hakkında münekkitlik yapacak birinin olmayışı ve intihal çokluğu gibi konulardır.²⁰⁹

İşte Necip Fâzıl'ın şiirlerinin çoğu, ailesinde veya toplumda hayatının çeşitli dönemlerinde yaşadığı anıların sonucudur. Hal böyle olunca şiirlerinde özellikle spiritüalist nitelik taşıyan hiçbir tema onun yaşadığı olaydan bağımsız değildir.

O bütün sanat hayatının özetini şu şekilde yapar: “30 küsur yıldır canımı dişime takarak ve küfür kilerinden ekmek yemektense İslâm çilehanesinde aç kalmayı tercih ederek bu soydaş Müslümanların kurtuluşa istihkakları noktasından değil de bir gün bu davayı en geniş çapıyla temsil edecek yeni gençliğin hakkı bakımından ve o hak yoluyla İlahi rıza için didinmekte, çırpınmakta, yırtınmaktayım.”²¹⁰ Bu sözyle Necip Fâzıl, batmak üzere olan bir gemiyi kurtarmak için bütün gücünü ortaya koyan bir kaptanı andırır.

2.2.2. Başkalarının Gözünden Necip Fâzıl'ın Sanatı

Necip Fâzıl için dönemin tanınmış şahsiyetleri kimi zaman müspet, kimi zaman menfi olmak üzere yorumlarda bulunmuşlardır. Bunlardan Yaşar Nabi, *Cumhuriyet Gazetesi*'nde O'nun için: “Bir mısraı bir millete şeref verecek şair.”²¹¹ diye bahsetmiştir.

Abdülhak Hamit'in eşi Lüsyen Hanım onun için: “Otuzundan eksik şairlerimizin en üstünü” ifadesini kullanır.²¹²

Tarık Buğra; “Edebiyat tarihlerinin yüzyıllar içinde, her yüzyıla pek azı düşen dorukları vardır; Necip Fâzıl Kısakürek'in Türk edebiyatı tarihinde bunlardan biri olduğuna ve yayvanlardan biri olmadığına inanıyorum.” demiştir.²¹³

²⁰⁸ Şahin-Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 105.

²⁰⁹ Kısakürek, *Bâbîâli*, 19, 90-92, 102.

²¹⁰ Kısakürek, *Bâbîâli*, 5.

²¹¹ Ertaş, *Necip Fâzıl*, 28.

²¹² Kısakürek, *Bâbîâli*, 135.

²¹³ Mahmut Fidanil, *Bedeli Ödenmiş Bir Hayat Necip Fâzıl*, İncir Yay., Kayseri 2017, 104.

2.3. ESERLERİ

Necip Fâzıl yaşadığı dönemin en çok eser vücuda getirenlerinden biri olmuştur. Her ne kadar o bir şair olarak anılsa da, şiir dışı türlere yönelik eserleri de çoğunluktadır. O, başta şiir olmak üzere, dinî, tasavvufî, siyasî, tarihî muhtevalı eserler; roman, tiyatro, hikâye, biyografi, otobiyografi, hatırat, dergi, gazete, makale vs. gibi pek çok farklı alana dair yazılar yazmış bir muharrirdir.²¹⁴ O ilerleyen yıllarda sabık şair olarak anılsa da, sanat hayatının en verimli dönemleri bu dönem olmuş, eserlerinin çoğunu bu dönemde vücuda getirmiştir. 100 civarında eser telif etmiştir.²¹⁵

Müstakil eserlerini oluşturmadan önce de farklı dönemlerde, *Cumhuriyet*, *Yeni Mecmua*, *Milli Mecmua*, *Hayat*, *Varlık*, *Anadolu* gibi çeşitli dergi ve gazetelerde şiir ve yazıları yayımlamıştır.²¹⁶

2.3.1. Şiirler

1. *Örümcek Ağı*: İlk şiir kitabı olup 1925'te çıkmıştır.²¹⁷

2. *Kaldırımlar*: 1928'de kaleme alınmıştır. Bu eser kendi döneminin zirvesidir denilse yanlış olmaz. Zira Necip Fâzıl'ın "Kaldırımlar Şairi" olarak anılması eserin önemini ortaya koymaktadır.²¹⁸

3. *Çile*: 1938 yılında daha sonra *Çile* (1962) olarak bilinecek *Senfoni* şiirini yazmaya başlamıştır. *Çile* muhtevası bakımından *Kaldırımlar*'dan farklılık arz ettiğinden ve Kaldırım şiiri hayranlarının görüşlerine aykırılık taşıdığından onlar tarafından taşatutulmuştur. Abidin Dino, *Senfoni* için: "Senfoni Necip Fâzıl Kısakürek'e karşı isyan bayrağını çeken şiirdir." başlıklı yazıyı yazmıştır.

²¹⁴ Okay, "Necip Fâzıl Kısakürek", *İ. A.*, 486.

²¹⁵ Şenocak, 161.

²¹⁶ Okay, "Necip Fâzıl Kısakürek", *İ. A.*, 486.

²¹⁷ Kısakürek, *Konuşmalar*, 112.

²¹⁸ Şahin-Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 43, 45.

4. *Bir Adam Yâratmak*: 1939’da kitap olarak basılmıştır.²¹⁹ Yazılış gayesi, Muhsin Ertuğrul’a verdiği sözdür.²²⁰ Eserin konuları O’nun ifadesiyle “Allah, kader ve ölümdür.”²²¹

5. *es-Selam Mukaddes Hayattan Levhalar*: 1973’te Peygamberimizin hayatını şiirleriyle anlattığı eseridir.

6. *Şiirlerim*: 1969’da yazılmıştır.

7. *Zehir*: 1983’te yazarak hayata gözlerini yumdu. Necip Fâzıl’ın en son yazdığı şiir “Zehir” adlı şiirdir.²²²

8. *Ben ve Ötesi*: 1932’de yazdığı şiir kitaplarının üçüncüsüdür.

Bunların dışında, *Öfke ve Hiciv*, *Sonsuzluk Kervanı* da bu alanda yazdığı eserlerdendir.²²³

2.3.2. Hikâye ve Romanlar

1. *Meş’um Yakut*: Polisiye türünde kaleme alınmıştır. Yazmasına etki eden şeyin, küçükken okuduğu polisiye romanlar ve kendisini çok seven dedesinin cinayet mahkemesi reisliğinden emekli olması olduğu düşünülmektedir. O romanda olması gereken temel konuların ilahi davayı hatırlatacak her türlü ideal, hikmet vs. olması gerektiğine vurgu yapmıştır.²²⁴

2. *Aynadaki Yalan*: İlk romanıdır. Bu eser, Necip Fâzıl’ın hayat felsefesini yansıtır.²²⁵

Bunların dışında, *Birkaç Hikâye Birkaç Tahlil*, *Hikâyelerim*, *Kafa Kâğıdı* bu türdeki eserleri arasında zikredilebilir.

²¹⁹ Şahin-Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 56, 66.

²²⁰ Necip Fâzıl Kısakürek, *Bir Adam Yâratmak*, Büyük Doğu Yay, İstanbul 2003, 149.

²²¹ Kısakürek, *Konuşmalar*, 135.

²²² Kısakürek, *Çile*, 310.

²²³ Muzaffer Uyguner, *Necip Fâzıl Kısakürek, Yaşamı Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler*, Bilgi Yay., Ankara 1994, 71.

²²⁴ Ertaş, *Necip Fâzıl*, 61.

²²⁵ Kısakürek, *Konuşmalar*, 197.

2.3.3. Tiyatro ve Senaryo Romanları

Tiyatro O'nun için sosyal davada vaaz kürsüsü görevi görmektedir.²²⁶ Tiyatroya kendisini teşvik eden Muhsin Ertuğrul olmuştur.²²⁷ Ertuğrul'un yönlendirmesiyle ilk tiyatro denemesi 1935 yılında yazmış olduğu *Tohum*'dur. Bu piyes, millî mücadele yıllarına atıfta bulunur ve doğu-batı karşılaştırması esasına dayanır. Fakat bu oyun pek tutmaz.

İkinci piyesi olan *Bir Adam Yâratmak* umutsuzluklar içinde filizlense de, meyvelerini topladığı bir ağaç olmuştur. Bu eseri Zonguldak'ta görev yaptığı esnada, kendine tahsis edilen köşkte yazmıştır. Eser, hiç umulmadık bir kitle tarafından ilgiyle karşılanmıştır.²²⁸ 1939'da kitap olarak basılmıştır.²²⁹ Yazılış gayesi, Muhsin Ertuğrul'a verdiği sözdür.²³⁰ Eserin konuları O'nun ifadesiyle "Allah, kader ve ölümdür."²³¹

Bunların dışında *Reis Bey, Para, Sabır Taşı, Künye, Vatan Şairi Namık Kemal, Mukaddes Emanet, Ulu Hakan Abdülhamit Han, Siyah Pelerinli Adam, Ahşap Konak, Yunus Emre, Senaryo Romanları, İbrahim Ethem* de bilinen diğer tiyatro türündeki eserlerindendir.²³²

2.3.4. Hatıra

Cinnet Mustatili, O ve Ben, Bâbiâli, Renkler ve Sesler ve Nur Mahyaları, Hac'dan Çizgiler, Büyük Kapı, Yılanlı Kuyudan anı türünden eserleridir.²³³

2.3.5. Dinî-Tasavvufî Eserler

İman ve Aksiyon, İman Atlası, Batı Tefekkürü İslam Tasavvufu, Doğru Yolun Sapık Kolları, Çöle İnen Nur, Peygamber Halkası, Son Devrin Din Mazlumları, Nur Harmanı, Hazret-i Ali, O ki O Yüzden Varız, Halkadan Pırıltılar bu alanda bilinen eserlerindendir.

²²⁶ Ertaş, *Necip Fâzıl*, 68.

²²⁷ Kısakürek, *Konuşmalar*, 21.

²²⁸ Ertaş, *Necip Fâzıl*, 51, 52.

²²⁹ Şahin-Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 66.

²³⁰ Kısakürek, *Bir Adam Yâratmak*, 149.

²³¹ Kısakürek, *Konuşmalar*, 135.

²³² Okay, "Necip Fâzıl" *İ. A.*, 488.

²³³ Muzaffer Uyguner, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 71.

2.3.6. Dergiler

İlk dergisini Celal Bayâr eliyle İş Bankası'ndan aldığı ödenek geliriyle çıkardı. *Ağaç* adını verdiği bu dergi, hemen hemen dönemin tanınan bütün kalem ehlini barındırıyordu.²³⁴ Bundan sonra çıkardığı ikinci dergi *Büyük Doğu Dergisi*'dir.

Büyük Doğu Dönemi:

Büyük Doğu sadece bir dergi ismi olmayıp Necip Fâzıl'ın ideolojisini de ihtiva eden bir kavram olması bakımından önemlidir. O artık kendi eliyle oluşturduğu bir dergi vasıtasıyla, başta Batı'ya ve "Batılıya bakışı: doğru, iyi, yeni ve güzel ne varsa Batı'da: yanlış, kötü, köhne ve çirkin ne varsa Doğu'da" şeklinde olan Batı sempatizanı Türk aydınına karşılık, doğunun zenginliklerini, düşünce tarihini, maddi manevi kültürünü dile getirmek; özelde ise yıllardır sürünmeye mahkûm bırakılmış Müslümanlığı tekrar ayağa kaldırmak, kendi gibi düşünen yetenekli kalemleri tek çatı altında toplayarak, hakkın sesini daha gür bir şekilde duyurmaya çalışmaktır. Yıllarca dinî ve millî haykırışlara uygulanan sansürden dolayı, hedef kitleye ulaşamadığından böyle bir girişimle başta gençlik olmak üzere her türlü sosyal tabakaya ve gruba, bu dava şuurunu aşlamak adına adım atmaktan başka yol kalmamıştır. Büyük Doğu düşüncesine göre, insanları ıslah çalışmaları yürütmek suretiyle hapishanelerin sonunu getirmek veya hapishaneleri kapatarak mensuplarını devlet işlerinde kullanmak suretiyle ıslah etmektir.²³⁵ Bu gibi amaçlarla çalışmalara başlamış, uzun süreli hayaller ve emeklerin bir ürünü olarak Maraşlı bir pirinç tüccarının da desteğiyle²³⁶ 1 Eylül 1943'te *Büyük Doğu* dergisini çıkarmıştır.²³⁷ Fakat 1944 yılında, "Allah'a itaat etmeyene itaat edilmez" manasındaki hadis bahane edilerek, *Büyük Doğu* kapatılmıştır. 1945'te yeniden neşredilmeye başlansa da Eski Ekonomi Bakanı'na hakaret bahanesiyle tekrar kapatıldı. Yine 1946 yılında "başımızda kulak istiyoruz" diye yazdığı için İnönü'ye hakarettten kapatılmıştır. Üçüncü kez 1947 yılında çıkarılan *Büyük Doğu*, Rıza Tevfik'in Abdülhamit'le ilgili şiirinin yayımlanması ve burada Türk milletine hakaret olduğu gerekçesiyle kapatılmış ve Necip Fâzıl hapse atılmıştır.²³⁸

²³⁴ Ertaş, *Necip Fâzıl*, 54.

²³⁵ Necip Fâzıl Kısakürek, *Vesikalar Konuşuyor*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 2009, 114.

²³⁶ Ertaş, *Necip Fâzıl*, 57.

²³⁷ Haksal, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 133.

²³⁸ Ertaş, *Necip Fâzıl*, 58.

Necip Fâzıl, tüm bu direktifleriyle topluma rehberlik yapıp yön belirlerken aynı zamanda idealleri doğrultusunda kalbini Allah ve İslâm sevgisi ile yeşerten, imanını göğsüne siper eden, geçmişini gerektiği gibi bilip geleceğini buna göre şekillendiren bir nesli de hayal etmekteydi. Bir nesil ki inançlı bir kalp ile, ilimle donanmış bir akıl ile milletini yeniden cihana hükmeder, adalete sahip çıkar hale getirsin. “Eski çınar, şimdi Noel ağacı;” derken de idealleri önündeki engelleri işaret ederek Batı etkisini eleştirmekte, kendi değerlerimize, geçmişimize sımsıkı sarılmak gerektiğini vurgulamaktadır. Eserlerinde sıklıkla bu konuları işlemiş, yeri geldiğinde de hiciv iğnesini acımadan batırmayı da bilmiştir.

Büyük Doğu O’nun için sadece bir eser değil, aynı zamanda hayat felsefesini, ideallerini ve ülküsünü gerçekleştirme yolunda en büyük araç konumunda olmuştur. Düşmana karşı silah olarak kullandığı kalemini, gelecek nesle iman ve ilimle yoğrulmuş yeni bir dünya oluşturma gayretiyle kullanmıştır.

Dergi, muhatabı olan çevreler tarafından maddi manevi desteklerle ayakta tutulmaya çalışılmıştır. Fakat amaçlarını gerçekleştirme yolunda birçok zorluklara, maddi manevi baskılara, kapatmalara maruz kalmış, kesintilerle dahi olsa sürdürmeye çalıştığı *Büyük Doğu* serüveni, 5 Haziran 1978’de bir daha yayın yapmamak üzere sona ermiştir.²³⁹

2.3.7. Konferanslar

O, “konferanslarım 1962’den sonra başlar”der. “100’e yakın yerde 200’den fazla”²⁴⁰ konferans vermiştir.

Zonguldak’ta Abdulhak Hamit için, *Abdulhak Hamit ve Dolayısıyla* başlıklı bir konferans vermiştir.

1963’te Salihli, İzmir, Erzurum, Van, İzmit, Bursa’da konferans vermiştir. O’na göre konferanslarından en etki bırakanı Erzurum’da verdiği *İman ve Aksiyon* konferansıdır.²⁴¹

²³⁹ Okay, “Necip Fâzıl Kısakürek”, *İ. A.*, 486.

²⁴⁰ Kısakürek, *Konuşmalar*, 55, 94.

²⁴¹ Ertaş, *Necip Fâzıl*, 52, 94.

1964'te, Adana'da *Yolumuz Halimiz, Çaremiz* konferansını vermiştir.²⁴² Aynı yıl Konya, Maraş ve Tarsus'ta da konferansları olmuştur.

1965'te kurduğu Fikir Kulübü tavassutuyla, Adıyaman, Maraş, Burdur, Gaziantep, Nizip, Kilis, Kayseri, Akhisar, Ankara, Kırıkkale, Eskişehir'de konferanslar vermiştir.

1969'da Erzincan, Antalya ve Alanya'da konferanslar vermiştir.²⁴³

1975 te Milli Türk Talebe Birliği adına *Gençliğe Hitabe* adlı konferans vermiştir.²⁴⁴

2.3.6. Diğer Türler

Abdülhak Hamid ve Dolayısıyla, Namık Kemal Şahsı, Eseri, Tesiri, Çerçeve, Müdafaa, Maskenizi Yırtıyorum, At'a Senfoni, Büyük Doğu'ya Doğru, Türkiye'de Komünizma ve Köy Enstitüleri, Ulu Hakan Abdülhamid Han, Büyük Mazlumlar, Türkiye'nin Manzarası, Tanrıkulu'ndan Dinlediklerim, Bin Bir Çerçeve, Vahîdüddin, İdeolocya Örgüsü, Benim Gözümlle Menderes, Tarihimizde Moskof, Rapor, Yolumuz, Halimiz, Çaremiz, İhtilâl, Yeniçeri, Sahte Kahramanlar Necip Fâzıl'ın diğer türlerde kaleme alınmış eserlerindendir.

2.4. BÂBÎÂLÎ'DE GEÇEN ŞAHISLAR²⁴⁵

Necip Fâzıl, Bâbîâli adı verilen ve başta sanat çevreleri olmak üzere, politik, bürokratik çoğu üst düzey camiaı bir araya getiren ve adeta işret meclisini andıran bir topluluğun müdavimlerindendir. Aynı adı taşıyan eserinde de, bu mecliste karşısına çıkan, bir şekilde muhatap olduğu şahısları, ufak çaplı tanıtıp çokça eşleştirmek suretiyle eserinde işlemiştir. Bunlar arasında kıyâfetnâme açısından tahlile mümkün kılabilcek bilgi verilen şahısların biyografilerine kısaca değinecek olursak;

2.4.1. Abdülhak Hamit Tarhan

5 Şubat 1852 tarihinde Bebek'te dünyaya gelmiştir. Babası Hayrullah Efendi ilim, irfan sahibi, oğlu gibi şairdir. Annesi Kafkasya'dan getirilen Müntehâ Nasib Hanım'dır.

²⁴² Fidanil, *Bedeli Ödenmiş Bir Hayat Necip Fâzıl*, 20.

²⁴³ Şahin-Çetin, *Necip Fâzıl Kısakürek*, 63, 64.

²⁴⁴ Şenocak, *Gençliğe Hitabe*, 21.

²⁴⁵ Hakkında bilgi vereceğimiz şahıslar alfabetik olarak sıralanmıştır.

10 yaşlarında Paris'e giderek orada 2 yıllık eğitim almış, daha sonra ülkesine dönerek burada Arapça, Farsça ve Türkçe dersleri almıştır. Edebiyata ilgisi bu dönemde başlamıştır.²⁴⁶ Çeşitli devlet kalemlerinde görev almıştır. Elçiliklerde başkâtiplik, müsteşarlık görevlerini yürütmüştür. Brüksel Elçiliği, İstanbul Milletvekilliği yapmıştır. İlk eşi Fatma Hanım'ın ölümü onun hayatında dönüm noktası olmuştur. "Makber" isimli meşhur şiirini Fatma Hanım'ın ölümü üzerine yazmıştır. 13 Nisan 1937'de vefat etmiştir. Zincirlikuyu Mezarlığı'nda medfundur.²⁴⁷ 20 yaşlarında ilk eseri *Macera-yı Aşk* piyesini kaleme almıştır.²⁴⁸ En meşhur şiiri "Makber"dir. Bunlar dışında şairin diğer önemli eserleri şunlardır: *Sahra, Ölü, Validem, İçli Kız, Nesteren, Bunlar Oldu, Hacle, İlham-ı Vatan, Garam, Kahbe, Eşber, Baladan Bir Ses, Duhter-i Hindu, Sabr ü Sebat, Divaneliklerim*.²⁴⁹

2.4.2. Abdülhakim Arvâsî

1865 yılında Van'ın Başkale ilçesinde dünyaya gelmiş olup babası Seyyid Mustafa Efendi'dir. Abdülhakim Arvâsî, Nakşibendî şeyhlerindendir. Irak'ta değişik medreselerde farklı hocalardan eğitim ve icazet almıştır. Cuma günleri Ağa Cami'inde vaazlar vermiştir. Bunların dışında tasavvuf tarihi derslerine girmiş, imamlık ve vaizlik görevlerinde bulunmuştur. Menemen Olayı'nda yârgılanmış, fakat suçsuz bulunmuştur. Soyadı Kanunu'ndan sonra Üçışık soyadını almıştır. 1947'de vefat edince, Ankara'nın Bağlum Köyü'ne defnedilmiştir. Eserleri arasında *Râbûta-i Şerife, er-Riyazu't-Tasavvufiyye* ²⁵⁰ vardır.

2.4.3. Abdülhak Şinasi Hisar

İstanbul'da 14 Mart 1887'de dünyaya gelmiştir.²⁵¹ Dedesi zamanın Tophane-i Âmire kâtiplerinden Muhtar Bey'dir. Babası habercilik, gazetecilik faaliyetleriyle tanınan Mahmut Celalettin Bey, annesi Belgrat muhafızı olan Selim Bey'in torunlarından Neyyir

²⁴⁶ İsmail Hakkı Ertaylan, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2011, I-IV. Cilt, 297, 298.

²⁴⁷ İnci Enginün, "Abdülhak Hamid Tarhan", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1988, I, 207, 209.

²⁴⁸ Ertaylan, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 300.

²⁴⁹ Enginün, "Abdülhak Hamid Tarhan", 207.

²⁵⁰ Nihat Azamat, "Abdülhakim Arvâsî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1988, I, 211-212.

²⁵¹ Necmettin Turinay, *Abdülhak Şinasi Hisar*, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yay, İstanbul 1988, 40.

Hanım'dır. İnşaat ve maden şirketlerinde çalışmış, tercümanlık, kâtiplik, müşavirlik yapmış ve pek çok cemiyetin kurulmasında rol almıştır. 3 Mayıs 1963'te vefat etmiştir.²⁵² Bazı eserleri şunlardır: *Boğaziçi Mehtapları, İstanbul ve Pierre Loti, Yahya Kemal'e Veda, Geçmiş Zaman Köşkleri, Boğaziçi Yalıları, Ahmet Haşim Şiiri ve Hayatından, Fehim Bey ve Biz, Çamlıca'daki Eniştemiz, Ali Nizami Bey'in Alafrangalığı ve Şeyhliği, Aşk İmiş Her Ne Var Âlemde, Geçmiş Zaman Fıkraları*.²⁵³

2.4.4. Abdullah Cevdet

Eylül 1869'da Mamuretü'l-Aziz'de (Harpur) doğmuştur.²⁵⁴ Babası Ömer Vasfi Efendi, Diyârbakır'da Tabur Kâtibi'idir. İlköğrenimini burada görmüş, ileri tahsilini almak üzere İstanbul'a gelmiştir. Okuduğu Tıbbiye Mektebi'ndeki Materyalist eğilimler O'nun hayatına nüfuz etmeye başlayınca, dinî vecibelerini yerine getiren Abdullah Cevdet gitmiş, yerine bambaşka biri gelmiştir. Göz doktorluğu yapmış, birtakım muhalif siyasî olaylarda faaliyet göstermiştir. 9 Kasım 1932'de vefat etmiştir.²⁵⁵ *Kahriyyat, Türk Sazı, Lanetli Dörtlükler ve Öksüz Rüiyalar, Rih- Revâyah, Fikrin Fziyolojisi, Kolera, İctimai Mürebbiler İçin Bir Mektep İhtiyacı* eserleri arasındadır. Ayrıca Dozy'nin *Tarih-i İslamiyet*'ini tercüme etmiştir. Ve dinsizlikle suçlanması bu tercümesinden sonra olmuştur. Eserlerinin çoğunu Fransızca kaleme almış, birçok tercüme yapmıştır. Ömer Hayyam'ın rubailerini tercüme etmiştir.²⁵⁶

2.4.5. Abidin Dino

Dedesı Abidin Paşa, Akdeniz Adaları valisidir. Babası Rasih Bey, annesi Saffet Hanım'dır. 1913 yılında İstanbul'da doğmuş, daha sonra Cenevre'ye gitmiştir. Gazetelerde karikatürler ve röportajlar yapmıştır. Ressamdır.²⁵⁷

²⁵² Abdullah Uçman, "Abdülhak Şinasi Hisar", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1998, XVIII, 129.

²⁵³ Turinay, "Abdülhak Şinasi Hisar", 199.

²⁵⁴ Ertaylan, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 572.

²⁵⁵ M. Şükrü Hanioğlu, "Abdullah Cevdet", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1988, I, 90, 93.

²⁵⁶ Ertaylan, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 574, 576.

²⁵⁷ Ferit Edgü, *Abidin Dino-Kısa Hayat Öykümü*, Yapı Kredi Yay. İstanbul 1995, 21, 23, 25, 51, 61, 66.

2.4.6. Adnan Menderes

1899 yılında Aydın'da dünyaya gelmiştir. Babası tahrirat kâtibi İbrahim Ethem Bey'dir. Annesi ise soyu Kırım Türklerine dayanan Tevhide Hanım'dır. Yedek subaylık, piyade alay yaverliği yapmış, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşunda rol almıştı. Bu partinin kapatılmasından sonra CHP'ye katılmıştır. Daha sonra DP kuruluşunda rol almıştır. 1950'de hükümeti Adnan Menderes kurmuştur. 60 darbesiyle Yassıada'ya götürülerek mahkûm edilmiştir. 17 Eylül 1967'de idam edilmiştir.²⁵⁸

2.4.7. Ahmet Ağaoğlu

1869 yılında Karabağ'da dünyaya gelmiştir. Şuşa'da ilk eğitimini almıştır. İlerleyen yıllarda Paris'e eğitim amacıyla gitmiştir. Daha sonra Azerbaycan'a giderek pek çok Türk cemiyetinde faaliyette bulunmuş, ömrünü Ruslara karşı Türk haklarını savunmaya adanmıştır. En son Rus baskısı sonucu Meşrutiyet'ten sonra Türkiye'ye gelmiştir. Türkiye'de de Maarif Müfettişliği yapmıştır. Çeşitli yerlerde ve branşlarda öğretmenlik görevinde bulunmuştur. Bir dönem Afyon mebusluğu yapmıştır. Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde başyazar olmuştur. 19 Mayıs 1939'da vefat etmiştir.²⁵⁹

2.4.8. Ahmet Dino

Necip Fâzıl tarafından kıyâfetnâmeyle ilişkilendirilebilecek türde bilgi verilen Ahmet Dino'yla alakalı kaynaklarda bir bilgiye rastlanmamıştır.

2.4.9. Ahmet Hamdi Tanpınar

İstanbul'da 23 Haziran 1901'de doğmuştur. Babası muhtelif yerlerde kadılık yapmış olan Hüseyin Fikri Efendi'dir. Annesi Bahriye Yüzbaşı olan Ahmet Bey'in kızı Bahriye Hanım'dır.²⁶⁰ Babasının mesleğinden dolayı değişik şehirlerde bulunmuştur. Edebiyatın hemen hemen her alanında kalem oynatmış olan yazar, güzel sanatlar alanında da bilgisini konuşturmuştur.²⁶¹ MEB Müfettişliği, edebiyat öğretmenliği yapmış, Estetik

²⁵⁸ Şaban Sitembölükbaşı, "Adnan Menderes", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2004, XXIX, 125-127.

²⁵⁹ Nuri Yüce, "Ahmet Ağaoğlu", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1988, I, 464-465.

²⁶⁰ Abdullah Uçman-Handan İnci, (Ed.) *Ahmet Hamdi Tanpınar*, 2. Baskı, 3F Yay. İstanbul 2008, 2.

²⁶¹ M. Orhan Okay, "Ahmet Hamdi Tanpınar", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2010, XXXIX, 567.

ve Mitoloji dersleri vermiş, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde hocalık, Maraş Milletvekilliği yapmıştır. 24 Ocak 1962'de vefat etmiştir.²⁶² İlk kitabı, *Abdullah Efendi'nin Rüyalari* adlı eser olup, hikâyelerinin toplamıdır. İlk romanı *Mahur Beste*'dir. Diğer eserleri *Beş Şehir*, *Namık Kemal Antolojisi*,²⁶³ *Huzur*, *Saatleri Ayârlama Enstitüsü*, *Sahnenin Dışındakiler*, *Aynadaki Kadın*, *Yaşadığım Gibi*, *Mücevherin Sırrı*, *Şiirler*, *Yaz Yağmuru*, *Hikâyeler*'dir. Bunların dışında inceleme-araştırma, mektup ve çevirilerinden oluşan eserleri de mevcuttur.²⁶⁴

2.4.10. Ahmet Muhip Dıranas

1909 yılında Sinop'ta dünyaya gelmiş olup, önce Ankara'ya sonra İstanbul'a gelerek buralarda hem eğitimini devam ettirmiş hem de memurluk, kâtiplik, müdürlük, gazetecilik gibi görevlerde bulunmuştur. Ankara'da 1980 yılında hayata gözlerini yummuş ve doğduğu yere defnedilmiştir. Eserlerinden bazıları şunlardır: *Gölgeler*, *Şiirler*, *Halkevleri Amatör Resim ve Fotoğraf Sergileri*, *Finten*, *Kırık Saz*, *Yazılar*, *Oyunlar*.²⁶⁵

2.4.11. Ahmet Tevfik İleri

1911 yılında Rize'de dünyaya gelen Ahmet Tevfik İleri, İTÜ Yüksek Mühendislik alanından mezun olmuştur. Mühendislik, müdürlük, MTTB Başkanlığı, TBMM Başkanvekilliği, bakanlık, milletvekilliği gibi çeşitli görevlerde bulunmuştur. 1960 darbesinde ömür boyu hapis cezası almıştır. Hapsi sırasında, 31 Aralık 1961 yılında vefat etmiştir.²⁶⁶

2.4.12. Aka Gündüz

1885 yılında Rumeli'de bir kasabada dünyaya gelen yazar, İstanbul'a gelerek eğitimine burada devam etmiştir. Başkâtiplik, gazetecilik ve Ankara Milletvekilliği yapmıştır. Vefat tarihi 6 Kasım 1958'dir. Eserlerinden bazıları şunlardır: *Yârim Türkler*,

²⁶² Cengizhan Orakçı, *Ahmet Hamdi Tanpınar*, Alternatif Yay., Ankara 2003, 12.

²⁶³ Uçman-İnci, *Ahmet Hamdi Tanpınar*, 12.

²⁶⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*, (44. Baskı), Dergâh Yay., İstanbul 2019, 4.

²⁶⁵ Âlim Gür, "Ahmet Muhip Dıranas", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2. Basım, Ek 1. Cilt, Ankara 2020, 327-328.

²⁶⁶ https://tr.wikipedia.org/wiki/Ahmet_Tevfik_%C4%B0leri Erişim Tarihi: 01.09.2022.

*Muhterem Katil, Bozgun, Mavi Yıldırım, Yârim Osman, Çapkın Kız, Dikmen Yıldızı, İki Süngü Arasında, Üvey Ana, Bir Şoförün Gizli Defteri, Tank-Tango.*²⁶⁷

2.4.13. Ali Fuat Başgil

1893 yılında Samsun'un Çarşamba ilçesinde doğmuştur. Babası Mehmet Şükrü Bey, annesi Fatma Hanım'dır. Öğrenimine İstanbul'da devam etmiştir. Paris'te devam ettiği eğitiminden doktora alarak mezun olmuştur. Türkiye'ye geldikten sonra doçent olmuş ve 1 yıl sonra Ankara Hukuk Fakültesi'nde profesör unvanı alarak derslere girmiştir. Daha sonra Ordinaryüs Profesörlüğe kadar yükselmiştir.²⁶⁸ Hatay konusunda görüş bildirmiştir. 1960 darbesiyle üniversite hocalığından azledilmiştir. 1962'de İsviçre'de Türk Tarihi ve Dil Bölümü'nde hocalığa devam etmiştir. 1965 yılında Adalet Partisi'nden tekrar seçilerek Anayasa Komisyonu başkanlığı yapmıştır. Dünya yolculuğunu 12 Nisan 1967'de tamamlamıştır. *Gençlerle Baş Başa, Din ve Laiklik* önemli eserlerindendir.²⁶⁹

2.4.14. Arif Dino

Abidin Dino'nun abisi olup 1893 yılında İstanbul'da doğmuştur. Aşçılık, resim, fotoğraf, boks, sosyoloji, antropoloji ilgileri arasındadır.²⁷⁰

2.4.15. Arif Nihat Asya

7 Şubat 1904'te Çatalca'da doğmuştur. Babası Ziver Efendi, annesi Zehra Hanım'dır. İstanbul'a eğitim amaçlı gelmiş buradan da Bolu ve Kastamonu'ya giderek oralarda eğitimine devam etmiştir. Tekrar İstanbul'a gelmiş burada postanede, Anadolu Ajansı'nda çalışmıştır. Öğretmenlik ve Adana Milletvekilliği yapmıştır. Vefatı 1 Ocak 1975'tir. *Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor, Dualar ve Âminler, Rubâiyât-ı Ârif, Kökler ve Dallar, Heykeltraş, Aramak ve Söyleyememek* eserlerinden bazılarıdır.²⁷¹

²⁶⁷ Sema Uğurcan, "Aka Gündüz", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1989, II, 208.

²⁶⁸ Ali Fuat Başgil, *Gençlerle Başbaşa*, (118. Baskı), Yağmur Yay., İstanbul 2017, 9-10. (yayınevi notu).

²⁶⁹ Selçuk Özçelik, "Ali Fuat Başgil", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1992, V, 128-129.

²⁷⁰ Edgü, *Abidin Dino-Kısa Hayat Öykümü*, 38, 42.

²⁷¹ Necat Birinci, "Arif Nihat Asya", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, III, 543.

2.4.16. Bedri Rahmi Eyüboğlu

1911'de Giresun'da doğmuştur. Babası dönemin kaymakamı Mehmet Rahmi Bey'dir. Annesi Lütfiye Hanım'dır. Ressamdır. Güzel Sanatlar Akademisi'nde akademik kariyer yapmıştır. Resimlerinde halay çekme, çocuk emziren kadınlar, sazı elinde âşıklar çizmiştir. 21 Eylül 1975'te kanserden vefat etmiştir. *Yâradana Mektuplar, Karadut* önemli eserlerindendir.

Paris, Mustafa Eyüboğlu, Salı Pazarı, Eren, Nallanan Öküz ünlü fotoğraflarındandır.²⁷²

2.4.17. Burhan Asaf Belge

2 Ocak 1899'da Şam'da dünyaya gelmiştir. Babası Mehmet Asaf Bey, annesi Emine Rana'dır. Tercümanlık, radyo programcılığı yapmış, Anadolu Ajansı'nda çalışmıştır. Demokrat Parti'den Muğla milletvekili olmuştur. Hayatının son demlerini Almanya'da geçirmiş, 23 Ağustos 1967'de vefat etmiştir.²⁷³

2.4.18. Burhan Ümit Toprak

1906'da Manisa'da dünyaya gelmiştir. Babası Doktor olan Ali Rıza Bey'dir. Kayınbabası ise Mareşal Fevzi Çakmak'tır. Sorbonne Üniversitesine Necip Fâzıl'la beraber gidenlerdedir. Necip Fâzıl'ın yakın arkadaşlarındandır. Çeşitli dallarda öğretmenlikler, idarecilikler yapmıştır. Tasavvufla ilgilenmiş, *Yunus Emre Divanı*'nı 1934 yılında toplayarak yayımlamıştır. Gırtlak kanseri olan Burhan Ümit Toprak, 16 Eylül 1917'de hayata gözlerini yummuştur. *Yunus Emre Divanı, 1940- Sanat Şaheserleri- Rönesans'tan Bugüne Kadar, Ballar Balını Buldum* eserlerinden bazılarıdır.²⁷⁴

²⁷² https://tr.wikipedia.org/wiki/Bedri_Rahmi_Ey%C3%BCbo%C4%9Flu#Ya%C5%9Fam_%C3%B6yk%C3%BCs%C3%BC Erişim Tarihi: 22.05.2022.

²⁷³ https://tr.wikipedia.org/wiki/Burhan_Asaf_Belge Erişim Tarihi: 22.05.2022.

²⁷⁴ <https://www.biyografi.info/kisi/burhan-umit-toprak> Erişim Tarihi: 01.06.2022.

2.4.19. Burunsuz Tevfik

Gazetecidir.²⁷⁵ Kaynaklarda hayatına dair başka bilgi bulunamamıştır.

2.4.20. Cemal Nadir Güler

13 Temmuz 1902 tarihinde Bursa’da doğmuştur. Ressamlık, Karikatüristlik, Resim öğretmenliği, gazete ve tiyatro yazarlığı yapmıştır. 7 Şubat 1947’de vefat etmiştir.²⁷⁶

2.4.21. Cemil Sena Ogun

1814 yılında Konya’nın Seydişehir ilçesinde doğmuştur. Sorbonne Üniversitesi mezunlarındandır. Çeşitli alanlarda öğretmenlik yapmıştır. 15 Nisan 1981 yılında vefat etmiştir. *Estetik, Sükût, Büyük Filozoflar Ansiklopedisi*²⁷⁷ eserleri arasındadır.

2.4.22. Çallı İbrahim

13 Temmuz 1882’de dünyaya gelmiş, arzuhalcilik, kâtiplik, ressamlık, öğretmenlik yapmıştır. 22 Mayıs 1960’da vefat etmiştir. *Defli Kadın, Arzuhalci, Mevleviler, Balıkçı, Manolyalar, Moda Deniz Hamamı, Bahçede Kadın, Atatürk Portresi* eserlerinden bazılarıdır.²⁷⁸

2.4.23. Eşref Şefik

1834 yılında İstanbul’da dünyaya gelmiştir. Osmanlı mebusu Şefik Bey’in oğludur. İstanbul radyosunun kurucularındandır. Gazetecilik yapmıştır. 6 Eylül 1980 yılında vefat etmiştir.²⁷⁹

²⁷⁵ Çetin Altan, “Çayla Simit”, *Milliyet*, 30 Ekim 2004, <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/cetin-altan/cayla-simit-393198> Erişim Tarihi: 01.06.2022.

²⁷⁶ https://tr.wikipedia.org/wiki/Cemal_Nadir_G%C3%BCler Erişim Tarihi: 22.05.2022.

²⁷⁷ Kamil Parın, Cemil Sena, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2017, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ogun-cemil-sena> Erişim Tarihi: 01.06.2022.

²⁷⁸ https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0brahim_%C3%87all%C4%B1 Erişim Tarihi: 22.05.2022.

²⁷⁹ https://tr.wikipedia.org/wiki/E%C5%9Fref_%C5%9Eefik Erişim Tarihi: 01.06.2022.

2.4.24. Ethem İzzet Benice

1903 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası, subay olan İzzet Bey, döneminde *Kanun Babası* olarak bilinirdi. *Mefkûre* adında gazete çıkarmıştır. Gazetecilik, öğretmenlik, muhabirlik, muharrirlik, idarecilik yapmıştır. 28 Mayıs 1967'de vefat etmiştir. *Adsız Şehit, On Yılın Romanı, Çıldırın Kadın, Yakılacak Kitap, İstirap Çocuğu, Beş Hasta Var* eserlerinden bazılarıdır.²⁸⁰

2.4.25. Falih Rıfkı Atay

1894 yılında İstanbul'da doğmuştur. Müdür Muavinliği, Kâtiplik, Gazetecilik, edebiyat hocalığı sonrasında Ankara milletvekilliği yaptı. 20 Mart 1971'de vefat etmiştir. *Ateş ve Güneş, Zeytindağı, 19 Mayıs, Atatürk'ün Bana Anlattıkları, Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri, Çankaya, Batış Yılları, Atatürk Ne İdi, Faşist Roma, Kemalist Tiran, Deniz Aşırı, Yeni Rusya, Moskova- Roma, Bizim Akdeniz, Gezerek Gördüklerim, Eski Saat, Niçin Kurtulmamak, Çile, Kurtuluş, İnanç, Pazar Konuşmalar, Bayrak, Başveren İnkılapçı, Atatürkçülük Nedir? Londra Konferansı Mektupları, Türk Kanadı, Kanat Vuruşu, Babamız Atatürk* eserlerindendir.²⁸¹

2.4.26. Faruk Nafiz Çamlıbel

1897 yılında İstanbul'da doğmuştur.²⁸² Babası Hazine Başmüfettişi Nâfız Bey, annesi ise, Fatma Ruhiye Hanım'dır. Çeşitli okullarda öğretmenlik yapmış, gazetelerde çalışmıştır. 1960 İhtilali'ne kadar Demokrat Parti'de milletvekilliği yapmıştır. 8 Kasım 1973'te vefat etmiştir.²⁸³ *Şarkın Sultanları, Dinle Neyden, Gönülden Gönüle, Çoban Çeşmesi, Suda Halkalar, Bir Ömür Böyle Geçti, Elimle Seçtiklerim, Boğaziçi Şarkısı, Akıncı Türküleri, Heyecan ve Sükûn, Zindan Duvarları, Han Duvarları, Canavar, Akın, Özyurt, Kahraman, Ateş, Yayla Kartalı, Yangın, Bir Demetle Beş Çiçek, Tevfik Fikret: Hayatı ve Eserleri, Yıldız Yağmuru* eserlerindendir.²⁸⁴

²⁸⁰ İsa Koyuncu, Ethem İzzet Benice, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2019, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ethem-izzet-benice> Erişim Tarihi: 01.06.2022.

²⁸¹ Naci Yüce, "Falih Rıfkı Atay", *TDV İslam Edebiyatı*, İstanbul 1991, IV, 48.

²⁸² Ertaylan, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 929, 1165.

²⁸³ Halil Hadi Bulut, "Faruk Nâfız Çamlıbel", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, VIII, 195.

²⁸⁴ Ertaylan, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 1182.

2.4.27. Fâzıl Ahmet Aykaç

1884 senesinde İstanbul'da doğan şairin, babası Mehmet Celal Bey, annesi Sabire Hanım'dır. Çıraklık, kâtiplik, hocalık, Elazığ milletvekilliği yapmıştır. Fransız Mektebi'ne gitmiş, ondan sonra Sanayi-i Nefise Mektebine gitmiştir. 5 Aralık 1967'de yine İstanbul'da vefat etmiştir.²⁸⁵ *Divançe-i Fâzıl, Harman Sonu, Teşâür-i Nefiyane* eserlerinden bazılarıdır.²⁸⁶

2.4.28. Fikret Adil Kamertan

7 Ocak 1901 yılında İstanbul'da doğan Fikret Adil'in babası doktor Mahmut Adil Bey'dir. Dergilerde yazılar yazmış, Anadolu Ajansı ve İş Bankası'nda çalışmıştır. 4 Haziran 1973'te vefat etmiştir. Eserlerinden bazıları, *Beyaz Yollar Mavi Deniz, Asmalımescit 74, Gardenbar Geceleri-Avare Gençlik, Deli Saraylı*'dır.²⁸⁷

2.4.29. Halide Edip Adıvar

1884 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası Mehmed Edip Bey, annesi Bedrifam Hanım'dır. Amerikan Koleji'nde okumuştur. Öğretmenlik, müfettişlik yapmış, cemiyetler kurmuş ve millî mücadelede aktif rol almıştır.²⁸⁸ Rıza Tevfik tarafından edebiyata teşvik edilmiştir.²⁸⁹ 9 Ocak 1964'te vefat etmiştir.²⁹⁰ *Harab Mabedler, Mader, Raik Mabedler, Seviye Talib, Handan, Son Eseri, Ateşten Gömlek, Kenan Çobanları* ²⁹¹ *Raikin Annesi, Heyula, Yeni Turan, Mevud Hüküm, Kalb Ağrısı, Vurun Kahpeye, Zeyno'nun Oğlu, Sinekli Bakkal, Tatarcık, Döner Ayna, Akile Hanım Sokağı, Sevda Sokağı Komedyası, Çaresaz, Dağa Çıkan Kurt, İzmir'den Bursa'ya, Kubbede Kalan Hoş Seda, Türkün Ateşle İmtihani, Mor Salkımlı Ev, Talim ve Terbiye, Doktor Abdulkhak Adnan Adıvar* eserlerinden bazılarıdır.²⁹²

²⁸⁵ Kazım Yetiş, "FÂZIL Ahmet Aykaç", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, IV, 254.

²⁸⁶ Ertaylan, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 968.

²⁸⁷ https://tr.wikipedia.org/wiki/Fikret_Adil Erişim Tarihi: 01.06.2022.

²⁸⁸ İnci Enginün, "Halide Edip Adıvar", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1988, I, 376.

²⁸⁹ Ertaylan, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 1027.

²⁹⁰ Enginün, "Halide Edip Adıvar", *İ. A.*, 376.

²⁹¹ Ertaylan, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 989, 1029.

²⁹² Enginün, "Halide Edip Adıvar", *İ. A.*, 377.

2.4.30. Halit Ziya Uşaklıgil

1865'te, İstanbul'un Eyüp semtinde dünyaya gelmiştir. Babası Hacı Halil Efendi'dir. Edebiyat öğretmenliği, tercümanlık, muhasiplik, başkâtiplik, gazetecilik, ayan üyeliği yapmıştır. 27 Mart 1974'te vefat etmiştir.²⁹³ Eserlerinden bazıları: *Aşk-ı Memnu*, *Mebhasu'l- Kihf*, *Bukalemun-ı Kimya*, *Hesap Oyunları*, *Hamî ve Vazı Hamî*, *Nemide*, *Bir Ölüünün Defteri*, *Ferdi ve Şürekası*, *Bir Muhtıranın Son Yaprakları*, *Bir İzdivacın Tarih-i Muaşakası*, *Bu Mıydı? Heyhat*, *Dil*, *Mensur Şiirler*, *Mezardan Sesler*, *Nakil*. *Nesl-i Ahir*, *Mai ve Siyah*, *Hayat-ı Şikeste*, *(Kırık Hayatlar, Sepette Bulunmuş, Bir Hikâye-i Sevda, Hepsinden Acı, Aşka Dair, Onu Belerken, İhtiyâr Dost, Kadın Pençesi, İzmir Hikayeler* 'dir.²⁹⁴

2.4.31. Halit Fahri Ozansoy

12 Temmuz 1891 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Öğretmenlik ve gazetelerde edebî yazılar yazmıştır. Hecenin Beş Şairinden biridir. 1971'de vefat etmiştir. *Cenk Duyguları*, *Rüya*, *Zakkum*, *Bulutlara Yakın*, *Sulara Dalan Gözler*, *Sonsuz Gecelerin Ötesinde*, *Balkonda Saatler*, *Sulara Giden Köprü*, *Baykuş*, *Eski İstanbul Ramazanları*, *Yunan Tiyatrosu: Tragedia* eserleri arasındadır.²⁹⁵

2.4.32. Hüseyin Nihal Atsız

12 Ocak 1905 tarihinde İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası Binbaşı Nail Bey, annesi Fatma Zehra Hanım'dır.²⁹⁶ Çeşitli yerlerde çalışırken eğitimini tamamlamış ve Fuat Köprülü'nün yanında Türkiyat Enstitüsü asistanı olarak göreve başlamıştır. Daha sonra yaptığı bazı siyasi faaliyetler gerekçe gösterilerek bu görevden alınmış ve öğretmenlik mesleğiyle hayatına devam etmiştir. Hayatı aksiyon dolu geçmiş, 11 Aralık 1975'te vefat etmiştir. Pek çok eserinin bulunmasına rağmen en bilinen romanları arasında: *Bozkurtların Ölümü*, *Bozkurtlar Diriliyor*, *Deli Kurt* sayılabilir.²⁹⁷

²⁹³ Zeynep Kerman, "Halid Ziya Uşaklıgil", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2012, XLII, 227-228.

²⁹⁴ Ertaylan, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 691-703(Hazırlayan notu)

²⁹⁵ https://www.turkedebiyati.org/sairler/halit_fahri_ozansoy.html Erişim Tarihi: 01.05.2022.

²⁹⁶ Cihan Özdemir, *Atsız Bey*, Ötüken Yay. İstanbul 2007, 10.

²⁹⁷ Ömer Faruk Akün, "Hüseyin Nihal Atsız", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, IV, 87-91.

2.4.33. İsmail Hami Danişmend

1889 yılında Merzifon’da doğmuştur. Babası Emir Mehmet Kamil Bey’dir. Annesi Melek Hanım’dır. Kâtiplik, hocalık, hukuk müdürlüğü, gazetecilik yapmış, 12 Nisan 1967’de hayata gözlerini yummuştur. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, Türklük ve Müslümanlık, İzahlı İslam Tarihi Kronolojisi* başlıca eserlerindendir.²⁹⁸

2.4.34. İsmet İnönü

1884’te Eylül ayının 24’ünde İzmir’de dünyaya gelmiştir. Babası aslen Malatyalı Hacı Reşit, annesi Rumeli taraflarından göçme Cevriye Temelli’dir. Erkân-ı Harbiye mezunu olduktan sonra yüzbaşı olmuştur. Orduda çeşitli üst düzey görevlerde bulunduktan sonra Binbaşı olmuştur. Kurmay başkanlığı, Erkân-ı Harbiye vekilliği yapmıştır. Millî mücadelede pek çok önemli görevde bulunmuş, Cumhuriyet’in ilanı ile ilk hükümet kurma görevini üstlenmiştir. *İnönü* soyadı Atatürk tarafından verilmiştir. Malatya Milletvekilliği, 1938’de Cumhurbaşkanı olmuş ve görev yaptığı 12 yıl *millî şef* dönemi olarak anılmıştır. 25 Aralık 1973’te ölmüştür.²⁹⁹

2.4.35. Melih Cevdet Anday

13 Mart 1915 yılında Çanakkale’de dünyaya gelmiştir. Memurluk yapmış, *Akşam Gazetesi*’nde edebiyat yazıları yazmıştır. İstanbul Belediye Konservatuvarı’nda çeşitli dersler vermiştir. TRT’nin yönetim kurulunda yer almış ve Paris’te eğitim müşaviri olmuştur. 28 Kasım 2002’de vefat etmiştir. *Garip, Teknenin Ölümü, Yan Yana, Telgrafhane, Yağmurlu Sokak, Raziye, Meryem Gibi, İsa’nın Güncesi* bazı eserleri arasında sayılabilir.³⁰⁰

²⁹⁸ Cevdet Küçük, “İsmail Hami Danişmend”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, VIII, 465-66.

²⁹⁹ Atilla Çetin, “İsmet İnönü”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2000, XXII, 316-318.

³⁰⁰ https://tr.wikipedia.org/wiki/Melih_Cevdet_Anday Erişim Tarihi: 01.06.2022.

2.4.36. Muslih Fer

13 Mayıs 1909'da İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Çalışma Bakanlığı'nda müsteşarlık başta olmak üzere çeşitli üst düzey memuriyetlerde bulunmuştur. 1974 yılında Devlet Bakanlığı yapmıştır. 1985'te vefat etmiştir.³⁰¹

2.4.37. Mükerrer Sarol

5 Temmuz 1909 yılında Trablusşam'da dünyaya gelmiştir. Babası Osman Nuri Sarol, dönemin Jandarma Genel Komutanı'dır. Mükerrer Sarol Kadın Hastalıkları ve Doğum Uzmanı'dır. DP'den İstanbul ve Edirne milletvekili olmuştur. 8 Kasım 1995'te vefat etmiştir.

Eserleri arasında, *Bilinmeyen Menderes*³⁰² sayılabilir.

2.4.38. Münevver Ayaşlı

1906 yılında Selanik'te dünyaya gelmiştir. Babası Miralay Cafer Tayyâr Bey'dir. Gazetelerde günlük fıkalar, Batı emperyalizmi, Osmanlı toprakları, geleneklerimizle ilgili yazılarıyla ünlüdür. 20 Ağustos 1999'da vefat etmiştir. *Pertev Bey'in İki Kızı*, *Pertev Bey'in Üç Kızı*, *Pertev Bey'in Torunları* ünlü eserlerindendir.³⁰³

2.4.39. Nazım Hikmet Ran

30 Kasım 1901'de Selanik'te doğmuştur. Babası bir dönem valilik yapan ve şiirle ilgilendiği bilinen Mehmet Nazım Paşa'dır. Annesi Celile Hanım ise soyu Polonya'ya dayanan bir kadındır.³⁰⁴ Nazım Hikmet sürdürdüğü komünist davadan dolayı yaşamının çoğunu tutuklu veya sürgün olarak yaşamıştır. Moskova'da 3 Haziran 1963'te vefat etmiş ve oraya gömülmüştür.³⁰⁵ Bilinen eserleri şunlardır: *Öteki Defterler*, *Henüz Vakit Varken*, *Gülüm*, *Yatar Bursa Kalesinde*, *İlk Şiirler*, *Son Şiirler*, *Adam*, *Kafatası*, *Bir Ölü Evi yahut Bir Merhumun Hanesi*, *İvan İvanoviç Var mıydı Yok Muydu? Yaşamak Güzel Şey be*

³⁰¹ <https://www.kimoneo.com/muslih-fer-muslihettin-fer-kimdir/> Erişim Tarihi: 01.06.2022.

³⁰² https://tr.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCkerrem_Sarol Erişim Tarihi: 01.06.2022.

³⁰³ Abdullah Uçman, "Münevver Ayaşlı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2. Basım- Ek 1. Cilt, Ankara 2020, 143-144.

³⁰⁴ Âlim Kahraman, "Nazım Hikmet", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 3. Basım- ek 2. Cilt, Ankara 2019, 347.

³⁰⁵ Nazım Hikmet, *Son Şiirleri*, Yapı Kredi Yay, 21. Baskı, İstanbul 2017, 1.

Kardeşim, Yeşil Elmalar, Kan Konuşmaz, Hikâyeler. Bunların dışında birçok eseri daha vardır.³⁰⁶

2.4.40. Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu

1 Ocak 1901 tarihinde dünyaya gelmiştir. Deniz Harp Okulu'nda ve Hukuk Fakültesi'nde eğitim görmüştür. Gazetecilik yapmıştır. 25 Mayıs 1975 tarihinde vefat etmiştir. *Koroğlu, Kara Davut, Karlı Dağlar* eserlerinden bazılarıdır.³⁰⁷

2.4.41. Nurettin Topçu

20 Kasım 1909 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Aslen Erzurumludur. Babası Ahmet Efendi, annesi Fatma Hanım'dır. Türkçe, Sosyoloji, Tarih, Felsefe, Dinler Tarihi dersleri vermiştir. Türkiye'de Felsefe Doçenti olmuş, fakat kadro verilmemiştir.³⁰⁸ Altı yıl Avrupa'da felsefe eğitimi görmüştür. Sorbonne'de doktora yapan ilk Türk'tür. O da geçiş dönemi aydınlarımızın çoğunda olduğu gibi ruhi sarsıntılar geçirmiş, hakikat yolunda tozlu dumanlı birçok tünelden geçerek en son iman ışığını görmüş ve o ışığı yayma uğruna sanatını icra etmiştir. O'nun Necip Fâzıl ile pek çok ortak yönü vardır. Sorbonne'da eğitim görmesi, manevi çileler çekmesi, kendine bir kurtarıcı araması ve Abdulaziz Bekinne ile tanışması yaşadığı tüm sorgulamaların cevabını onda bularak sükûnete ermesi ve aldığı eğitimi hak yolunda kullanması Necip Fâzıl ile benzerdir. Hareket Felsefesi'nin mucididir.³⁰⁹ 10 Temmuz 1975'te vefat etmiştir. *Garbın İlim Zihniyeti ve Ahlak Görüşü, Türkiye'nin Maarif Davası, İsyân Ahlakı, Taşralı, Reha, Ahlak Nizamı, Yârınki Türkiye, İslam ve İnsan* bilinen belli başlı eserlerindendir.³¹⁰

2.4.42. Nurullah Ataç

23 Ağustos 1898'de İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası Mehmet Ata Bey, dönemin Maliye nazırlarındandır. Başlıca eleştirmenlik olmak üzere, Fransızca öğretmenliği, çevirmenlik de yapmıştır. 17 Mayıs 1957'de Ankara'da ölmüştür.³¹¹

³⁰⁶ Kahraman, "Nazım Hikmet", *İ. A.*, 348.

³⁰⁷ https://tr.wikipedia.org/wiki/Nizamettin_Nazif_Tepedelenlio%C4%9Flu Erişim Tarihi: 02.06.2022.

³⁰⁸ İsmail Kara, "Nurettin Topçu", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2012, XLI, 248-249.

³⁰⁹ Şenocak, *Bir İnkılap'tır Namaz*, 161, 163, 166.

³¹⁰ Kara, "Nurettin Topçu", *İ. A.*, 253.

³¹¹ Abdullah Uçman, "Nurullah Ataç", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2. Basım- Ek-1. Cilt, Ankara 2020, 130.

Ararken- Diyelim, Karalama Defteri- Sözden Söze, Söz Arasında, Günce, Okuruma Mektuplar, Prospero ile Caliban, Söyleşiler, Söz Sende ve Dergilerde eserlerinden bazılarıdır.³¹²

2.4.43. Orhan Veli Kanık

13 Nisan 1914 tarihinde İstanbul’da dünyaya gelmiştir. Annesi Fatma Nigar Hanım, Babası Mızıka-i Hümayunda görevli Mehmet Veli Bey’dir.³¹³ Ölümü Kasım 1950’de bir belediye çukuruna düşüp, beyin kanaması geçirmesi sonucu olmuştur. *Garip, Destan Gibi, Karşı, Bütün Şiirleri, Konuşmalar, Hoşgör Köftecisi, Şevket Rado’ya Mektuplar* eserlerinden birkaçıdır.³¹⁴

2.4.44. Osman Yüksel Serdengeçti

1917 yılında Antalya’da doğmuştur. Babası Salim Yüksel Akseki müftüsü, dayısı Ahmet Hamdi Akseki ise bir dönem Diyanet İşleri Başkanlığı yapmıştır. Suçsuz yere hapse atılması onun milliyetçi fikirlerinin oluşmasına zemin oluşturmuştur. Adalet Partisi’nden Antalya Milletvekili olmuştur. Parkinson Hastalığından dolayı 10 Kasım 1983’te vefat etmiştir. Eserlerinden bazıları şunlardır: *Mabetsiz Şehir, Bir Nesli Nasıl Mahvettiler, Bu Millet Neden Ağlar: Türklüğün Perişan Hali, Gülünç Hakikatler, Mevlana Ve Mehmet Akif, Akdeniz Hilalindir, Ayasofya Davası*.³¹⁵

2.4.45. Peyami Safa

2 Nisan 1899’da İstanbul’da doğan şairin adı Tevfik Fikret tarafından verilmiştir. Babası şair İsmail Safa, annesi Server Bedia Hanım’dır.³¹⁶ Babasının hayatı Abdülhamit’e muhalif hareketleri sebebiyle sürgünlerde geçmiş ve nihayetinde sürgünde vefat etmiştir. Peyami, bundan dolayı Abdülhamit’i hiç sevmemiştir.³¹⁷ Eğitimini ilerletmek arzusuyla gittiği okulu devam ettirmeye imkânı olmamış ve bu onun hayatında

³¹² Ertuğrul Günay, “Önsöz” (Ed. Mustafa Şerif Onaran- İbrahim Çelik), *Nurullah Ataç*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, Ankara 2011, 7.

³¹³ Semih Gümüş, *Orhan Veli Kanık*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2011, 17.

³¹⁴ Yılmaz Daşcıoğlu, “Orhan Veli Kanık”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 3. Basım-Ek-2. Cilt, Ankara 2019, 16.

³¹⁵ Ferman Karaçam, “Osman Yüksel Serdengeçti”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2009, XXXVI, 556.

³¹⁶ Nevzat Köseoğlu, *Peyami Safa*, Alternatif Yay.1. Baskı, Ankara 2002, 13.

³¹⁷ Beşir Ayvazoğlu, *Peyami, Hayatı Sanatı Felsefesi Dramı*, Kapı Yay., İstanbul 2007, 29.

ukde olarak kalan bir olay olmuştur. Fakat kendini çoğu alanda ileri düzeyde yetiştirmiştir. Kendi kendine gramerini yazacak kadar iyi düzeyde Fransızca öğrenmiştir. Server Bedi takma adıyla eserler kaleme almıştır. Eşi Nebahat Safa'dır. Bu evlilikten Merve isminde erken yaşta vefat eden bir oğulları olmuştur.³¹⁸ En büyük mücadelesini Marksist komünist düşünceye karşı vermiştir. Eserlerinin çoğunu Şark ve Garb kıyaslamalarına ayırmıştır.³¹⁹ 15 Haziran 1961'de vefat etmiştir.³²⁰ 15 yaşından 63 yaşında kadar eser yazmasından dolayı zamanının en çok eser sahibi olduğu düşünülmektedir. İlk eseri: *Sakın Bu Kitabı Okumayın*'dır. İlk romanı ise *Sözde Kızlar*'dır. Diğer eserlerinden bazıları: *Cingöz Recai*, *Cumbadan rumbaya* ³²¹ *İstanbul Hikâyeleri*, *Mahşer*, *Süngülerin Gölgesinde*, *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*, *Fatih Harbiye*, *Atilla*, *Bir Tereddüdün Romanı*, *Matmezel Noralya'nın Koltuğu*, *Yalnızız*, *Canan*, *Bir Akşamı*'dır.³²²

2.4.46. Sabahattin Eyüboğlu

1909 yılında Trabzon'da dünyaya gelmiştir. Fransız Dili ve Edebiyatı doçenti olarak başladığı kariyerine, sonraki yıllarda aldığı üst düzey görevlerle devam etmiştir. Çeşitli üniversitelerde farklı derslerde hocalık yapmıştır. 13 Ocak 1973'te vefat etmiştir. *Mavi ve Kara*, *Paris Mektupları*, *Avrupa Resminde Gerçeklik Duygusu* eserlerindendir.

2.4.47. Sadri Ertem

1898 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Çeşitli branşlarda öğretmenlikler yapmıştır. Bunun dışında gazetecilik, müşavirlik ve milletvekilliği yapmıştır. 13 Kasım 1943'te vefat etmiştir. *Silindir Şapka Giyen Köylü*, *Bir Şehrin Ruhu*, *Bay Virgül*, *Bir Varmış Bir Yokmuş*, *Sovyet Rusya Anılarım* eserleri arasındadır.³²³

³¹⁸ Ergun Göze, *Peyami Safa*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara 1987, 9, 14, 15, 20.

³¹⁹ Köseoğlu, *Peyami Safa*, 40, 50.

³²⁰ Ayvazoğlu, *Peyami*, 522.

³²¹ Göze, *Peyami Safa*, 11-13, 16.

³²² Köseoğlu, *Peyami Safa*, 40.

³²³ https://tr.wikipedia.org/wiki/Sadri_Ertem Erişim Tarihi: 02.06.2022.

2.4.48. Sait Faik Abasıyanık

18 Kasım 1906'da Adapazarı'nda doğmuştur. Babası Mehmet Faik Bey, annesi ise Makbule Hanım'dır.³²⁴ İstanbul'da son sınıfta iken Arapça öğretmeninin sandalyesine iğne konulmasından dolayı, diğer sınıf arkadaşlarıyla beraber Bursa'daki bir liseye sürgün edilmiştir. 11 Mayıs 1954'te vefat etmiştir. *Semaver, Şahmerdan, Sarnıç, Lüzumsuz Adam, Mahalle Kahvesi, Havada Bulut, Havuz Başı, Kumpanya, Son Kuşlar, Alemdar'da Var Bir Yılan, Az Şekerli, Tüneldeki Çocuk, Mahkeme Kapısı, Medar-ı Maişet Motoru, Kayıp Aranıyor, Şimdi Sevişme Vakti, Yaşamak Hırsı* (çeviri) eserlerindendir.³²⁵

2.4.49. Salih Zeki

1864 yılında İstanbul'da doğmuştur. Paris'te elektrik mühendisliği okumuştur. Bilim tarihi alanında çalışmalar yapmıştır. Kimya, Fizik, Matematik, Geometri, Astronomi dersleri vermiş, Rasathane-i Âmire'de görev almıştır. Müdürlük, Rektörlük ve dekanlık yapmıştır. 2 Temmuz 1921'de vefat etmiştir. *Kamûs-ı Riyâziyyât, Âsâr-ı Bakiye, İlmin Kıymeti, Mizân-ı Tefekkür* eserleri arasındadır.³²⁶

2.4.50. Samet Ağaoğlu

1909 yılında Bakü'de dünyaya gelmiştir. Babası Ahmet Ağaoğlu'dur. Memuriyet, avukatlık, Demokrat Parti'de milletvekilliği ve bakanlıklarda bulunmuştur. 6 Ağustos 1982'de vefat etmiştir. *Zürriyet, Strazburg Hatıraları, Büyük Aile, Gafur, Hücredeki Adam, Aşina Yüzler, Arkadaşım Menderes* eserlerindendir.³²⁷

2.4.51. Şevket Süreyya Aydemir

1837'de Edirne'de dünyaya gelen müellif, *Kadro Dergisi*'nin kurucuları arasındadır. Ekonomi, tarih, edebiyat vs. alanlarla ilgili çalışmalar yapmıştır. *Tek Adam, Suyu Arayan Adam, İkinci Adam, Toprak Uyanırsa* eserlerindendir. Kemalist ve

³²⁴ Sevgül Sönmez, *A'dan Z'ye Sait Faik*, Yapı Kredi Yay. 1. Baskı, İstanbul 2007, 8.

³²⁵ Alptekin, *Sait Faik*, 10, 13.

³²⁶ Yavuz Unat, "Salih Zeki", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2009, XXXVI, 43-45.

³²⁷ M. Orhan Okay, "Samet Ağaoğlu", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1988, I, 466-467.

Komunist idealinin savunucuları arasındadır. Bir dönem siyasette de yer alan Aydemir, 25 Mart 1976'de vefat etmiştir.³²⁸

2.4.52. Tefik Fikret

25 Aralık 1867'de İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası Mehmet Tefik, Annesi Hatice Refia Hanım'dır. Kalemliklerde çalışmış, memurluk yapmış, Fransızca ve Hüsni Hat Dersleri vermiştir. Ayrıca Türkçe öğretmenliği yapmıştır.³²⁹ R. Mahmut Ekrem'in ve Muallim Naci'nin öğrencisidir. *Mirsad* mecmuasının açtığı Tevhid yazma yarışmasında birinci olmuştur. Servet-i Fünûcudur. 18 Ağustos 1918'de vefat etmiştir.³³⁰ *Rûbab-ı Şikeste*, *Rubab'ın Cevabı*, *Tarih-i Kadim*, *Haluk'un Defteri*, *Şermin* eserlerindendir.³³¹ *Tanin* gazetesini çıkarmıştır.³³²

2.4.53. Vedat Nedim Tör

1897 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası da siyasetçi Ahmet Nedim Servet Tör'dür. İktisat alanında doktora yapmıştır. Bunların dışında yöneticilik, müşavirlik, danışmanlık yapmıştır. Komünist Parti'de yer almıştır. 8 Nisan 1985'te vefat etmiştir. *Sanatkâr Aşkı*, *Fevkalasriler*, *İşsizler*, *Hep ve Hiç*, *Siyah ve Beyaz* eserlerinden bazılarıdır.³³³

2.4.54. Yahya Kemal Beyatlı

2 Aralık 1984'te Üsküp'te dünyaya gelmiştir.³³⁴ En ünlü şiirleri *Süleymaniye'de Bayram Sabahı* ve *Sessiz Gemi*'dir. Annesi Nakiye Hanım divan edebiyatının önemli şairlerinden Leskofçalı Galip'in yeğenidir. Babası ise bir dönem Üsküp'te Belediye Başkanı olan İbrahim Naci Bey'dir.³³⁵ Beyatlı soyadını, hem anne hem baba tarafından

³²⁸ https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eevket_S%C3%BCreyya_Aydemir Erişim Tarihi: 30.08.2022.

³²⁹ Abdullah Uçman, "Tevfik Fikret", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2012, XLI, 9.

³³⁰ Ertaylan, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 601, 603, 613, 636.

³³¹ Abdullah Uçman, "Tevfik Fikret", *İ. A.*, 12.

³³² Ertaylan, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 627.

³³³ Nurtaç Ergün Atbaşı, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2019, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/tor-vedat-nedim> Erişim Tarihi: 02.06.2022.

³³⁴ Sermet Sami Uysal, *Şiire Adanmış Bir Yaşam Yahya Kemal Beyatlı*, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2006, 41.

³³⁵ Cengizhan Orakçı, *Yahya Kemal Beyatlı*, Alternatif Yay., Ankara 2003, 9, 43, 57.

dedesi sayılan Şehsuvar Bey'e nispeten almıştır. Daha sonra İstanbul İdadisi'ne gelerek Ahmet Ağâh ismiyle yazılar yayınlamıştır.³³⁶ Tarih muallimidir.³³⁷ Paris'te 9 yıl kalmıştır. Lozan'da danışman olarak bulunmuştur. Polonya, İspanya ve Pakistan Büyükelçiliği³³⁸ ve Urfa milletvekilliği yapmıştır. 1 Kasım 1958'de dünyaya veda etmiştir. İlk şiiri hiç görmediği hâlde İstanbul'u anlattığı "Hatıra" isimli şiirdir.³³⁹ Yaşarken herhangi bir eseri yayınlanmayan şairin, kendisinden sonra eserleri derlenerek yayınlanmıştır. Bunlar: *Kendi Gök Kubbemiz*, *Eski Şiirin Rüzgârlarıyla*, *Rubailer ve Hayyam Rubailerini Türkçe Söyleyiş*, *Aziz İstanbul*, *Eğil Dağlar*, *Siyasi ve Edebi Portreler*, *Siyasi Hikâyeler*, *Edebiyata Dair*, *Çocukluğum*, *Gençliğim*, *Siyasi ve Edebi Hatıralarım*, *Tarih Muhasebeleri*, *Bitmemiş Şiirler*, *Mektuplar*, *Makaleler*. Bu eserleri Nihat Sami Banarlı tarafından yayına hazırlanmıştır.³⁴⁰

2.4.55. Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Kahire'de 1889 senesinde doğan şair, aslen Manisalıdır.³⁴¹ Babası Abdulkadir Bey'dir. Annesi İkbâl Hanım'dır. Mardin ve Manisa milletvekilliği yapmıştır. Gazetelerde yazılar yazmıştır. Millî mücadeleye destek amaçlı gezilerde bulunmuş yazılar yazmıştır. 1974'te Ankara'da vefat etmiştir.³⁴² *Rahmet*, *Millî Savaş Hikâyeleri*, *Kiralık Konak*, *Hüküm Gecesi*, *Sodom ve Gomora*, *Yaban*, *Ankara*, *Bir Sürgün*, *Panaroma*, *Hep O Şarkı*, *Erenlerin Bağından*, *Okun Ucundan*, *Alp Dağlarından* ve *Miss Chalfrin Albümü*nden, *Zoraki Diplomat*, *Anamın Kitabı*, *Vatan Yolunda*, *Poltikada 45 Yıl*, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, *Ahmet Haşim*, *Atatürk*, *Nirvana*, *Veda*, *Sağanak*, *Mağara*. *İzmir'den Bursa'ya* (Halide Hanım'la beraber), *Serencam*, *Nur Baba* eserlerinden bazılarıdır.³⁴³

³³⁶ Ertaylan, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 953.

³³⁷ Kısakürek, *Kafa Kâğıdı*, 164.

³³⁸ Sermet Sami Uysal, *Şiire Adanmış Bir Yaşam Yahya Kemal Beyatlı*, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2006, 207.

³³⁹ Orakçı, *Yahya Kemal Beyatlı*, 11, 17.

³⁴⁰ Ertaylan, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 964 (dipnot).

³⁴¹ Niyazi Akı, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, İletişim Yay, İstanbul 2001, 15.

³⁴² Nazım H. Polat, "Yakup Kadri Karaosmanoğlu", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 24. Cilt, İstanbul 2001, 465-466.

³⁴³ Ertaylan, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 908, 912.

2.4.56. Yaşar Nabi Nayır

25 Aralık 1908’de Üsküp’te dünyaya gelmiştir. Takma adı Muzaffer Reşit olup, *Varlık Dergisi*’ni yayımlamıştır. Gazetelerde, bankada, Türk Dil Kurumu’nda olmak üzere çeşitli görevlerde bulunmuştur. 15 Mart 1981’de vefat etmiştir. Eserlerinden bazıları şunlardır: *Yedi Meşale, Kahramanlar, Bir Kadın Söylüyor, Bu da Bir Hikâyedir, İnkılap Çocukları, Nereye Gidiyoruz, Atatürkçülük Nedir? Ahmet Haşim, Tevfik Fikret, Ömer Seyfettin*.³⁴⁴

2.4.57. Yusuf Ziya Ortaç

1894 yılında İstanbul’da doğmuştur. Babası mühendis Sami Bey, annesi Huriye Hanım’dır. Aliance İsrailit Mektebi’nde bir dönem okumuştur. Öğretmenlik, Ordu milletvekilliği yapmıştır. 11 Mart 1967’de vefat etmiştir.³⁴⁵ *Âşıklar Yolu Mecmuası, Akından Akına, Cenk Ufukları, Binnaz Piyesi, Yanardağ, Bir Servi Gölgesi, Kuş Cıvıltıları, Bir Rüzgâr Esti, Göç, Üç Katlı Ev, İsmet İnönü, Nâme, Nikâhta Keramet, Kördüğüm, Aşk Mektebi, Sarı Çizmeli Mehmet Ağa, Gün Doğmadan, Portreler, Bizim Yokuş, Göz Ucuyla Avrupa, Halk Edebiyatı Antolojisi, Ahmet Haşim- Hayatı ve Eserleri, Edebiyat Bakaloryası, Seyrani, Nedim Divanı Antolojisi* eserlerinden bazılarıdır.³⁴⁶

2.5. BÂBÎÂLÎ’DE İSMİ GEÇTİĞİ HALDE KİYÂFETNÂME İLE İLGİSİ OLMAYAN ŞAHISLAR³⁴⁷

Necip Fâzıl *Bâbîâlî*’de pek çok isimden bahsetmişse de bunlar hakkında kıyâfetnâme açısından değerlendirilebilecek bir bulgu olmadığından biz de biyografilerine yer vermeden isimlerini zikretmekle yetineceğiz:

İsmail Habip Sevük, Mustafa Şekip Tunç, Mesut Cemil Tel, Şeyh Nurettin (14); Tatar Osman (18); Mehmet Emin (20); Namdar Rahmi (24); Suad Hayri Ürgüplü, Vildan Aşir (24); Hakkı Tarık Us, Rasim Us (40); Hüseyin Rahmi Gürpınar, Reşat Nuri Güntekin, Mahmut Yesari, Hakkı Süha Gezgini, Ömer Rıza Doğrul, Refik Ahmet

³⁴⁴ https://tr.wikipedia.org/wiki/Ya%C5%9Far_Nabi_Nay%C4%B1r Erişim Tarihi: 02.06.2022.

³⁴⁵ Alaattin Karaca, “Yusuf Ziya Ortaç”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2007, XXXIII, 402.

³⁴⁶ Ertaylan, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 1157, 1162.

³⁴⁷ Parantez içinde verilen sayılar, şahısların *Bâbîâlî*’de zikredildikleri sayfaları belirtmektedir.

Sevengil (40); Emin Ali Çavlı, Mustafa Nihat Özün, Hilmi Ziya Ülken, Mükrimin Halil Yinanç (43); Ahmet Kutsi Tecer (44); Orhan Seyfî Orhon (49); Süleyman Nazif (55); Süleyman Şevket Dingiloğlu (60); Elif Naci (64); Zekeriya Sertel, Ömer Seyfettin, Hamdullah Suphi (89); Ali Mümtaz Arolat (93); Şevket Süreyya Aydemir, Sadri Ertem, Nahid Sırrı Örik, Enver Behnan, Feridun Fâzıl Tülbentçi (98); Reşat Şemsettin Sirer (106); Sedat Zeki Örs (113), Mithat Cemal Kuntay, İzzet Melih Devrim (126); Behçet Kemal Çağlar (140); Cahit Sıtkı Tarancı (142); Ahmet haşim(152); Ertuğrul Sadi Tek (156); Hamdullah Suphi (165); Refik Halid Karay (172); Celal Bayâr (191); Hüseyin Cahit Yalçın (192); Selami İzzet Sedes (204); Şevket Rado (205); Sabahattin Ali, Hasan Ali Yücel, Suut Kemal Yetkin, Adnan Saygun, Namık İsmail (206); Ahmet Emin Yalman (228); Mareşal Fevzi Çakmak (230); Esat Mahmut Karakurt, Burhan Cahit, Suat Derviş, Nezihe Muhittin (247); Şerafettin Yaltkaya (250), Sadi Irmak (251); Refik Saydam (257); Osman Eyüboğlu (260); Cemal Nadir (262); Cahid Tanyol, Celaleddin Ezine (262); Sedat Simavi, Hüseyin Cahid Yalçın, Necmettin Sadak, Salih Murat Uzdilek, Faik Baysal, Özdemir Asaf, Fahri Erdinç, Salah Birsal, Emin Ülgener, Fikret Akdora, Hasan Çelebi (267); Oktay Akbal, Şükrü Saraçoğlu (268); Aziz Nesin (269); Kazım Nami, Ziya Şakir, Reşat Ekrem Koçu, Kazım İsmail, Şükrü Baban, Muhittin Dileğe (280); Cemal Hüsnü Taray (281); Recep Peker, Cevdet Kerim İncesu (284); Fuat Köprülü (289); Raif Ogan, Abdurrahman Şeref Laç (303); Fevzi Lütüf Karaosmanoğlu (303); Ali Naci Karaca (307); Cemil Bengü (309); Çetin Altan, Ümit Yaşar Oğuzcan (317); Ahmet Hamdi Aksekili (314); Alparslan Türkeş (320); Cemal Gürsel (320); Dünder Taşer (322); Ragıp Gümüşpala (324); Sadettin Bilgiç (326); Ferruh Bozbeyli (327); Şevket Eygi, Fethi Gemuhluoğlu, Ayhan Songar, Saffet Solak, Nevzat Yalçıntaş, Sabahattin Zaim, Selçuk Özçelik, Zübeyr Yetik, Ali Haydar Öztürk (329); Celal Sılay, Ziya Osman Saba, Asaf Halet Çelebi (334)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NECİP FÂZIL'IN *BÂBÎÂLÎ* ADLI ESERİNDE KİYÂFETNÂME İLMİNİN İZLERİ

Hücum ve Polemik adlı eserinde Necip Fâzıl, *Burun* diye lakap koştığı ve eleştirdiği biri için Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın eserini örnek göstererek: O'nun *Mârifetnâme*'sinde, "insan uzuvlarına mana biçen" tecrübeye ve sezgiye dayalı bir bölümün bulunduğunu söylemiştir. Bu ilme göre, kısa boyun fitneye, çok uzun boylu olmanın ahmaklığa, gözlerin birbirine yakın olmasının hileye, çok uzak olmasının da bönlüğe delalet ettiğini söylemiştir. Açık alınlıların zeki olduğunu da ilave etmiştir. Fakat bir açık alınlı tanıdığının, o kurala uymadığı örneğini vererek önemli olanın yüze uygunluk olduğunun altını çizmiştir. Yine *Burun* diye isimlendirdiği şahıs muhtemelen büyük ve uzun burunludur ki göze batacak kadar abartılı olduğunu tasvir etmiş ve mezkûr eserinde *Burun* diye telkip ettiği şahsı yerden yere vurmuştur.³⁴⁸

Kıyâfet ilmiyle alakadar olduğunu bildiğimiz Necip Fâzıl, *Bâbîâli* adlı eserinde, gerek kendi döneminde gerekse kendinden önce yaşamış dönemin ünlü şahıslarıyla alakalı çeşitli tespitlerde ve eleştirilerde bulunmuştur. Bu kişilerin bazılarını anlatırken, hem fizikî özellikleri hem de karakterleri hakkında direkt bilgi vermiş, bazılarının sadece fizikî özelliklerine değinmiş, bazılarının ise huyu hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Eserde geçen şahıslardan birçoğunu ise farklı açılardan ele alsa da, bu şahıslarla alakalı olarak kıyâfetnâme açısından malzeme oluşturacak içeriğe temas etmemiştir. Daha önceki bölümlerde organ veya hareketlerin hangi karakter özelliklerine delalet ettiği noktasında, kıyâfetnâmelerden bilgilere yer vermiştik. Bu bölümde, Necip Fâzıl'ın *Bâbîâli*'de adı geçen ve kıyâfetnâme bağlamında değerlendirilebilecek fizikî veya karakter özelliği verilen devrin önemli simalarını, bu çerçevede incelemeye tabi tutacağız. Necip Fâzıl'ın fizikî özelliğinden veya huyundan en az birine yönelik tespitlerini aktardığı şahısları, başka kaynaklardan haklarında edindiğimiz bilgilerden ve mevcut fotoğraflarından da yâarlanmak suretiyle harmanlayarak unutulmaya yüz tutmuş kıyâfetnâmeleri, güncel bir uygulama alanında değerlendirmeye çalışacağız.

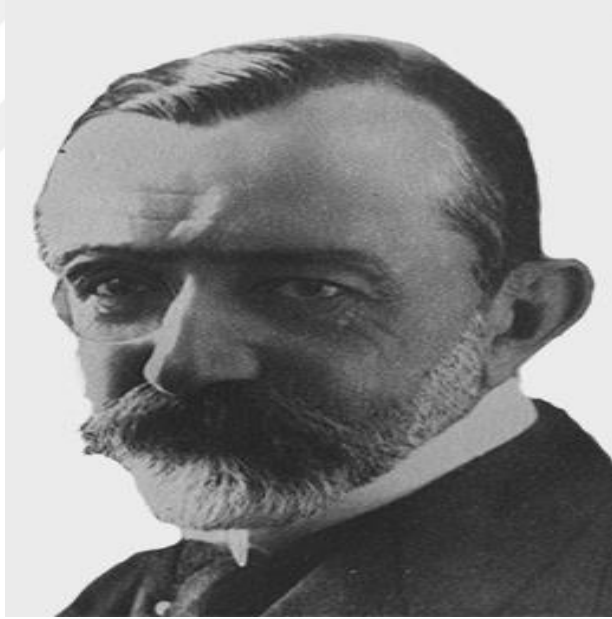
³⁴⁸ Kısakürek, *Hücum ve Polemik*, 310.

Necip Fâzıl'ın eserinde geçen şahısları tanıtırken ne kadar objektif olduğu tartışmaya açık bir konudur. Kendisi, *Bâbîâli*'yi yazma amacını ve yöntemini şu şekilde açıklamıştır: “Dedik ya Bâbîâli bir sembol... İşte o mekân içinde şahısları ele alırken bütün hakikatiyle kendimi de içlerine katarak şahıs üstü bir gayeye hizmet etmek kaygısına sımsıkı bağlı kalıyorum.”³⁴⁹ Bu açıklamadan hareketle, Necip Fâzıl'ın eserini oluştururken azami derecede objektif olma gayreti göttüğünü anlamaktayız.

3.1. *BÂBÎÂLÎ*'DE İSMİ GEÇİP, FİZİKÎ ÖZELLİKLERİ VEYA KARAKTERİNE DAİR BİLGİ VERİLEN ŞAHISLAR

Necip Fâzıl'ın kıyâfetnâme ile alakalı olabilecek konularda haklarında bilgi verdiği şahıslar şunlardır:

3.1.1. Abdülhak Hamit Tarhan

Resim 3.1. Abdülhak Hamit Tarhan³⁵⁰

Necip Fâzıl'ın tanıdıktan sonra her hareketini seviyeli bulduğu için kendisine karşı hayranlık beslediğini hakkında yazdığı övgü cümlelerinden anladığımız Abdülhak Hamit Tarhan'ı, hep merak ettiği halde uzun bir süre yakinen tanıyamamış, nihayetinde

³⁴⁹ Kısakürek, *Bâbîâli*, 196.

³⁵⁰ <https://www.sozkimin.com/abdulhak-hamit-tarhan-kimdir-sozleri-ve-hayati-156.html> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

Abdülhak Şinasi'nin vesilesiyle bir buluşma tertip edilmiş ve yaklaşık 80 yaşında olan Abdülhak Hamit'le Necip Fâzıl'ın ilk buluşmaları bu şekilde gerçekleşmiştir. Bu buluşma sonucu Necip Fâzıl Abdülhak Hamit'le ilgili ilk izlenimlerini şu şekilde aktarmıştır:

Kraliçe Victoria'yı kendine hayran bırakan tavır asaletine sahip, giyinişi kuşanışı güzel, bakımlı biri olduğunu, 80 yaşına rağmen saçlarının dökülmediğini, saçlarının yana yatık olduğunu, açık, ferah, saygı ve güven verici, saray cephesi gibi bir alını, sağdaki yukarıya kalkık ve çatık kaşlı, iştihâ habercisi irice bir buruna sahip olup kulaklarının büyük ve sakallının gayet zarif olduğunu söylemiştir. Ayrıca Makber şiirini eşi ölmeden önce, ölmüş gibi hissederek yazdığı için, O'nun sanat hokkabazı olduğunu da ifade etmiştir.³⁵¹

Yaşadığı dönemde, devlet kademelerinde önemli görevlerde bulunmuş olan Abdülhak Hamit'in bu yönünü sahip olduğu karizma ve zekayla ilişkilendirmek mümkündür. Necip Fâzıl tarafından fizikî özellikleri verilen Tarhan'ın, bu özellikleri kıyâfet ilmi açısından farklı anlamlar taşımaktadır. Bunlardan biri olan, alını mevzuuna kıyâfetnâmelerde geniş yer ayrılmıştır. Necip Fâzıl'ın, *saray cephesi* benzetmesinden ve bizzat açık diye nitelemesinden de anlaşılacağı üzere ve fotoğrafta da görüldüğü gibi Abdülhak Hamit geniş bir alna sahiptir. Kıyâfetnâmelerde;

*Büyük alınlı kişi kâmil veya gazaplı ve ağır hareketli olur. Zira Şerh-i Külliyyatta bildirildiğine göre, "büyük alın dimağın çok gelişmişliğine ve beden hararetinin yüksekliğine ve bu tür kişilerin zekâ keskinliğine delildir." denir.*³⁵²

Buna göre Abdülhak Hamit için olgun kişilikli, hareketlerinin ağır, gazaplı olabileceği yorumu yapılabilir. Yine bu bahiste;

*Büyük alın kâhilliğe delildir.*³⁵³

diye başka bir kaynaktan yola çıkarak, diplomatik geçmişi olduğunu bildiğimiz Tarhan'ın, bu görevinin olgun karakterli olmayı gerektireceği düşünülebilir. Necip Fâzıl'ın bahsettiği asil duruş da, bu olgun kişiliğiyle bağlantılıdır denilebilir. Zira Necip Fâzıl O'nun bu duruşunu, *tavır asaleti* diye ifade ederek bu duruşun Kraliçe Victoria'yı bile etkilediğine telmihte bulunmuş, bu yönünün dikkat çekiciliğine vurgu yapmıştır.

³⁵¹ Kısakürek, *Bâbîâli*, 130, 131, 137.

³⁵² Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 108.

³⁵³ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 206.

Yine kıyâfetnâmede belirtilen, böyle alna sahip olan kişilerin, *gazaplı* olduğuna dair bulguyu, Murat Ertaş'ın eserinde rastladığımız, Tarhan'ın *öfkeli mizaca* sahip olduğuna dair sözünden yola çıkarak teyit edilebiliriz.³⁵⁴ Yukarıda geçen kıyâfetnâmede, bu kişilerin *keskin bir zekâyâ* sahip olduğu vurgusu, şimdiye kadar yaptığımız tahlillerle uygunluk arz etmektedir. Diplomatik ilişkiler, insanları etkilemek için keskin bir zekâ gerektirdiğinden, Tarhan'da bu özelliğin olması ihtimali yüksektir. Alın genişliğiyle alakalı Hamdullah Hamdi ve O'ndan etkilendiği düşünülen İbrahim Hakkı, daha önce bahsettiğimiz özelliklerin tersi hükümde bulunmuşlardır. Hamdullah Hamdi bu konuda;

*Alnı gin olsa huyı çirkin olur*³⁵⁵

yârgısında bulunmuştur. İbrahim Hakkı ise,

*Cebhesi olan ariz Bed huy olur çün mariz.*³⁵⁶

şeklinde açık alınlılığın çirkin huylu olmaya delalet ettiğini ifade etmiştir. Abdülhak Hamit'in herhangi bir huyunun çirkin olduğuna dair şu ana kadar bir bilgiye ulaşamadığımızdan, bu konuda yârgıda bulunmak doğru değildir.

Necip Fâzıl'ın, burnu için büyük dediği Abdülhak Hamit'le alakalı, uzun burunlu demek daha yerinde olur. Zira fotoğraflarda burnun büyüklüğünün genişliğiyle alakalı olmadığını, Tarhan'ın burnunun darca olduğunu görmekteyiz. Bununla beraber hafif kemerli veya eğri olduğu, burun deliklerinin de hafif genişlikte olduğu, Tarhan'ın burnunda dikkatimizi çeken özelliklerdendir. Kıyâfetnâmelerde, burun uzunluğu ve eğriliğinin işaret ettiği durumlar ise şu şekilde sıralanmıştır:

*Hafif eğri burunlu olan edepli, delikler geniş olan talihli olur.*³⁵⁷

*Yukarusı ince vü kanatları taşra burun cüzice kemali olup vü on ol kadar ögünmege vü lâf urmağa delîldür.*³⁵⁸

Bu iki tespitten yola çıkarak, Abdülhak Hamit'in edepli bir kişiliğe sahip olduğu, talihli olduğu, kemal sahibi olduğu ve bu yönüyle övünmeyi sevdiği yorumları yapılabilir. Edepli veya talihli olduğu gibi aşırı soyut konularda çok net bilgi sahibi olunamaz. Bunlar

³⁵⁴ Ertaş, *Necip Fâzıl*, 151.

³⁵⁵ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 240.

³⁵⁶ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 678.

³⁵⁷ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 108.

³⁵⁸ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 211.

biraz daha özel alana girebilecek konulardır. Örneğin edepli olmak daha çok kadınlar konusunda değinilecek bir özellik olduğundan, tam tersi, bir erkek için aşırı dikkat çekmediği sürece bahse değer bir durum görülmez. Bununla beraber, tersinden mantık yürütüldüğünde, Tarhan için, tarihte yerini alacak kadar göze çarpan edep dışı bir duruma kaynaklarda rastlanmadığından, O'nun edepli olabileceği yorumunu yapmak abes olmasa gerektir. Talihli nitelemesine gelecek olursak, yine çok genel bir kavram olduğundan, hangi konuda talihli hangi konuda talihsiz olduğu bile ayrı bir mevzu olacak kadar geniş bir alandır. Yalnız şu kadarı var ki devlet nezdindeki rolü ve saygınlığı, O'na talihli diyebilmemizi olanaklı kılmaktadır. Aynı zamanda bu rolün vermiş olduğu ufak da olsa bir gurur serpintisi, insan fitratının tabii bir sonucu olduğundan, Abdülhak Hamit'te de övünme huyunun var olması şaşırtıcı olmaz. *Laf urmaya* delil olduğu düşünülen bu burun şekli, Abdülhak Hamit için, yine konumundan dolayı normal karşılanabilecek bir durumdur. Zira *laf urmakta* Osmanlıcada övünme, böbürlenme anlamı bulunmaktadır.³⁵⁹

*Yassı burun şehvete delildir*³⁶⁰

Burnı yassı cima'a lazım olur

*Agzı büyük dilir ü mukdim olur.*³⁶¹

Enfi kim olsa ariz-Şehvet iledir nâfiz.

*Enfi kim eğridir-Himmet anun fikridir.*³⁶²

Necip Fâzıl bizzat, Tarhan'ın burnunun büyüklüğüyle, iştihâ arasında bağlantı kurarak böyle bir fizikî özelliğin O'nun için iştihâ habercisi olduğunu söylemiştir. İştihâ sözlük anlamıyla, *yeme içme isteği* anlamına geldiği gibi genel anlamıyla ele alındığında herhangi bir şeye karşı istek ve arzudur.³⁶³ Bu bakımdan, burun bahsinde istek, arzu anlamında bir bilgi aradığımızda, genel olarak yassı ve geniş burnun şehvete delil olduğu noktasında ortak bir kanaat olduğunu görmekteyiz. Şehvet sözlükte, *aşırı istek ve arzu* anlamlarına geldiğinden, Abdülhak Hamit özelinde bakacak olursak, herhangi bir konuda iştihâ anlamı da taşıyabilir. Necip Fâzıl'ın bu anlamıyla bağlantılı olarak bu kelimeyi tercih ettiği muhtemeldir. Fakat Hamdullah Hamdi'nin şiirinde şehvet kelimesi, cima' kelimesiyle takyit edildiğinden, kıyâfetnâmelerdeki isteğin, cinsi istek anlamı taşıdığı

³⁵⁹ <https://kelimeler.gen.tr/laf-urmak-nedir-ne-demek-209039> Erişim Tarihi:22.09.2022.

³⁶⁰ Elbir, "Kıyâfetnâme Üzerine", 46

³⁶¹ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 243.

³⁶² İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 680.

³⁶³ <https://www.luggat.com/i%C5%9Ftiha/1/1> Erişim Tarihi:22.09.2022.

ağırlıklı kanaatimize neden olmaktadır. Buna rağmen bu konuyla ilgili olarak Abdülhak Hamid hakkında bir bilgiye rastlayamadığımızdan kesin bir yârgıda bulunmamız doğru değildir.

Necip Fâzıl'ın eserinde, Tarhan hakkında geçen diğer bir ifade ise, kaşlarının çatık olduğudur. Bu konuyla alakalı kıyâfetnâmede geçen bilgilere bakıldığında;

*Çatık kaş ülfete vü muhabbete vü huzura vü oyun vü temaşa sevmeye delildir.*³⁶⁴ denilmektedir. Buna göre, Tarhan'ın çatık kaşları dolayısıyla, dostluğa, sevgiye meyilli olduğu, huzurlu olduğu, oyun ve gösteri tarzı şeyleri seyretmeyi sevdiği gibi mizacına dair yorumlarda bulunulabilir. Hamdullah Hamdi ise bu şekle sahip kaşlar için olumsuz iddialarda bulunmuştur. Aşağıda geçen beyit buna örnek verilebilir:

*Hûb olur ebrûvân ki ola açık,
Uğri olur eger olursa çatuk*³⁶⁵

Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın eserinde de aynı özellik şu şekilde ifade edilmiştir:

*Kaşı açık doğrudur-Çatma ise uğrudur.
İnce kaş olur cemil-Kibre tavili delil.*³⁶⁶

Buna göre, çatık kaşlı kişilerin *uğru*, yani, *uğursuz*, *yol kesici*, *hırsız* vs. gibi huzursuzluk çıkaran tipler olduğu yönünde bir tez ortaya atılmıştır. Bu bilginin başka şahıslar nezdinde ne kadar doğru veya ne kadar genel geçer olduğunu tespit etme şansımız olmasa da, Abdülhak Hamit için doğru olmayacağı kesindir. Uzun sayılabilecek bir ömür yaşamış olan şairin, bunca yıllık hayatında saygınlığını olumsuz manada etkileyecek bir fiili olmamış olacak ki, 80 yaşında bile Necip Fâzıl tarafından hayranlıkla bahse konu olacaktır. Görüldüğü üzere, çatma kaş ile alakalı iki zıt yorum yapılmış olup Abdülhak Hamit'in genel yaşayışı ve karakteri gözden geçirildiğinde, Seyyid Lokman Çelebi'nin kıyâfetnâmesinde bahsi geçen karakter özellikleri diğerlerine ihtiyâr olunabilir.

Necip Fâzıl'ın, *Bâbıâli*, adı eserinde, Abdülhak Hamit Tarhan'ın görünüşüne dair söylediği diğer ifade, kulaklarının büyük olduğudur. Büyük kulakların ilişkili olduğu özellikler kıyâfetnâmelerde şu şekilde ele alınmıştır;

³⁶⁴ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 207.

³⁶⁵ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 240-241.

³⁶⁶ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 678.

*Fazla büyük kulaklı (merkep kulağı gibi) olan şuursuz fakat hafızası kuvvetli olur. Zira rutubet azlığı hafızayı kuvvetli kılar.” der. Câmiü'l-ahlak adlı eserde, "Böyle kişiler uzun ömürlü olur.” denir.*³⁶⁷

Buna göre, kuvvetli hafızaya delalet etmekle beraber çok şuurlu hareket etmedikleri düşünülen kulağı büyük kişilerin aynı zamanda uzun yaşadıkları da belirtilmiştir. Necip Fâzıl'ın *Bâbîâli* adlı eserinde, Tarhan, 80 yaş civarındayken ilk kez karşılaştıkları ve beş yıl boyunca da hiç ayrılmadıkları bilgisi yer almaktadır. Buna göre en az 85 yaşında vefat ettiği düşünülen Tarhan'ın ortalama bir insan ömrünün üzerinde yaşadığı tespit edilmiş olup, kıyâfetnâmenin vermiş olduğu bu bilgiyle, büyük kulak- uzun ömür arasında pozitif korelasyon olduğu söylenebilir.

Her ki hargûş olursa câhildür

*Gerçi hıfz eylemekde kâmindür*³⁶⁸

Üzni kebir olsa bol-Cahl ve kâhildir ol.

*Üzni küçük uğrudur-Evsat olan doğrudur.*³⁶⁹

Büyük kulak hakkında verilen bilgilerden Hamdullah Hamdi ve İbrahim Hakki'nın ortak kanaati, bu şeklin hafızanın kuvvetine delalet ettiğidir. Bununla beraber böyle kişilerin tembel ve cahil kimseler olduğuna da değinilmiştir. Bir diğer kıyâfetnâmede bu durumla ilgili olarak;

*Büyük kulak tünd ve tizlige ve uzun ömre delildür.*³⁷⁰

denilmiştir. Buna göre, büyük kulaklı kişilerin, sert mizaçlı, hızlı hareket eden ve uzun ömürlü kişiler oldukları ifade edilmiştir. Bu örnekler, Abdülhak Hamit için düşünüldüğünde, hafızasının kuvvetli olduğu Necip Fâzıl'ın eserinde doğrudan verilen bir bilgi olmasa da eserin geneline baktığımızda, Tarhan'ın Necip Fâzıl ve diğer şahıslarla eskiye dayalı sohbetlerinde, yaşına rağmen olaylara olan hâkimiyeti, yaptığı yorumlar vs. O'nun hafızasının yeterince iyi olduğuna hükmetmemizi sağlamaktadır. Sert mizacının olması muhtemeldir ve karizmatik kişiliğinde bunun etkisi de vardır denilebilir. Fakat elimizde bu konuyla ilgili net bir bilgi yoktur. Hızlı hareket etme durumuna gelince, daha

³⁶⁷ Tayşi, “Kıyâfet İlmi”, 108.

³⁶⁸ Çelebioğlu, “Kıyâfet İlmi”, 51.

³⁶⁹ İbrahim Hakki, *Mârifetnâme*, 678.

³⁷⁰ Elbir, “Kıyâfetnâme Üzerine”, 51.

önce alını açık olan kişilerin yavaş hareketli olduklarını kıyâfetnâmelerden tespit etmiştik. Kulağı büyük olanların hızlı hareket ettikleri her ne kadar çelişki gibi dursa da bunları Tarhan'ın hayatının farklı dönemlerinde ele almak mümkündür. Bilindiği üzere, özellikle çocuklukta daha hareketli, hiperaktif olan insan tabiatı, gençlik döneminde delikanlı, kanı hızlı akıyor, yerinde duramıyor gibi tabirlerle nitelendirilirken, bu hareketlilikler hayatın ilerleyen döneminde kendini sakinliğe bırakır. İnsan, yaşının vermiş olduğu olgunlukla durgunlaştığından, bu pek tabii olarak hareketlerine de yansır. Tüm bu yorumlardan yola çıkarak, Tarhan'ın uzun sayılabilecek yaşamında, bu iki zıt özelliği O'na nispet etmemizde bir sakınca olmasa da, yine elimizde bunları teyit edici bir bilgi mevcut olmadığından kesin bir şey söylememiz mümkün değildir.

Daha önceki bilgilerin aksine büyük kulaklı olmakla ilgili Şaban Sivrihisari'nin eserinde ağırlıklı olarak olumsuz kanaatler bildirilmiştir:

*İfratla büyük kulak ki başa münasib ola, çok mikdardan haric ola, hamakate vü kizbe vü yâramaz fehme vü himmete delildir.*³⁷¹

Buna göre çok büyük kulak, başa uygun bile olsa, ahmaklığa, yalancılığa, yâramaz anlayışa ve yârdımseverliğe işaret etmektedir. Ahmaklıkla alakalı daha önce yaptığımız yorumlardan da hatırlanacağı üzere, zeki ve olgun, kendini ifade gücü ileri seviyede ve konumu itibariyle saygın bir kişi için, ahmaklık nitelemesi çok tutarsız olacağından, Sivrihisari'nin bu tespitinin en azından Abdülhak Hamit nezdinde geçerli olmadığı söylenebilir. Yalan söylediği hakkında da herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Bunların yanında yâramaz fehmden kastın tam olarak ne olduğu anlaşılamamaktadır. Himmet ehli oluşu da, mümkün olmakla beraber kesin böyle bir huya sahiptir demek yerinde olmayacaktır.

Abdülhak Hamit'le alakalı *Bâbîâli*'de geçen bir diğer husus, zarif bir sakala sahip olduğudur. Sakal mevzuu da kıyâfetnâmelerde ele alınan konulardan biridir. Bu konuyla alakalı İbrahim Hakkı'nın eserinde aktarılan bir rivayet de mevcuttur. Buna göre;

Adamın biri kıyâfetnâmelerden sakalla ilgili, sakalı bir tutamdan fazla olan ahmaktır, sözünü okuyunca kendi sakalının tutmuş ve bir tutamdan fazla geldiğini görünce fazla olan kısmını yakmaya karar vermiş. Sakalın ucunu tutuşturayım derken

³⁷¹ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 211.

*sakalının tamamı yanmış. Bunun üzerine adam kalemi eline alıp, kıyâfetnâmenin ilgili kısmına şu şekilde yazmıştır: Evet doğrudur, bi-tecrûbe sabittir.*³⁷²

Kıyâfetnâmelerde, sakalın boyutu kişinin karakterini yansıtan özelliklerden biridir. Bu konuda şu bilgiler mevcuttur:

*Sakalı az ve köse olan ferasetli anlayış ehlinden olur. Orta karar sakal, kararlı ve vakur olmağa delildir.*³⁷³

Necip Fâzıl'ın, Abdülhak Hamit'in sakalını tarif ederken zarif olarak nitelendirmesinden anlaşılacağı üzere, O'nun sakalı ne çok uzun ne çok kısadır. Zira sakalın uzun olması ahmaklığa delalet etmektedir. Kısa olması ferasetli, anlayışlı olmaya, orta kararlı olması ise kararlılığa, gururlu olmaya delildir. Kıyâfetnâme okuduğu bilinen ve bu ilmin delalet ettiği huylara da değinen Necip Fâzıl'ın sakalı zarif diye nitelemesi, rastgele olmasa gerektir. Sanki Necip Fâzıl'ın, Tarhan'ın sakalını zarif diye kayıt altına alarak, kıyâfetnâmelerde, ölçüsüz sakalların alameti olan olumsuz özellikleri bertaraf etme amacı güttüğü düşünülebilir.

Bu bahis Hamdullah Hamdi'nin beyitinde şu şekilde geçmektedir:

Riş odur kim ola dakîk u kalîl

*Fehm u akl u zekâya delil.*³⁷⁴

beyitten de anlaşılacağı gibi ince ve az olan sakal anlayışa, akla ve zekâya delil olup, daha önceki analizlerimizden de yola çıkarak, Abdülhak Hamit için, Necip Fâzıl tarafından zarif sakallı nitelemesi, ondaki ferasete ve zekâya delildir yorumu yapılabilir. İbrahim Hakkı ise bu konuyla alakalı şöyle söylemiştir:

*Riş siyah ve kalîl Oldu zekâya delil.*³⁷⁵

İbrahim Hakkı da, Hamdullah Hamdi ile hemen hemen aynı bilgiye yer vermiş, sakalın siyah ve az olmasının zekâya delil olduğunu ifade etmiştir.

Abdülhak Hamit'le ilgili yaptığımız kıyâfet analizinde, kaynakların aynı konuda farklı bilgiler verdikleri de dikkate alındığında, sahip olduğu fiziksel özelliklerin, hangi

³⁷² Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 262.

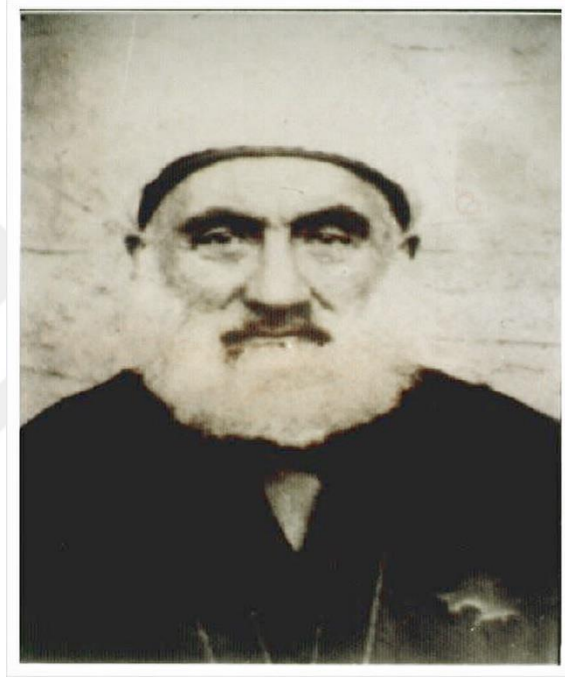
³⁷³ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 110.

³⁷⁴ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 245.

³⁷⁵ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 681.

huylara işaret ettiği konusunda yorumlarımızı yaparken, bunlardan hangisinin Tarhan için birebir uyduğunu tespit edebilmemiz için birinci kaynağımız Necip Fâzıl olup, bunun dışında, çalışmamızı yaparken karşımıza çıkan diğer bilgileri değerlendirdik. Bunların dışında, herhangi bir kaynakta rastlamadığımız halde, karakterlerin genel çoğunluğundan ve bilinen diğer karakter özelliklerine uyumundan yola çıkarak genel kanaatlerimizi sunarak Abdülhak Hamit Tarhan'da kıyâfetnâme izlerini bulmaya çalıştık.

3.1.2. Abdülhakim Arvâsî

Resim 3. 2. Abdülhakim Arvâsî³⁷⁶

Arvâsî, Necip Fâzıl'ın uzun süreli mistik arayışlarının tecelligâhıdır. O'nu, eserinde hissettiklerini şu şekilde anlatır:

Telaşsız, iddiasız, temkin, vakar ve sır heykelidir. “Beni bu hâle getiren onun bir tek nazarı.” der.³⁷⁷

*Bana yakan özlerinizle bir kerecik baktınız,
Ruhuma büyük temel çivisi çaktınız!*³⁷⁸

³⁷⁶ <https://www.gzt.com/gercek-hayat/abdulhakim-arvsnin-menemen-hadisesi-ile-hicbir-alkasi-yoktu-3549653> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

³⁷⁷ Kısakürek, *Babıali*, 183, 184.

³⁷⁸ Kısakürek, *Çile*, 77.

mısralarının da muhatabı olan Arvâsî'nin bu özelliğinin, kıyâfet ilmine göre tahlili şu şekildedir:

*Şol göz ki bakmakda efdal baka ve beşerisinde hande ve ferah zahir ola ömr uzunluğuna delildir.*³⁷⁹

Necip Fâzıl'ın bakışının etkisinde kaldığı Arvâsî için, bakışının detayı hakkında bilgi vermesede, ruhunda güzel çıgırlar açtığına dair ifadelerinden yola çıkarak kıyâfet tahlili yaptığımızda, ömür uzunluğuna delalet ettiği görülmektedir. 82 yaşında vefat ettiğini bildiğimiz³⁸⁰ Arvâsî'nin ortalamanın üzerinde bir ömür sürdüğü kabul edilebilir. Buna göre bu şekilde tesirli bir bakışın ömür uzunluğuna delalet ettiğine dair kıyâfetnâme bulgusu isabetlidir.

Görünüşüne dair bir tespit aktarılmayan Arvâsî'nin fotoğrafına baktığımızda kaşlarının gür olduğu dikkati çekmektedir. Bunun kıyâfet ilmine göre tahlilini yapacak olursak:

Kaşı kılı olur ise bisyâr,

*Herze ola nedimi ğussası yâr.*³⁸¹

*Kaşta çok olan kılı Mukeşşer olur gussalı.*³⁸²

Kaşı gür olanların gam ve kedere müsait bir yapısı olduğu ifade edilmektedir. Ehl-i tarîk biri olarak hüzünden hali olamayacağını düşündüğümüz Arvâsî'nin, bu kıyâfet bulgusuna göre kaşının gürlüğü ile huyunun uyumu dikkat çekmektedir.

*Orta karar sakal, kararlı ve vakur olmağa delildir.*³⁸³

*Degirmi mehasin delil-i vaķar ve temkindür.*³⁸⁴

Ger degirmi olup ol bisyâr

*Sâhibi ola anun ehl-i vakar*³⁸⁵

Lihyesi sıktır sakil Sohbeti eyler tavil.

³⁷⁹ Bekir Direkçi-Hidayet Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, Palet Yayıncılık, Konya 2017, 93-94.

³⁸⁰ Bkz. 1. Bölüm, 21.

³⁸¹ Çelebioğlu, “Kıyâfet İlmi”, 240, 241.

³⁸² İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 678.

³⁸³ Tayşi, “Kıyâfet İlmi”, 110.

³⁸⁴ Elbir, “*Kıyâfetnâme Üzerine*”, 110; Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 94-95.

³⁸⁵ Çelebioğlu, “Kıyâfet İlmi”, 245.

*Olsa değirmi sakal Sahibidir pür kemal.*³⁸⁶

Fotoğrafa bakarak yuvarlak, sık ve orta uzunlukta olduğunu gördüğümüz sakalın alametlerine dair yukarıdaki kıyâfetnâme bulgularına baktığımızda, böyle sakala sahip kişilerin, vakarlı, temkinli, kararlı ve kemal sahibi kişilikte olduğu dikkatimizi çekmektedir. Bunu Arvâsî'nin şahsında değerlendirdiğimizde, Necip Fâzıl'ın bizzat temkinli, vakarlı oluşuna dair ifadelerle, kıyâfetnâmenin verdiği bilgiler birebir uyuşmaktadır. Buna göre hem Necip Fâzıl'ın verdiği bilgiler, hem kıyâfetnâmelerde aktarılan tespitler Arvâsî'nin şahsıyla örtüşmektedir.

3.1.3. Abdülhak Şinasi Hisar

Resim 3.3. Abdülhak Şinasi Hisar³⁸⁷

Necip Fâzıl, Ankara'dayken sık sık karşılaştıklarından bahsettiği Abdülhak Şinasi Hisar'ı, "İşte O'nun portresini çizmenin tam zamanı" diyerek anlatmaya başlar:

Ne tuhaf adam, galiz korkusu yaşarken, galizin tam içine düşmüş tip, her ne kadar mikro fob hastası olsa da, kendinin pis olduğunu sık sık dile getirir. Batı hayranı olup, nezaket merakı vardır ve mümkün mertebe onlar gibi davranmaya çalışır. Aynı zamanda

³⁸⁶ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 681.

³⁸⁷ <https://www.milliyet.com.tr/molatik/sanat/abdulhak-sinasi-hisar-bogazicinin-yazari-89454>,

Tarihi: 01.09.2022.

Erişim

esprî yapmaya da meraklı, *dudaklarını büze büze kahkaha atan birisidir*. Necip Fâzıl, Hisar için, tombul yanaklı, kendine mahsus özellikleri olan, göbekli, İslâm'dan nefret eden, *snop* yani hareketlerinde, ölçsüz, doğal değil yapmacık, taklitçi, ürkek mizaçlı biri olduğu bilgilerine de yer vermiştir.

Necip Fâzıl, Hisar'ın, arı sokmuş gibi şiş yanakları olduğunu söyler. Buna göre yanaklarının kırmızı ve tombul olduğu çıkarımında bulunabiliriz.³⁸⁸ Bu özelliği dolayısıyla ne tür huylara sahip olabileceğine kıyâfetnâmelerden bakacak olursak;

*Yüz tolu et olmak kâhillîge ve cehle delildir. Yanakda et çok olmak delil-i gîlzet tab'dur.*³⁸⁹

Yüzün etli olması ifadesi yanağın etli olmasını da kapsayan bir ifadedir. Buna göre, böyle yüze sahip insanlar, tembel ve cahil olurlar, bilgisi verilmiştir. Abdülhak Hamit'in fotoğrafına baktığımızda da bu tarz bir intiba uyandırması ve Necip Fâzıl'ın O'nu alaya alan ifadeleri, *Bâbîâli*'de geçen olaylara verdiği tepkiler ve O'nun için kullanılan *snop* tabiriyle ölçsüz ve aşırı hareketlerde bulunmakla itham edilmesi vs.³⁹⁰ bilgilerine rağmen tembel olduğuna dair farklı kaynaklardan bu yorumu teyit edici bir bilgiye rastlamadık.

Cahillîge delalet ettiği düşünülen yüzün şişmanlığı, Abdülhak Şinasi özelinde kesin bir bilgi mahiyeti taşımasa da yine Necip Fâzıl'la aralarında geçen diyaloglardan, Necip Fâzıl'ın O'nun bilgilerini küçümseyici ifadelerinden, dolaylı olarak bu bilgiye ulaşabilmemiz mümkündür. Bu bahiste, Batı tarzı, naziklik takıntısı olan Abdülhak Şinasi'nin yanında, bir garsona *kardeşim* denilince, O'nun bu durumu ayıplaması üzerine, Necip Fâzıl, hayranı olduğu Batı'da, İngiltere'de efendilerin bile hizmetçilerine *çocuğum*, *evladım* dediklerini, O'nun en iddialı olduğu konuda bile yeterince bilgi sahibi olmadığını ima ederek: “Siz asıl, nispet iddia ettiğiniz Batı terbiyesini de bilmiyorsunuz!” diyalogundan hareketle O'nun cehaletle itham edildiği kanısına varabiliriz.

Yanağın şişman olmasıyla alakalı üçüncü bir özellik ise, *delil-i gîlzet tab* diye geçen, kaba ve sert mizaçlı olma durumudur. Fotoğraflardaki duruşuna baktığımızda, sert mizaca sahip olmadığını düşündüğümüz Hisar'ın, nezaket takıntısı sebebiyle kaba bir

³⁸⁸ Kısakürek, *Bâbîâli*, 127, 128, 193, 194, 195.

³⁸⁹ Elbir, “Kıyâfetnâme Üzerine”, 55.

³⁹⁰ Bkz. *Bâbîâli*, 195.

tavır sergilemeyeceği açıktır. Fakat kıyâfetnâmelerde de geçtiği gibi, insanlar var olan olumsuz özelliklerinin farkındaysa bu huylarını olumlama adına tam tersi hareketler sergileyebilirler. Bu psikiyatride de bilinen, ters tepki oluşturma veya ödünleme savunma mekanizması olarak kendini gösteren bir durum olabilir. Böyle olması durumunda, nezaketten hoşlanan ve nazik insanlar gibi olmak isteyen Abdülhak Şinasi Hisar ya var olan sert mizacını değiştirerek veya hiç öyle değilmiş gibi göstererek nazik hareketler sergilemektedir ki böyle olması kıyâfetnâmelerde verilen tespiti doğrulamamızı sağlar ya da aslında fitraten nazik bir insandır. Bu durumda kıyâfetnâmenin vermiş olduğu tespit isabetsiz olmaktadır. Bu konuda, Necip Fâzıl'ın, Abdülhak Şinasi'in naziklik çabalarını anlatırken yine küçümseyici tavır takınması ve O'nun hareketlerini *yapmacık, doğallıktan uzak* diye nitelemesi birinci varsayımımızı desteklemekte ve bizi kıyâfet ilminin tespitlerinde isabet ettiği yorumuna götürmektedir. Böylelikle, Abdülhak Şinasi'nin de aslında sert mizaçlı biri olduğu çıkarımında bulunmamızda bir sakınca olmayacaktır.

Abdülhak Şinasi hakkında *Bâbîâli*'de geçen diğer bir ifade, O'nun göbekli olduğudur. Direkt göbek bahsi, ilgili Seyyid Lokman Çelebi'de şu şekilde geçmektedir:

*Göbek çukuru iri ve açık olan makbul kişi değildir. Kalınlığı kuvvete, zayıflığı kötü hallere sebep olur.*³⁹¹

Burada kalınlığı diye ifade edilen özellik şişmanlık olarak anlaşılabilir. Zira bir sonraki cümlede *zayıflığı* bahsi de bir önceki özelliğe zıt olarak verildiğini düşündüğümüzde kuvvetten kastın şişmanlık olduğu ihtimali biraz daha artmaktadır. Kuvvete delil olan göbeğin şişman olmasının, Abdülhak Şinasi için gerçek manada kuvvet ifade edip etmediğini bilmesek de O'nun ürkek mizaçlı olması kuvvetinin olmadığını düşündürebilir. Zira kuvvetli olduğu bilinen bir insanın mizacının ürkek olması beklenemez. Ya da kuvvetini herhangi bir yerde sergilememiş olacak ki O'nun için ürkek mizaçlı nitelemesi yakıştırılabilir. Bunlar dolaylı yorumlar olup elimizde dayanak olmaması bizim bu yârgımızı iddiadan öteye geçirmese de, bu kıyâfetnâme özelliğinin Abdülhak Şinasi için uygun olmadığı yorumunda bulunabiliriz.

Göbeklilik, şişmanlık veya karnı geniş olmakla doğrudan bağlantılı bir kavramdır. Kıyâfetnâmelerde karın, genişlik darlık açısından ele alınmıştır. Bunlardan birinde:

³⁹¹ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 111.

*Karın ince ise şehvet, geniş ise cahil, orta halli olan akıllı olur.*³⁹²

denilmiştir. Buna göre, karnı geniş olan Hisar'ın, cahil olduğu çıkarımında bulunmamız gerekmektedir. Daha önce yanakta et olması da bu anlamda ele alınmıştı. Orada yaptığımız tespitler sonucu, Hisar'ın bilgili olduğu konularda dahi eksik olduğu Necip Fâzıl'ın yorumuyla kanaat olarak belirtilmiştir.

*Büyük karın kesret-i nikâha ya cima'a meyle delildür.*³⁹³

Büyük karın sahibi olduğunu bildiğimiz Abdülhak Şinasi'nin bu özelliği sebebiyle çok nikâh yaptığı veya cimaya meyilli olduğu yorumunu yapmamızı gerektirse de Abdülhak Hamit'in hiç evlenmemesi,³⁹⁴ bu bilgiyi doğrudan elememiz için yeterli bir sebeptir. Dolayısıyla Abdülhak Hamit'in göbekli oluşuyla nikâh meraklısı olması arasında bir alaka tespit edilememiştir. Yine özel hayatıyla ilgili herhangi bir bilgiye rastlanamadığından bu kıyâfet bulgularının tespitleri Hisar'la ilişkilendirilememektedir. Bu konuyu Hamdullah Hamdi eserinde detaylı bir şekilde ele almıştır.

Karnı büyük gabi ve cahil olur

Küçük olsa zeki ve kabil olur.

Karnı büyük kimesne olsa kasîr,

*Olmaya şerr içinde ana nazir.*³⁹⁵

Hamdullah Hamdi, karın büyüklüğü ile cehalet ve anlayış kıtlığı arasında bağlantı kurarak başladığı beyitinde, bu gibi kişilerin bir de boyu kısa olursa, onlardan daha kötüsü yoktur demektedir. Cehalet konusuna daha önce değinmiştik. Abdülhak Şinasi Hisar'ın tespit edebildiğimiz kadarıyla, boyu hakkında yorum yapabileceğimiz bir fotoğrafıyla karşılaşamadık. Bu yüzden kısa boyluların daha şerli olduğu konusuna dair bir kanaat bildirememekteyiz. İbrahim Hakkı da bu konuda farklı cümlelerle, hemen hemen aynı tespitleri paylaşmıştır:

Batnı büyüktür gabi-Batnı küçük çelebi.

*Batnı büyük hem kasîr-Bed huy olur pek asir.*³⁹⁶

³⁹² Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 111.

³⁹³ Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 96.

³⁹⁴ https://tr.wikipedia.org/wiki/Abd%C3%BClhak_%C5%9Einasi_Hisar Erişim Tarihi: 22.06.2022.

³⁹⁵ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 247.

³⁹⁶ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 648.

Necip Fâzıl'ın, Abdülhak Şinasi ile ilgili verdiği bilgilerden biri de O'nun espriyi çok sevdiği ve çok kakhaha attığıdır. Gülmek ölçülü olduğu sürece insana yakışan en güzel hasletlerdendir. Fakat abartılı olduğunda her şey gibi gülmek de göze batır ve bu tarz insanların pek de iyi huy sahibi olmadıkları düşünülür. Bundan olsa gerek kıyâfetle ilgilenen kaifler veya müellifler, çok gülen kişilerden hayır gelmeyeceğini düşünmüşlerdir. Necip Fâzıl da snop diye nitelendirdiği Abdülhak Şinasi'nin, kakhaha atarken de ölçülü olmadığını kullandığı ifadelerle anlatmak istemiştir. Kıyâfetnâmelerde bu konudan şu şekilde bahsedilmiştir:

*Yüksek sesle gülme kötü sözlülüğe ve sır saklamazlığa; özellikle çok gülerek öksürmek, kalbin katılığına ve fikirsizliğe ve gönül sadrında boşluğa delalet eder.*³⁹⁷

Peygamberimizin bir hadisinde çok gülmenin kalbi katılaştırdığı söylenmektedir.³⁹⁸ Bundan yola çıkarak, gülmek ve kalbin hissizliği, katılığı arasında çift taraflı bir ilişki vardır. Birinin aşırılığı diğerini etkilemektedir denilebilir. Dolayısıyla kakhaha atmanın, fikirsizliğe gönül boşluğuna delalet ettiği yorumu yerinde bir yorumdur. Diğer bir kaynakta;

*Çok gülmek fehm azlığına vü cehle vü imansızlığa vü muhalefete vü kimsenin işine razı olmamağa delildir.*³⁹⁹ ifadesine yer verilmektedir. Fehm azlığı ve cehalet konusunda daha önce düşüncelerimizi beyan etmiştik. Bunların dışında çok gülmenin imansızlık ve muhalefete, oyunbozanlığa alamet olduğu yorumunda bulunmak için, Necip Fâzıl'ın Abdülhak Şinasi hakkındaki vermiş olduğu bilgilere baktığımızda, O'nun İslâm'dan nefret ettiğini söylemesi, iman noktasında en azından elimizde olan tespitler gereğince, hassasiyete sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Bu konuyla alakalı Necip Fâzıl'ın vermiş olduğu diğer bir bilgi, O'nun Abdülhak ismini kullanmak istemediği, sonradan bu ismi attığı yönündedir. İsminin Arapça olmasının bu duruma sebebiyet vermesi muhtemel olsa da Allah'ın kulu anlamına gelmesi dolayısıyla Necip Fâzıl, O'nun bu hareketiyle İslâm düşmanlığı arasında bağlantı kurmuştur.

Kimsenin işine razı olmama mevzuuna gelince, bunu da yine *Bâbîâli*'de, Necip Fâzıl'ın aktardığı yorumlardan hareketle doğrulamamız mümkündür. Biri garsona

³⁹⁷ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 10.

³⁹⁸ <https://sorularlailslamiyet.com/cok-gulmek-kalbi-karartir-ne-demek> Erişim Tarihi: 22.09.2022.

³⁹⁹ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 213.

kardeşim dediği için, O'na muhalefet etmesi buna verilebilecek bariz örneklerden birisidir. Aynı konuyla alakalı bir diğer kıyâfetnâmede ise aynı tespitler şu şekilde sunulmuştur:

*Çok gülmek delil-i muhalefet ve halkun işlerine razı olmamaktır. Yüksek gülmek bi-şermliğe delüldür.*⁴⁰⁰

Halk arasında her şeyin dozunda olması gerektiği düşüncesi yaygındır. Bu doz aşıldığında ise toplum tarafından kişiye birtakım yakıştırmalarda bulunulur. Bunlardan biri ise kahkaha atan kişinin utanmaz olduğudur.

*Kande bisyâr olur ise hande
Umma anda muvâfakat sen de,
Çün tebessüm edeb alâmetidür,
Kahkaha bî-hayâ emâretidür.*⁴⁰¹

Hamdullah Hamdi ve İbrahim Hakkı'nın beyitleri de diğer kıyâfetnâmelerle aynı bilgileri içermekte ve bizim yaptığımız yorumları özetlemektedir.

*Handesi çok olsa ha-Umma sen ondan hayâ.
Yüz güleç ve söz leziz-Olsa o candır aziz.*⁴⁰²

Abdülhak Şinasi Hisar için utanma duygusunun olmayışıyla ilgili net bilgi, elimizde olan kaynaklardan direkt çıkarılabilecek bir yorum değildir. Sadece snop nitelemesine maruz kalmış Hisar için, bu davranışların birer ölçüsüzlük işareti olması ve kıyâfet ilmi tarafından utanmazlıkta, aşırılık tezahürü olarak görülebileceğinden bu bilgiler ışığında genel bir yârgıda bulunmak mümkündür.

Necip Fâzıl'ın, Abdülhak Şinasi Hisar'la ilgili tespitleri dışında, fotoğraflarına bakarak bizim gördüğümüz bir diğer özellik ise Abdülhak Şinasi'nin dikkat çekici geniş bir alına sahip olduğudur. Geniş alnın hususiyetleri daha önceki yazılarımızda geçtiği üzere özetle; olgun kişiliğe, ağır ağır hareket etmeye, keskin zekâyâ işaret etmektedir. Hamdullah Hamdi ve İbrahim Hakkı'nın eserlerinde ise bu hususiyet sahibi insanların genellikle kötü huylu oldukları yorumu yapılmaktadır. Tüm bu bilgilerden hareketle Abdülhak Şinasi Hisar'ın, çoğu kıyâfetnâmeye göre iyi hasletlere sahip olduğu,

⁴⁰⁰ Direkçi- Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 96.

⁴⁰¹ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 244.

⁴⁰² İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 681.

Hamdullah Hamdi ve İbrahim Hakkı'ya göre ise olumsuz karakterde olduğu yorumu yapılabilir. Necip Fâzıl bizim için burada en önemli kaynak olduğundan, *Bâbîâli*'de Abdülhak Hamit'le ilgili aktarımları daha çok olumsuz mizaca sahip olduğu noktasında intiba uyandırmaktadır.

3.1.4. Abdullah Cevdet

Resim 3.4. Abdullah Cevdet⁴⁰³

Abdullah Cevdet, *İçtihat* adlı dergisinde o zamanlar Genç Şair diye anılan Necip Fâzıl'ın şiirlerini yayınlamıştır. Bu *İçtihat Mecmuası*'nın olduğu binaya Salih Zeki'yle beraber gittikleri günden bahsederken Abdullah Cevdet hakkında intiba ve düşüncelerini şu şekilde aktarır:

Çiçek bozuğu suratlı ve derisinin altı sanki iltihaplı: İslâm düşmanlığı ve çingenece hasisliği var. Bazı İslâmî kesimler O'na Aduvvullah Cevdet yani Allah'ın düşmanı Cevdet, lakabını takmıştır. Necip Fâzıl O'nu görünce irkilmiş ve cehennemlik bir odun veya tezek kokusu aldığını söylemiştir. Küfür kuduzu, küfür müçtehid, kâbus suratlı, manevisiyle beraber maddisiyle de kök düşmanı gibi yakıştırmalarda bulunmuştur. Necip Fâzıl ayrıca, Süleyman Nazîf'in O'nun hakkında: "O suretten hayâyı, dest-i Hak tırnakla yırtmıştır" diyerek, çiçek bozuğu içindeki ruh bozukluğunu ilan ettiği ibret misalidir O.

⁴⁰³ <https://www.cizgikitabevi.com/yazar/13-abdullah-cevdet> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

açıklamasında bulunmuştur. Necip Fâzıl'a göre Cevdet, “İçini boğmuş ve bütün ulvi ses derinliklerini tıkamış bir mizaç temsil ediyordu.” Cimri ve küstahlığına da değinen Necip Fâzıl, O’nun sanat hokkabazlıklarından da bahseder. Salih Zeki ise O’nun için leşleriyle toprağın birbirine katışmayacağı insanlardan olduğunu söyler.⁴⁰⁴

Abdullah Cevdet’in fiziksel özelliklerine çok az değinen Necip Fâzıl, daha ziyade O’nu, karakter yönüne dikkat çekmiştir. Derisinin altını iltihaplı zannettirecek kadar sarıya çalan ten renginin yanı sıra, Necip Fâzıl çiçek bozuğu olduğuna da dikkat çekmiştir. Abdullah Cevdet’in yüzüyle ilgili bu nitelemelerin, kıyâfetnâmelerdeki karşılığına baktığımızda karşımıza şu özellikler çıkmaktadır:

*Yüzü ekşi ve çiçek bozuğu olan kötü huylu olur.*⁴⁰⁵

Seyyid Lokman Çelebi’nin kıyâfetnâmesinde, Necip Fâzıl’ın Abdullah Cevdet hakkında kullandığı, *çiçek bozuğu* teşbihinin aynen geçtiği dikkat çekmektedir. Buradan yola çıkarak Necip Fâzıl’ın bu ifade tarzını seçmesinin tesadüfi olmadığını düşünüyoruz. Kıyâfetnâmeler hakkında bilgisi olduğumu bildiğimiz müellif, bu tamlamayı seçerek, eserinde iyi anmadığı Abdullah Cevdet’in kötü huylu oluşuna atıfta bulunmak istemiştir. Zira kıyâfetnâmede çiçek bozuğunun, sahibinin huyunun kötü olmasına delalet ettiği görülmektedir. Bu kıyâfetnâmede çiçek bozuğu, ekşi yüz tamlamasıyla beraber aynı huya delalet edecek şekilde kullanılmıştır. Diğer kıyâfetnâmelerde çiçek bozuğu tabirine rastlamasak da, ekşi yüz ifadesi sık sık karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri de şu örnektir:

*Açık yüz eyü hulka, ekşi sûret yâramaz hulka delildür.*⁴⁰⁶

Ekşi yüz tabirinin yâramaz bir yâratılışın göstergesi olduğu bilgisini aldığımız bu kıyâfetnâme de önceki tespiti teyit eder niteliktedir. Hamdullah Hamdi ise bu konuda şöyle söylemiştir:

Ekşi yüzlüde acı söz çokdur

*Eğri yüzlüde togruluk yokdur.*⁴⁰⁷

⁴⁰⁴ Kısakürek, *Bâbîâli*, 54, 55, 56, 57, 207.

⁴⁰⁵ Tayşi, “Kıyâfet İlmi”, 105.

⁴⁰⁶ Elbir, “Kıyâfetnâme Üzerine”, 55; Direkçi- Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 95.

⁴⁰⁷ Çelebioğlu, “Kıyâfet İlmi”, 242.

Buradan ekşi yüze sahip insanların sözlerinin hoş olmadığı belki sert kırıcı bir üsluba sahip olduğu çıkarımı yapmak mümkündür. Bu bilgi Necip Fâzıl'da dolaylı yollardan temsilini bulsa da, İsmail Hakkı Ertaylan eserinde Abdullah Cevdet'in *kırıcı* olduğunu söylemiştir.⁴⁰⁸ Kıyâfetnâmedeki bu bilgiyi teyit eden eserden yola çıkarak, çiçek bozuğu veya ekşi yüze sahip olduğunu Necip Fâzıl'ın eserinden anladığımız Abdullah Cevdet'i bu fizikî özelliği sebebiyle kırıcı olduğunu kesin olarak söylemek mümkündür. Burada kıyâfetnâmelerin isabeti de dikkatimizi çekmektedir.

*Kalay rengine müşabih renk habâsete vü hıyanete delildir. Alçı rengine müşabih renk, bî-hayâ vü bed-fehme delildir. Sarışın renk sahibinün hastalığına yakın olup gam u ğussı çok olmaya delildir.*⁴⁰⁹

Cilt rengiyle ilgili kıyâfetnâmelerde genelde koyu ten renginin sahibinin huyu açısından en hayırlısı olduğu ifade edilmiştir. Bunun dışında kalan çoğu renk, karakteristik açıdan ve sahibinin sağlığı açısından pek de iyi özelliklere delil olmadıkları yönünde açıklamalar yapılmıştır. Fotoğrafta açık ten rengine sahip olduğu anlaşılrsa da, siyah-beyaz olmasından ötürü tam olarak hangi renge benzediği anlaşılamamaktadır. Şaban Sivrihisari'nin yukarıda kıyâfetnâmesinde vermiş olduğu bilgilere baktığımızda kalay rengi, alçı rengine benzer renk ve sarışın renk gibi daha ziyade açık, sarımsı grimsi ten renginin alametlerinin, bahsettiğimiz rengi karşılamaları açısından Abdullah Cevdet'in huyuna işaretleri ele alındığında, kalay renginin kötülüğe, hıyanete; alçı rengine benzeyen renk, hayâsızlığa ve kavrayışın çok iyi olmamasına; sarı renk ise gama, kedere ve hastalığa delalet ettiği bilgisi verilmiştir. Buna göre Abdullah Cevdet hakkında, genelde olumsuz bir çerçeveye çizmemizi gerektirecek verilerden birisi, O'nun kötü huylu, hıyanet eden bir kişiliği olduğudur. Bununla ilgili Necip Fâzıl'ın şu yorumu kanaatimizi açıklama noktasında yeterli olacaktır diye düşünmekteyiz: “*Çiçek bozuğu, içindeki ruh bozukluğunu ilan ettiği ibret misalidir O.*” genellemesi O'nun pek iyi huylara sahip olmadığı noktasında ve konumuzun ilgili kısmını özetlemesi bakımından önem taşımaktadır. Bunu destekleyen bir diğer ifade ise yine Necip Fâzıl'ın görüşünü desteklemek adına eserinde yer verdiği Salih Zeki'ye ait şu sözdür: “*Leşleriyle toprağın birbirine katışmayacağı insanlardan olduğunu söyler.*” Bu söz halk arasında söylenen “O'nu toprak bile kabul etmez” sözünü hatırlatmaktadır ki bu da halkın elinden dilinden

⁴⁰⁸ Ertaylan, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 576.

⁴⁰⁹ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 214.

zarar gördüğü kötü huylu insanlar için söylediği düşünüldüğünde, Abdullah Cevdet'in huyu hakkında Salih Zeki'nin de pek hoş şeyler hissetmediğini düşündürmektedir.

Bahsi geçen kıyâfetnâmede bu rengin alamet ettiği ikinci özellik böyle kişilerin hıyanet eden kişiler olduğudur. Hıyanet kavramı da genel olarak bir insana, bir söze, bir değere sadık kalmama gibi pek çok anlam taşımaktadır. Abdullah Cevdet'in bir şahsa yönelik bir hıyaneti doğrudan ifade edilmese de Necip Fâzıl'ın *Bâbîâli* eserinde, Abdullah Cevdet'in ve görüşlerinin O'nunla aynı güzergâhta olduğunu düşündüğü diğer *Bâbîâli* mensuplarının, Ulu Hakan diye ifade ettiği Abdülhamit'e düşmanlık ettiklerini söylemesi bu özelliğin onda var olduğuna ait bir bulgu niteliği taşımaktadır. Zira Abdülhamit, Necip Fâzıl'a göre milleti için çok büyük bir değer, çok kıymetli görevler yürütmüş bir şahsiyet, asrın en siyasi padişahlarındandır. Buna rağmen genelde *Bâbîâli* özelde ise Abdullah Cevdet, O'nun gibi bir değere sahip çıkmayarak hıyanet timsali olmuşlardır. Diğer bir ifadesinde ise, Batı taassubu yüzünden kendi köküne düşman olması, kendi özüne, içinde doğup büyüdüğü topraklara sahip çıkmaması, dolayısıyla O'na da hıyanet etmesine indirekt olarak vurgu yapmıştır.

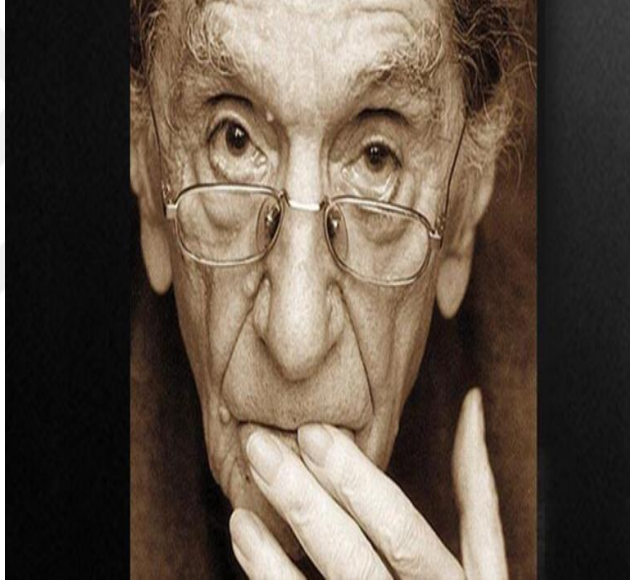
Kıyâfetnâmede geçen bir diğer karakter özelliği ise alçıya benzeyen ten rengine sahip insanların hayâsız olduklarıdır. Abdullah Cevdet için düşünüldüğünde, Necip Fâzıl O'nun karakter özelliklerini anlatırken kendi görüşlerini desteklemesi adına Süleyman Nazif'in yine Abdullah Cevdet hakkında söylediğini düşündüğümüz şu sözü, kıyâfetnâmenin tespitini doğrulaması açısından önem arz etmektedir:

“O suretten hayâyı, dest-i Hak tırnakla yırtmıştır.” Bu söz ile Süleyman Nazif'in “Abdullah Cevdet'in suretindeki hayâyı sanki Rabbim çekip almıştır” tarzındaki düşüncesini dile getirmesi ve Necip Fâzıl'ın da bu sözü kullanması, Abdullah Cevdet'in hayâsız olma yönüne dikkat çekmek istediğini düşündürmektedir. Bu ten rengindeki insanların da anlayış noktasında kıt oldukları kıyâfetnâmenin belirttiği özelliklerdendir. Fakat ne Necip Fâzıl'da ne diğer kaynaklarda buna yönelik bir bilgiye rastlayamadık. Sadece İsmail Hakkı Ertaylan'ın, Abdullah Cevdet'in son derece zeki olduğunu ifade etmesi⁴¹⁰, aynı zamanda Abdullah Cevdet'in tıp doktoru olması, zekilikle anlayış kıtlığının beraber bulunmasını olanaksız kılacak bir delil olduğundan, Abdullah Cevdet'in anlayışının kötü olduğunu söylemek yersiz olacaktır.

⁴¹⁰ Ertaylan, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 571.

Rengi sarıya çalan insanların, sarılık gibi hastalık taşıdıkları bugün tıp biliminde kanıtlanmış belirtilerdendir. Fakat Abdullah Cevdet'in böyle bir hastalığa sahip olup olmadığı noktasında bir bilgi sahibi değiliz. Yine sarıya çalan ten rengi gam ve kederli olmaya delil kabul edilmiştir. Bu konuda tecrübevi olarak bugün kabul görmüş olsa da Cevdet'in gam ve kederli olduğuyla alakalı doğrudan bir ifadeye rastlayamamaktayız. Bu konuda Necip Fâzıl'ın yine şu ifadesi bu konuyla alakalı bir miktar ipucu vermektedir: “İçini boğmuş ve bütün ulvi ses derinliklerini tıkamış bir mizaç temsil ediyordu.” İçini boğmuş ifadesi bize ruhi olarak pek rahat olmadığını düşündürmektedir. Bu açıdan bakıldığında O'nun tasalı bir ruh hali taşıdığını söylemek mümkün görünmektedir.

3.1.5. Abidin Dino

Resim 3.5. Abidin Dino⁴¹¹

Necip Fâzıl'ın *Bâbiâli'de* atıyla Şişli'deki apartmanının önüne gittiğinde, pencerede kendisini bekleyen kişi olan Abidin Dino'yu tasviri şu şekildedir: *Yalnız boynuzları ve kuyruğu eksik, Frenklerin şeytan tasviri bir gençtir. Narin parmakları ince uzun elleri, resimde marifetlidir. İçten pazarlıklı ve perdeleri çekiktir. Elleri güzel, yüzü çirkindir. Uysal biri olup nereye çekerseniz gider ne dersiniz yapar. Vücutça incecik, her şeye gülen, ne olduğu belli, şeytan suratlı, alaycı bir kişiliktir.*⁴¹² Abidin Dino, zamanında

⁴¹¹ <https://www.gaste24.com/gundem/az-bulunur-bir-sanat-insani-abidin-dino-h133569.html> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁴¹² Kısakürek, *Bâbiâli*, 114, 117, 118, 121, 147, 170.

Necip Fâzıl'ın en yakın dostlarından biridir. Bu yüzden O'nun fizikî özellikleri üzerinde bir hayli durmuştur.

Necip Fâzıl, Abidin Dino'yla ilgili olarak, ince uzun el ve parmaklara sahip insanların hünerli olduğu düşüncesini destekler nitelikte bilgiler vermiştir. İbrahim Hakkı'nın bu konuyla ilgili olarak şu beyti örnek verilebilir:

*İsbii olan uzun-Eli hüner zü fînun.*⁴¹³

Buradan da anlaşılacağı gibi parmakları uzun olan kişilerin yaptıkları işlerde maharetli ve çeşitli sanat alanlarında becerikli oldukları düşünülmüştür. Bu bahiste, Necip Fâzıl'ın Dino ile alakalı olarak narin ve uzun parmakları olduğunu ve resim sanatında marifetli olduğu tespitinde bulunması, kıyâfetnâme ile birebir uyumlu bulgu olması sebebiyle, Necip Fâzıl'ın bu konuda tam tespitte bulunduğu dikkatleri celp etmektedir. Parmakların uzun olmasıyla alakalı olarak çeşitli kıyâfetnâmelerde, *zekâyâ*, *haset* ve *düşkünlüğe*⁴¹⁴ *fehmi tizliğine vü sahavetine delildir. Eğer uzun vü etsüz olup ardına kayk* *olsa olmaz yire el urmağa vü laf urmağa vü edna nesne çok eylemege vü az sözi çok eylemege delildir.*⁴¹⁵ *Fehm tizliğine, incik ve el uzun olmak delil-i ata ve tekebbür ve hubb-ı cahdur.*⁴¹⁶

yorumlarında bulunulmuştur. Yine bu konuyla alakalı olarak Hamdullah Hamdi'nin şu beyti de aynı noktaları özetlemesi bakımından önemlidir:

Barmagı ayâsı uzun olanun
Uzluk olur her işde işi anun
İsbai olan uzun,
*Fehm iledir pür fînun.*⁴¹⁷

Tüm bu tespitlerden yola çıkarak Necip Fâzıl tarafından parmaklarının uzun olduğu bilgisini edindiğimiz, Abidin Dino ile alakalı derin anlayış sahibi olduğu, işlerinin kolay yürüdüğü, söz söyleme ve birilerine karşı kendi doğrularını savunma noktasında mahir olduğu, konuşkan, cömert aynı zamanda kibirli ve makam sevdalısı olduğu yorumu yapılabilir. Bu konularla alakalı olarak, Ferit Edgü'nün Abidin Dino'yu anlattığı eserinde

⁴¹³ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 682.

⁴¹⁴ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 111.

⁴¹⁵ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 214.

⁴¹⁶ Direkçi- Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 97.

⁴¹⁷ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", *Ankara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 247.

O'nun cömert olduğunu söylemesi, kıyâfet ilminin isabet ettiğini göstermesi bakımından önemlidir.⁴¹⁸ Mina Urgan ise Dino'nun konuşkan yapıya sahip olduğuna vurgu yapmıştır.⁴¹⁹ Bu da parmakları uzun olanların *az sözü çok eylediği* tespitini kanıtlar niteliktedir. Bu iki özellik dışında, yukarıda, kıyâfetnâmelerde uzun parmaklı olanlara ait karakteristik özelliklere Abidin Dino'nun sahip olup olmadığı noktasında kesin bir şey söyleme imkânına sahip değiliz.

Necip Fâzıl'ın mevzu bahis olan eserinde Abidin Dino'nun *çirkin yüzlü* olduğunun ifade edilmesi hatta *şeytan surathı, Frenklerin şeytan tasviri genç* gibi teşbihlere yer verilmesi yine kıyâfetnâme ilmi açısından değerlendirmeye müsaittir.

*“Kimin yüzü ve dış görünüşü güzel olursa, dışı gibi onun iç görünüşü de güzel olur”*⁴²⁰

Bu kıyaftenâmeden yola çıkarak Necip Fâzıl'ın çirkin olduğunu belirttiği Dino'nun, güzel huylara sahip olmadığı tahmininde bulunmaktayız. Yalnız bu huy çirkinliğinin hangi konularda olduğuyla ilgili bir sınırlama olmaması ve kaynaklarda Abidin Dino'nun kötü bir huyuna rastlanmaması sebebiyle yine bu konuda kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Bununla beraber, Necip Fâzıl'ın Dino'yla alakalı *uysal* olduğu yorumunda bulunması sebebiyle pek de göze batan kötü huylu biri olduğunu düşündürmemektedir. Burada Necip Fâzıl'ın, Dino'nun yüzüyle şeytani huylar arasında bir bağlantı kurmak istediği için bu tabiri kullanıp kullanmadığı da müphem konular arasındadır.

Bâbîâli'de Dino'yu, vücutça incecik olarak tasvir etmiş olan Necip Fâzıl'ın, bu yorumuyla Dino'nun bedenen zayıflığını kastettiği açıktır. Fotoğraflarına baktığımızda bu durum kesinlik kazanmaktadır. Kıyâfetnâmede vücutça incecik tabirini karşılayan ayrıntılar *bel* özelinde ele alınmış olup belin inceliğinin hangi huya tekabül ettiği açıklanmıştır. Kıyâfetnâmede bel mevzuu Şaban Sivrihisarî'nin eserinde nefsin zayıflığına delalet etmekle beraber, Dino'nun bu konuda herhangi bir zaafiyetine de kaynaklarda rastlayamadığımızdan bu konuda da herhangi bir yârgıda bulunamıyoruz.

⁴¹⁸ Haz. Ferit Edgü, *Abidin Dino-Kısa Hayat Öyküm*, Yapı Kredi Yay. İstanbul 1995, 8, 31.

⁴¹⁹ Mina Urgan, *Bir Dinozorun Anıları*, Yapı Kredi Yay. 24. Baskı, İstanbul 1998, 37, 222, 223, 224, 226.

⁴²⁰ Ali Çavuşoğlu, “Kıyâfet İlmi ve Kutadgu Bilig’de Kıyâfet İlmi/ Fizyonomi İzleri”, *Bilimnâme*, 17, 2009/ 2, 293.

Necip Fâzıl'ın *her şeye güldüğünü* ifade ettiği Dino'nun bu hareketi, kıyâfet ilminde *yumuşak huya*⁴²¹ çağrışım yapmaktadır. *Bâbîâli*'den, *uysal* olduğunu öğrendiğimiz Abidin Dino'nun, bu davranışı da yumuşak huyluluk olarak düşünülebilir. Çok gülmekle ilgili diğer bir bilgi, *anlayışın az olmasına* delalet ettiği'dir. Fakat bu durum parmak uzunluğunun anlayış tizliğine işaret ettiği tespitiyle çelişki arz etmektedir. Bu tarz çelişkili durumlarda *daha çok kullanılan ya da baskın olan özellik diğerine ihtiyâr olunur*⁴²² hükmünden hareketle elleri daha çok dikkat çeken Dino'nun anlayışının iyi olduğuna hükmedilebilir. Ortaokul mezunu olmasına rağmen kültürlü, konuşmasını iyi bilmesi⁴²³ gibi özellikleri onun anlayış sahibi biri olduğuna hükmedilebilmesini mümkün kılmaktadır. Bunların dışında çok gülmenin, *oyunbozan ve muhalif olma, insanların işine razı olmama* gibi huylara tekabül ettiği düşünülmüştür. Gülme mevzuunda Hamdullah Hamdi ise,

Kande bisyâr olur ise hande

*Umma anda muvâfakat sen de*⁴²⁴

diyerek çok gülen kişilerin başarıya ulaşamayacağını söylemiştir. Bu bilgilerden hareketle, Dino'da bu huyların olup olmadığına dair herhangi bir bilgiye rastlanmadığından, net bir yorum yapılması zordur.

Abidin Dino'nun fizikî özelliklerinden bazıları her ne kadar kötü huylara tekabül etse de, elimizdeki kaynaklar genelde Dino'nun iyi huylara sahip olduğu üzerinde durmuştur. Ayrıca çoğu fiziksel özelliği, karakterinin iyi olduğu yönünde yorum yapmamızı sağlamaktadır.

Abidin Dino'nun mevcut fotoğraflarını incelediğimizde, tespit edebildiğimiz kadarıyla boyunun uzun, alnının kırışık⁴²⁵ ve dar, burnunun hafif uzun, yüzünün ve parmaklarının uzun olduğunu, dalgalı saçlara sahip olduğunu gözlemlemekteyiz. Yüz şekli üçgenimsi olup, gözleri çukurda ve küçüktür. Ağzının kenarında, kaşının göze yakın ucunda, özellikle alnında benlerinin olduğu dikkatimizi çekmektedir. Burnunun üstü dar, kanatları genişcedir. Burun ucu ağzına yakın olup çenesinin de uzun olduğu söylenebilir.

⁴²¹ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 110.

⁴²² Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 98.

⁴²³ Urgan, *Bir Dinozorun Anıları*, 226.

⁴²⁴ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 244

⁴²⁵ Edgü, *Abidin Dino*- 2-6.

Tespitlerimizi kıyâfetnâme ilmiyle mukayese ettiğimizde, yüzün ince uzun olmasının iyi huylara delalet etmediği ortak görüş olarak karşımıza çıkmaktadır. Yüzün zayıf olması ise himmetli ve kavrayış sahibi olmayı ifade etmektedir. *Müselles* diye tabir edilen, üçgen yüz şekli kötü huylu olmayı ifade eder. Hamdullah Hamdi'nin beytinde ifade ettiği;

Yüzi ol âdemün ki ola dırâz

*Da'vîsi çoğ olur unutması az*⁴²⁶

yüzü uzun olanın, davasını hararetle savunduğu, bununla beraber iyi bir hafızaya sahip olduğu tespiti yapılmıştır. Yukarıda parmakların uzunluğunun da aynı karakterlere işaret ettiği dikkate alındığında Abidin Dino için davasının savunucusu olduğu bilgisi, kıyâfetnâme ilmi doğrultusunda kesin söylenebilecektir.

İbrahim Hakkı ise yüz bahsinde; *Vechi pek uzun olan-Laf ile söyler yalan*⁴²⁷

yorumunda bulunmuştur. Ancak Abidin Dino'nun yalan söylediği ile ilgili bir bulguya rastlanmamıştır.

Gözi çukur olursa insanun

Reşk vü kibri çok olur anun

Gözi büyüğün ıssı kahil olur

*Küçük olsa hafif ü mühmil olur*⁴²⁸

Göz çukur olsa katil Olmuş o kibre delil.

...

*Çeşmi küçüktür hafif Çeşmi büyüktür zarif.*⁴²⁹

Küçük gözlülük ve gözlerin çukurda olması ahmaklığa, habasete, şerre, mekre, hasede ve yine şom ağızlılığa delalet ettiğinden, Abidin Dino'da bu huyların olup olmadığı merak konusu olmuştur. Elleri ve parmakları uzun olan Dino'nun bu özelliklerinin anlayışlı olmaya delalet ettiği yorumunu yapmıştık. Ahmaklıkla anlayışlı olmak birbirine zıt karakter özellikleri olsa da kıyâfet ilminde bu tarz çelişkili durumlarda organın vücut için önemine göre ilişkili olduğu karakterin tercihi söz konusudur. Genelde göz diğer

⁴²⁶ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 242.

⁴²⁷ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 679.

⁴²⁸ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 242.

⁴²⁹ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 679.

organlarla kıyaslandığında, onlara tercih edilir. Bu durumda Abidin Dino'nun karakteri hakkında olumsuz yârgılarda bulunmak icap etmektedir. Fakat daha sonra gelecek organların delalet ettiği hangi karakterler daha ağırlıktaysa, onda karar kılınacaktır.

Mevlana Kubbeddin; "Küçük, dar alınlı olan cahil olur." der.⁴³⁰ Küçük alın NÂDÂNlığa vü hissete delüldür.⁴³¹ Tar alın bilmezliğe ve hissete delildür.⁴³²

Alnı gin olsa huyı çirkin olur

Tar olursa gabi ve hod-bin olur⁴³³

Alnın dar olması da genel görüşe göre kötü veya olumsuz huylara işaret eder. Fotoğraflarında dar alınlı olduğunu tespit ettiğimiz Abidin Dino için kıyâfetnâmelerde geçen cahillik, karamsarlık gibi olumsuz özelliklere sahip olduğu yorumunu yapmamız icap etse de bunları kanıtlamak için herhangi bir delilimiz yoktur. Fakat yukarıda analiz ettiğimiz durumlar ve Mina Urgan tarafından *kültürlü* diye anlatılması cahil olmadığının bilakis bilgili olduğunun kanıtı olduğundan, kıyâfet ilminin verileri, Abidin Dino şahsında muğlak kalmaktadır.

Bükümlü saçlı olmak çok iyidir.⁴³⁴

Fotoğraflarının hemen hemen hepsinde Abidin Dino'nun saçlarının dalgalı olduğu görülmektedir. Bu özelliğini kıyâfet ilmi ile kıyasladığımızda böyle saçlara sahip olmanın çok iyi olduğu tespiti yapılmıştır. Bu iyiliğin çerçevesi belli olmadığından Abidin Dino'nun hangi ahlaki özelliğinin iyi olduğu yönünde somut bir bilgi vermek yersizdir. Fakat genel bir yorum yapılacak olursa Abidin Dino, bükümlü saçlara sahip olduğundan iyi bir insandır denilebilir.

Yüzde ben vefaya ve meskenete delildir. Göz kapağında ben mekre ve hasede delildür.

Alında ben devlete ve firâsete delildür⁴³⁵

Fotoğraflarında ben olarak algıladığımız, yüzdeki küçük çıkıntılar, yerleşimleri açısından kıyâfetnâmelerde bu şekilde yorumlanmışlardır. Abidin Dino'nun tespit

⁴³⁰ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 108.

⁴³¹ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 206.

⁴³² Elbir, "Kıyâfetnâme Üzerine", 43.

⁴³³ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 20.

⁴³⁴ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 107-108.

⁴³⁵ Elbir, "Kıyâfetnâme Üzerine", 97.

ettiğimiz benleri yüzündedir. Bu yüzden vefalılık, miskinlik; göz kapağındaki benler, hile ve kıskançlık gibi yorumlara açıktır. Necip Fâzıl'ın *düz bir adam* nitelemesi, hilekârlık yapan biri olmadığını düşündürmektedir. Kıskanç olup olmadığı ile ilgili kanıt niteliğinde bir bilgi mevcut değildir. Alnındaki benin sezgi ve anlayış gücüne delalet ettiği ifade edilmektedir. Bu, daha önce de bahsettiğimiz ve Abidin Dino'da olması kuvvetle muhtemel olan bir özelliktir.

*Yukarusı ince vü kanatları taşra burun cüzice kemali olup vü on ol kadar öğünmeğe vü lâf urmağa delildir.*⁴³⁶

Abidin Dino'nun övünmeyi seven bir yapısı olup olmadığıyla alakalı bir bilginiz mevcut olmadığı halde laf vurma, lafı gediğine oturtma gibi konularda usta olduğuna dair sentezlediğimiz bilgiler, burnuyla huyunun uyumu kıyâfetnâmelerin tezini destekler niteliktedir.

Hamdullah Hamdi ise burun konusunda şu bilgileri vermektedir:

Ağzına burnu ucu ola yakın

*Şir odur ana karşı turma hemin*⁴³⁷

Yine İbrahim Hakkı'da konuyla alakalı olarak,

*Enfucu ağza yakın-Olan adamdan sakın.*⁴³⁸

beytini yazmıştır. Burnun ucunun ağza yakınlığı kıyâfet ilmi açısından iyi huylarla ilişkilendirilmemiştir. Genelde bu tarz insanlardan zarar geleceği ve bunlardan uzak durulması gerektiği üzerine tavsiyelerde bulunulmuştur. Necip Fâzıl'ın, Abidin Dino ile ilgili, *uysal* biri olduğu ve *ne olduğu belli bir adam* nitelemesi, Abidin Dino'nun, kıyâfetnâmelerin aksine, çekinilecek adam olunamayacağı düşüncesini kuvvetlendirmektedir. Kıyâfetnâmelerde uzun çene ve çok uzun boy da genel kanaate göre ahmaklığa işaretler.⁴³⁹ Bunların dışında; uzun boylu olmanın mutluluğa, sade mizaca, gaflette olmamaya, bereket sahibi olmaya delil olduğu da ifade edilir.⁴⁴⁰ Hamdullah Hamdi bu durumu şu şekilde şiirleştirmiştir.

⁴³⁶ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 211.

⁴³⁷ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 243.

⁴³⁸ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 680.

⁴³⁹ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 110-112.

⁴⁴⁰ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 45.

*Kameti her kimin ki olsa uzun,
Olur ol safi-kalb ü sade-derun*⁴⁴¹

Yine fotoğraflarından hareketle boyunun ve çenesinin uzun olduğu tespitinde bulunduğumuz Abidin Dino için ahmaklık karakterine uzak olduğu kanaatine ulaştık. Bunun yanı sıra boyu uzun olduğu için sade bir mizaca sahip olabileceği yorumunu yapmamızı sağlayacak olan bilgi Necip Fâzıl'ın, Dino'nun *göründüğü gibi kişiliği olduğu* ifadesidir.

Abidin Dino'nun kıyâfet tahliline imkân veren Necip Fâzıl yorumları ve günümüzde ulaşabildiğimiz fotoğraflar, birtakım tespitler yapabilmemizi kolaylaştırmaktadır. Fakat kıyâfet ilminin tecrübevi-sosyal bir ilim olması, bu tespitlerin gerçeği yüzde yüz yansıtmamasına ve yer yer birbiriyle çelişmesine neden olmaktadır. Bu gibi durumlarda da hangi organın tercih edileceği yine kıyâfetnâmelerde tarif edilmiş olup, en önemli organın delalet ettiği huyun, kişinin gerçek huyu olduğu kanaatine ulaşmamız gerektiği söylenmektedir. Abidin Dino'nun sahip olduğu fiziksel özelliklerin bazıları onun karakteriyle ilgili olumsuz bir imaj yansıtırsa da başta *Bâbîâli* de olmak üzere ulaşabildiğimiz kaynaklarda böyle bir duruma rastlanmadığından, aksine cömertlik, sade mizaçlı olma, uysal olma, polyannacı⁴⁴² olma gibi özellikler, O'nun karakteri hakkında elimizdeki kaynaklar çerçevesinde olumsuz yorum yapılmasını imkânsız hale getirmektedir.

⁴⁴¹ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 238.

⁴⁴² Urgan, *Bir Dinozorun Anıları*, 224.

3.1.6. Adnan Menderes

Resim 3.6. Adnan Menderes⁴⁴³

Necip Fâzıl, eserinde Demokrat Parti'den bahsederken iki kişinin, O'nu Ankara'ya, Adnan Menderes ile görüştürmek için geldiklerini anlatırken, Adnan Menderes'ten bahsetmeye başlar; *Bukalemun gibi renk değiştiriyor. Ne olduğu belli değil. Kararsız, zarif fakat dünya görüşü yok, aksiyon zekâsından nasipsiz biridir. Mütebessim, korkak, cesaretsizdir.*⁴⁴⁴

Adnan Menderes, Necip Fâzıl'ın bir zamanlar aynı siyasi çizgide birleştikleri isimlerdendir. Diğer eserlerinde de zaman zaman yanında yer aldığını bildiğimiz Adnan Menderes'le daha sonra görüşleri ayrı düşünce, Menderes eleştiri oklarının hedefi olmuştur. Fakat ne olursa olsun hakkını teslim etmeyi bilmiştir. Zira *Zeybeğin Ölümü* adlı şiiri de O'nun idamı üzerine yazdığı bilinmektedir.

Adnan Menderes, dönemin başbakanlarından olduğundan ve idam olayı üzerine üzerinde en çok konuşulnlardan biri olduğundan, fizikî özellikleri çoğu kişi tarafından

⁴⁴³ https://tr.wikipedia.org/wiki/Adnan_Menderes Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁴⁴⁴ Kısakürek, *Bâbüâli*, 304, 305, 308.

bilinmektedir. Bu yüzden olsa gerektir, Necip Fâzıl, eserinde daha çok O'nun karakteristik özelliklerine değinmiştir.

Adnan Menderes'in mütebessim olması, kıyâfetnâmelerde geçen özelliklerden biri olup, daha öncede bahsi geçtiği üzere genellikle iyi huyların habercisi olmuştur. Bunlara örnek verilecek olursa;

*Çok güleçlik, yumuşak huyluluğa ve koruyucu karaktere işarettir.*⁴⁴⁵

*Tebessüm hayâya ve eyü hulka delildir.*⁴⁴⁶

Adnan Menderes'in fotoğrafına baktığımızda, masum bir ifade hissedilmektedir. Siyasi geçmişini de bildiğimizden çoğunluğun gözünde bu özelliğiyle yer etmiş, galat-ı meşhur olarak mülayimliği yüzünden haksızlığa kurban gittiği düşünülmüştür. Tüm bu değerlendirmelerden yola çıkarak, Menderes'in huyunun yumuşak olduğu söylenebilir. Bu konuda birinci kaynağımız olan Necip Fâzıl ise bu konudan eserinde bahsetmediğinden kesin bir çıkarımda bulunmak yanlış olur. Hamdullah Hamdi eserinde, tebessüm etmenin hayâlı olmaya işaret ettiği üzerinde durmuştur:

*Çün tebessüm edeb alametidir,
Kahkaha bî-hayâ emaretidir.*⁴⁴⁷

Bu beyitinden yola çıkarak, özelliği Menderes üzerinde uyguladığımızda hayâ veya hayâsızlığına vurgu yapılan her hangi bir delil elimizde olmadığından bu konuda da doğrudan yorum yapmak yersiz olacaktır.

*Yüz güleç ve söz leziz-Olsa o candır aziz.*⁴⁴⁸

İbrahim Hakkı eserinde, yüz güleçliğinin o kişiyi sevmek için güzel bir neden olduğuna değinmiştir. Bu konuda elimizdeki en somut veri, siyasi parti liderliği yaptığı dönemler halk tarafından desteklenerek zamanın hükümetini kurmasıdır.

Adnan Menderes hakkında tespit ettiğimiz bir diğer özellik O'nun ince sesli olmasıdır.⁴⁴⁹ Kıyâfetnâmeler, insanın sesinin türüne göre ahlakî özelliklerinin değişiklik göstereceğini de ifade etmişlerdir. Bunlardan biri şu şekildedir:

⁴⁴⁵ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 110.

⁴⁴⁶ Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 96.

⁴⁴⁷ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 244.

⁴⁴⁸ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 681.

⁴⁴⁹ <https://youtu.be/ziyug7UPjvQ> Erişim Tarihi: 01.07.2022.

*Aslan gibi yüksek sesli olan çok cesur olmağa ve mücadeleye düşkün olmağa; ince ses, kötü hale, korkaklık, kuvvetsizlik ve kadınsı tabiata delildir.*⁴⁵⁰

İzlediğimiz kayıtlarda sesinin bir erkeğe göre ince olduğunu tespit ettiğimiz Adnan Menderes'in bu yönünün cesaretsizliğine delil olduğu kıyâfetnâmelerce söylenen alamettir. Sesinin ince olması O'nun korkak tabiatlı biri olduğunu düşündürmektedir. Necip Fâzıl'ın O'nun hakkında cesaretsiz, korkak nitelemelerinde bulunması, sesinin inceliğiyle mutabık düşmektedir. *Bâbîâli*'den edindiğimiz bu bilgi bize, kıyâfetnâmenin bu tespitinde isabetli olduğu çıkarımında bulunmamıza sebep olmaktadır. Enverî de bu konuda diğer kıyâfetnâmelerle aynı tespiti dile getirmiştir:

*Ve ince ve nerm âvâz delil-i cebânetdür.*⁴⁵¹

diyerek ince sesli olmanın ürkekliğe delil olduğunu beyan etmiştir. Hamdullah Hamdi bu konuda şu beyiti zikretmiştir:

Âlî-himmet olur bülend-âvâz

*Kısa ünlilerin yürekleri az*⁴⁵²

diyerek O da alçak ve ince sesle konuşmanın, sahibinin cesaretsizliğine delalet ettiğine dikkat çekmiştir. Bu konuda İbrahim Hakkı farklı bir yorumda bulunarak, diğer kıyâfetnâmelerden ayrılmıştır:

*Savt-ı dakik er kişi-Şehvet-i zendir işi.*⁴⁵³

İnce sesli erkeklerin kadın şehvetiyle uğraştıklarını ifade etmiştir. Bu özel alana giren bir konu olduğundan ve kaynaklarda böyle bir bilgiye rastlanamaması bizim doğrudan yorum yapmamızı zorlaştırır da böylesine tanınmış bir şahsiyetin böyle bir zaafının olması O'na muhalif olan cepheler tarafından pekala kullanılabileceğinden, en azından o zamanki medyanın işine geleceğinden bir şekilde yayılabileceği güçlü bir olasılık olduğu için Adnan Menderes'in böyle bir olumsuz özelliğe sahip olmadığı düşünülebilir.

*Korkar yüzlülük takvaya delildür.*⁴⁵⁴

⁴⁵⁰ Tayşi, "Kıyâfet İlmi, 109.

⁴⁵¹ Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 95-96.

⁴⁵² Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 243-44.

⁴⁵³ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 680.

⁴⁵⁴ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 212.

Adnan Menderes'in dinî konulardaki hassas söylemleri günümüzde de konuşulan yönlerinden biriye de özel hayatında dinle münasebeti hakkında bilgimiz olmadığından bu konuya dair yorumumuz da sınırlıdır.

3.1.7. Ahmet Ağaoğlu

Resim 3.7. Ahmet Ağaoğlu⁴⁵⁵

Oğlu Samet Ağaoğlu'ndan bahsederken, O'nun babası Ahmet Ağaoğlu'ndan bahsetmekten hoşlandığını söyleyen Necip Fâzıl, Ağaoğlu'nu bir kez gördüğünü aktarır. *İttihak ve Terakki ideologlarından biridir* dediği Ağaoğlu'nu şu şekilde tavsif eder:

*Pratik zekâlı, esprili, çok çirkin, samimiyetsiz*⁴⁵⁶

Her ne kadar çirkinlikle alakalı bir kıyâfetnâme maddesi yoksa da, Yusuf Has Hâcib'in, yüzü güzel olanın huyunun da güzel olacağı ifadesini tersinden düşündüğümüzde, huyunun da çirkin olacağı yorumu yapılabilir. Kötü huylu olmak genel bir ifade olup, içinde pek çok olumsuz karakteri ihtiva edebilir. Samimiyetsizliği bu kötü huylar arasında zikredilebilir. Bu bakımdan Necip Fâzıl'ın aktardığı bilgiler, kıyâfetnâme ile örtüşmesi bakımından önemlidir.

Fotoğrafa baktığımızda karakteristik olması bakımından dikkat çeken diğer bir özellik, burnudur. Eğri, kemerli ve dudağına çok yakın burun ucuna sahip Ağaoğlu'nun, bu özelliklere sahip olmasından dolayı kıyâfetnâmelerde ne tür huylarla ilişkilendirildiğine bakalım:

⁴⁵⁵ <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ahmet-agaoglu-1869-1939/> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁴⁵⁶ Kısakürek, *Bâbîâli*, 207. 208.

Kemerli burun kibre⁴⁵⁷, egri burun hulk yâramazlığına delildir.⁴⁵⁸

Ağzına burnu ucu ola yakın

Şir odur ana karşı turma hemin⁴⁵⁹

Enfucu ağza yakın Olan adamdan sakın.⁴⁶⁰

Kıyâfetnâmelerin üzerinde uzlaştıkları nokta burnu ağzına yakın ve eğri olan insanlardan kötülük geleceğine dair ifadedir. Bununla beraber, kemerli burun kibir işaretidir. Kibirli olduğuna dair bir malumata sahip olamasak da, daha önce Ağaoğlu'yla alakalı çirkin olduğu için huyunun da çirkin olabileceği tespitinde bulunduğumuzdan, burnuna dair bu bilgilerin de kötülüğünü teyit ettiği yorumu yapılabilir.

Ahmet Ağaoğlu'na ait nadir bulabildiğimiz bu resimde kıyâfet ilminde karşılığı olabilecek, dikkat çekici bir özellik olmadığından başka bir yorum yapmamıza imkân bulunmamaktadır.

3.1.8. Ahmet Dino

Resim 3.8. Ahmet Dino⁴⁶¹

⁴⁵⁷ Tayşi, “Kıyâfet İlmi”, 108.

⁴⁵⁸ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 211.

⁴⁵⁹ Çelebioğlu, “Kıyâfet İlmi”, 243.

⁴⁶⁰ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 680.

⁴⁶¹ <https://gw.geneanet.org/nesrindino?lang=en&n=dino&oc=1&p=ahmet+bey> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

Necip Fâzıl, *Bâbîâli*'de, evlerine gittiği Ahmet Dino'dan bahsederken, *Acem minyatürlerine benzeyen kırışksız ve ince yüzüyle hep gülümseme halinde, cömert, misafirperver*⁴⁶² olduğunu söylemiştir. Bu bilgilerden yola çıkarak, Ahmet Dino'nun fizikî özelliklerinin kıyâfetnâmedeki delaletlerine bakacak olursak:

*Çok ince uzun ve küçük yüzlü olan iyi insan değildir.*⁴⁶³

Çün göresin ki yüzi zerd ü nahif

*Mekr odundan kaçarsan olma harîf*⁴⁶⁴

Kıyâfetnâmelerde geçen bu bilgiler doğrultusunda zaif, nahif kelimeleriyle de ifade edilen ince yüz, genel olarak olumsuz karakter özellikleriyle beraber kullanılmıştır. Böyle yüz şekline sahip insanların genellikle iyi huylu olmadığına, aldatıcı ve hırslı olduğuna vurgu yapılmıştır. Yine kırışıklık özellikle alında olması durumunda güzel huyların habercisi olabilirken, kırışksız bir yüz kıyâfetnâmelerde pek hoş karşılanmamıştır. Tüm bu özellikler Ahmet Dino için düşünüldüğünde O'nun da bu özelliklere sahip olduğu söylenebilir. Fakat Necip Fâzıl'ın eserinde O'nun olumsuz özelliklerine değinilmemiştir. Gerek Necip Fâzıl'ın genel karakteristiği hakkında topladığımız bilgilerden hareketle gerekse eserlerini incelediğimizde eleştirel bir yönünün olması, bu nedenle bahsettiği çoğu şahsın az da olsa eleştirilecek bir yanının bulunması; Ahmet Dino hakkında ise en ufak bir olumsuz nitelemeye bulunmaması bize Dino'nun en azından göze batacak kadar olumsuz bir karakter özelliği olmadığını düşündürmektedir. Bu bakımdan Necip Fâzıl'ın eserinde Ahmet Dino'yla ilgili yer verdiği bahsi geçen bu fizikî özellikler, kıyâfetnâmede tespit edilen bulgularla uygunluk arz etmemektedir. Fakat yukarıda örneklerini verdiğimiz kıyâfetnâmelerde, ince yüz tek başına kullanılmamış, hep başka bir özellikle beraber bulunduğu olumsuz özelliklere delalet ettiği dikkatimizi çekmiştir. İnce yüze sahip olmasının yanında küçük yüzlü olmak veya sarışın olmak beraber olduğunda hoş karşılanmamıştır. Fakat Ahmet Dino'nun resmi incelendiğinde yüzünün ince olsa da küçük olmadığı, fotoğrafında O'nun kaşlarının belirgin siyah olması da sarışın olmadığını göstermektedir. Bu bakımdan kıyâfetnâmelerden aktardığımız pasajlar bire bir Ahmet Dino'nun fizikî özelliklerini yansıtmamaktadır. Dolayısıyla Necip Fâzıl'ın eleştirilerine muhatap etmediği, tam tersine güzel yönlerini öne çıkardığı Ahmet Dino için kötü huylu demek elimizdeki kaynaklar gözetilerek anlamsız olacaktır kanaatindeyiz.

⁴⁶² Kısakürek, *Bâbîâli*, 114.

⁴⁶³ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 105.

⁴⁶⁴ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 242.

*Yüz arık vü zaif olma fehme vü himmete vü her emrün husulünde ihtimam itmeğe vü hırsa delildür.*⁴⁶⁵

Diğer kıyâfetnâmelerin aksine Şaban Sivrihisarî de yüzün zayıf olması biraz daha olumlu anlamda ele alınmış, böyle kişilerin anlayış sahibi, himmet ehlinde ve kendilerine güvenilen kişiler olduğu vurgulanmıştır. Necip Fâzıl'ın eserinden ince yüzlü olduğunu bildiğimiz Ahmet Dino'nun yine aynı eserden hareketle cömert, himmet ehli olduğunu da bildiğimizden bu iki özelliğin Şaban Sivrihisarî'nin tespitin mutabık olduğu görülmektedir.

Ahmet Dino hakkında Necip Fâzıl'ın söylediği bir diğer özellik onun mütebessim biri olduğudur. Necip Fâzıl bunu ifade ederken aşırılık vurgusu yapmadığından, *gülümseme* kelimesini rastgele seçmediği, bununla Dino'nun gülüşünün mutedil olduğunu belirtmek istediği yönünde bir hava sezmemekteyiz. Organlar gibi hareketlerin mutedil olması da kıyâfetnâmelerde olumlu niteliklerdendir. Gülümsemenin ölçülü olması peygamber sünneti ve hadisi olduğu gibi, kıyâfetnâmelerde de iyi huylara taalluk etmektedir. Bu bahiste şu kıyâfetnâmeler örnek gösterilebilir:

*Çok güleçlik, yumuşak huyluluğa ve koruyucu karaktere işarettir.*⁴⁶⁶

*Tebessüm hayâya ve eyü hulka delildür.*⁴⁶⁷

Necip Faâzıl'ın gülümseme tabirinden mütebessim biri olduğunu anladığımız Ahmet Dino'nun bu özelliği kıyâfetnâmelerde iyi huylarla beraber anılmıştır. Bunlar yumuşak huyluluk, koruyucu karakter, hayâ gibi olumlu özelliklerdir. Saydığımız bu özelliklerden yola çıkarak Ahmet Dino'nun da cömert, misafirperver olması ve bu yönüyle dikkat çekerek Necip Fâzıl'ın eserine konu olması, O'nun iyi huylara sahip olduğunu düşündürmekte ve bu açıdan kıyâfetnâme bulgularıyla örtüşmektedir. Hamdullah Hamdi de bu konuda şöyle söylemiştir:

Çün tebessüm edeb alametidir,

*Kahkaha bî-hayâ emaretidir.*⁴⁶⁸

Yine tebessümün edebe alamet olduğuna dikkat çekmiştir. Edep de diğer olumlu ahlakî özelliklerden biri olmasına rağmen, ne Necip Fâzıl'da ne diğer kaynaklarda buna

⁴⁶⁵ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 212.

⁴⁶⁶ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 110.

⁴⁶⁷ Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 96.

⁴⁶⁸ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 244.

dair teyit edici bir veri elimizde bulunmadığından, Ahmet Dino için edebiyatla öne çıkmış bir şahsiyettir demek yorumdan öteye geçmez. İbrahim Hakkı ise yüzü güleç olan insanın candan sevimliye layık olduğunu şu beytiyle ifade etmiştir:

*Yüz güleç ve söz leziz-Olsa o candır aziz.*⁴⁶⁹

Ahmet Dino hakkında elimizdeki tek kaynak olan *Bâbîâli*'den yola çıkarak ve kıyâfet ilmiyle yaptığımız kıyaslamalar neticesinde genel hatlarıyla olumlu kanaatler elde ettik. Bu kanaatler çerçevesinde Ahmet Dino'nun cömert ve misafirperver özelliğinden yola çıkarak elindekini paylaşmaktan acizlenmeyen bir kişiliğin diğer güzel huyları da barındırabileceği yorumu yapılabilir.

3.1.9. Ahmet Hamdi Tanpınar

Resim 3.9. Ahmet Hamdi Tanpınar⁴⁷⁰

Necip Fâzıl, eğitim için gittiği Paris'ten döndüğünde, kahvede otururken içeriye girenlerden teker teker bahseder. Bunlardan biri de Ahmet Hamdi Tanpınar'dır. Onunla ilgili ilk söylediği, *kırtipil Hamdi*⁴⁷¹ lakabıdır. Kırtipil kelimesini araştırdığımızda

⁴⁶⁹ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 681.

⁴⁷⁰ https://tr.wikipedia.org/wiki/Ahmet_Hamdi_Tanp%C4%B1nar Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁴⁷¹ Kısakürek, *Bâbîâli*, 44.

“değersiz, bayağı, yârim yamalak, perişan, dağınık, pejmürde”⁴⁷² gibi anlamlara geldiği görülmektedir. Buna anlamdan yola çıkarak, Hamdi’ye bu lakabın verilme nedeninin, kıyâfetine üstüne başına yeterince özen göstermediği, dağınık halli biri olduğu çıkarılabilir.

Tanpınar’ın fotoğrafına baktığımızda saçlarının uzun ve gür, alınının kırışık ve dar olduğu anlaşılmaktadır. Kıyâfetnâmelerde bu özellik şöyle ele alınmıştır:

*Sık vü uzun sac gîlzete vü yâramaz anlamağa delildür.*⁴⁷³

*"Küçük, dar alınlı olan cahil olur: Zira teşrih ilmi (anatomi) dimağın başlangıç noktasının küçük olmasına delildir. Ve bu o kişinin cahilliğine delildir." der. Çok dar alınlı olan, huysuz ve NÂDÂN olur.*⁴⁷⁴

*Küçük alın nâdânlığa vü hissete delüldür.*⁴⁷⁵

*Tar alın bilmezliğe ve hissete delildür.*⁴⁷⁶

Alnı gîn olsa huyı çirkin olur

*Tar gabi ve hod-bin olur.*⁴⁷⁷

*Cebhesi dayyık olanın-Dayk olur hülku anın.*⁴⁷⁸

Bu kıyâfetnâmeden yola çıkılarak Tanpınar’ın uzun ve sık saçlarının kabalığa ve uygunsuz anlayışa delil olduğu söylenebilir. Alnın darlığı ise cahilliğe, anlayış kıtlığına delil olarak kabul edilmiştir. Ahmet Hamdi’nin bu özelliklerine yönelik, Necip Fâzıl tarafından verilmiş bir bilgi yer almadığından, değerlendirme yapmamız mümkün değildir.

⁴⁷² Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük*, Ötüken Neşriyat Yay., III, İstanbul 2007, III, 2631.

⁴⁷³ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 206.

⁴⁷⁴ Tayşi, “Kıyâfet İlmi”, 108.

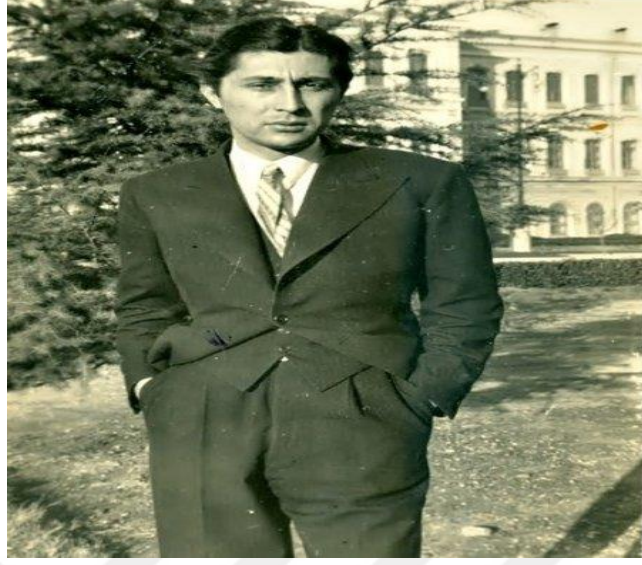
⁴⁷⁵ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 206.

⁴⁷⁶ Elbir, “Kıyâfetnâme Üzerine”, 43; Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 92.

⁴⁷⁷ Çelebioğlu, “Kıyâfet İlmi”, 243.

⁴⁷⁸ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 678.

3.1.10. Ahmet Muhip Dıranas

Resim 3.10. Ahmet Muhip Dıranas⁴⁷⁹

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın öğrencisi olan Ahmet Muhip Dıranas'ı, Ahmet Hamdi, Necip Fâzıl ile tanıştırmaya getirir. Necip Fâzıl muallimler odasına giren Ahmet Muhip'i tasvir ederken;

*Zarif, ince ve güzel yüzlü genç. İnce çizgiler içinde bir genç*⁴⁸⁰ diye tanımlar.

Necip Fâzıl tarafından güzel yüzlü olarak tanıtılan Dıranas'ın bu özelliği daha önce üzerinde durduğumuz konulardan biri olup huyun güzelliğine alamet olarak aktarılmıştır. Bu konuyu en iyi özetleyen söz Yusuf Has Hâcib'e aittir:

*Kimin yüzü ve dış görünüşü güzel olursa, dışı gibi onun iç görünüşü de güzel olur.*⁴⁸¹

Necip Fâzıl, O'nun diğer gençlerden farklı olduğunu ifade ederken şu şekilde söylemiştir: “*Ekşi bir teke kokusu saçan fırça saçlı talebe tiplerinden değil de ince çizgiler içinde bir genç.*” Bu yorumundan anladığımız kadarıyla Dıranas zarif, bakımlı olduğu kadar zarafetten mahrum zamane gençlerinden ayrıldığını, *ince çizgiler içinde bir genç* tabirinden anlamaktayız. Tüm bu tespitler ışığında yüzünün güzel olduğunu bildiğimiz ve

⁴⁷⁹ <https://www.gazeteduvar.com.tr/kitap/2017/06/21/ahmet-muhip-diranas-yahu-kardesim-benim-fahriyeden-baska-siirim-yok-mu> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁴⁸⁰ Kısakürek, *Bâbîâli*, 139.

⁴⁸¹ Çavuşoğlu, *Kıyâfet İlmi*, 293.

birtakım ulvi incelikler de taşıdığını düşündüğümüz Ahmet Muhip'in kalbinin ve diğer huylarının güzel olması da kuvvetle muhtemeldir.

Saçlarının siyah, uzun ve taralı olduğunu fotoğraflardan tespit ettiğimiz Ahmet Muhip'in bu özelliği kıyâfetnâmelerde şu şekilde geçmektedir:

Zülfü sarkan gazaplı ve öfkeli olur... Siyah saçlı emin ve adil olur. Siyaha meyilli saçlı olan iyi tavırlı, dürüst ve mert olur. ⁴⁸²

Saçların sarkması kadın olsun erkek olsun hoş karşılanmayan bir durumdur. Kadınlar için saç uzunluk anlayış azlığına delalet etmektedir. Yukarıdaki kıyâfetnâmede saçları sarkacak kadar uzun olanların kızgın ve öfkeli bir mizaca sahip olduğu şeklinde geçmektedir. Ahmet Muhip'in saçları uzun fakat sarkık olarak değerlendirilecek kadar uzun olduğunu, saçlarının şakaklarına döküldüğünü⁴⁸³ başka kaynaklardan yola çıkarak tespit etsek de gazaplı olduğuna dair, Necip Fâzıl'ın *Bâbîâli* eserinde olmak üzere veya diğer kaynaklarda herhangi bir bulguya rastlayamadık. Ayrıca yüzünün güzelliğinin huyunun güzelliğine delalet ettiği düşünüldüğünde öfkeli olması muhal karşılanabilir.

Siyaha meyilli olduğunu fotoğrafından tespit ettiğimiz Dıranas'ın saçları, O'nun güvenilir, adaletli, dürüst, iyi huylu olduğuna delalet etmektedir. Bunu yüzünün güzelliğiyle beraber düşündüğümüzde Dıranas için bu huyların baskın olması olanağı yüksek olmakla beraber buna dair kanıtlayıcı bir bilgiye sahip değiliz.

Necip Fâzıl, Dıranas hakkında güzel yüzlü, zarif ve ince çizgiler taşıyan bir kişiliğe sahip olduğu yönünde bilgiler vermiştir. Bunlardan hareketle, Dıranas'ın yüzünün güzel olduğu ve zarif bir kişilik olduğu çıkarımından başka direkt bir yorum yapmak olanak dâhilinde değildir. Fotoğrafından yola çıkarak fizikî özellikleri hakkında tespitler yapılabilse de karakteri hakkında yapılabilecek yorumlar sınırlı olup zarif olması üzerinden dolaylı olarak çıkarımlar yapmak mümkündür. Bu doğrultuda zarafet ehli olan birinden gazap, hor tavırlar, kabalık vs. sadır olması pek uygun düşmez. Bu bağlamda, Dıranas'ın şahsiyeti hakkında olumsuz nitelemelerde bulunmak yerinde olmaz. Fakat olumlu nitelemeler kabul edilebilir ve daha çok imkân dâhilindedir.

⁴⁸² Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 107, 108.

⁴⁸³ Bürün, *Peyami Safa ile 25 yıl*, 19.

3.1.11. Ahmet Tefvik İleri

Resim 3.11. Ahmet Tefvik İleri⁴⁸⁴

Çeşitli vasıtalarla, Tefvik İleri'yle anılarına yer veren Necip Fâzıl, *O'ndan ümitli olduğunu, vakarlı, temkinli bir duruşa sahip olduğunu dile getirmiştir.*⁴⁸⁵

Tefvik İleri'nin fiziki özelliklerine bakacak olursak; genel itibariyle göz, yüz, baş, burun vb. nin ne büyük ne de küçük olduğu daha çok orta seviyeye yakın olduğu, farklı olarak alınının açıklığı dikkatleri celbetmektedir.

Yüz ölçülerinin mutedil olması genel olarak iyi huylara taalluk etmektedir.⁴⁸⁶ Buna göre yüzündeki masumiyet ifadesinin de O'nun iyi huylu oluşuna işaret ettiği kabul edilebilir. Bu konularda her ne kadar direkt bir bilgi verilmemiş olsa da Necip Fâzıl'ın da onun için "vakarlı ve temkinli" kelimelerini sarf etmesi, tespitlerimizin kıyâfet ilmi ile paralellik gösterdiği yorumuna zemin oluşturabilir. Zira vakarlılık ve temkinlilik iyi huylar arasında zikredilebilir.

Alnın genişliği ise, genel anlamıyla, olgunluğa, tembelliğe, zekiliğe, kötü huylara delalet etmektedir. Buna göre vakarlı ve temkinli olmak olgunluk göstergesi olduğundan, açık alınlı oluşu bu huylarla ilişkilendirilebilir. Bunun dışında, Türkiye siyasetinde yüksek konumlarda yer alması⁴⁸⁷ zeki oluşunun da göstergesidir. Bunların yanında

⁴⁸⁴ https://tr.wikipedia.org/wiki/Ahmet_Tefvik_%C4%B0leri Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁴⁸⁵ Kısakürek, *Bâbîâli*, 310, 315.

⁴⁸⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. 1. Bölüm.

⁴⁸⁷ Bkz. 2. Bölüm, 97.

tembelliği, kötü huylu oluşuyla alakalı bir bilgiye rastlanmadığından bunlara yönelik değerlendirme yapmamız mümkün değildir.

3.1.12. Aka Gündüz

Resim 3.12. Aka Gündüz⁴⁸⁸

Necip Fâzıl, Ankara'nın Bâbîâli'yi andıran mekânlarından, İstanbul Pastanesi ve Karpiç Lokantası'nın müdavimlerini sayarken Aka Gündüz'ü de saymış, eşgalinden ise şu şekilde bahsetmiştir:

*Faltaşı gözler, cin çarpmışçasına kaskatı ve somurtkan, az konuşur.*⁴⁸⁹

Necip Fâzıl, Aka Gündüz hakkında sadece fizikî özelliklerden ve hareketlerinden bahsetmiş, karakterine dair herhangi bir bilgiden bahsetmemiştir. Biz bu fiziksel özelliklerin kıyâfetnâmede ne anlama geldiğini örneklendirerek, Aka Gündüz'ün huyunun nasıl olma ihtimaline dair fikirlerimizi beyan edeceğiz:

Necip Fâzıl eserinde, bu bahse, ilk olarak Aka Gündüz'ün gözlerini faltaşına benzeterek başlamıştır. Faltaşı gözden anladığımız, kıyâfetnâmelerde tomalıç göz diye bahsedilen patlak gözdür. Bu mevzu kıyâfetnâmelerde şu şekilde işlenmiştir;

⁴⁸⁸ https://tr.wikipedia.org/wiki/Aka_G%C3%BCnd%C3%BCz Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁴⁸⁹ Kısakürek, *Bâbîâli*, 143.

*Küçicek tumalıç göz ki yengeç gözine müşabih ola cahilliğe, avretlere mayil olmağa delildir.*⁴⁹⁰

Küçük olmasına rağmen fırlamış göz, cahilliğe ve kadınlara meyilli olmaya işaret etmektedir. Aka Gündüz'ün gözlerinin fotoğraflarda da gerçekten dışarıya meyilli bir hali vardır. Fakat dikkat çekecek kadar, göze batacak kadar değildir. Buradan hareketle Aka Gündüz'ün gözleri yukarıda örneğini verdiğimiz kıyâfetnâmede tarif edildiği gibi denilebilir. Buna göre Aka Gündüz'ün böyle göz yapısına sahip olduğu için cahil olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca kadınlara meyilli olduğu da söylenebilir. Fakat bunlar yorumdan öteye geçmez, zira bu huylara sahip olduğuna dair elimizde herhangi bir emare bulunmamaktadır.

*Büyük tomalıç göz ahmak olup baz mürüvvete ademilik olmağa delildir.*⁴⁹¹

Aka Gündüz'ün gözlerinin küçük olduğu çıkarımında bulunsak da büyük olma durumunda hangi huylara tekabül edeceği düşünüldüğünde, böyle gözlere sahip kişilerin ahmak olduğu sonucuna varılabilir. Ayrıca bu tarz göz yapısına sahip insanlar insanlığa yârarlı işler yapan, insanlıkları dediğimiz güzel huy taşırlar. Aka Gündüz özelinde bu yorumların hepsi mümkün olmakla beraber net bir ifade kullanmak doğru değildir.

*Az gülüşlülük gururla, kötü ahlaklı ve kendinden başkasının yaptığını beğenmemeğe ve kişilerle anlaşmazlığa düşmeğe delildir.*⁴⁹²

Necip Fâzıl'ın eserinde somurtkan olarak nitelendirdiği Aka Gündüz'ün bu tavrı, kıyâfetnâmelerde kötü ahlaklı olmaya insanlarla anlaşamamaya delalet etmektedir. Buna göre Aka Gündüz'de insanî ilişkilerde sıkıntılı olup olmadığını söylemek mümkün olmasa da iletişimde çok konuşmayı tercih etmediği, Necip Fâzıl'ın O'nun için kullandığı lakonik kelimesinden anlaşılmaktadır. Somurtkan ve kaskatı yüz ifadesinin sonucu olarak insanî ilişkilerinde itici bir yönünün olduğu söylenebilir. Zira tam tersi olarak yüz güleçliğinin sevilmeye neden olduğunu İbrahim Hakkı şu şekilde ifade etmiştir;

*Yüz güleç ve söz leziz Olsa o candır aziz.*⁴⁹³

⁴⁹⁰ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 210.

⁴⁹¹ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 210.

⁴⁹² Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 110.

⁴⁹³ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 681.

Aka Gündüz için Necip Fâzıl'ın sadece fizikî özelliklerine dair bilgi vermesi, huyu ile ilişkili kıyâfetnâmelerin verdiği bilgileri teyit etmemizi olanaksız kılmaktadır. Kıyâfetnâmelerden edindiğimiz bilgiler, Aka Gündüz'ün nasıl biri olduğunu değil, nasıl biri olabileceği konusunda fikir verebilir.

3.1.13. Ali Fuat Başgil

Resim 3.13. Ali Fuat Başgil⁴⁹⁴

Necip Fâzıl, Paris'te Türketi diye bir kahvehanenin olduğunu ve bu kahvehanenin müdavimlerinden birinin de Ali Fuat Başgil olduğundan bahsederken, Başgil'in fizikî özelliklerine de değinmiştir. Necip Fâzıl'a göre Ali Fuat Başgil; *gençliğinde bile kır saçlı, kızıl deriliye benzeyen yüzü, tuğla rengi ve acıdır*.⁴⁹⁵

Necip Fâzıl'ın Ali Fuat hakkında bilgi verdiği bir özellik, kızıl deriliye benzer bir yüze sahip olmasıdır. Kıyâfetnâmelerde bu ifade aynen şu şekilde geçmektedir;

*Beyaz ve kızıl derili mizacı doğru olur. Koyu renkli açık renkliye daima üstün gelir, gözü herkesten iyi görür.*⁴⁹⁶

Buna göre kızıl deriliye benzeyen yüz şekli, sahibinin doğru bir mizaca sahip olmasına alâmettir. Bu özellikler Ali Fuat Başgil özelinde düşünüldüğünde, yüz renginin kızıl

⁴⁹⁴ https://tr.wikipedia.org/wiki/Ali_Fuat_Ba%C5%9Fgil Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁴⁹⁵ Kısakürek, *Bâbîâli*, 28.

⁴⁹⁶ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 106.

deriliye benzemesi, O'nun dürüst kişiliğine işaret etmektedir. Erzurumlu İbrahim Hakkı bu babda şöyle söylemiştir;

*Benzi kıızıdır edîb Esmer olandır lebîb.*⁴⁹⁷

Bu beyitten anlaşıldığına göre rengin kızıl olması, kişinin güzel söz söyleme sanatına vakıf olmasına işaret etmektedir. Ali Fuat Başgil'in edebiyatla ilgisi bilindiğinden bu iki özelliğin birbiriyle orantılı oluşu Ali Fuat şahsında teyit olmaktadır. Hamdullah Hamdi bu konuda farklı bir yorumda bulunmuştur. O'na göre;

Levn-i ahmer delîl-i hûn-i şitâb,

*Reng-i esmer nişân-ı fikr-i sevâb*⁴⁹⁸

rengin kırmızı olması hızlı hareket etmeye, aceleci olmaya işarettir. Bu konuda Enverî de hemen hemen aynı şeyleri söylemiştir:

*Od gibi kızıl reng kan çoklığına delildir ve ıveceklığe ve divaneliğe ve tîz hışma delildir.*⁴⁹⁹

Ali Fuat Başgil'in herhangi bir konuda aceleci olduğuna dair bir bulgu elimizde olmadığından, bu konuda kesin bir yorumda bulunmamız olanaksızdır.

Necip Fâzıl'ın Ali Fuat Başgil hakkında söylediği saçlarının ak olması, kıyâfetnâmelerde yer alan bir özellik olmadığından bu konuda yorum yapma imkânına sahip değiliz.

⁴⁹⁷ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 679.

⁴⁹⁸ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 238.

⁴⁹⁹ Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 92.

3.1.14. Arif Dino

Resim 3.14. Arif Dino⁵⁰⁰ (en üstte)

Necip Fâzıl, Dino'ların evinde ve Arif Dino'nun odasında olduğu bir gün, Arif Dino'yu anlatmaya başlar:

*Hissi duygusal, boyu iki metreye yakın, gövdesi asırlık çınarları kışkandıracak kadar kalın, ressam ve şairdir. İçten pazarlıklı, ne olduğu anlaşılmayan, en basit hissi tecelli karşısında bile gözyaşını tutamayan, alaycı ve kıskançtır. Allah'a inanmamaktadır. Tatlı tarafından konuşmayı çok sever.*⁵⁰¹

Kardeşi Abidin Dino'yla çok samimi olan Necip Fâzıl, diğer Dino'larla da sürekli bir muhabbet halindedir. Abi Arif Dino'yu yukarıdaki özellikleriyle eserinde işleyen Necip Fâzıl'ın sözlerinden yola çıkarak kıyâfetnâme özelinde analiz ettiğimizde şu tespitlere ulaşmaktayız:

*Çok uzun boylu olan ahmak, akıllısı nadir olur.*⁵⁰²

Seyyid Lokman Çelebi'nin eserinde geçen bu ifadeye göre çok uzun boyluluk zekâ seviyesinin az olmasına, anlayış kıtlığına delalet etmektedir. Necip Fâzıl'ın tariflerinde ahmaklığıyla alakalı herhangi bir duruma değinilmemiştir. Aksine böyle bir durum

⁵⁰⁰ <https://argonotlar.com/sanat-tarihinin-kayip-ismi-arif-dino/> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁵⁰¹ Kısakürek, *Bâbüâli*, 120, 121, 122, 170.

⁵⁰² Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 110-112.

olsaydı, Necip Fâzıl'ın eleştiri oklarının hedefi olmaktan kurtulamazdı. Bu manada diğer kıyâfetnâmelere baktığımızda;

Kameti her kimin ki olsa uzun,

*Olur ol safi-kalb ü sade-derun*⁵⁰³

*Kim ki boyudur tavîl Sade dil olur cemil.*⁵⁰⁴

Hamdullah Hamdi ve İbrahim Hakkı boy uzunluğu konusunda aynı bilgileri aktarmışlardır. Onların beyitlerine bakıldığında, boy uzunluğunun kalbin temizliğine delalet ettiği görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Arif Dino'nun uzun boyu sebebiyle saf ve temiz bir kalbe sahip olduğu söylenebilir. Bu konuyla ilgili Necip Fâzıl'ın direkt bir yorumuyla karşılaşmasak da sadece içten pazarlıklı biri olduğuna değinmesi ile kalbin saflığının birbirine çelişki arz etmesi, bu yorumun Arif Dino hakkında yapılmasını zorlaştırmaktadır.

Bu babda diğer kıyâfetnâme müelliflerinden farklı yorumda bulunanlar da olmuştur. Bunlardan; *Boy uzun olmak şadlığa vü mübarekliğe delildir. Amma gafletten âlî olmaz.*⁵⁰⁵

Yüksek boy sade mizaca ve mübarekliğe ve gafletten haliliğe delildir.

*Ve dahi buyurmuşlardır bereket ümmetimin uzun boylusundadır. Yüksek boy sade mizaca ve mübarekliğe delildir.*⁵⁰⁶

Tüm bu kıyâfetnâmelerde boy uzunluğunun mübarekliğe, bereket sahibi olmaya, mutluluğa alamet olduğu vurgulanmıştır. Bu konuda Arif Dino'nun benzer özelliklerinin bulunup bulunmadığını bilemediğimizden kesin bir şey söyleyememekteyiz.

Fotoğrafına bakarak ve bazı kaynaklardan da teyit ettiğimiz kadarıyla⁵⁰⁷ alnı geniş olan Arif Dino'nun, kıyâfetnâmelerde kâmillik, gazaplılık, ağır hareketlilik⁵⁰⁸ cenk ve

⁵⁰³ Çelebioğlu, “Kıyâfet İlmi”, 238.

⁵⁰⁴ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 676

⁵⁰⁵ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 73.

⁵⁰⁶ Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 91-95.

⁵⁰⁷ Edgü, *Abidin Dino-Kısa Hayat Öyküm*, 42.

⁵⁰⁸ Tayşi, “Kıyâfet İlmi”, 108.

husumet sevmeye, düzensizliğe, kâhillığe⁵⁰⁹ muhasamaya, nâsâzkârlığa⁵¹⁰ delalet etmektedir. Hamdullah Hamdi bu konuda şu beyitleri ihdas etmiştir:

Alnı gîn olsa huyı çirkin olur

Tar olursa gabi ve hod-bin olur

Çünkü alnı ariz-i bî-çin olur,

*Ahmak u ehl-i şer u hod-bin olur.*⁵¹¹

Erzurumlu İbrahim Hakkı ise bu konuda,

Cebhesi dayyık olanın-Dayk olur hülku anın.

*Cebhesi olan ariz Bed huy olur çün mariz.*⁵¹²

demıştır. Bunlara göre alnın genişliğinin iyi huylarla ters orantılı olduğu dikkati çekmektedir. Ve alnı geniş olan insanın ahlakı da geniştir şeklinde yorum yapılmıştır.

Tüm bunlardan yola çıkarak Arif Dino hakkında sayılan özelliklerin mevcut olduğu varsayıldığında, O'nun aynı zamanda iyi ve kötü huylara sahip olabileceği kabul edilmelidir. Fakat geniş alın bahsinde en çok dikkat çeken genelde hoş olmayan huylarla ilişkili olduğudur. Buna göre geniş alınlı olan Arif Dino'nun da bazı kötü huylara sahip olduğu düşünülebilir. Fakat Necip Fâzıl'ın eserini birincil kaynak kabul ettiğimizden gerek ondan gerekse diğer kaynaklardan bu konuda kesin bir bilgi elde edemedik. Bundan dolayı kesin bir tespitte bulunmamız mümkün değildir.

Diğer bir durum ise sanat ehli olması, resim yeteneğinin olmasıdır. Bu kıyâfetnâmelerde parmak uzunluğuyla ilişkilendirilen bir durumdur. Aslında kardeşi Abidin Dino'nun parmaklarının uzun olması ve Arif Dino'nun da boyunun uzun olması ve vücutça kalın bir yapıda olması parmaklarının yüksek ihtimalle uzun olduğu konusunda bir fikir verse de buna dayanak olabilecek bir bilgi mevcut değildir.

*İsbii olan uzun Eli hüner zü fûnûn.*⁵¹³

İbrahim Hakkı kıyâfetnâmesinde, uzun parmaklı olanların el sanatlarında becerikli olduğunu ifade etmiştir. Buna göre Arif Dino'nun hem uzun parmaklı oluşu, hem ressam

⁵⁰⁹ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 206.

⁵¹⁰ Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 92.

⁵¹¹ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 240.

⁵¹² İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 678.

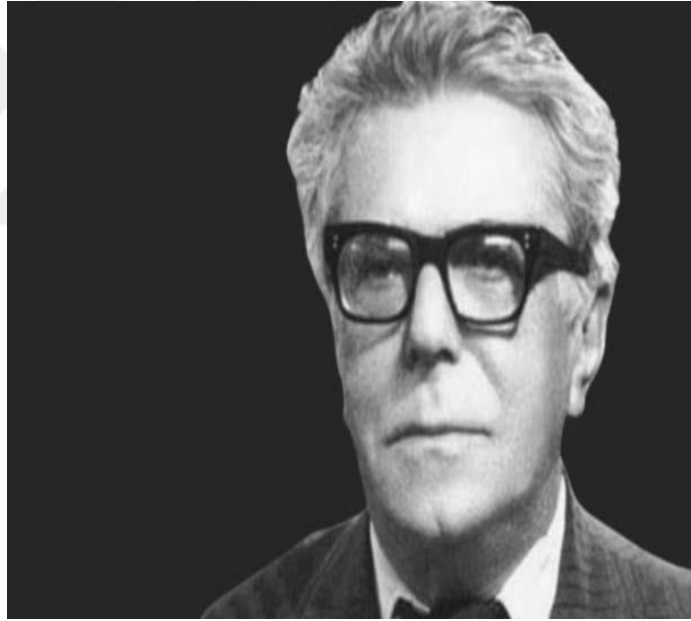
⁵¹³ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 682.

oluşu, bu kıyâfet tespitine uygunluk arz etmektedir. Parmakların uzun olmasıyla alakalı olarak çeşitli kıyâfetnâmelerde, *zekâya*, *haset* ve *düşkünliğe*⁵¹⁴ *fehmi tizliğine vü sahavetine delildir. Eğer uzun vü etsüz olup ardına kaykısı olsa olmaz yire el urmağa vü laf urmağa vü edna nesne çok eylemeğe vü az sözi çok eylemeğe delildir.*⁵¹⁵ *Fehm tizliğine, incik ve el uzun olmak delil-i ata ve tekebbür ve hubb-ı cahdur.*⁵¹⁶ *her işinin kolay olacağına*⁵¹⁷

yorumlarında bulunulmuştur.

Diğer yönleriyle ilgili bir bilgi sahibi olmadığımız halde Necip Fâzıl tarafından kıskanç olduğu söylenen Arif Dino'nun ellerinin uzun oluşunun hasetliğe işaret ettiğini ifade eden kıyâfetnâme isabet etmiştir.

3.1.15. Arif Nihat Asya

Resim 3.15. Arif Nihat Asya⁵¹⁸

Arif Nihat Asya için ayrıca bir başlık açan Necip Fâzıl, O'nu tarif ederken;

⁵¹⁴ Tayşi, “Kıyâfet İlmi”, 111.

⁵¹⁵ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 217.

⁵¹⁶ Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 97.

⁵¹⁷ Çelebioğlu, “Kıyâfet İlmi”, 247.

⁵¹⁸ <http://www.haberkaos.com/arif-nihat-asya-kimdir/#> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

*Hep acımtırak güler yüzlü, açık kestane rengi gözleri daima mahzun, iddiasız ve tehditkâr bakışlı*⁵¹⁹ diye bahseder.

Buna göre Arif Nihat Asya'nın gülerken dahi yüzünde acımtırak bir ifadenin olduğunu söyler. Bunun kıyâfetnâmede karşılığı genelde gülerken yüksek veya alçak sesle mi gülündüğüne göre değişik yorumlanmıştır. Güler yüzlü olmadan kasıt tebessüm şeklinde anlaşılabilir. Acımtırak gülüş, gülerken de hüzünden tamamen uzaklaşmadan gülmeyi çağrıştırmaktadır. Kıyâfetnâmelerde gülüşün acımtırak oluşuyla ilgili direkt bir bilgi bulunmasa da tebessüm üzerinde bir hayli durulmuştur. Buna göre;

*Tebessüm hayâya ve eyü hulka delildür.*⁵²⁰

Enverî'den yaptığımız bu alıntı, gülüşteki ölçülülükle, davranış arasındaki bağlantıya vurgu yapmaktadır. Tebessüm eden, güler yüzlü diye anılan Arif Nihat Asya'nın huyuna dair Necip Fâzıl'ın her hangi bir yorumu olmasa da, O'nun da hayâlî, iyi huylu olduğunu kabul etmemiz mümkündür. Gözlerindeki mahzun ifadenin bile böyle bir kanaat uyandırması mümkünken, Necip Fâzıl'ın hakkında olumsuz bir yorumda bulunmaması, O'nun huyu hakkında güzel şeyler düşündürebilir. Hamdullah Hamdi de tebessümün edeb alameti olduğuna dikkat çekmiştir:

Çün tebessüm edeb alametidir,

*Kahkaha bî-haya emaretidir.*⁵²¹

İbrahim Hakkı, güler yüzlülüğün insanların gönlüne girmeye sebebiyet veren iyi huylara taalluk ettiğini örtük olarak şöyle işlemiştir:

*Yüz güleç ve söz lezîz Olsa o candır azîz.*⁵²²

İnsanları güler yüzlü diye tavsif etmek, onların bu tavrının diğer tavırlarına ağır basmasından ileri gelmektedir. Yaşamının çoğunda yüzünün güldüğü görülen birinin, huyunun genel anlamda iyi olduğu tam tersi durumlarla güler yüzlülüğün beraber bulunamayacağı gerçeğinden hareketle çıkarılabilir. Bunu Arif Nihat Asya için düşündüğümüzde, sağ cenah üzerinde Necip Fâzıl'la aynı safta yer aldığını, düşüncelerinden yola çıkarak anladığımız Asya'yı bile, diğer noktalarda eleştirmekten

⁵¹⁹ Kısakürek, *Bâbîâli*, 336.

⁵²⁰ Direkçi- Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 96.

⁵²¹ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 244.

⁵²² İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 681.

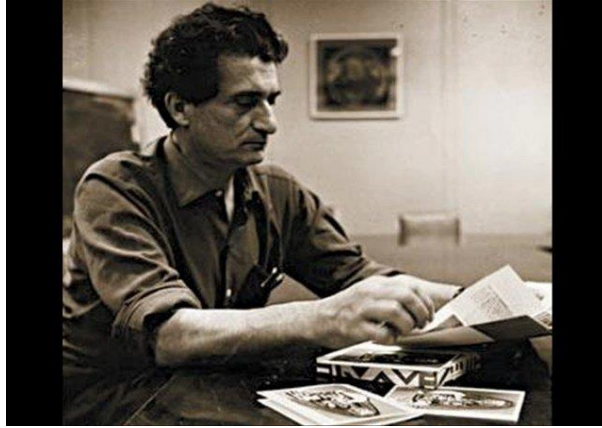
çekinmeyen Necip Fâzıl'ın, O'nun bu gülen yüzünü kitabında zikretmeye değer bulması, Arif Nihat'ta baskın bir özellik olduğundan ileri gelmektedir. Güler yüzlülük öfke, kin, nefret gibi bariz olumsuz huylarla bir arada bulunamaz. Bundan dolayı Arif Nihat Asya'nın kıyâfetnâmelerin tespitlerine uygun bir kişiliğe sahip olduğu varsayımında bulunmak mümkündür.

*Güleç kişinin de ömrü uzun olur.*⁵²³

Güleçlikle ömür arasında bağlantının kurulduğu bu kıyâfetnâmeden yola çıkarak Asya özelinde yorum yaptığımızda, O'nun ortalama 70 yıl yaşadığı kaynaklarda anlatılmaktadır. 70 yıl o zamana göre azımsanamayacak uzunluktadır. Dolayısıyla Arif Nihat Asya'nın güleçliğinin O'nun uzun ömürlü olmasıyla ilişkili olduğu kabul edilebilir.

Gözlerin rengiyle alakalı en çok mavi, kırmızı, katı siyah veya katı olmayan siyah gibi sınıflandırmalar yapılmış ve bu göz rengine sahip insanların huylarına dair bilgiler verilmiştir. Fakat kestane veya kahverengi gözle ilgili kıyâfetnâmelerde herhangi bir yorum yer almamaktadır. Bundan dolayı Arif Nihat Asya'nın kahverengi gözlü olmasının O'nda hangi huya delalet ettiği yorumunda bulunamamaktayız.

3.1.16. Bedri Rahmi Eyüboğlu

Resim 3.16. Bedri Rahmi Eyüboğlu⁵²⁴

⁵²³ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 106.

⁵²⁴ https://tr.wikipedia.org/wiki/Bedri_Rahmi_Ey%C3%BCbo%C4%9Flu Erişim Tarihi: 01.09.2022.

Necip Fâzıl Beyoğlu'ndaki evini boşaltırken, bir zamanlar Necip Fâzıl'a küstüğü için O'na hediye ettiği tablolarını geri alan Bedri Rahmi'yi anarak, O'nun hakkında şu bilgileri aktarır:

*Gerçek ressamdır, duygusal içerikli konuşmalar yapar. Alingandır.*⁵²⁵

Görüldüğü üzere Necip Fâzıl, Bedri Rahmi'nin fiziksel özelliklerine değinmemiş, karakteristik özellikleri ve becerilerini aktarmıştır. Bunların başında en güzel resim çizebilenlerden biri olması gelmektedir. Necip Fâzıl, *Bâbîâli*'de, O'nun *eşyayı tefsirde gerçek ressam* olduğunu söylemiştir. Bedri Rahmi'nin fiziksel özelliklerine değinilmediğinden, mevcut fotoğrafından hareketle yorum yapmamız gerekmektedir. Fotoğrafta parmaklarının uzunluğu dikkatimizi çektiğinden bu konuda kıyâfetnâmelere bakmamız icap etmektedir:

*Uzunluğu zekâyâ kısalığı hamakata delildir. Parmak uzunluğu haset ve düşkünlüğe, kısalığı hamakate delildir.*⁵²⁶

*Uzun barmak ki, toğrı ola fehm tizligine vü sehavetine delildir.*⁵²⁷

*İncik ve el uzun olmak delil-i ata ve tekebbür ve hubb-ı câhdur.*⁵²⁸

Nileği her kimun kim olsa dırâz,

Bahşişi çoğ ola tevazu u az

Barmagı ayası uzun olanun

*Uzluk olur her işde işi anun*⁵²⁹

Bu tespitlere göre, el ve parmağı uzun olan zeki, hasetlik, düşkünlük, anlayışın kolay olması, cömertlik, hediye etme, kibirlilik, makam ve mevki sevgisi gibi karakter özelliklerine alamet kabul edilmektedir. Her ne kadar kızınca geri almış olsa da, Necip Fâzıl'a verdiği resim tabloları, O'nun kıyâfetnâmelerde geçen, *a'ta, bahşişinin* olduğuna kanıttır. Diğer özellikler ile ilgili, Necip Fâzıl ya da başkaları tarafından aktarılmış bir tespit mevcut değildir. Bu yüzden, kıyâfetnâme özelinde değerlendirmeye müsait değildir.

⁵²⁵ Kısakürek, *Bâbîâli*, 217, 219.

⁵²⁶ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 111.

⁵²⁷ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 217.

⁵²⁸ Elbir, "Kıyâfetnâme Üzerine", 52; Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 97.

⁵²⁹ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 246.

*İsbii olan uzun Eli hüner zü fûnun.*⁵³⁰

İbrahim Hakkı'ya göre uzun parmaklı olanlar, hünerlidirler. Bu bilgi, konumuza muvafakati açısından önemlidir. Zira Necip Fâzıl'dan resimde çok yetenekli olduğunu öğrendiğimiz Bedri Rahmi'nin, uzun el ve parmaklarının kıyâfetnâmedeki delaletine sahip olduğu bu bakımdan hem İbrahim Hakkı'nın kıyâfetnâmesinin hem Necip Fâzıl'ın aktardığı bilgiler açısından isabetli olduğu yorumu yapılabilir.

Bedri Rahmi'nin fotoğrafından gözümüze çarpan bir diğer özelliği, uzun ve kıvrımlı saçlarıdır.

*Bükümlü saçlı olmak çok iyidir.*⁵³¹

Saçların kıvrımlı olmasının iyi huylara taalluk ettiği yorumundan, Bedri Rahmi'nin de iyi huylu olabileceği çıkarılabilir. Elimizdeki bilgilerden, Necip Fâzıl'a tablolarını hediye etmesi ne kadar güzel bir huysa, yanlış anladığı ve kızdığı için hediyelerini geri alması da o kadar kötü bir huydur. Bunların dışında başka bir bilgi sahibi olmadığımızdan yorum yapmamız da yersizdir.

3.1.17. Burhan Asaf Belge

Resim 3.17. Burhan Asaf Belge⁵³²

⁵³⁰ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 682.

⁵³¹ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 107-108.

⁵³² <https://www.biyografya.com/biyografi/14594> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

Necip Fâzıl'ın, Falih Rıfkı'nın evinde bulunanlardan biri olarak aktardığı Burhan Asaf Belge'dir. Burhan Asaf'ın görünüşüne baktığımızda;

*Kocaman bir balık kafası münhanisi resmeden yüzü ve sık sık kırıksıklık basan alnıyla... fikir habbeciklerini kovalamakta ve satıhçı akıl taklaları atmaktadır. Şüpheli değildir aldığı kararlardan emindir. Kendi fikirlerinden vazgeçmez.(enaniyet), Geveze, ince tarafları olan bir yobazdır. Estetik ve şiir zevki vardır, hisli ve zevklidir.*⁵³³

Kocaman balık kafası tabiriyle, Burhan Asaf'ın kafasının büyüklüğüne dikkat çekilmek istendiği düşünülebilir. Bunun kıyâfet ilmindeki karşılığı şu şekildedir:

*Baş büyük olmak himmet-i ulyaya delildir.*⁵³⁴

*Başı büyük büzürg himmet olur.*⁵³⁵

*Büyük baş amma ifratıyla büyük olmasa himmet-i aliye vü güzel fehme vü inkiyada delildir. İfratıyla büyük baş eblehlige vü ıztıraba delildir.*⁵³⁶

Başın büyük olması çok yardımsever olmaya delalet kabul etmektedir. Burhan Asaf'la ilgili böyle bir bilgi aktarılmamıştır. Yine büyük başlı olmanın anlayış çokluğuna delalet ettiği bilgisine dayanarak Burhan Asaf'ın kavrayışının iyi olduğu yorumunu yapabilmek için, *satıhçı akıl taklaları attığı* tespitinden hareketle, bilgileri kavrama çabası içinde olsa da bunun satıh yani yüzeyde kaldığını, kavrayamadığını ifade etmektedir. Buna göre, başı büyük olan Burhan Asaf'ın bir şeyleri kavramış gibi görünse de bunun öze inmediğini paylaşan Necip Fâzıl yorumundan hareketle kıyâfetnâme isabetsiz kalmaktadır.

Büyük başlı olmanın ahmaklığa, üzüntülü olmaya işaret olmasını Burhan Asaf özelinde teyit edebilmek için, Necip Fâzıl'ın verdiği bilgilere göz gezdirdiğimizde bu konuyu destekleyecek bir bilgi içermediğinden, değerlendirme imkânımız yoktur.

Burhan Asaf'ın fotoğrafından anlaşılan diğer bir özellik kalın, siyah ve hilal şeklinde kaşlarıdır. Bununla ilgili kıyâfet ilmindeki bilgiler şunlardır:

⁵³³ Kısakürek, *Bâbîâli*, 95, 96, 197, 234.

⁵³⁴ Elbir, "Kıyâfetnâme Üzerine", 44; Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 92.

⁵³⁵ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 239.

⁵³⁶ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 205

*Kaşı gür olanın üzüntüsü çok, sözü, bozuk ve fesat ehli olur. Mala ve dünya sevgisine çok düşkündür. Sözü dokunaklıdır. Hükemanın üzerinde ittifakla karar verdiğine göre, kaşının kuyrukları hilal gibi, ortası yay gibi ve yoğun siyah kaşı olan kişinin mizacı mutedil, işleri hayırlı ve faydalı olur.*⁵³⁷

*Kaşın kılı çok olmak ğussaya vü kelamı redd-i fâsid olmaya delildir.*⁵³⁸

*Kaşın kılı çok olmak delil-i gamdur. Uzun kaş ta sudg kibre ve lafa delildir.*⁵³⁹

Kaşı kılı olur ise bisyâr,

*Herze ola nedimi ğussası yâr.*⁵⁴⁰

*Kaşta çok olan kılı Mukeşşer olur gussalı.*⁵⁴¹

Kaşının gür olması Burhan Asaf'ın üzüntülü mizaca sahip olduğuna delalet etmiş midir diye baktığımızda, her ne kadar, *Bâbîâli*'de buna dair direkt bir ifade kullanılmamış olsa da, alnındaki sık kırışıklıklar ve hisli oluşu, O'nun üzüntülü bir yanının olabileceğini düşündürebilir. Bunun dışında yine hisli oluşu dolayısıyla, sözünün dokunaklı olması da ihtimal dâhilindedir. Fesat veya mal sevgisine sahip karakterde olmasına dair ise, doğrudan veya dolaylı bir ifadeye rastlanmamıştır. Ama Burhan Asaf için tariflediğimiz kaş şekli, kıyâfetnâmede genel olarak iyi huyların habercisidir. Bununla birlikte estetik zevklerinin olduğu dışında iyi huylu olduğuna dair başka bir ifade mevcut değildir. Kıyâfetnâmede bu tarz kaşın kibirliliğe delalet ettiğine dair de ifade vardır. Necip Fâzıl'ın eserinde, kendi bildiğinden başkasını kabul etmez diye parantez içinde enaniyet kaydını düşmesi de O'ndaki kibir kırpıntılarına işarettir. Bu bakımdan Necip Fâzıl'ın vermiş olduğu bilgiler kıyâfetnâmeye uygunluk arz etmektedir.

Fotoğraftan yola çıkarak Burhan Asaf'la ilgili tespit ettiğimiz bir diğer özellik, uzun, ince ve ağza yakın olan burnudur. Kıyâfetnâmelerde böyle burunlar için aktarılan bilgiler şunlardır:

*İnce yüksek burun, olgun yâradılışa delildir.*⁵⁴²

⁵³⁷ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 107.

⁵³⁸ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 207.

⁵³⁹ Direkçi- Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 92-93.

⁵⁴⁰ Kısakürek, *Bâbîâli*, 240, 241.

⁵⁴¹ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 678.

⁵⁴² Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 108.

*Burun uzun vü uci ince olmak ahmaklığa vü şerirlige vü yinciklige delildir.*⁵⁴³

*Uzun ince burun yeyniceklige ve hiffet-i akla delildir.*⁵⁴⁴

Burnu anunki ince ola dırâz

Hiffet-i akli anun olamaya az

Ağzına burnu ucu ola yakın

*Şir odur ana karşı turma hemin*⁵⁴⁵

*Enfe eğer olsa dırâz-Sahibidir fehmi az.*⁵⁴⁶

Burhan Asaf için tasvir edilen bu burun şekli genel olarak ahmaklığa, olgunluğa, kötülüğe, anlayış azlığına delildir. Tüm bunlarla ilgili direkt bir bilgi yer almamaktaysa da fikir habbecikleri kovalaması, akıl taklaları atması, anlayış azlığına terstir. En azından fikrî bir uğraşı vardır ve bu anlayış azlığı olan insanlar için nadir bir durumdur.

3.1.18. Burhan Ümit Toprak

Resim 3.18. Burhan Ümit Toprak⁵⁴⁷

⁵⁴³ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 211.

⁵⁴⁴ Elbir, “Kıyâfetnâme Üzerine”, 46; Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 94.

⁵⁴⁵ Çelebioğlu, “Kıyâfet İlmi”, 243.

⁵⁴⁶ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 680.

⁵⁴⁷ <https://www.biyografya.com/biyografi/1425> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

Bir Adam Yâratmak eseriyle ilgili anılarını paylaşan Necip Fâzıl, Burhan Ümit'in karısına yazdığı mektupta bu eseri çekiştirdiğinden karısının ise, *kıskanma* diye cevap verdiğinden bahseder. Bunun yanında Burhan Ümit'i, *kendi kendini aşağılama huyu olan, bir türlü olamayan* diye tarif eder.⁵⁴⁸

Necip Fâzıl, Burhan Ümit'in fiziksel özelliklerinden bahsetmediğinden, fotoğrafına bakarak yorum yapmamız gerekmektedir. Bu fotoğrafta mutedil ölçülere sahip bir yüz şekli karşımıza çıkmaktadır. Bunun kıyâfetnâmelerdeki karşılığı ise iyi huylu olduğu yönündedir.⁵⁴⁹

Burhan Ümit'le ilgili iyi bir nitelemede bulunmasa da masum bir yüz ifadesine sahip olması onunla ilgili güzel düşünmemizi sağlamaktadır. Fakat kıskanç olduğuna dair iki farklı yerde vurgu yapması, tamamen iyi niyetli olmadığının da göstergesidir. Bununla beraber kendini aşağılaması, ne kadar çabalasa da o hayal ettiği seviyeyi yakalayamaması dışında Necip Fâzıl tarafından başka bir huyu belirtilmemiştir.

3.1.19. Burunsuz Tefik

Bâbîâli'nin figürlerinden diyaloglar aktardığı bölümde, sıra Burunsuz Tefik'e gelir ve Necip Fâzıl, O'nunla ilgili şunları söyler:

*Şamatasız, iddiasız, içeriye doğru basık burunlu, bu yönüyle Bâbîâli'nin kafasızlıklarını, kulaksızlıklarını, gözsüzlüklerini, dilsizliklerini hatırlatıyor.*⁵⁵⁰

Kıyâfetnâmelerde basık burun tabiri geçmemekle beraber, yassı burun biraz daha yakın gibi durduğundan, bunun hangi karakterlere alamet olduğuna bakacak olursak;

*Burun üstü yassı olmak ahdsızlığa vü gallaşığa vü hüsn-i hulk azlığına delildir.*⁵⁵¹

*Yassı burun şehvete delildir.*⁵⁵²

*Burnı yassı cima'a lazım olur*⁵⁵³

⁵⁴⁸ Kısakürek, *Bâbîâli*, 215, 230, 334.

⁵⁴⁹ Bkz.1. Bölüm

⁵⁵⁰ Kısakürek, *Bâbîâli*, 16, 17.

⁵⁵¹ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 211.

⁵⁵² Elbir, "Kıyâfetnâme Üzerine", 46; Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 94.

⁵⁵³ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 243.

Yassı burnun şehvet belirtisi olduğu ve cinsi ilişkiler için gerekli olduğu bilgilerini kanıtlama şansımız yoktur. Ahdsizlik, kalleşlikle ilgili de bir bilgi yoktur. İyi ahlakın azlığıyla ilgili olarak ise basık burnun *Bâbîâli* tiplerinin duyârsızlığını sembolize ettiğini çağrıştıran ifadeleri, O'nun da burnunun da alameti olduğu gibi hakka hakikate karşı hassasiyetinin olmadığı düşünülebilir. Bu da iyi ahlakın az olduğunu doğrulamaktadır.

Burunsuz Tevfik'e ait fotoğrafın bulunmayışı, O'nunla ilgili başka bir kıyâfet tahlili yapmamızı engellemektedir.

3.1.20. Cemal Nadir Güler

Resim 3.19. Cemal Nadir Güler⁵⁵⁴

Taksim'e gittiğini söyleyen Necip Fâzıl, Karikatürist Cemal Nadir'in de buraya yakın bir evde oturduğunu söyler. O'nun için söylediği diğer ifadeler ise; *İçli ve tatlı karakter* olduğudur.⁵⁵⁵

Bunların dışında fiziksel özelliği hakkında bilgi verilmeyen Cemal Nadir'in fotoğrafına baktığımızda mutedil yüz hatlarına sahip olduğunu düşündüğümüzden, bunun kıyâfetnâmede ne anlam ifade ettiğine baktığımızda genel kanaatin bütün her şeyin orta

⁵⁵⁴ <https://www.karikaturculerderneği.com/onculerimiz/cemal-nadir-guler/> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁵⁵⁵ Kısakürek, *Bâbîâli*, 262.

karar olmasının iyi huylara delalet ettiği yönündedir. Necip Fâzıl'ın eleştirmeksizin olumlu yorumlara yer vermesi de, Cemal Nadir'in bu iç ve dış özelliklerinin kıyâfetnâme çerçevesine mutabık olduğunu görmekteyiz.

3.1.21. Cemil Sena Ongun

Resim 3.20. Cemil Sena Ongun⁵⁵⁶

Necip Fâzıl Paris'e eğitime giderken, vapurda bulunanlardan Cemil Sena'yı anlatırken, *şası gözlü, çökük yanaklı, Batı hayranı, dönme laubal*⁵⁵⁷ diye anlatır.

Buna göre Cemil Sena'nın şası gözlü olması, kıyâfetnâmelerde pek ele alınmamıştır. Sadece İbrahim Hakkı'nın kıyâfetnâmesinde şasılığın hangi karakter özelliğine tekabül ettiğine şu şekilde yer verilmiştir:

*Şasıya etme nazar-Kim sana eğri bakar.*⁵⁵⁸

Beyite göre şası olanlara bakmanın bile uğursuzluk getireceği üzerinde durulmuştur. Zira böyle insanlar baktığı insan hakkında iyi düşüncelere sahip olmazlar. Ayrıca bu şekle sahip insanların güven verici olmadıkları da beyitten anlaşılabilecek diğer ifadelerdendir.

⁵⁵⁶ <https://www.biyografya.com/biyografi/1605> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁵⁵⁷ Kısakürek, *Bâbîâli*, 24.

⁵⁵⁸ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 679.

Şaşı olduğu bilgisine Necip Fâzıl'ın eserinden ulaştığımız Cemil Sena'nın bu özelliği sebebiyle iyi bir intiba uyandırmadığı, yine *Bâbîâli*'de Cemil Sena'nın anlatıldığı bağlamdan yola çıkılarak ulaşılabilecek yorumlardandır. Necip Fâzıl, Cemil Sena'nın o anki durumunu anlatırken yıllar sonra O'nun dönme, laubal biri olduğunu da söylemiştir. Tüm bu bilgilerle karşılaştırıldığında Cemil Sena'nın eski bulunduğu hal üzerine kalmayıp görüşlerinin kökten değişmesini çağrıştıran dönme yakıştırmalarından da anlaşılacağı üzere O'nun aslına bile sadık kalmadığını bu yönüyle güven vermediği gerçeğini de kabul etmemize neden olmaktadır. Bu bakımdan şaşılıkla, dönmeliği ilişkilendirmek suretiyle, dolaylı olarak kıyâfetnâme bulgularını teyit etmiş bulunmaktayız.

Yanakların çöküklüğünden anladığımız ve fotoğraftan da gördüğümüz kadarıyla zayıftır. Yanakları zayıf olduğu için çökük olarak görülen Cemil Sena için, kıyâfetnâmelerde yanak bahsine dair pek bilgiye yer verilmese de yüz bahsinde yanakların çöküklüğü hakkında şunlar söylenmiştir:

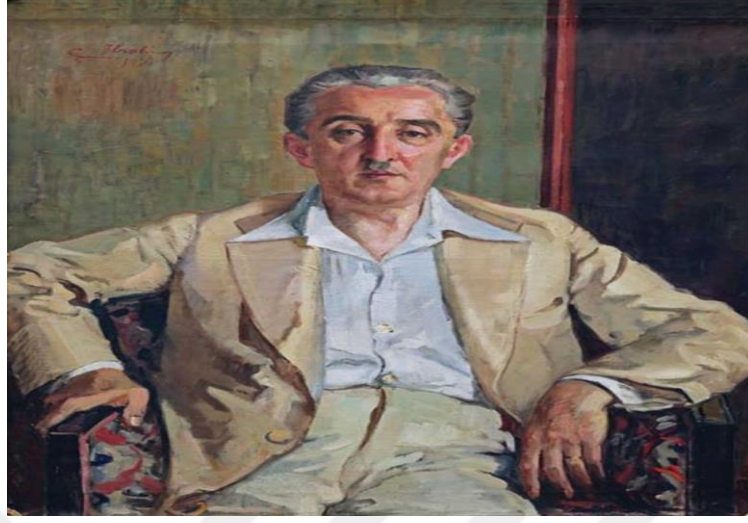
*Yüz arık vü zaif olma fehme vü himmete vü her emrün husulünde ihtimam itmeğe vü hırta delildir.*⁵⁵⁹

Yüzün zayıflığı, yanakların çökük olması dolayısıyla, iyi huylara taalluk etmektedir. Bunlar, himmetli olma, anlayış sahibi olma, işlerin meydana gelişinde özenli olma ve hırslı olma gibi özelliklerdir. Bu özellikleri Cemil Sena özelinde ele aldığımızda, eğitim almak üzere Sarbon Üniversitesi'ne gönderilenler arasında olması, anlayış sahibi biri olduğu yorumuna neden olabilir. Fakat bu konuyla ilgili başta Necip Fâzıl olmak üzere diğer kaynaklarda teyit edici bir bilgiye rastlanmamıştır.

Cemil Sena ile ilgili Necip Fâzıl'ın verdiği tek fiziksel özellik O'nun şaşı olduğudur. Bu konuyla ilgili tek bir kıyâfetnâme yorumu bulunmakta olup bu yorum gereğince, uğursuzluk alameti olan şaşılığın Cemil Sena üzerinde direkt değerlendirilmesine imkân veren bir bilgi Necip Fâzıl tarafından aktarılmamışsa da dolaylı olarak ulaştığımız sonuç, şaşılığın dönmeliği arasında ilişki olabileceğidir.

⁵⁵⁹ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 212; Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 95.

3.1.22. Çallı İbrahim

Resim 3.21. Çallı İbrahim

Necip Fâzıl, Namık İsmail'den bahsederken, O'nun bazıları tarafından kıskanıldığını söyler ve bunlar arasında *kavruk tip* diye bahsettiği, İbrahim Çallı'nın da olduğunu kaydeder. Daha sonra O'nun için, *hissiz ve nefsanî* olduğu tespitini aktarır.⁵⁶⁰ Çallı İbrahim'le ilgili bilinen bir diğer şey, yukarıdaki oto portreden de anlaşıldığı üzere ressam olduğudur.⁵⁶¹

İbrahim Çallı'yla alakalı, fotoğraftan yola çıkarak bizim tespit ettiğimiz özellikler, zayıflığı ki Necip Fâzıl'ın kavruk nitelemesi de bunu çağrıştırmaktadır, uzun ince burnu, uzun parmaklarıdır. Bunların kıyâfet ilmindeki karşılıklarına bakalım:

*Bil ince vü zaif olmak nefis zaif olmağa dalldür.*⁵⁶²

Buradan hareketle, İbrahim Çallı'nın zayıflığının nefsinin zayıflığına işaret ettiği anlaşılabilir. Necip Fâzıl'ın O'nun için söylediği *hissiz ve nefsanî* ibaresi de bu durumu teyit etmektedir. Dolayısıyla bu kıyâfetnâme bulgusu, Necip Fâzıl'ın verdiği bilgiler ışığında, Çallı İbrahim şahsında isabet etmiştir denilebilir.

⁵⁶⁰ Kısakürek, *Bâbîâli*, 216.

⁵⁶¹ <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/ibrahim-calli> Erişim Tarihi:21.08.2022.

⁵⁶² Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 216.

İnce uzun burun ise, olgun yâradılışa⁵⁶³, kötülöklere, yavaş hareket etmeye⁵⁶⁴, akıl azlığına⁵⁶⁵, ahmaklığı işaret etmektedir.⁵⁶⁶

Diğer sayılan karakter özelliklerini Çallı İbrahim özelinde değerdendirmemize imkan veren bilgi bulunmazken, kötölöklör genel ifadesinin altında, Necip Fâzıl'ın eserinde geçtiğı üzere, hocasının ölümü karşısında bile hissizlik ve nefsanilik gösterdiği, hocasını kıskandığı gibi huyları örnek olarak verebiliriz. Çallı için bu burun şekli kötü huylara taalluk etmektedir yorumu yapılabilir.

Uzun parmaklarla alakalı kıyâfetnâmelerde geçen ifadeler şunlardır;

*Uzunluğu zekâyâ kısalığı hamakate delildir. Parmak uzunluğu haset ve düşkünlüğe, kısalığı hamakate delildir.*⁵⁶⁷

*Uzun barmak ki, toğrı ola fehmi tizligine vü sehâvetine delildir.*⁵⁶⁸

*İncik ve el uzun olmak delil-i atâ ve tekebbür ve hûbb-ı câhdur.*⁵⁶⁹

Nileği her kimun kim olsa dırâz,

Bahşışı çoğ ola tevâzu u az

Barmagı ayâsı uzun olanun

*Uzluk olur her işde işi ânun*⁵⁷⁰

Parmak uzunluğunun zekâyâ delalet ettiğı bilgisinden hareketle Çallı'nın akademide hoca olması⁵⁷¹ dolayısıyla zekiliğini teyit edici bir bilgidir. Bunun yanında, parmak uzunluğunun haset ve düşkünlük timsali olması yine Çallı'nın hocasını kıskandığı bilgisini hatırlatmaktadır. Dolayısıyla uzun parmak kıskançlık belirtisi olarak, kıyâfetnâmelerin aktarımlarına münasip olarak somutlaşmıştır. Uzun parmaklı olmanın anlayış tezliğine, ihsanda bulunmaya, kibirliliğe delalet ettiğine dair ifadeleri Çallı İbrahim şahsında irdelediğimizde, zekiliğı ve konumu, anlayış tezliğini çağrıştırabilir.

⁵⁶³ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 108,

⁵⁶⁴ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 211- Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 243.

⁵⁶⁵ Elbir, "Kıyâfetnâme Üzerine", 46; Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 94-Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 243; İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 680.

⁵⁶⁶ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 211.

⁵⁶⁷ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 111.

⁵⁶⁸ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 217.

⁵⁶⁹ Elbir, "Kıyâfetnâme Üzerine", 52; Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 97.

⁵⁷⁰ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 246.

⁵⁷¹ Kısakürek, *Bâbîâli*, 215.

Fakat ihsanda bulunduğuna dair veya kibirliliğiyle alakalı doğrudan bir bilgiye değinilmemiştir.

İbrahim Hakkı'nın parmaklarla ilgili eserinde yer verdiği beyit ise şu şekildedir:

*İsbii olan uzun Eli hüner zü fûnûn.*⁵⁷²

Ressam olan ve kendi resmini de çizen Çallı İbrahim'in bu yeteneğinin uzun parmakları ile bağlantılı olduğu açıktır. Buna göre kıyâfetnâme bulgusu Çallı için isabet etmiştir denebilir.

3.1.23. Eşref Şefik

Resim 3.22. Eşref Şefik⁵⁷³

Fikret Adil'in pansiyon odasına uğrayanlardan biri de Eşref Şefik'tir. Necip Fâzıl, Eşref Şefik'i anlatırken şöyle cümleler kurar:

*Gülüşi gevşek, edası pişkindir. Kaytan bıyıklı şık birisidir. Sun'i bir karakteri vardır. Güreş ve boksta ihtisas sahibidir. İyi konuşmak, insanları güldürmek, apıştırmak konusunda ustadır. Asla gözyaşı uğramaz hissi veren yüze sahip, iri burnu var. Kokain kullanıyor.*⁵⁷⁴

Eşref Şefik'in gülüşünün gevşek olmasından kastı ve pişkin edalı olmasından muradı, aşırı rahat, umursamaz karakterli bir kişilik olmasıdır diye düşünmekteyiz.

⁵⁷² İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 682.

⁵⁷³ <https://www.ibna.ir/tr/naghli/206655/6-eyl%C3%BCl-e-%C5%9Fref-%C5%9Fefik-in-hayata-veda-etti%C4%9Fi-g%C3%BCn> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁵⁷⁴ Kısakürek, *Bâbüâli*, 77, 78, 79.

GülüŖün bu anlamda ölçüsüz olduğunu söyleyebiliriz. Buna göre gülüşü gevşek olan Eşref Şefik için, kıyâfetnâmelerde aşağı yukarı alakalı olabilecek ifadeler şunlardır:

*Kande bisyâr olur ise hande
Umma anda muvâfakat sen de,
Çün tebessüm edeb alâmetidür,
Kahkaha bî-hayâ emâretidir.*⁵⁷⁵

Kimin gülüşü çok olursa ondan başarı beklenemez ve gülüşün ölçölülüğü hayâ alametiymken, ölçüsüz olması hayâsızlığa delildir. Buna göre Eşref Şefik'in bu özelliğini kıyâfetnâmelerdeki tespitlerle karşılaştırdığımızda, Eşref Şefik'in hayâ noktasında zaaflarının olduğu düşünülebilir. Hayâ ise pek çok noktada ele alınabilirse de en çok dikkat çeken kadın erkek ilişkilerindeki ölçölülüktür. Toplum tarafından bu tarz ilişkilerde aşırıya gidenler hayâsızlıkla damgalanmışlardır. Bu yârgı Eşref Şefik özelinde ele alındığında bizzat Necip Fâzıl'ın şu ifadelerine yer vermekte fayda vardır:

“ O'na meş'um kadın yerine meş'um erkek demek yerinde olur. Harap ve turab ettiği kadınların sayısı bir hayli... Hepsine belli başlı, fakat daima aynı stratejiyi takib eder, gizli bir hakaret ve ezici tavırla işe başlar, kadının dünyasından hiçbir şeye katılmaz ve hiçbir şeyi yerinde bırakmaz, nihayet onun bütün zırhlarını düşürür ve mutlaka avlanmasını sağlar...” Buna göre Eşref Şefik'in kadınlarla bu tarz ilişkileri O'nun toplumun karşı cinsle olan münasebetle ilgili kurallarına aykırılık arz etmektedir. Buna göre Eşref Şefik'in gülüşündeki esneklikle, karşı cinsle olan ilişkilerindeki esneklik bağlantılı olabilir.

*Handesi çok olsa ha Umma sen ondan hayâ.
Yüz güleç ve söz leziz Olsa o candır aziz.*⁵⁷⁶

İbrahim Hakkı Hazretleri de, yüzün güleç olmasının, seilmeye sebep olduğunu söylese de bunun aşırı olmasının hayâsızlığa alamet olduğu noktasında Hamdullah Hamdi'yle aynı görüşleri paylaşır. Bu konuda diğer kıyâfetnâmelerde de benzer tespitlere yer verilmiştir.⁵⁷⁷

⁵⁷⁵ Çelebioğlu, “Kıyâfet İlmi”, , 244.

⁵⁷⁶ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 681.

⁵⁷⁷ Bkz. Tayşi, “Kıyâfet İlmi”, 110; Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 213.

Kaytan bıyıklı olduğunu öğrendiğimiz Eşref Şefik'i değerlendirmek için, kıyâfetnâmelere baktığımızda bıyık konusunda herhangi bir tespite yer verilmemiştir. Bu yüzden bu konuda değerlendirme yapmamız söz konusu değildir.

Eşref Şefik'le ilgili Necip Fâzıl'ın vermiş olduğu diğer bir bilgi, O'nun iri bir burna sahip olduğudur. Burunla ilgili de kıyâfetnâmelerde farklı açılardan yorumlar yapılmıştır. Uzunluğu genişliği vs. ayrı ayrı ele alınmıştır. Burada Necip Fâzıl'ın iri tabirini yassılık ve uzunluk anlamında normalin dışında olarak anlayabiliriz. Bu konuya örnek verecek olursak:

*Yoğun vü tolu bir burun akli vü fehmi az olmağa vü kelâmatda aciz olmağa delildür.*⁵⁷⁸

Yoğunluk ve doluluğu olan bir burun hacimce büyüklüğü çağrıştırmaktadır. Buna göre bu özellikte bir burna sahip olanlar, akıl ve anlayış yönünden menfi olup, konuşma, kendini ifade etme yönünden de eksiktirler. Tüm bu özellikler Eşref Şefik özelinde ele alındığında, O'nun bu yönlerden eksik olduğu düşünülebilir. Fakat kelimatta aciz olabileceği yönündeki yorum, Eşref Şefik için geçerli değildir. Zira Necip Fâzıl'ın verdiği bilgilerden hareketle, Şefik, “İyi konuşmak, insanları güldürmek, apıştırmak konusunda ustadır.” Buna göre bu kıyâfetnâme bulgusu Eşref Şefik özelinde geçerli değildir denilebilir.

Enf eğer olsa dırâz Sahibidir fehmi az.

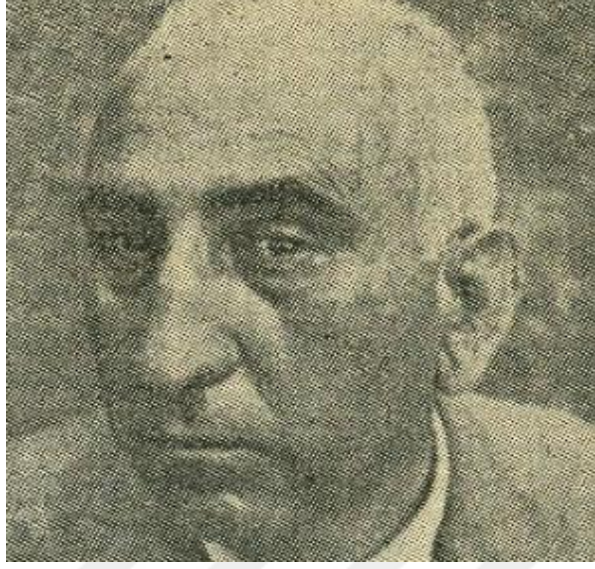
*Enfi kim olsa ariz Şehvet iledir nâfiz.*⁵⁷⁹

Burada da burun uzunluğunun anlayış azlığına delalet ettiğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca burnun geniş olmasının şehvi duygularda etkili olabileceğine de vurgu yapılmıştır. Bu noktada Necip Fâzıl'ın, Eşref Şefik'in kadınlarla ilişkileri hakkında yapmış olduğu yorumu hatırlamakta fayda vardır. Bu konuda dikkati çektiği düşünüldüğünde, O'nun burnunun geniş olmasının şehvi duygularına etki ettiği ve kıyâfetnâmelerin bu tespitinde de muvafık oldukları söylenebilir.

⁵⁷⁸ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 211.

⁵⁷⁹ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 680.

3.1.24. Ethem İzzet Benice

Resim 3.23. Ethem İzzet Benice⁵⁸⁰

Necip Fâzıl, yazılarını naklettiği *Son Telgraf* adlı gazeteden bahsederken, bu gazetenin Baş Muharriri olan Ethem İzzet Benice hakkında; *Uzun boyludur, Bâbîâli piyasasında Uzun ahmak olarak tanınır. A uzun boylu dahi diye de O'nunla dalga geçer.*⁵⁸¹

Tüm bu Necip Fâzıl yorumlarına bakarak, Ethem İzzet'in belirgin bir fiziksel özelliğine dikkat etmiş olmakla bunun kıyâfetnâmelerdeki karşılığını tespit edecek olursak;

*Çok uzun boylu olan ahmak, akıllısı nadir olur.*⁵⁸²

Bizzat bu yorumla, yukarıda Necip Fâzıl hatta *Bâbîâli* tespitlerinin kıyâfetnâmeye mutabık oluşu dikkati çekmektedir. Buna göre hem uzun boylu, hem de davranışları sebebiyle ahmak olduğu düşünülen Ethem İzzet'e "Uzun Ahmak" lakabını takmaları tesadüfi değildir. *Bâbîâli*'deki şahsiyetlerin çoğu az ya da çok kıyâfetnâmelerle ilgilenmişler veya en azından uzunlukla ahmaklık arasındaki ilişki kulaktan doğma bir şekilde kendilerine nakledilmiştir. Ethem İzzet'teki baskın karakter, O'nun ahmak olarak nitelendirilmesine, bunun sebebi olarak ise boy uzunluğunun görülmesine neden olduğu

⁵⁸⁰ <https://www.biyografya.com/biyografi/7146> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁵⁸¹ Kısakürek, *Bâbîâli*, 247, 248.

⁵⁸² Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 110-112.

düşünülebilir. Buna göre kıyâfetnâmedeki tespitle Necip Fâzıl'ın eserinde yer verdiği bulgunun uyumlu olduğu söylenebilir.

*Kâmeti her kimin ki olsa uzun,
Olur ol safî-kalb ü sade-derûn*⁵⁸³

Yine Hamdullah Hamdi'nin beytinde dikkat çeken bir diğer husus, boy uzunluğuyla kalbin saflığının ilişkilendirilmesidir. Buna göre Ethem İzzet'in boyu uzun olduğu için saf biri olduğunu söylemek mümkündür. Bunu Necip Fâzıl'ın eserinden de anlamak mümkündür. Şöyle ki Necip Fâzıl, Ethem İzzet'i anlatırken O'nun yüzüne ahmak dediğini, bu söze rağmen Necip Fâzıl', masasına kapanarak selamladığını söylemiştir. Burada örtük olarak Necip Fâzıl'ın, Ethem İzzet'in saflığını vurgulamak istediği sezilmektedir. Bu ifadeyle de kıyâfetnâme ile Necip Fâzıl'ın bilgileri arasında uyumun oluşu dikkatimizi çekmektedir.

*Kim ki boyudur tavîl-Sade dil olur cemîl.*⁵⁸⁴

İbrahim Hakkı da beytinde Hamdullah Hamdi'yle aynı tespiti nakletmiştir:

*Boy uzun olmak şadlığa vü mübareklige delildir. Amma gafletten âlî olmaz.*⁵⁸⁵

*Yüksek boy sade mizaca ve mübarekliğe ve gafletten haliliğe delildir. Ve dahi buyurmuşlardır bereket ümmetümmün uzun boylusundadır.*⁵⁸⁶

Şaban Sivrihisarî ve Enverî uzun boyluluğun iyi huylara işaret ettiğini aktarmışlardır. Onlara göre uzun boylu olmak mübarek olmaya, mutluluğa ve hadiste de geçtiği üzere bereket sahibi olmaya delalet etmektedir. Fakat bu konularda gerek Necip Fâzıl, gerekse başka kaynaklardan teyit edici bir bilgi elimizde mevcut olmadığından, bu konuda da kesin bir yârgıda bulunmak yersiz olacaktır. Ethem İzzet'in fotoğrafında, net bir şekilde görüldüğü üzere burnunun ince ve uzunluğu dikkati çekmektedir. Burnun ince ve uzun oluşu kıyâfetnâmelerde değişik şekillerde ele alınmıştır. Bunlardan Şaban Sivrihisarî'nin eserine baktığımızda;

Burun uzun vü uci ince olmak ahmaklığa vü şerirlige vü yinciklige delildir.

⁵⁸³ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 238.

⁵⁸⁴ İbrahim Hakkı, Kıyâfetnâme e, 676.

⁵⁸⁵ Bozkurt, Kıyâfet İlmi, 73.

⁵⁸⁶ Direkçi-Duyâr, Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî, 95.

denilmiştir. O'na göre burnun bu bahsettiğimiz özelliği, ahmaklık ve kötü huylarla ilişkilendirilmiştir. Ahmak olduğu konusunda mutabık olunan Ethem İzzet'in burun özelliğinin de buna taalluk etmesi sebebiyle, bu karakteristik özelliği barındırdığı noktasında kesin bir fikir edinmiş olduk.

Yine fotoğrafta kesin görülen bir diğer özellik alının genişliğidir. Ethem İzzet'in bu özelliği kıyâfetnâmelerde şöyle geçmektedir:

*Alnın açık olup; içinde hatları bükümlü olmiyan kişi, boş laf ve husûmetten uzak olamaz. Alın çok açık olan, sabıkalı ve kavgacı olur. , "büyük alın dimağın çok gelişmişliğine ve beden hararetinin yüksekliğine ve bu tür kişilerin zekâ keskinliğine delildir." denir.*⁵⁸⁷

*Alnı gin olsa huyı çirkin olur.*⁵⁸⁸

Cebhesi dayyık olanın-Dayk olur hülku anın.

*Cevhesi olan ariz-Bed huy olur çün mariz.*⁵⁸⁹

Alnın genişliğiyle ilgili genel kanaat, bu tarz insanların zeki ve olgun olmakla beraber husumet ehli, kavgacı ve çirkin huylu olmalarıdır. Bu Ethem İzzet için analize konu olduğunda huyunun çirkinliğiyle ilgili bir veri mevcut değildir. Zeki oluşuyla ilgili her ne kadar ahmaklıkla zekilik çelişkili gibi dursa da belli bir yere gelmiş bir şahsiyetin zeki olmadığını iddia etmek yersiz olur. Yine de Ethem İzzet kesin zeki biridir demek zorlama bir yorum olmanın ötesine geçmez.

⁵⁸⁷ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 108; Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 92; Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 206.

⁵⁸⁸ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 240.

⁵⁸⁹ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 678.

3.1.25. Falih Rıfkı Atay

Resim 3.24. Falih Rıfkı Atay⁵⁹⁰

27 yıllık milletvekilliği ile siyasî bir kimliği olan Falih Rıfkı Atay, döneminin en önemli gazetelerinde yazılar yazarak gazeteci kimliği ve birçok edebi esere imza atarak edebî kimliği ile dikkat çekmektedir. Büyük bir titizlikle, ustalıkla kullandığı Türkçesi ve son derece keskin olarak herkese yöneltebileceği eleştirileri ile de kaynaklarda yerini almıştır. O Necip Fâzıl'ın gözünden bakınca *Batılıdan daha Batılı/ sorumluluktan kaçan "bir karakter, görünüş itibariyle ise "sapsarı saçlı, mavi gözlü, sarı kıvrıkcık saçlı " bir kişiliktir. Sarı saç, mavi göz... Fotoğraflarına bakıldığı zaman da kıyâfet ilmi doğrultusunda göze çarpan herhangi bir durumunun olmayışı Necip Fâzıl'dan hareketle sarı kıvrıkcık saçlarına ve mavi gözlerine eğilerek hareket etmemizi sağlayacaktır ki bu hususlarla ilgili olarak kıyâfetnâmelerde şu bilgiler yer almaktadır:*

*Gök gözlü olanlar fâsık ve nâdân olur bu göze sahip kişinin çenesi içine göçükse kötü bakışlı ve hain olur. Alnı yassı, saçı gürse çok kötü huylu olur. Muhyiddin Arabi bu kişiden yılandan kaçır gibi kaçın der. Sarıya çalan gök renkli göz, kıskanç ve kötü huylu olur. Gök renkli ve küçük gözlü olmak şehvet belirtisidir.*⁵⁹¹

⁵⁹⁰ https://tr.wikipedia.org/wiki/Falih_R%C4%B1fk%C4%B1_Atay Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁵⁹¹ Tayşi, "Kıyâfet İlmi"106.

*Gök göz ki sarıya mayıl ola zaferan gibi çok yâramaz sıfatlara delildür. Zira göklük kahillige delalet ider. Sarulık havfa ikisinün ictimaindan gayetde yâramaz sıfatlar hâsıl olur.*⁵⁹²

*Gök olursa neüzu billah eger
Bu sıfatlar bulunur anda beter,
Olmaz anun gibi olanda hayâ,
Katı bed hûy olur aceb hod-râ.*⁵⁹³

Kıyâfetnâmelerdeki bu tespitlere baktığımızda gök (mavi) göz ve sarı saç için iyi, olumlu şeyler söylemek imkânsız olsa gerek ki zaten Muhyiddin İbn Arabi'nin yılandan kaçır gibi kaçın dediği tarife Falih Rıfkı Atay birebir uyum sağlamaktadır. Necip Fâzıl da O'nun aşırı bir şekilde Batı hayranı olduğunu vurgulaması; O' nunla ilgili olarak olumlu düşünceler beslemediğini, en az kendisi kadar ileri düzeyde eleştirel bir karakter olan Falih Rıfkı ile ilgili olarak sayfalar yazabileceği o sert eleştirileri *Bâbîâli* adlı eserinde sadece "sorumluluktan kaçır" kelimelerine sığdırdığını tahmin etmek güç olmasa gerektir. Zira o dönemde ve daha sonrasında muhafazakâr diye nitelendirdiğimiz kesimin -daha doğrusu kesimden kişilerin- Falih Rıfkı ile ilgili olarak çok sert eleştirileri ve hakarete varır iddiaları mevcuttur.

Sonuç olarak kıyâfetnâme ve Necip Fâzıl penceresinden bakarak Falih Rıfkı ile ilgili, genel itibarıyla olumsuz söylemlerde bulunmuş olsak da, O, Birinci Dünya Savaşı'ndan Kurtuluş Savaşı ve millî mücadeleye dek, Cumhuriyet sonrasında milletvekilliğinden gazete yazarlığına dek eğrisi ve doğrusu ile birçok aksiyon içerisinde bulunmuştur ve onunla ilgili olarak son takdir okuyucularıdır.

⁵⁹² Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 210.

⁵⁹³ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 242.

3.1.26. Faruk Nâfız Çamlıbel

Resim 3.25. Faruk Nâfız Çamlıbel⁵⁹⁴

Hayat Mecmuası’nda bulunanlardan biri olan Faruk Nâfız’ı *en marifetli hececi, Ondule Saçlı* diye tarifleyen Necip Fâzıl’ın bu tarifine bakarak, Faruk Nâfız’ın kıyâfetnâmelere göre nasıl bir karakterde olabileceğini araştırdığımızda, Seyyid Lokman Çelebi’nin şu yorumu dikkate alınabilir:

*Bükümlü saçlı olmak çok iyidir.*⁵⁹⁵

Saçların ondüle yani kıvrımlı, bükümlü olmasının iyi huylara taalluk ettiği düşünülmüştür. Böyle saçlara sahip olmanın çok iyi olduğunu, sahibinin iyi biri olduğu yorumunu yapmamızı sağlamaktadır. Fakat bu iyiliğin hangi noktada olduğu hakkında detay olmadığından, ayrıca Faruk Nâfız Çamlıbel’in karakter özelliğiyle ilgili *Bâbîâlî*’de bilgi verilmediğinden bu iyi kavramını takyid edici bir hüküm koymamız mümkün değildir.

⁵⁹⁴ <https://www.cnnturk.com/egitim/faruk-nâfız-camlibel-kimdir-eserleri-nelerdir-nâfız-camlibel-biyografisi> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁵⁹⁵ Tayşi, “Kıyâfet İlmi”, 107, 108.

3.1.27. Fâzıl Ahmet Aykaç

Resim 3.26. Fâzıl Ahmet Aykaç⁵⁹⁶

Latin harfleriyle ilgili yapılan bir sohbet esnasında, Fâzıl Ahmet de fikirlerini beyan eder. Bu arada Necip Fâzıl, O’nunla ilgili şu yorumlarda bulunur:

*Zevk ve irfan sahibi. Sözlerinde samimi değil, gazetede dini konularla ilgili yazdığı bir yazıyı, Necip Fâzıl eleştirince, onu samimi olarak yazmadığını söylemiştir.*⁵⁹⁷

Görüldüğü üzere Necip Fâzıl, Fâzıl Ahmet’le ilgili fiziksel özelliklere değinmemiş, sadece samimiyetsizliğinden ve zevkli ve bilgili oluşundan bahsetmiştir. Bundan dolayı fiziki özellik ve karakter kıyaslamasında bulunamıyoruz. Fotoğrafına baktığımızda, bariz ince ve uzun bir burna ve açık alna sahip olduğunu görmekteyiz.

Açık alınlılıkla ilgili kıyâfetnâmelerde geçen tespitleri daha önce aynıyle aktardığımızdan tekrara düşmemek adına sadece kısaca hangi özelliklerle ilişkili olduğuna bakacak olursak; Fâzıl Ahmet açık alınlı olduğundan, O’nun kavgacı, husumetli, çirkin huylu, zekâlı olabileceği yorumunu yapabiliriz. Bu konularla ilgili genel bir yorum olması hasebiyle açık alınlı kişilerin kötü huylu olduğundan ve Fâzıl Ahmet’in samimiyetsiz yönü arasında bağlantı kurulabilir. Fakat bu durumun kesin bir delalet olduğunu söylemek yanlıştır. Yine açık alınlılarla ilgili söylenen genel bir yorum da

⁵⁹⁶ <https://www.biyografya.com/biyografi/4893> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁵⁹⁷ Kısakürek, *Bâbü’lî*, 132, 133, 134.

onların zeki olduğudur. Buna göre Necip Fâzıl hakkında zevk ve irfan sahibi söylemi, doğrudan olmasa da dolaylı olarak zeki yönüne dikkat çekebilir. Zira irfan sahibi olmak da bir kapasite gerektirmektedir kanaatindeyiz.

Fâzıl Ahmet'in fotoğrafına baktığımızda dikkatimizi çeken diğer bir belirgin özellik ince ve uzun olan burnudur. Burnun bu özelliğiyle ilgili kıyâfetnâmelerde söylenen şudur:

*Burun uzun vü uci ince olmak ahmaklığa vü şerirliğe vü yincikliğe delildir.*⁵⁹⁸

*Uzun ince burun yeynicekliğe ve hiffet-i akla delildir.*⁵⁹⁹

Burnu anınki ince ola dırâz

*Hiffet-i akli anun olamaya az*⁶⁰⁰

*Enf eğer olsa dırâz-Sahibidir fehmi az.*⁶⁰¹

Burnun bu özelliğiyle alakalı ortak kanaat, uzun ve ince burnun hafifmeşrepliğe, aklın zayıflığına, anlayış azlığına delil olduğudur. Bunu Ahmet özelinde değerlendirdiğimizde, O'nun için hafifmeşreplik yorumunda bulunmamız iddiayı geçmez, zira bununla ilgili elimizde direkt bir bulgu yoktur. Fakat yaptığı bir işte samimi olmadığını kendinin itiraf etmesi, bu tavrın olgunlukla bağdaşmayacağı gerçeğini yansıtmışından hareketle O'nun hafifmeşrep tabiatlı olduğu söylenebilir. Bununla beraber, burnu bu şekilde olduğu için aklının ve anlayışının az olduğu, yukarıda bahsettiğimiz, irfan sahibi oluşuna ve açık alınlı olduğu için ulaştığımız zeki yârgısına muhaliflik arz etmektedir. Bu yüzden anlayışı ve akli az demek yerinde olmayacaktır.

⁵⁹⁸ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 211.

⁵⁹⁹ Elbir, "Kıyâfetnâme Üzerine", 46; Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 94.

⁶⁰⁰ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 243.

⁶⁰¹ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 680.

3.1.28. Fikret Adil Kamertan

Resim 3.27. Fikret Adil Kamertan⁶⁰²

Beyza Hanımefendi dediği kokain kullananlar arasında Fikret Adil'i de zikreden Necip Fâzıl, O'nu anlatırken lafzen ve manen şu cümleleri kullanır:

*Her şeye his ve seziş açısından bakan, patlak gözleriyle bir koyun gibi saf bakışlı, iyi seçmeyi bilen bir antikacı, gayret etmeden başarılarla konan, insanların küçümsemesinden korkan biridir. En iyi arkadaşlarındandır. Necip 'a sabık şair diyen kişidir.*⁶⁰³

Necip Fâzıl'ın, Fikret Adil'in fizikî özelliklerle ilgili yaptığı tek yorum, O'nun gözlerinin patlak oluşudur. Bunun kıyâfetnâmelerde karşılığı olan tomalıç göz, şu karakter özelliklerine delalet etmektedir:

*Küçcek tomalıç göz ki yengeç gözine müşabih ola cahillige avretlere mayil olmağa delildir.*⁶⁰⁴

⁶⁰² <https://www.selyayincilik.com/yazar/fikret-adil-455> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁶⁰³ Kısakürek, *Bâbüâli*, 79, 80, 81, 117.

⁶⁰⁴ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 210.

Gözün bu şekilde olması, cahillik ve kadınlara meyilli olmaya delalet etmektedir. Bunu Fikret Adil için değerlendirdiğimizde O'nun cahil ve kadınlara mayil olduğunu düşünmemiz olasıdır. Fakat küçük gözlü olanların bu özelliklere sahip olduğu vurgusu ve fotoğrafa baktığımızda gözün büyük görülmesi dolayısıyla bu özelliklerin Fikret Adil için söylenemeyeceği sonucuna varılabilir. Zaten bununla ilgili herhangi bir bilgi de elimizde mevcut değildir.

Necip Fâzıl'ın, Fikret Adil için söylemiş olduğu his ve seziş sahibi olduğu ve saf bakışlı olduğu başka bir fiziksel özellik veya huyla alakalı bilgi sahibi olmadığımızdan yoruma kapalıdır.

3.1.29. Halide Edip Adıvar

Resim 3.28. Halide Edip Adıvar⁶⁰⁵

Necip Fâzıl'ın *Bâbîâli*'de yer verdiği nadir kadın şahsiyetlerden biri Halide Edip Adıvar'dır. Türk edebiyatında geçmişi çok eski olmayan romanı ve romancılarıyla ilgili görüşlerini ifade ederken, Halide Edip'e değinen Necip Fâzıl, O'nunla alakalı şu yorumlarını aktarır:

*Büyük mesele ve idrake istidatsız ve ukaladır. Dönmeliğiyle bilinir.*⁶⁰⁶

⁶⁰⁵ https://tr.wikipedia.org/wiki/Halide_Edib_Ad%C4%B1var Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁶⁰⁶ Kısakürek, *Bâbîâli*, 172.

Necip Fâzıl Halide Edip'in fizikî özelliklerine dair herhangi bir bilgi aktarmamıştır. Fotoğrafına bakarak bu özellikleri tespit etmemiz gerekecektir. Bunlardan biri düz, uzun ve siyah görünen saçlarıdır. Bunun kıyâfetnâmedeki karşılığı şu şekildedir;

*Siyah saçlı emin ve adil olur. Siyaha meyilli saçlı olan iyi tavırlı, dürüst ve mert olur. Zülfü sarkan gazaplı ve öfkeli olur. Bükümlü saçlı olmak çok iyidir.*⁶⁰⁷

Âşkâr olursa ola hafv u gazab

*Esved olursa ola akl u edeb*⁶⁰⁸

*Kim ki saçlıdır kara Sabri var anı ara.*⁶⁰⁹

Saçların siyah olması, kıyâfetnâmelerde doğruluğa, âdilliğe, sabra, akıllı olmaya, edebe vs. işaret eder. Halide Edip'te bu özellikler var mıdır diye baktığımızda, Necip Fâzıl'ın bunların hiçbirisiyle alakalı doğrudan bir bilgi vermediği görülmektedir. Genelde iyi huylara taalluk eden siyah saç, Halide Edip şahsında da mümkün kabul etmek için, en azından bir olumlu huyuna bakmamız icap ederdi. Necip Fâzıl'ın ifadelerinde Halide Edip için söylenmiş olumlu bir ifade yer almamaktadır. Aksine idrake yetersiz olduğu vurgusundan siyah saçın delaletinin tam tersi bir bulgu mevcut olsa da yetersiz verilerden dolayı kıyâfetnâme analizine imkân bulunmamaktadır.

Yine fotoğraftan dolayı ince uzun buruna sahip olduğunu anladığımız Halide Edip için kıyâfetnâmeleri incelediğimizde şu bilgiler karşımıza çıkmaktadır;

*Burun uzun vü uci ince olmak ahmaklığa vü şerirliğe vü yincikliğe delildir.*⁶¹⁰

*Uzun ince burun yeynicekliğe ve hiffet-i akla delildir.*⁶¹¹

Burnu anıki ince ola dırâz

*Hiffet-i akli anun olamaya az*⁶¹²

*Enfeğher olsa dırâz Sahibidir fehmi az.*⁶¹³

Burnun uzun ve ince olması ahmaklığa, aklın az olmasına, yavaş hareket etmeye işaretler. Halide Edip'le ilgili daha önce de belirttiğimiz gibi bu konulara dair bir tespit aktarılmadığından, yorum yapmak pek doğru değildir.

⁶⁰⁷ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 107-108.

⁶⁰⁸ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 239.

⁶⁰⁹ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 677.

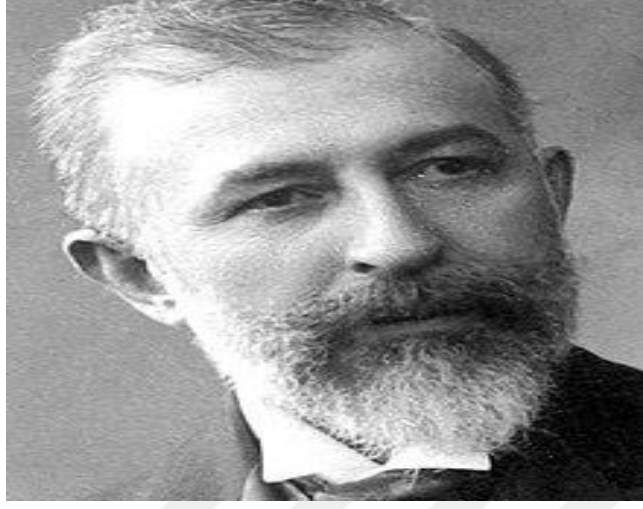
⁶¹⁰ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 211.

⁶¹¹ Elbir, "Kıyâfetnâme Üzerine", 46- Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 94.

⁶¹² Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 243.

⁶¹³ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 680.

3.1.30. Halit Ziya Uşaklıgil

Resim 3.29. Halit Ziya Uşaklıgil⁶¹⁴

Necip Fâzıl, bütün Edebiyat-ı Cedide mensupları gibi *budala* olduğunu söylediği Halit Ziya Uşaklıgil ile alakalı fiziki özellik belirtmemiştir. Fotoğrafına bakarak yorum yapacak olursak:

İlk dikkatimizi çeken mutedil yüze sahip oluşudur. Bunula ilgili kıyâfetnâmelerdeki ortak görüş böyle birinin iyi huylu olduğudur.⁶¹⁵ Fakat bununla ilgili Necip Fâzıl'ın herhangi bir kannati mevcut değildir. Bir başka husus ise keçi sakalıdır. Keçi sakalın kıyâfetnâmede alamet ettiği özellik ise şu şekilde belirtilmiştir:

*Sakal teke sakalına müşabih olmak hamakata vü cehle dalldır.*⁶¹⁶

Teke sakalına benzemesi, sahibinin ahmak ve cehaletine delalet emektedir. Bu bakımda Halit Ziya hakkında söylenen budalalık, kıyâfetnâmeye de uygunluk teşkil etmekte olup, Necip Fâzıl'ın vermiş olduğu bilgi, kıyâfetnâmeyi teyit etmesi bakımından önemlidir.

Her ne kadar diğer özelliklere yönelik kıyâfet alametlerini sıralamak mümkünse de Necip Fâzıl'ın karakterine yönelik başka bilgiye yer vermemesi farklı bir değerlendirmeyi geçersiz kılmaktadır.

⁶¹⁴ https://tr.wikipedia.org/wiki/Halid_Ziya_U%C5%9Fakl%C4%B1gil Erişim Tarihi: 001.09.2022.

⁶¹⁵ Bkz. 1. Bölüm.

⁶¹⁶ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 65.

3.1.31. Halit Fahri Ozansoy

Resim 3.30. Halit Fahri Ozansoy⁶¹⁷

Hayat Mecmuası'nda bulunan profesörlerden biri de Halit Fahri Ozansoy'dur. *Baykuş suratlı*⁶¹⁸ diye tasvir ettiği Ozansoy hakkında başka bilgi vermemiştir. Baykuşa hangi yönden benzediğini fotoğrafa bakarak çözemsek de fotoğrafındaki mevcut fiziksel özelliklerin kıyâfetnâme tahlilini yapmamıza imkân veren karakter özellikleri de mevcut değildir.

⁶¹⁷ <https://www.antoloji.com/halit-fahri-ozansoy/hayati/> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁶¹⁸ Kısakürek, *Bâbüâli*, 19.

3.1.32. Hüseyin Nihal Atsız

Resim 3.31. Hüseyin Nihal Atsız⁶¹⁹

Hüseyin Nihal Atsız için ayrı bir bahis açan Necip Fâzıl, O’nun;

Koyu ırkçı, uzun saçlı, Peyami Safa onun için, tam bir ahmak derdi. Havası, esprisi, mizaç renkleri olmayan biri, budala, , ezberci kültür, dindar değil, sığ düşünceli .⁶²⁰

Olduğunu söyler.

Buna göre Atsız’la ilgili ilk öğrendiğimiz ve fotoğrafta da gördüğümüz özellik O’nun uzun saçlara sahip olduğudur. Saç bahsinde kıyâfetnâme yazarlarının verdiği bilgilerden uzun saçlılıkla ilgili olanlar şunlardır:

*Zülfü sarkan gazaplı ve öfkeli olur.*⁶²¹

Seyyid Lokman Çelebi’nin üzerinde durduğu nokta, sarkan saçların öfke ve gazabı barındıran karakter özelliğiyle alakalı olduğudur. Buna göre Hüseyin Nihal Atsız’ın da öfkeli bir kişilik olduğunu söylememiz mümkündür. Fotoğrafına baktığımızda, yüzünde sert bir ifade gördüğümüz Atsız’ın böyle bir yönünün olup olmadığını kesin olarak

⁶¹⁹ <https://www.milliyet.com.tr/gundem/huseyin-nihal-atsiz-kimdir-nereli-nihal-atsiz-olum-tarihi-kitaplari-ve-biyografisi-6403657> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁶²⁰ Kısakürek, *Bâbü’lî*, 339, 340, 341.

⁶²¹ Tayşi, “Kıyâfet İlmi”, 107, 108.

bilememekteyiz. Zaten Necip Fâzıl da bu yönüne temas etmemiştir, bundan dolayı bu özelliği O'na nispet etmek pek doğru olmayacaktır.

*İri saç şecâata delildür.*⁶²²

Saç irisinden kastın uzunluk olduğunu kabul ettiğimizde, Atsız'ın cesur bir kişilik olduğunu söylememiz icab etmektedir. Tarihte ideolojik bir davanın savunucusu olan çoğu şahıs, bu uğurda herhangi bir tehlide boyun eğmez. Hele ırkçılığının koyu olduğunu Necip Fâzıl tarafından teyit ettiğimiz Atsız'ın, koyu denecek derecede bir şeye taraf oluşu O'nun cesur yönünü düşündürmektedir. Tüm bunlara rağmen başta Necip Fâzıl'ın söylemleri arasında Atsız'ın bu yönüne rastlamayıpımız olmak üzere bu konuyla ilgili gözümüze çarpan bir bilgi mevcut olmayışı dolayısıyla, Hüseyin Nihal Atsız kesin cesaretli bir adamdır demek doğru bir yârgı olmayacaktır.

Resim 3.32. Hüseyin Nihal Atsız⁶²³

Hüseyin Nihal Atsız'ın Necip Fâzıl tarafından belirtilen bir diğer yönü Peyami Safa'nın da yakıştırdığı ahmak, budala tabirleridir. Budala oluşuyla alakalı olabilecek espri, mizaç renklerinden mahrum oluşu ve sığ düşünceliliği de Necip Fâzıl tarafından, Atsız'ı

⁶²² Elbir, "Kıyâfetnâme Üzerine", 52; Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 92.

⁶²³ <https://www.milligazete.com.tr/haber/3415186/huseyin-nihal-atsiz-kimdir> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

tarifleyen diğer özelliklerdir. Bu bilgilerin kıyâfetnâmelerde aklımıza gelen ve daha önceden de üzerinde durduğumuz fiziksel özelliklerden uzun boyluluğa tekabül ettiğini bildiğimizden, Atsız'ın boyunun nasıl olduğunu değerlendirmeye aldığımızda bu konuda Necip Fâzıl'ın herhangi bir yorumu olmadığından direkt bağlantı kuramamak da fotoğrafına baktığımızda uzun boylu olduğu fark edilmektedir. Buna göre aksi halde ahmaklığı ilişkilendirmek mümkün olmasa da uzun boylu olduğunu kabul ettiğimizde, O'nun ahmak ve budala diye adlandırılışına zemin oluşturulmuş olur. Buna göre “*Atsız uzun boylu olduğu için ahmak olabilir*” yârgısında bulunmak abes olmasa gerektir.

Atsız'ın inkâr eden biri olduğunu Necip Fâzıl, metinde ifade etmiştir. İnkâr eden kişilerin cilt renklerindeki solukluk bu özelliklerine sebep olarak kabul edilmiştir. Fakat bizim siyah beyaz fotoğraflardan bunu teyit etme imkânımız bulunmamaktadır ve bu konuda herhangi bir fikir sahibi olmadığımızdan kesin bir şey söylemek doğru değildir.

Fotoğraflarda dikkat çeken diğer husus Atsız'ın geniş alnıdır. Necip Fâzıl'ın Atsız'la ilgili yer verdiği bilgiler bu kadarla sınırlı olduğundan bu alın sebebiyle O'nda var olması muhtemel huylarla ilgili doğrudan yorumda bulunmak isabetli olmayacaktır.

3.1.33. İsmail Hami Danişmend

Resim 3.33. İsmail Hami Danişmend⁶²⁴

⁶²⁴ <https://www.biyografya.com/biyografi/10217> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

İsmail Hami Danişmend'in Abdülhak Hamit meclislerinde en sık bulunanlardan biri olduğunu söyledikten sonra, O'nun peygamberimizin “*Kibirliye kibretmek sadakadır.*” hadisinden yola çıkarak, kibrine zemin oluşturduğunu söyleyen Necip Fâzıl, O'nun *kibir hastası* biri olduğunu söyler. Bunun dışında eserinde hiçbir fizikî özelliğine değinmediği İsmail Hami'nin bu yönünün kıyâfetnâmelerde hangi fiziksel özelliğe tekabül ettiği araştırıldığında, boyun kısalığı, burnun sivriliği ve burun ucunda ben aklımıza gelen kibirlilikle bağlantılı özelliklerdir. Tüm bunlar arasında burnun geniş olduğundan, burun ucundaki ben varlığının elimizde fotoğraf sınırlılığı yüzünden tespit edilemediğinden bunlara dair yorum yapamamaktayız. Bunların yanında, fotoğrafta boyunun kısa olduğu yönünde bir intiba oluşmaktadır. Buna göre, İsmail Hami'nin boy kısalığının kibirliliğine alamet olduğu düşünülebilirse de fotoğrafın yanıltma ihtimalinden dolayı burada da kıyâfetnâme-karakter mutabakatı kesinlik arz etmez.

3.1.34. İsmet İnönü

Resim 3.34. İsmet İnönü⁶²⁵

Necip Fâzıl'ın *gözü doymadığı manasına gelen ifadeler yer verdiği*,⁶²⁶ "Milli şef" unvanlı, Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci adamı, bir asra yakın ömründe (89 yıl) Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık başta olmak üzere birçok mevki ve makamda yer

⁶²⁵ https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0smet_%C4%B0n%C3%B6n%C3%BC Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁶²⁶ Kısakürek, *Bâbîâli*, 255.

almış, günümüzde isminin popülaritesini halen daha koruyabildiği, sürekli gündeme gelen ve hakkında çok farklı şekillerde düşünceler ortaya atılarak birçok destekçisi aynı zamanda da birçok eleştirmeni olan İsmet İnönü'nün kıyâfet ilmine göre tahlilini yapmak gerekirse:

İsmet İnönü'nün fizikî özelliklerine baktığımız zaman -tabii burada tarihî ve siyasî bir aktör olmasının ve bu nedenle O'nunla ilgili olarak birçok fotoğrafa ulaşabilmenin avantajı oldukça büyüktür. İlk olarak göze çarpan yönleri; küçük bir baş ve sarı tonlara yakın, soluk ten rengi, küçük yüz, gür ve uzun kıllı kaşlar, ince bir burun, açık alın, irdelenebilecek ve kıyâfetnâmeler incelendiğinde bizim de dikkat etmemiz gereken hususlar olarak göze çarpmaktadır. Kıyâfetnâmeler de benzer durumlarla ilgili olarak aşağıdaki tespitler yapılmıştır:

*Çok ince uzun ve küçük yüzlü olan iyi insan değildir.*⁶²⁷

*Ziyade küçük yüz yıncıklığa vü horluğa vü delülüğe delildir.*⁶²⁸

*Ve katı küçi yüz hiffete ve horluğa ve dilkülğe delildir.*⁶²⁹

Yüzi büyük bir işde kâhil olur

*Küçük olsa denî vü mühmil olur*⁶³⁰

*Vechi büyüktür alil-Kibre küçüktür delil.*⁶³¹

*Küçükbaşlı olmak kötü kişiliğe delildir, bunlara yılanbaşlı denir.*⁶³²

*Kalay rengine müşabih renk habasete vü hıyanete delildir. . Alçı rengine müşabih renk, bî-hayâ vü bed-fehme delildir. Sarışın renk sahibinün hastalığına yakın olup gam u ğussı çok olmaya delildir.*⁶³³

Rengi ol ademün ki sufretdür

Kalbi kalb u işi hıyanetdür.

Ol saru kim siyaha maildür,

⁶²⁷ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 105.

⁶²⁸ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 212.

⁶²⁹ Elbir, "Kıyâfetnâme Üzerine", 55; Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 95.

⁶³⁰ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 242.

⁶³¹ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 679.

⁶³² Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 105.

⁶³³ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 214.

*Hak budur cümle hulki batıldur,*⁶³⁴

Genel olarak bu ve benzer fizikî özelliklere sahip kişiler için genelde olumsuz ibareler kullanıldığı bir kenarda dursun, kıyâfetnâmelerde küçük yüzlü insanlar için iyi olmadıkları ibaresi kullanılmıştır, ten rengi sarıya yakın olan, daha çok soluk renklerle ilgili olarak da olumlu şeyler söylemek pek mümkün değildir, zira kıyâfetnâmenin "...kalay rengine müşabih renk habasete ve hıyanete delildür." bölümünü ve Atatürk'ün ölümünden sonra İnönü'nün paranın üzerine kendi resmini bastırması olayını aklımıza getirirsek, bu husus toplumun büyük çoğunluğu tarafından İnönü adına tepki gösterilen ve toplumda iyi bir intibanın oluşmadığı bir konudur.

*Kaşı gür olanın üzüntüsü çok, sözü bozuk ve fesat ehli olur. Mala ve dünya sevgisine çok düşkündür. Sözü dokunaklıdır. Aynca kaşları çok gür ve kılları uzun olan kibirli ve lafı uzun olur.*⁶³⁵

*Kaşun kılı çok olmak delil-i gamdur.*⁶³⁶

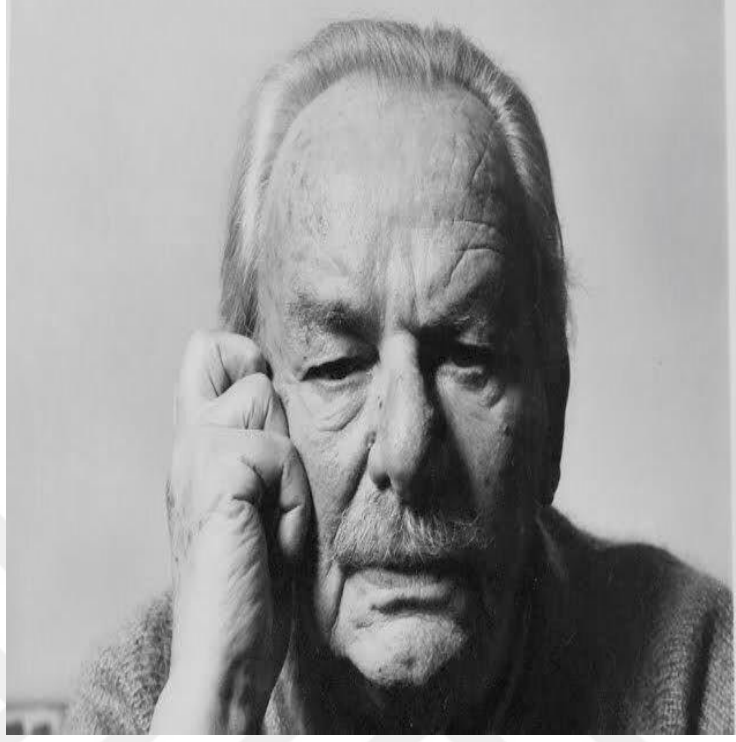
Kaşları gür olanlarla ilgili olarak ise "...mala ve dünya sevgisine çok düşkündür" tespiti ve Necip Fâzıl'ın "gözü doymuyor" ibaresi ele alınarak bu kişilerin dünyaya, makam ve mevkilere karşı hırslı olabileceği yorumu yapılabilir. İnönü ile ilgili olarak şunu söylemek gerekir ki; bu konumlarda ve mevkilerde olan insanların birçoğunda yükselme isteği olabileceği gibi bu durumun da hırsa dönüşmesi normal olarak görülebilir. Aynı şekilde İnönü'nün de Türkiyede yaşamış birinin görebileceği en yüksek makam olan Cumhurbaşkanlığını görebilmesi ve bu makamdan sonra siyaset arenasından çekilmeyerek farklı görevler üstlenmesi onun hırslı olduğunun göstergesi olarak yorumlanabilir ve kıyâfetnâmelerde geçen hususlarla örtüştüğü varsayılabilir. Sonuç olarak kıyâfet ilmi doğrultusunda yapılan bu yorumlarımız her ne kadar olumsuz neticeler gibi görülse de İsmet İnönü'nün Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki yeri ve önemi, yaptıkları herkesçe çok iyi bir şekilde bilinmektedir.

⁶³⁴ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 238.

⁶³⁵ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 107.

⁶³⁶ Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 92, 93.

3.1.35. Melih Cevdet Anday

Resim 3.35. Melih Cevdet Anday⁶³⁷

Orhan Veli'yi anlatırken, arkadaşı Melih Cevdet'in O'nun gibi olmadığını söyleyen Necip Fâzıl, Melih Cevdet'in özelliklerinden şöyle bahseder:

*Konuşkandır, kesin ve hendesi fikirler çıkaran şairdir, kendinden emin, rahat görünüşlüdür. Şiirlerinin taklitten ibaret olduğunu söyler.*⁶³⁸

Necip Fâzıl Melih Cevdet'in fiziksel özellikleriyle ilgili herhangi bir bilgi vermemiştir. Karakter özellikleriyle alakalı verdiği bilgilerin kıyâfetnâmeyle kıyaslanması için fizikî özelliklere ihtiyaç olduğundan bu konuda bağlantı kurulamamaktadır. Melih Cevdet'in fizikî özellikleriyle ilgili elimizde tek veri fotoğraflarıdır. Bu fotoğrafta da belirgin olarak görülen özellikleri açık alın veya saçının ön tarafının dökülmüş olması ve burunda, yanaklarda, alında ve çenedeki benlerdir. Bunların bağlantılı olduğu karakter özellikleri kıyâfetnâmelerde şu şekilde geçmektedir:

⁶³⁷ <https://www.kadikoyboasahne.com/melih-cevdet-andayin-edebiyat-yolculugu/> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁶³⁸ Kısakürek, *Bâbü'ali*, 239, 240.

*Burunda ben kibre ve ucbe delildir. Yüzde ben vefaya ve meskenete delildir. Göz kapağında ben mekre ve hasede delildir. Enekte ben işret sevgisine delildir.*⁶³⁹

Burunda ve yüzünde ben olduğunu düşündüğümüz çıkıntıların, kıyâfetnâmelerdeki karşılığı, kibirlilik, vefa, aldatma, haset ve sohbe düşkünlüktür. Bunların Melih Cevdet için karşılığı Necip Fâzıl'ın eserinden bildiğimiz kadarıyla konuşkanlığı olabilir. Çenesinde de ben olduğunu düşündüğümüz Melih Cevdet'in bu özelliği sohbe meyilli oluşuyla ilişkilendirilebilir. Bunun dışındaki özellikler genelde olumsuz minvalde olup, bunların Melih Cevdet için geçerli olup olamayacağı konusunda kesin bir bilgi sahibi olmadığımızdan değerlendirme yapmamız da mümkün değildir.

Burada açık alınlılığın delalet ettiği olumsuz huylar hakkında Necip Fâzıl tarafından bilgi verilmediğinden alınla alakalı daha önce kıyâfetnâmelerden verdiğimiz örnekler ve yorumlar malum olduğundan burada zikretmeye gerek duymadık. Açık ve geniş alınlı kişilerin zeki oldukları, muhakeme yeteneklerinin olduğu ve Necip Fâzıl'ın da Melih Cevdet'in kesin ve hendesi fikirler çıkaran biri olduğunu ifade etmesinden hareketle O'nun da zeki olabileceği yorumu yapılabilir.

3.1.36. Muslih Fer

Resim 3.36. Muslih Fer⁶⁴⁰

Necip Fâzıl'ın Bâbîâli'de Muslih Fer için yer verdiği ifade şöyledir:

⁶³⁹ Direkçi- Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 97.

⁶⁴⁰ <http://www.cevre.org.tr/tr/kurumsal> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

*Can çekişir gibi gülüyor, yüzünün organları ifade şekilleri uyumsuz, esprili.*⁶⁴¹

Gülmekle alakalı kıyâfetnâme tespitlerinde gülmenin azlığı, çokluğu, itidalli oluşu ele alınmıştır. Necip Fâzıl'ın, Muslih Fer için söylediği *can çekişir gibi gülmekten* ne kastettiğini bilemediğimizden buna yönelik yorum da yapamamaktayız.

Yüz şekillerinin birbirine münasip olması iyi huylara işaret etse de⁶⁴² birbirinden bağımsız ifade taşımalarıyla alakalı da kıyâfetnâmelerde bilgi bulunmamaktadır.

Fotoğrafı çok net olmadığından kesin tespitler yapılamamakla beraber mizacına yönelik de esprili olması dışında bilgi verilmediğinden, bunların kıyâfetnâme tahlilinin yapılması doğru olmasa gerektir.

3.1.37. Mükerrerrem Sarol

Resim 3.37. Mükerrerrem Sarol⁶⁴³

Necip Fâzıl'ın “Ve”ler başlığı altında zikrettiklerinden biri olan Mükerrerrem Sarol şu özelliklere sahip olarak aktarılmıştır:

*Kendini piyasaya göre ayârlayamayan dava adamıdır. Romantik karakterli olduğundan gelgitler yaşayan, samimi, heyecanlı ve atılgan bir tiptir.*⁶⁴⁴

⁶⁴¹ Kısakürek, *Bâbîâli*, 206.

⁶⁴² Bkz. 1. Bölüm.

⁶⁴³ <https://edirne.web.tr/mukerrem-sarol-11-yasama-donemi-1957-1960-edirne-milletvekili/> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁶⁴⁴ Kısakürek, *Bâbîâli*, 314, 315.

Necip Fâzıl'ın hayatını adadığı davalardan biri olan Büyük Doğu'ya fedakârlıklarını övgüyle yâd ettiği Mükerrerrem Sarol'un olduğu gibi görünen dürüst karakterli biri olduğu dikkatimize sunulmuştur.

Necip Fâzıl'ın karakteri hakkında net bilgiler aktardığı Mükerrerrem Sarol'un fiziksel özelliğine değinmediği görülmektedir. Fotoğrafına bakarak yorum yapmamız icap ettiğinden, mutedil özelliklere sahip yüzü hakkında kıyâfetnâmelerdeki bilgilere göz attığımızda böyle özelliklere sahip birinin iyi karakterli olduğu paylaşılmıştır. Yukarıda Necip Fâzıl'ın aktardığı bütün bilgiler Mükerrerrem Sarol hakkında iyi bir intiba uyandırmaktadır. Yüzünde farklı olarak alınının genişliği fark edilen Mükerrerrem Sarol'un bu özelliğiyle alakalı, olgun, zeki, tembel ve kötü huylu olduğu yönünde değişik yorumlar mevcuttur.⁶⁴⁵ Bunlardan kötü huylu olmasına örnek teşkil edilen huyları varsa da, bunu kanıtlayacak bilgi elimizde olmadığından ve Necip Fâzıl'ın aksi yönde bilgi vermesinden dolayı bu bilgi Mükerrerrem Sarol için muğlak kalmaktadır. Diğer özellikleriyle alakalı da doğrudan veya dolaylı bir çıkarım yapmak mümkün değildir.

3.1.38. Münevver Ayaşlı

Resim 3.38. Münevver Ayaşlı⁶⁴⁶

⁶⁴⁵ Bkz. 1. Bölüm, 44.

⁶⁴⁶ <https://www.biyografya.com/biyografi/13647> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

Necip Fâzıl, Abdülhak Hamit Tarhan'dan bahsederken, O'nun ziyâretçileri arasında olan Münevver Ayaşlı Hanımefendi'den şöyle bahseder:

*Fındık kurdu, ufak tefek, fakat o tabirin gizlediği şuhluk ve uçarılık karakterine uzak, hep gülümseyen ve dışına dikkat eden, kendinden ziyade dışı ile alakalı bir karakter, hisli.*⁶⁴⁷

Necip Fâzıl'ın Münevver Ayaşlı ile ilgili verdiği fiziksel özelliklerden birisi, O'nun fındık kurdu teşbihinden de anlaşıldığı ve Necip Fâzıl'ın ayrıyeten de belirttiği gibi ufak tefek oluşudur. Bu tabirlerden kısa olduğunu anladığımız Münevver Ayaşlı'nın bu yönünün hangi huylara tekabül ettiğine bakacak olursak;

*Kısa boylular çok akıllı olup, nâdânları da çok aptal olur.*⁶⁴⁸

Kısa boylu olanların akıllısının da, cahilinin de çok aşırı olacağının belirtildiği bu kıyâfetnâmenin Münevver Ayaşlı için ne ifade ettiğini bilmek için Necip Fâzıl'ın değerlendirmelerine baktığımızda, O'nun çok akıllı veya çok cahil oluşuyla alakalı herhangi bir bilgiye yer vermediğinden, bu konuda yorum yapmak doğru olmayacaktır.

*Kısa boylu bodur kimseler hırçın tabiatlı olurlar; hırçın nereye giderse orada kavga başlar.*⁶⁴⁹

Kısa olursa kibr ü kine olur

*Mekr ile hileye hazine olur*⁶⁵⁰

*Ve kısa boy kine ve adavete ve fitneye delildir.*⁶⁵¹

*Fitne ve adavet kısa boylusundadır.*⁶⁵²

*Kim ki boyudur kasîr-Hilesi vardır kesîr.*⁶⁵³

Kısa boyluların hırçın dolayısıyla kavgacı, kibirli, kinli, aldatan, hilekâr, fitneci, düşmanlık yönü ağır basan gibi karakter özelliklerine delalet ettiğini gördüğümüz değişik kıyâfetnâme örneklerinden yola çıkarak Münevver Ayaşlı'nın kısa boylu olduğu için bu olumsuz özelliklerle alakasını teyit edebilmemiz için Necip Fâzıl'ın eserinde verdiği

⁶⁴⁷ Kısakürek, *Bâbîâli*, 148.

⁶⁴⁸ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 73.

⁶⁴⁹ Çavuşoğlu, “Kıyâfet İlmi”, 298.

⁶⁵⁰ Çelebioğlu, “Kıyâfet İlmi”, 238.

⁶⁵¹ Elbir, “Kıyâfetnâme Üzerine”, 45.

⁶⁵² Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 91.

⁶⁵³ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 676.

bilgilere baktığımızda bu özelliklerden hiçbirisiyle bağlantılı bir karakter özelliğine değinilmediğini söyleyebiliriz. Kıyâfetnâmede kısa boylular hakkında yer alan özelliklerin Münevver Ayaşlı özelinde herhangi bir anlam ifade etmediğine dikkat çekmek isteriz. Fakat Necip Fâzıl, ufak tefek insanların uçarı yönleri olduğunu, Münevver Ayaşlı'nın ise böyle biri olmadığı, hisli biri olduğunu söyleyerek aslında kısa boylular hakkındaki halk nazarında yaygın olan olumsuz kanaatlerden uzak oluşuna dikkat çekmektedir. Bu anlamda kıyâfetnâmelerin kısa boylular hakkındaki görüşleri, Necip Fâzıl'ın istisna ifade eden cümlelerinden hareketle Münevver Ayaşlı adına isabetli olmayacaktır. Yine de net bir yorum yapabilmemiz için bu konuda doğrudan bilgi sahibi olmamız gerekir.

Münevver Ayaşlı'yla alakalı diğer bir tespit O'nun gülümseme halinde oluşudur. Daha önce de ifade ettiğimiz üzere Necip Fâzıl'ın bu tabirle, gülüşünün ölçülü oluşuna dikkat çektiği anlaşılmaktadır. Bunu, daha önce gülüşünün abartılı olduğunu söylediği şahsiyetler hakkında kullandığı başka tabirlerden anlıyoruz. Buna göre Münevver Ayaşlı'nın abartısız bir gülüşe sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu da kıyâfetnâmelerde hayaya, edepli olmaya, güzel ahlaklı ve sevmeye sebep olmaya taalluk etmektedir. Bu sayılan özelliklerin doğrudan Münevver Ayaşlı'da oluşunu söylememiz için elimizde bilgi yoktur. Sadece fındık kurdu tabirinden O'nun hem kısa boylu oluşu hem sürekli gülümseme halinde oluşu nedeniyle şirinliğiyle dikkat çektiği kabul edilebilir. Bunun dışındaki özellikleriyle dolaylı olarak da bağlantı kurmamızı gerektirecek herhangi bir tespitimiz bulunmamaktadır.

Münevver Ayaşlı'nın fotoğrafına baktığımızda gür saçlarının olduğu dikkatimizi çekmektedir. Bunun kıyâfetnâmelerdeki karşılığı şöyledir:

*Başında saç çok olmak kesafete delildir.*⁶⁵⁴

Kesafet çokluk, sıkışıklık, yoğunluk gibi anlamlara gelmektedir. Eğer bu yoğunluktan kasıt hareketlerde yoğunluk ise Münevver Ayaşlı ile ilgili böyle bir duruma değinilmediğinden bu konuda değerlendirme yapmamız muğlaktır. Hamdullah Hamdi ise bu konuyla alakalı şu beyitleri yazmıştır:

Bir kişin ki göresun kılı çok

⁶⁵⁴ Elbir, "Kıyâfetnâme Üzerine", 52; Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 92.

*Bil ki kılca anun zarafeti yok.*⁶⁵⁵

Saç kılının çokluğuyla, kişinin zarafetinin ters orantılı olduğunun ifade edildiği bu beyitlerden yola çıkarak, Ayaşlı'nın zarafetinin az olduğu çıkarımında bulunmamız gerekmektedir, fakat bu yorumu doğrudan destekleyen bir bilgi elimizde mevcut değildir. Zarafetten kasıt hareketler ise, Münevver Ayaşlı'nın hareketleri hakkında bilgimiz mevcut değildir fakat giyiniş anlamında anladığımızda Necip Fâzıl'ın O'nun dışına önem veren birisi olduğu bilgisini vermesinden dolayı, bu beyit doğrultusunda zarif olmadığını iddia etmek doğru bir tespit olmayacaktır.

*Saçı çok olsa zenin-Fehmi az olur anın.*⁶⁵⁶

Kadının saçlarının çokluğuyla anlayışı arasında da ters orantı kurulmuştur. Buna göre Münevver Ayaşlı'nın anlayış azlığı olduğunu söylemek icap edecektir. Fakat yine elimizde buna dair bir kanıt mevcut değildir.

Münevver Ayaşlı gür saçlarının yanında kaşlarının gürlüğüyle de dikkat çekmektedir. Bunun kıyâfetnâmedeki karşılığı şu şekildedir:

*Kaşı gür olanın üzüntüsü çok, sözü bozuk ve fesat ehli olur. Mala ve dünya sevgisine çok düşkündür. Sözü dokunaklıdır... Ayrıca kaşları çok gür ve kılları uzun olan kibirli ve lafı uzun olur.*⁶⁵⁷

*Kaşun kılı çok olmak ğussaya vü kelamı redd-i fasid olmaya delildir.*⁶⁵⁸

*Kaşun kılı çok olmak delil-i gamdur.*⁶⁵⁹

Kaşları gür olanların üzüntülü, kötü sözlü, fesat, mal düşkün, dokunaklı söz sahibi, kibirli ve sözü uzatan kişiler oldukları ifade edilmektedir. Münevver Ayaşlı'nın bu karakter özelliklerinden herhangi birini taşıyıp taşımadığı noktasında bilgimiz mevcut değildir. Sadece yazdığı romanlar belli bir edebî üslup gerektirdiğinden ve Necip Fâzıl tarafından hisli oluşu dikkat çekecek ölçüde olduğundan dokunaklı söz sahibi biri olduğu kabul edilebilir.

⁶⁵⁵ Çelebioğlu, “Kıyâfet İlmi”, 239.

⁶⁵⁶ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 677.

⁶⁵⁷ Tayşi, “Kıyâfet İlmi”, 107.

⁶⁵⁸ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 207.

⁶⁵⁹ Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 92-93.

3.1.39. Nazım Hikmet Ran

Resim 3.39. Nazım Hikmet Ran⁶⁶⁰

Necip Fâzıl'ın, “Hengâme” diye başlık attığı bölümde, hayatının renkli dönemlerini anlatırken, *Bâbîâli*'de birden bire parlayan Nazım Hikmet'i de anarak hakkında bilgi vermiştir. Bu bilgiler Nazım Hikmet'in görünüşü ve huyunun nasıl olduğu hakkındadır. Bunlar şu şekildedir:

*Ahmak, uzun boyu, altun renkli saçları, çakır ve çiğ gözleri, çilli ve tozpembe yüzü, şapşal çehre hatları ve küçük ve yusyuvarlak kafasıyla, insana ilk bakışta yakışıklılık hissi veren, bilhassa maymunvari içeriye doğru tuttuğu elleriyle bu halini mühürleyen bir aptaldı. İncında(komünizm) samimiydi, cesaretliydi.*⁶⁶¹

Uzun boyuna bilhassa dikkat çektiği Nazım'ın, cümlelerin sonunda aptal olduğuna vurgu yapması tesadüfî olmasa gerektir. Bunu daha önce “Uzun Ahmak” diye nitelendirilen başka şahıslara ithafen ve ilgilendiğini bildiğimiz kıyâfetnâme bilgilerinden yola çıkarak yapmış olması muhtemeldir.

*Çok uzun boylu olan ahmak, akıllısı nadir olur.*⁶⁶²

⁶⁶⁰ <https://www.biyografya.com/biyografi/8852> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁶⁶¹ Kısakürek, *Bâbîâli*, 83, 246, 261.

⁶⁶² Tayşi, “Kıyâfet İlmi”, 110-112.

Bundan yola çıkarak kıyâfetnâmelerde uzun boyla ilgili diğer yönler tekrardan zikredilmeye değerdir:

*Kameti her kimin ki olsa uzun,
Olur ol safi-kalb ü sade-derun*⁶⁶³

*Kim ki boyudur tavîl Sade dil olur cemil.*⁶⁶⁴

Hamdullah Hamdi ve İbrahim Hakkı da beyitlerinde, boyu uzun olan kişilerin kalbinin saflığına ve içinin sadeliğine vurgu yapmışlardır. Bunun direkt karşılığını Necip Fâzıl'ın sözlerinde bulamasak da, içinin sade oluşu, alengirli huyları olmadığını, içi ayrı dışı ayrı yani gayri samimi olmadığını ifade ettiğinden Necip Fâzıl'ın anlatılarında geçen, *davasında samimiydi* sözünü, bu bilgiyle ilişkilendirmek mümkündür. Ayrıca Mina Urgan eserinde O'nun çok saf⁶⁶⁵ olduğu bilgisini vermesi bu konuda bize delil teşkil etmektedir.

*Boy uzun olmak şadlığa vü mübareklige delildir. Amma gafletten âlî olmaz.*⁶⁶⁶

Şadlık veya mübarekliliğiyle alakalı herhangi bir bağlantı kurmamızı sağlayacak ifade mevcut değildir.

Altın renkli saçları olduğunu öğrendiğimiz Nazım'ın, bu yönüyle kıyâfetnâmelerde nasıl huylara sahip olduğuna bakacak olursak;

*Sarı saçlı hoş halli olur.*⁶⁶⁷

*Kim ki saçı sarıdır Kibr ü gazab karidir.*⁶⁶⁸

Seyyid Lokman Çelebi ile İbrahim Hakkı'nın eserlerinde sarı saçla ilgili iki zıt hüküm verilmiştir. Bunlardan ilkinde göre sarı saçlı olanların halleri iyi olur, davranışları güzel olur. Hangi huyunun iyi olacağı konusunda ise takyid edici bir değerlendirmelerde bulunulmamıştır. Buna göre Nazım'ın sarı saçlı olduğu için davranışlarının da iyi olacağı yorumunu yapmamız gerekirken, İbrahim Hakkı'nın beytinde geçen sarı saçlıların kibirli ve gazaplı olduğu bilgisi de Nazım'ın bu huyları taşıyabileceğini düşündürmektedir.

⁶⁶³ Çelebioğlu, “Kıyâfet İlmi”, 238.

⁶⁶⁴ Çelebioğlu, “Kıyâfet İlmi”, 676.

⁶⁶⁵ Urgan, *Bir Dinozorun Anıları*, 241.

⁶⁶⁶ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 219.

⁶⁶⁷ Tayşi, “Kıyâfet İlmi”, 107, 108.

⁶⁶⁸ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 677.

Fakat hoş halli olmakla kibir ve gazab çok çelişkili durmakla beraber, hoş halin şümulünün tam olarak belli olmaması dolayısıyla, hem hoş halli hem kibirli ve gazaplı olduğu yorumunu yapmak da mümkündür. Şu kadarı var ki Orhan Karaveli'nin Nazım Hikmet'le ilgili eserinde O'nun mütevazı kişiliğine dikkat çekmesi, bir tanığın ifadesi olması hasebiyle kibirli olmadığına dayanak kabul edilebilir. Buna göre İbrahim Hakkı'nın kıyâfetnâmesi bu konuda tutarlı görünmemektedir.

Tecrîbe ittim nice kez ben hele

*Hiç umamam sarıdan eylik gele*⁶⁶⁹

Şaban Sivrihisarî de bu konuda İbrahim Hakkı'ya yakın bir duruş sergilemektedir. Tecrübelerine dayanarak sarı olanlardan iyilik geleceğini hiç düşünmediğini ifade etmiştir. Buna göre sarı olduğu için Nazım Hikmet'in de iyilik yapabilecek biri olmadığı çıkarılabilir. Farklı kaynaklarda her ne kadar yüreğinin güzel olduğuna dikkat çeken ifadeler varsa da⁶⁷⁰ bunu iyilik gelip gelmeyeceği bağlamında değerlendirmek dolaylı olarak mümkün olmakla beraber bu konudaki yorumlarımız kesinlik taşımamaktadır.

Nazım Hikmet'le ilgili Necip Fâzıl'ın verdiği bilgilerden biri de O'nun çakır gözlü olduğudur. Bu çakır gözlü ifadesi, farklı eserlerde mavi göz olarak kayıtlanmıştır. Buna göre Nazım Hikmet mavi gözlü olduğu için kıyâfetnâmelerde bu bahisle alakalı olabilecek karakter özelliklerini barındırabilir. Bunu analiz edebilmek için kıyâfetnâme örneklerini incelediğimizde mavi göz renginin değişik kelimelerle ifade edildiği dikkatimizi çekmektedir. Bu konuyla alakalı kıyâfetnâme örnekleri şöyledir;

*Gök gözlü olanlar FÂSIK ve NÂDÂN olur bu göze sahip kişinin çenesi içine göçükse kötü bakışlı ve hain olur. Alın yassı, saçı gürse çok kötü huylu olur... Gök renkli ve küçük gözlü olmak şehvet belirtisidir.*⁶⁷¹

Gök gözlülükle mavi gözlülüğün kastedildiği bu kıyâfetnâme örneğinde, böyle göze sahip kişilerin bozgunculuk çıkaran cahil kişilikler olduğu, bununla beraber çenesi de içine çökükse hainliğe delalet ettiği söylenmiştir. Gözlerin mavi oluşuyla birlikte küçük olması da şehvetle ilişkilendirilmiştir.

⁶⁶⁹ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 55.

⁶⁷⁰ Urgan, *Bir Dinozorun Anıları*, 241.

⁶⁷¹ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 106.

*Gök göz ki sarıya mayil ola zaferan gibi ço yâramaz sıfatlara delildür. Zira göklük kahillige delalet ider.*⁶⁷²

Bu kıyâfetnâmede ise sarıya çalan mavi gözlülük de kötü huyları çağrıştırmaktadır. Maviliğin aynı zamanda olgun kişiliğe de işaret ettiği belirtilmiştir.

*Gözleri gök olanda olmaz edeb
Gözi çakır bahadır olsa aceb
Gök olursa neüzu billah eger
Bu sıfatlar bulunur anda beter,
Olmaz anun gibi olanda hayâ,
Katı bed huy olur aceb hod-ra.*⁶⁷³

Hamdullah Hamdi'nin kıyâfetnâmesinde mavi gözlü olanların edebinin olmadığı, cesaretli olduğu, kötü huylu olduğu gibi bilgiler verilmiştir.

*Gözleri göktir lebib-Leyk ela gözlü edib.*⁶⁷⁴

İbrahim Hakkı da gözleri mavi olanların zeki olduğunu belirtmiştir.

*Gözleri gök, sakalı da zerddür
Andan ümid olunacak derddir*⁶⁷⁵

Bu kıyâfetnâmede ise gözleri mavi sakalları sarı olanlardan dertten başka bir şey beklenmemelidir yorumu yapılmıştır. Tüm bu bilgilerden yola çıkarak, Nazım Hikmet özelinde değerlendirme yapıldığında, Nazım Hikmet için edebi noksan, arabozucu, cesaretli, zeki, cahil, olgun yâratılışlı, kötü huylu, şehvete meyilli, hain vs. gibi karakter özellikleri ifade edilebilir. Bu karakter özelliklerinin Nazım Hikmet'te gerçekten var olup olmadığını Necip Fâzıl'ın verdiği bilgilerden ve başka kaynaklardan teyit ettiğimiz kadarıyla yorumlayacak olursak, O'nun hayâsız oluşu, fesat ehli, şehvete meyilli, hain olduğu gibi kötü huylarla ilişkisine ne *Bâbîâli*'de ne de karşımıza çıkan diğer kaynaklarda rastlanmadık. Bu durumda mavi gözlü olmasının bu özelliklerle bağlantısı muğlak kalmaktadır. Bunun dışında, mavi gözlü olanların bahadır olduğunun ifade edildiği beyitten anlaşıldığı üzere ve bizzat Necip Fâzıl'ın ifadelerinden ve başka kaynaklardan

⁶⁷² Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 210.

⁶⁷³ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 242.

⁶⁷⁴ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 679.

⁶⁷⁵ Akkuş, *Edebi Türler ve Tarzlar*, 129.

yola çıkarak⁶⁷⁶ da cesaretli olduğunun teyit edilmesi sebebiyle Nazım Hikmet'in mavi gözlerinin O'ndaki cesarete delalet ettiği söylenebilir. Bu bakımdan bu kıyâfetnâmenin verdiği tespitte isabet ettiği söylenebilir. Bunun dışında mavi gözlülüğün hem cahilliğe hem zekiliğe alamet olduğu farklı kıyâfetnâmelerde geçen tespitlerdir. Bu iki özellik birbirine çelişki arz ettiğinden Nazım Hikmet'in bunlardan hangisine sahip olduğu ile ilgili olarak, Necip Fâzıl'ın yorumu dikkat çekmektedir. O Nazım Hikmet'i aptallıkla itham ettiğinden, O'nun pek de zeki olmadığı düşünülebilir. Yine de aptallığının hangi açıdan ele alındığını da tam kestiremediğimizden Nazım Hikmet'in zeki ya da cahil olduğu konusunda yorum yapmamız doğru olmayacaktır.

*Beyaza mayıl kızıl renk ikdama vü cürete vü şevke vü iffete delildir.*⁶⁷⁷

Kızıl renkten kırmızının en koyu tonları, beyaza yakın kızıl ifadesinden ise, Necip Fâzıl'ın Nazım Hikmet'in yüz rengi olarak tariflediği tozpembe renk tonunu anlamaktayız. Buna göre yukarıda geçen kıyâfetnâmede bu renk tonu cesarete, gayrete, hevesli olmaya işaret etmektedir. Daha önce mavi gözlülüğün hayâsızlığa işaret ettiği burada ise tozpembe yüzün iffete delil olduğu karşılaştırması yapıldığında her ne kadar bu konuda bir sonuca ulaşamasak da, gözlerin diğer organlara ihtiyâr olunacağı bilgisinden hareketle, iffetli olması durumuna daha ihtiyatlı yaklaşmamız gerekecektir. Bununla beraber tozpembe cilt renginin cesareti çağrıştırdığı düşünüldüğünde bunun Nazım Hikmet için daha önceden bilinen en net karakter özelliği olmasından dolayı, bu kıyâfetnâme bulgusunun isabetli olduğu söylenebilir.

Necip Fâzıl'ın, Nazım'ın fiziksel özellikleri hakkında verdiği diğer bilgi ise yusuvarlak bir kafaya sahip olduğudur. Kıyâfetnâmelerde yer alan başla ilgili özellikler küçüklük, büyüklük ve yassılık özelliklerine göre gruplandırılmıştır. Başın yusuvarlak oluşuyla alakalı bilgi ise yer almamaktadır.

⁶⁷⁶ Edgü, *Abidin Dino-Kısa Hayat Öyküm*, 65.

⁶⁷⁷ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 214.

3.1.40. Necip Fâzıl Kısakürek

Resim 3.40. Necip Fâzıl Kısakürek⁶⁷⁸

Necip Fâzıl eserinde başka şahsiyetler olduğu kadar kendi hakkındaki yorumları ve eleştirileriyle de dikkat çeken bir yazardır. Gerek kendini kendi penceresinden, gerek başkalarının gözünden hem fiziksel hem karakteristik özelliklerini objektif bir biçimde eserine yansıtmıştır. Kitabının tamamında yer yer serpiştirilmiş olarak gördüğümüz özellikleri şunlardır:

Kaş göz oynatma tiki vardır. Açıkgöz, hissiz, iradesiz, sorumsuz, söz dinlemez biridir. Arif Dino'ya göre: Gözbağcı, hokkabaz, hilekârdır(farsör) (Necip Fâzıl bunların yârı şaka yârı ciddi söylenmiş olduğunu ifade eder.) Fikret Adil ise O'nun kimseyi beğenmediğini söylemiş. Küt ve kare şekilli elleri vardır. Kumral suratlıdır ve iğneli bir mizaç taşımaktadır. Burhan Belge'ye göre Necip Fâzıl ben demeyi çok sever. Nurullah Ataç ise O'nun snob olduğunu söyler, sürekli değişiklik isteyen biridir. Abdülhakim

⁶⁷⁸ <https://www.diyanehaber.com.tr/biyografiler/necip-FÂZIL-kisakurek-kimdir-h16222.html> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

Arvâsî'ye göre Necip Fâzıl zekidir. Kendini övmeyi seven bir tarafı vardır, ahmak denilecek kadar saffetlidir. Selahattin Paşa, O'nun için cesaretinize hayranım demiştir.⁶⁷⁹

Kaş göz oynatmadan kasıt, kaşını gözünü sık sık hareket ettirmesi olsa gerektir. Bunun kıyâfetnâmelerde karşılığı genellikle olumsuz özelliklerdir. Şu örneğe bakacak olursak:

*Her kim ki iki gözünü çok süratle açıp kapıyorsa (kırpyorsa) o kişi çok hilekâr ve hayırsızdır.*⁶⁸⁰

*Göz tiz tiz hareket itmek vü hiddete nazar itmek mekre vü hile u hıyanete vü uğrılığa delildir.*⁶⁸¹

*Göz tiz tiz yumulup açılmak delil-i mekredür, Kirpikleri sınımak ve bi-illet hareket ettirmek delil-i mekr ü kizb ü hamakatdür.*⁶⁸²

Göz kırıklığı mekre ayetdür

*Dayım olsa delil-i hıffetdür*⁶⁸³

*Çeşmi kırpık oldu şeyn Bakışı süst oldu ziyn.*⁶⁸⁴

Görüldüğü üzere kaşın gözün çok sık hareket ettirilmesi hilekârlığa, ihanete, ahmaklığa, yalana, hafifliğe ve hayırsızlığa alamet kabul edilmektedir. Beden dilinde de bu tarz hareketler hemen hemen aynı şekilde yorumlanmaktadır. Tüm bunları Necip Fâzıl'ın şahsı üzerinde değerlendirmeye aldığımızda Abidin Dino'nun O'nun için kullandığı farsör kelimesinden de anlaşılacağı gibi çevresi tarafından algılanış biçimi hilekâr, göz bağıcı, hokkabaz olduğu yönündedir. Yukarıda zikrettiğimiz, kaş-göz kırpma ile hilekârlık ilişkisine kıyâfetnâmelerde sıkça vurgu yapılması da bu özelliğin baskın olarak tecrübe edilmesi olabilir. Buna göre hayatının farklı dönemlerinde farklı huylara sahip olduğunu kabul eden Necip Fâzıl'ın hayatının herhangi bir döneminde hilekârlıkla vasfedilmesine sebep olan bir mizaç taşıdığı kabul edilebilir. Zaten kumara iptila olduğu dönemleri de hatırlayacak olursak kumarın kendisinin bizzat hile oyunu olması ve Necip Fâzıl'ın bu oyuna meyli O'nun bu karakter özelliğine sahip olduğunu ve bunun gözlerin

⁶⁷⁹ Kısakürek, *Bâbîâli*, 20, 23, 31, 51, 107, 110, 123, 170, 195, 235, 236, 272, 280, 282.

⁶⁸⁰ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 106.

⁶⁸¹ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 210.

⁶⁸² Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 93-94.

⁶⁸³ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 242.

⁶⁸⁴ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 679.

kaşların sık sık oynatılmasıyla alakalı olduğu kabul edilebilir. Necip Fâzıl, gerek kendini hissiz olarak tariflediği bölümde⁶⁸⁵ babasının ölümüne olan duyârsızlığı, gerek Paris'ten dönüşte annesine olan vurdumduymazlığı o dönemler hayırsız biri olduğunu göstermektedir ki, bu da kaş göz oynatma tikiyle ilişkili olabilecek bir karakterdir. Bunun dışında, kendine *ahmak denilecek kadar saffetli* yakıştırmasından hareketle, ahmaklıkla kaş-göz kırpma arasında bağlantı olduğunu söyleyen kıyâfetnâmenin bu konuda isabetli olduğunu söyleyebiliriz.

Necip Fâzıl'la ilgili dikkat çeken bir diğer özellik, küt ve kare şekilli ellere-parmaklara sahip olmasıdır. Küt kelimesi kısa ve kalınca anlamına gelmektedir. Buna göre Necip Fâzıl'ın elleri-parmakları kısa, kalın ve karedir. Kıyâfetnâmelerde bu şekle sahip parmaklar hakkında şu tespitlerde bulunulmuştur;

*Uzunluğu zekâya, kısalığı hamakate delildir.*⁶⁸⁶

*Kısa barmak güdenlige delildir.*⁶⁸⁷

*Kısa barmak fehmi kündlüğüne, Sakları kısa olmak delil-i şerrü cübündür.*⁶⁸⁸

Eger olursa saidi kütah

*Mekr ü şerri elinden edeler ah*⁶⁸⁹

Bu tarz parmaklara sahip kişiler ahmaklık, anlayışı kıt, korkak, hile ve kötülük eden kişilerdir. Bunu Necip Fâzıl özelinde düşündüğümüzde, ahmaklıkla ilgili daha önceki tespitlerimiz gereğince, küt ve kare şekilli ellerin de ahmaklığa delil olduğu kabul edilebilir. Yine ahmaklık ve anlayış kıtlığı aynı anlamlarda değerlendirilebilir. Bir diğer tespit ise böyle parmakları olan kişilerin korkak olduğudur. Bunu Necip Fâzıl'a isnat eden bir kaynağa rastlamadığımızdan Necip Fâzıl'ın da bu yönüne değinmemesinin aksine, Selahattin Paşa'nın kendisini cesaretli olarak andığını aktarmasından dolayı, Necip Fâzıl'ın korkak olduğunu iddia etmek yersizdir. Bununla beraber daha önceden de üzerinde durduğumuz gibi bir ideoloji kaygısı güden insanların davasında korkak veya cesaretsiz olması oldukça muhaldir. Necip Fâzıl gibi Büyük Doğu ideali uğruna hapiste yatmayı göze almış birine korkaklık isnat etmek zaten doğru olmayacaktır. Bu açıdan

⁶⁸⁵ Kısakürek, *Bâbîâli*, 31.

⁶⁸⁶ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 111.

⁶⁸⁷ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 217.

⁶⁸⁸ Elbir, "Kıyâfetnâme Üzerine", 52.

⁶⁸⁹ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 246.

kıyâfetnâmenin bu tespitinin tutmadığı söylenebilir. Küt ve kare parmaklarından dolayı hilekâr olabileceği bilgisi ise daha önce Necip Fâzıl için kabul gördüğünden kıyâfetnâmenin buradaki isabeti de dikkate değerdir.

Abdülhak Şinasi Hisar, Necip Fâzıl için “kumral suratlı bir arı” teşbihinde bulunmuştur. Buradan arıya benzeyen yönünün ne olduğu çıkarımında bulunmamız söz konusu olamasa da Abdülhak Şinasi, O’na “Seni arıya benzetiyorum” dediğinde, O bunun nedenini sormuş, Hisar ise bunun bir nedeni olmadığını, sadece bir arıya benzediğini söylemiştir. Bu diyalog bize Necip Fâzıl’ın görünüşüne yönelik fikir vermemektedir.

Necip Fâzıl’la alakalı *Bâbıâli*’de geçen diğer bir bilgi ise O’nun kumral suratlı oluşudur. Cilt renginin siyaha mayil oluşunun kıyâfetnâmedeki karşılığı şudur:

*Buğday tenli kolay ikna olan itidal sahibidir. Koyu renkli açık renkliye daima üstün gelir, gözü herkesten iyi görür.*⁶⁹⁰

Kıyâfetnâmelerde, toplumda kabul görenin aksine açık değil koyu ten rengi makbul karşılanmaktadır. Seyyid Lokman Çelebi, kıyâfetnâmesinde yer alan bu bilgilere bakıldığında, kumral tenin, buğday tenlilik ve koyu renkliliği de içine aldığından böyle yüz rengine sahip olan insanların, kolay ikna olabilen, itidal sahibi kişiler olduğu ve açık renkli insanların huylarına tercih edilebilecek huyları olduğu, gözünün ise çok iyi gördüğü tespitlerine ulaşılabilir. Bu anlamda ele alındığında Necip Fâzıl’ın kolay ikna olan itidalli birisi olduğu söylenebilirse de yine kesin bir kanıt yoktur. Yine iyi gördüğüne dair de bilgi mevcut değildir. Burada koyu renklinin hangi anlamda açık renkliye üstün geldiğini açıklayan bir ifade olmadığından, bu bilgiyi Necip Fâzıl üzerinde değerlendirme imkânımız bulunmamaktadır.

*Reng-i esmer nişan-ı fikr-i sevab*⁶⁹¹

Burada da esmer veya esmere yakın cilt rengi olan insanların sevap düşüncesinin nişanı olduğu söylenmektedir. Buradaki sevap kelimesinin terim anlamıyla mı sözlük anlamıyla mı kullanıldığını bilememekle beraber, her iki durumda da bu konuya dair herhangi bir kaynaktan teyit edici bir bilgi de bulunmadığından bu kıyâfetnâme tespitiyle alakalı yorumda bulunamamaktayız.

⁶⁹⁰ Tayşi, “Kıyâfet İlmi”, 106.

⁶⁹¹ Çelebioğlu, “Kıyâfet İlmi”, 238.

*Benzi kızıldır edib-Esmer olandır lebib.*⁶⁹²

Esmer ten rengine sahip insanların zeki olduğunun ifade edildiği bu kıyâfetnâmeden yola çıkarak, Necip Fâzıl hakkında fikir yürütmemiz gerekirse, kendi hakkında verdiği bilgiler arasında Arvâsî'nin O'nun için zeki dediği bilgisi bulunmaktadır. Buna göre esmerlikle zekilik arasında ilişkinin kurulduğu bu kıyâfetnâme örneğinin isabet ettiği söylenebilir.

3.1.41. Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu

Resim 3.41. Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu⁶⁹³

Necip Fâzıl'ın bulunduğu idarehaneye gelen Nizamettin Nazif'le alakalı Necip Fâzıl'ın tespitleri şunlardır:

*Deli nizam, asabi, yanık kafa, davasının savunucusu, her zaman dağınık saçları, kirpi gibi dimdiktir.*⁶⁹⁴

Saçlarının sert ve kalın olduğu çağrışımı yapan kirpi nitelemesi, kıyâfetnâmelerde aşağıdaki şekilde geçmektedir:

⁶⁹² İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 679.

⁶⁹³ <https://www.biyografya.com/biyografi/9670> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁶⁹⁴ Kısakürek, *Bâbîâli*, 279, 280.

*Kalın kıllılık, cesaret ve atılganlık, yumuşak ve seyrek kıllılık korkaklık, anlayış kıtlığı ve geçliğine delildir" der. Kalın kıl, hararete ve kuruluğa, yumuk ve ince kıl, maddi-manevi soğukluğa ve rutubete delildir. Bu takdirde anlayış noksanlığı görülür.*⁶⁹⁵

*Kim ki saçı sert olur-Akılla cüret bulur.*⁶⁹⁶

Bu tarz ifadeler, kalın ve sert saçlara sahip insanların cesaretli, atılgan olduklarına dikkat çekmektedir. Aynı zamanda akılla cürret bulmak ibaresi de, kafasını bu tür dava işleriyle meşgul ettiğini düşündürmektedir. Nizamettin Nazif, Necip Fâzıl'ın aktardıklarına göre hem yanık kafa, hem davasının savunucusu olan birisidir. Bir davanın savunucusu olmak cesaret ve kendini feda etmeyi gerektirir ve bu uğurda düşünmeyi, planlamalar yapmayı, bir nevi hayatını adamayı gerektirir. Necip Fâzıl'ın "Deli Nizam" dediği Nazif'in, deli nitelemesiyle, bu cesur yanına vurgu yapılmış olabilir. Toplumumuzda da genelde erkeklere deli, delikanlı yakıştırmaları bu en heyecanlı atılgan dönemlerinde söylenen vasıflardır. Dolayısıyla, saçlarının sert oluşuyla huyu arasındaki uyum, kıyâfetnâmelerin isabetini göstermektedir.

Fotoğrafta dikkatimizi çeken diğer bir ayrıntı, uzun ve ince burundur. Bu kıyâfetnamelerde şu huylara delalet etmektedir:

*Burun uzun vü uci ince olmak ahmaklığa vü şerirliğe vü yincikliğe delildir. Uci ince vü kendü yay gibi burun sözde kaviyy olmağa vü şecâate vü husumete vü nasa ihtiyaca delildir.*⁶⁹⁷

*Uzun ince burun yeynicekliğe ve hiffet-i akla delildir.*⁶⁹⁸

Burnu anunki ince ola dırâz

*Hiffet-i akli anun olamaya az*⁶⁹⁹

*Enfeğher olsa dırâz Sahibidir fehmi az.*⁷⁰⁰

Burnun tarif edildiği şekilde olması, aklın hafifliğine delalet etmektedir. Ucu ince kendi yay gibi olması ise cesarete alamettir. Bu gibi ifadeler Nizamettin Nazif özelinde değerlendirildiğinde cesaretli olduğu söylenebilir. Akıl hafifliği ifadesi ise deli

⁶⁹⁵ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 107.

⁶⁹⁶ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 677.

⁶⁹⁷ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 211.

⁶⁹⁸ Elbir, "Kıyâfetnâme Üzerine", 46; Direkçi- Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 94.

⁶⁹⁹ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 243.

⁷⁰⁰ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 680.

adlandırılmasıyla ilişkilendirilebilirse de Necip Fâzıl'ın bunu daha çok heyecanı ile ilişkilendirdiğini düşündüğümüzden, yorumumuz nakıs kalmaktadır.

3.1.42. Nurettin Topçu

Resim 3.42. Nurettin Topçu⁷⁰¹

Nurettin Topçu için ayrı bir başlık açan Necip Fâzıl, O'nu, güttüğü davanın aksini yaşayan biri olmakla suçlar. Bir nevi sözüyle özünün çelişkili olduğunu iddia eder.

*Sinirli, vehimci, aksiyon mizacına yabancı ruh hali, kanalını bulamamış ruh.*⁷⁰²

Necip Fâzıl, Nurettin Topçu'nun fiziksel özellikleriyle ilgili herhangi bir bilgi vermemiştir. Nurettin Topçu'nun karakterini doğrudan teyit edebileceğimiz bir veri elimizde bulunmadığından fotoğrafa bakarak çıkarımda bulunacağız. Fotoğrafa baktığımızda burnunun inceliği dikkat çekmektedir. Bunun kıyâfetnâmedeki karşılığı şöyledir:

*İnce yüksek burun, olgun yâradılışa işarettir.*⁷⁰³

⁷⁰¹ <https://kidega.com/yazar/nurettin-topcu-149476/> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁷⁰² Kısakürek, *Bâbîâli*, 338.

⁷⁰³ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 108.

Nurettin Topçu'nun burnunun inceliği kıyâfetnâmede olgun mizaçla ilişkilendirilmiştir. Bunu teyit edici bir bilgi Necip Fâzıl'ın eserinde ve diğer kaynaklarda mevcut olmadığından kesin bir şey söylemek mümkün değildir.

*Burun uzun vü uci ince olmak ahmaklığa vü şerirliğe vü yincikliğe delildir.*⁷⁰⁴

*Uzun ince burun yeynicekliğe ve hiffet-i akla delildir.*⁷⁰⁵

Diğer kıyâfetnâmenin tersine böyle burna sahip kişiler ahmak, korkak ve akli hafif olurlar. Bunlarla ilgili Necip Fâzıl'ın bir yorumu bulunmamaktadır. Lakin akademik kariyerini bildiğimiz⁷⁰⁶ Nurettin Topçu'nun, aklının hafif olduğu kabul edilemez. Bunun yanı sıra ahmak oluşu da muhal karşılanmakla beraber bunun aksi bir ifade de yoktur. Korkaklığına dair direkt bir bilgi yoksa da söylediklerini yapmaması veya yaptıklarının tersini söylemesi en azından bu konuda özünün sözünün bir olmadığını dolayısıyla cesaretsizliğini düşündürmektedir.

Nurettin Topçu'nun fotoğrafından O'nun seyrek kaşlı olduğu görülmektedir. Bu ise kıyâfetnâmede şöyle yorumlanmıştır:

*Kaşı açık doğrudur-Çatma ise uğrudur.*⁷⁰⁷

*Açuk kaş delil-i behçetdür.*⁷⁰⁸

Açık kaşlı ifadesi, kaşların seyrekliğine çağrışım yapmaktadır. Buna göre Nurettin Topçu böyle kaşa sahip olduğundan doğru karakterli bir insandır. Aynı zamanda şirin ve sevimlidir. Doğruluğu noktasında herhangi bir bilgi yoktur. Necip Fâzıl tarafından sinirli olduğu aktarılan Nurettin Topçu'nun bununla beraber şirin olması da imkan dahilindedir. Fakat bunu doğrulayan herhangi bir ifade yoktur.

⁷⁰⁴ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 211.

⁷⁰⁵ Elbir, "Kıyâfetnâme Üzerine", 46; Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 94.

⁷⁰⁶ Bkz. 2. Bölüm Nurettin Topçu, 106.

⁷⁰⁷ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 678

⁷⁰⁸ Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 92-93.

3.1.43. Nurullah Ataç

Resim 3.43. Nurullah Ataç⁷⁰⁹

Hayat Mecmuası’nın idarehanesinin müdavimlerinden biri de Nurullah Ataç’tı. Bu ayrıntıyı veren Necip Fâzıl, bu vesileyle Nurullah Ataç’ın fiziksel ve karakteristik özelliklerinden de bahseder. Zikredilen bu özellikler şu şekildedir:

*Sinir kumkuması, işi gücü bir şairi övmek, tonton yanaklı, kekeme, kirpi, saçları kabarık. İş gücü aşağılık espri yapmaktır. Ucuz duygu nümayişleri olan biridir. Herkesten fazla kendinin güldüğü espirileri vardır. Fırıldaktır.*⁷¹⁰

Nurullah Ataç için, *Bâbîâli*’de geçen ilk fiziksel özellik O’nun tonton yanaklı oluşudur.

*Yüzü etli ve geniş olan kişi danışmend ve bilgin olur.*⁷¹¹

Seyyid Lokman Çelebi, kıyâfetnâmesinde, yüzün etli oluşuyla bilgin kişilik arasında bağlantı kurmuştur. Bu bilgiden yola çıkarak, Nurullah Ataç’ın da bilgin biri olduğu düşünülebilir. Eleştiri yanının güçlü olduğunu bildiğimiz yazarın, bu yönünün belli bir bilgi birikimi gerektirmesinden hareketle, bunun Nurullah Ataç için mümkün olabileceği söylenebilir. Fakat bu konuda Necip Fâzıl’ın herhangi bir malumatı

⁷⁰⁹ <https://www.biyografya.com/biyografi/10825> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁷¹⁰ Kısakürek, *Bâbîâli*, 19,43, 238. 260.

⁷¹¹ Tayşi, “Kıyâfet İlmi”, 105.

olmadığından ve konumuz bağlamında elimize geçen kaynaklarda da direkt böyle bir bilgiye rastlamadığımızdan kesin bir şey söyleyememekteyiz.

*Etlü yüz kâhilliğe vü cahilliğe, yanaklar etlü olmak tabiat yoğunluğuna delildir. Eğer etlü olup değirmi olursa ziyade yâramazlığa delildir.*⁷¹²

Şaban Sivrihisarî bu konuda daha genel bir değerlendirmede bulunmuş olup, yüzün etli oluşunun alametleri hakkında farklı bilgiler vermiştir. O'na göre yüzün etli olması cahilliğe delalet etmektedir. Bu yaklaşımıyla, Seyyid Lokman Çelebi'ye muhalif bir çizgide olduğu görülmektedir. Yüzün etli olması yanakların da etli olmasını kapsadığından, Şaban Sivrihisarî'ye göre böyle kişilerin olgun fakat cahil kişiler olduğu Ataç'ın da bu özelliği sebebiyle mezkûr özelliklerde olduğu kabul edilebilir. Fakat böyle bir bilgiyi teyit etmemizi veya dolaylı yoldan yorumlamamızı sağlayacak herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Yanakların etli olmasının bağlantılı olduğu bir diğer karakter özelliği, yoğun tabiatlı olmaktır. Bundan anladığımız, fiilî anlamda yavaş olmak olabilir. Tüm bunları Ataç özelinde değerlendirdiğimizde, Ataç'ın cahil, olgun yâratılışlı ve yavaş hareketli biri olduğu kabul edilebilir. Cahil kişiliğin yukarıda da geçen bilgin kişilikle çelişki taşıması ve en azından yorum yapmamıza olanak sağlayacak bilgi birikimine sahip olması cahil olduğu ihtimalini saf dışı bırakmamıza neden olmaktadır. Bununla beraber bu da yorumdan öteye geçmemektedir. Olgun kişilikli olması ve yavaş ve yoğun hareketli olması da elimizdeki bilgilere bakarak ulaşılabilecek sonuçlardan değildir.

Resim 3.44. Nurullah Ataç⁷¹³

⁷¹² Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 212.

⁷¹³ <https://www.dailysabah.com/arts/portrait/nurullah-atac-doyen-of-subjectivist-literary-criticism>

*Sûrat ki hışm-nak gibi ola delil-i gazabdur sûrat ki hacil suratı gibi ola şermendeliğe delildür. Yüz tolu et olmak kâhillîğe ve cehle delildür. Yanakda et çok olmak delil-i gîlzet tab'dur.*⁷¹⁴

Fotoğrafına baktığımızda sinirli yüz ifadesiyle dikkat çeken Nurullah Ataç için özünde de öfkeli olduğu çıkarımında bulunmak mümkündür. Çevremizde de bu tarz bir yüz ifadesi bize sahibinin gazaplı olduğu izlenimi verir ki kıyâfetnâmede geçen hışm-nak tabiriyle kastedilen budur. Bu ifade, Necip Fâzıl ve başka kaynakların⁷¹⁵ Nurullah Ataç'ın sinirli, öfkeli, sinir kumkuması söylemlerini doğrulamaktadır. Buna göre kıyâfetnâmenin verdiği bu bilgide isabet ettiği söylenebilir.

Aynı kıyâfetnâmede, Şaban Sivrihisarî'nin yanağın etli oluşuyla ilgili verdiği bilgi teyit edilse de bunun Nurullah Ataç için bir anlam ifade etmediğini yinelemek isteriz.

Necip Fâzıl'ın *Bâbîâli* 'de verdiği bilgilerden biri de saçlarının kabarık ve kirpi gibi oluşudur. Bunun kıyâfetnâmedeki karşılığı şu şekildedir;

*Kalın kıllılık, cesaret ve atılganlık, yumuşak ve seyrek kıllılık korkaklık, anlayış kıtlığı ve geçliğine delildir" der. Kalın kıl, hararete ve kuruluğa, yumuk ve ince kıl, maddi-manevi soğukluğa ve rutubete delildir. Bu takdirde anlayış noksanlığı görülür.*⁷¹⁶

Kirpi ifadesinden anlaşıldığı üzere, Nurullah Ataç'ın saçları sert ve dik olmalıdır. Buna göre kıyâfetnâmelerde, bu şekle sahip saçlar cesaret ve atılganlık sembolü olarak görülmüş, yukarıda sayılan huylara taalluk ettiği bildirilmiştir. Bu huyların Nurullah Ataç için geçerli olup olmadığına bakıldığında Necip Fâzıl'ın bu konuda herhangi bir ifadesine rastlamadığımızdan buna yönelik doğrudan bir kıyaslama yapamamaktayız. Fakat Nurullah Ataç'ın münekkid oluşu, O'nun cesur ve atılgan olduğunu kabul etmemiz için önemli bir nedendir. Zira eleştiri türüne kendini vermiş birinin, her türlü güçlüğü, münakaşayı göze alarak bu yola girdiği açıktır. Bu bakımdan Nurullah Ataç'ın saçlarıyla cesareti arasında bağlantı olduğu söylenebilir ve bu varsayım, kıyâfetnâmenin vermiş olduğu bilgileri teyit edici niteliktedir. Bu saç tarzıyla alakalı diğer kıyâfetnâme örnekleri şunlardır:

Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁷¹⁴ Elbir, "Kıyâfetnâme Üzerine", 55; Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 95.

⁷¹⁵ Ertaş, *Necip Fâzıl*, 16, 17.

⁷¹⁶ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 107.

*Kim ki saçı sert olur-Akılla cüret bulur.*⁷¹⁷

İbrahim Hakkı da saçın sert olmasıyla cesaretlilik arasında bağlantı kurulmuştur. Bu da Nurullah Ataç'ın cesaretini teyit edici niteliktedir.

Fotoğrafından da zayıflığı ve kısa omuzluluğuyla dikkat çeken ve bazı kaynakların da⁷¹⁸ bu fiziksel özelliğini teyit ettiği Nurullah Ataç, bu yönüyle kıyâfetnâmelerde aşağıdaki huylarla ilişkilendirilmiştir:

Omuzu sivri olsa insanun

Dini vü mezhebi kem olur anun

*Kısa olursa gayet ebleh olur*⁷¹⁹

*Kısa omuz eblehin-Düşkün omuz esfehin.*⁷²⁰

Omuzun kısalığının ahmaklığa delalet ettiği bilgisinin verildiği bu kıyâfetnâmelerden hareketle Nurullah Ataç'ın da kısa omuzluluğu sebebiyle ahmak olduğu çıkarımında bulunulabilir. Fakat başta Necip Fâzıl olmak üzere diğer kaynaklarda da bunu ispatlayabilecek bir bilgiye rastlanmamıştır.

Fotoğraftan perçemli olduğunu gördüğümüz ve başka kaynaktan da teyit ettiğimiz yazarın bu özelliği, Seyyid Lokman Çelebi'nin kıyâfetnâmesinde öfkeye alamet kabul edilmiştir:

*Zülfü sarkan gazaplı ve öfkeli olur.*⁷²¹

Nurullah Ataç'ın öfkeli, sinirli yönü⁷²² başta Necip Fâzıl olmak üzere farklı kaynaklarda da belirtilmiş olduğundan, alından sarkan saçın kıyâfetnâmede de geçtiği üzere gazaba alamet olduğu bilgisinden hareketle, Nurullah Ataç'ın perçemleriyle sinirliliği arasında doğrudan bağlantı vardır denilebilir. Buna göre Seyyid Lokman Çelebi'nin kıyâfetnâmesinde yapılan bu perçem-gazab mukayesesi isabetlidir denilebilir.

⁷¹⁷ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 677.

⁷¹⁸ Edgü, *Abidin Dino-Kısa Hayat Öyküm*, 18.

⁷¹⁹ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 246.

⁷²⁰ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 682.

⁷²¹ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 107, 108.

⁷²² Ertaş, *Necip FÂZIL*, 16, 17.

3.1.44. Orhan Veli Kanık

Resim 3.45. Orhan Veli Kanık⁷²³

Necip Fâzıl, Nurullah Ataç'ın Orhan Veli'ye yâranmaya çalıştığını anlattığı bölümden sonra, Orhan Veli bahsine geçer ve Orhan Veli'den de şu şekilde bahseder:

*Yüzü çiçek bozuğu gibi ergenlik çukurlarıyla pörtük pörtük, gülümsemeleri ahmakçadır.*⁷²⁴

Necip Fâzıl'ın eserinde yüz rengine vurgu yaptığı Orhan Veli, en çok ergenlik sivilceleriyle⁷²⁵ kaynaklarda yerini almıştır. Yüzünün çiçek bozuğundan dolayı delik deşik olduğu, Necip Fâzıl'ın, Veli'nin yüzüyle alakalı vermiş olduğu ayrıntıdır. Kıyâfetnâmelerde bahsi geçen özellikler şunlardır:

*Yüzü ekşi ve çiçek bozuğu olan kötü huylu olur.*⁷²⁶

Necip Fâzıl daha önce Abdullah Cevdet hakkında da çiçek bozuğu ibaresini kullanmıştı. Bu terimin özellikle seçilmiş olabileceğine de daha önce değinmiştik. Zira Necip Fâzıl'ın kıyâfet ilmiyle az çok irtibatının olduğunu daha önce kaynaklardan yola çıkarak belirtmiştik. Necip Fâzıl'ın, kötü huylara taalluk ettiğini bildiği çiçek bozuğu

⁷²³ <https://www.iskulttur.com.tr/yazarlar/orhan-veli-kanik> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁷²⁴ Kısakürek, *Bâbiâli*, 239.

⁷²⁵ Semih Gümüş, *Orhan Veli Kanık*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. 1. Baskı, Ankara 2011.

⁷²⁶ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 105.

benzetmesini, Abdullah Cevdet için tesadüfen seçmediği kanaatine ulaşmıştık. İşte Necip Fâzıl'ın Orhan Veli'yi tariflediği bölümün bağlamından da hareketle, O'nun için de aynı durumun olma ihtimali göz önünde bulundurulmak suretiyle, çiçek bozuğu ifadesiyle, Orhan Veli'nin sevmediği huyları arasında bağlantı kurmuş olabilir. Bu sonuca ulaşmamızda Necip Fâzıl'ın karakterini beğenmediği şahıslar hakkında kullandığı iğneleyici dil etkili olmuştur. Necip Fâzıl'ın Orhan Veli'yle ilgili vermiş olduğu bilgilerin devamında kullandığı “gülümsemeleri ahmakçadır” tespitinden hareketle, O'nun gülümsemesinin bile ahmakça olduğunu söylemesi, Orhan Veli'de beğenmediği huyların mevcut olabileceğini düşündürmektedir. Yukarıdaki kıyâfetnâme örneğinden de böyle yüz rengine sahip insanların kötü huylu olduğu, dolayısıyla Orhan Veli'de de kötü huyların olabileceği kabul edilebilir. Bununla beraber Necip Fâzıl'ın bu konuda verdiği direkt bir bilgi olmadığından kesin bir sonuca varmak olanaksızdır.

Çiçek bozuğu rengi Seyyid Lokman Çelebi'nin kıyâfetnâmesinde aynen geçmiş olup diğer kıyâfetnâmelerde bu tabire pek rastlayamasakta, benzer ifadeler taşıyan şu kıyâfetnâmelere değinmekte fayda var:

*Surat ki mestler suratı gibi ola delil-i gafletdür.*⁷²⁷

Sarhoşları andıran bir duruş sezdiğimiz fotoğraftan hareketle, kıyâfetnâmenin, bu yüz ifadesinin gaflete delalet ettiğini, dolayısıyla Orhan Veli'nin de gaflette olduğunu düşünebiliriz. Fakat buna yönelik Necip Fâzıl'ın bir aktarımı mevcut değildir.

⁷²⁷ Elbir, “Kıyâfetnâme Üzerine”, 55; Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 95.

3.1.45. Osman Yüksel Serdengeçti

Resim 3.46. Osman Yüksel Serdengeçti⁷²⁸

“*Ve*”ler başlığı altında, *Ve Osman Yüksel...* diye ayrıca parantez açan Necip Fâzıl, Osman Yüksel’in fizikî özelliklerini tarif ederek hakkında şöyle bilgi verir:

*Kirpi saçlı, katran kuyusu gözlü adam, tabak gıcırdasa zıplayacak kadar zaif sinirli, içli, hudutsuz evhamlı, beyni sancılı, espri düşkünü, kelime oyunları yapar, mayası tertemiz ruhu ipince tertemiz, Serdengeçti iddialı, dağınıklık ve perişanlıktan geçmez bir tip, iç dünyaya kapalı, marazi denilebilecek hassasiyet, bin bir zaaf içinde cins bir adam.*⁷²⁹

Necip Fâzıl’ın kirpi saçlı nitelemesi, kıyâfetnâmelerde sert ve kalın saçlara çağrışım yapmaktadır. Buna göre bu tarz saç yapısının sahibinde delalet ettiği huylar şu şekildedir:

*Kalın kıllılık, cesaret ve atılganlık, yumuşak ve seyrek kıllılık korkaklık, anlayış kıtlığı ve geçliğine delildir" der. Kalın kıl, hararete ve kuruluğa, yumuk ve ince kıl, maddi-manevi soğukluğa ve rutubete delildir. Bu takdirde anlayış noksanlığı görülür.*⁷³⁰

*Kim ki saçı sert olur Akılla cüret bulur.*⁷³¹

⁷²⁸ https://tr.wikipedia.org/wiki/Osman_Y%C3%BCksel_Serdenge%C3%A7ti Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁷²⁹ Kısakürek, *Bâbîâli*, 313, 314.

⁷³⁰ Tayşi, “Kıyâfet İlmi”, 107.

⁷³¹ İbrahim Hakki, *Mârifetnâme*, 677.

Eserden hareketle katran koyusu gözlere sahip olduğu bilgisini edindiğimiz Osman Yüksel'in bu özelliğiyle ilgili kıyâfetnâmelerde şu örnekler verilebilir:

*Gözü fazla siyah olanın, kalbi de siyah olur ve şom ağızlılık göstergesidir.*⁷³²

*Katı kara göz korkaklığa delildir. Zira karalık madde-i sevdaviyyedendir. Madde-i sevdaviyyede korkaklık mevcuttur.*⁷³³

*Katı kara göz delil-i sevdadır, çeşm-i ezrak bi-şermlîğe delildir.*⁷³⁴

*Çeşmi siyektir muti-Çeşmi kıızıdır seci.*⁷³⁵

Tüm bu kıyâfetnâme örneklerini harmanlayarak değerlendirdiğimizde, Necip Fâzıl'ın "kirpi saçlı" olarak nitelendirdiği Serdengeçti için "kalın kıllılık cesaret ve atılganlığa" delalet eder diyebilme imkânımız vardır. Yine Necip Fâzıl'ın O'nun için "Katran kuyusu gözlü adam" tabirini kullanması kıyâfetnâmede geçen "Katı karagöz korkaklığa delildir" ifadesi ile ilişkilendirildiği zaman, O'nun korkak bir kişi olduğu yorumu yapılabilir. Zira Necip Fâzıl da O'nun için "Katran kuyusu gözlü adam, zaif sinirli, içli, hudutsuz, evhamlı" ifadelerini kullanmıştır. Her iki durum -cesur, atılgan olmak ve korkak olmak- ele alındığı zaman ilk bakışta bir tezatlık olduğu fikrine kapılmak pekâlâ mümkün olsa da, Serdengeçti'nin hem cesur hem korkak olabileceği bazı hususlarda cesaretin timsali, bazı hususlarda ise korkak bir kişi olduğu yorumunu yapabiliriz. Necip Fâzıl'ın O'nun için, *Serdengeçti iddialı* tespiti, davası uğrunda ileri atılmaktan çekinmediğini bunun yanı sıra, Osman Yüksel'in fikrî, zihnî dünyasını ve bu çerçevede kaleme almış olduğu eserlerini dikkate aldığımızda bulunduğu ortamda ve zamanda fikirlerini nasıl cesur bir şekilde haykırdığı görülebilmekte ve bu cihetten bakınca cesur bir kişi olduğu yorumu yapılabilir.

Korkaklık penceresinden baktığımız zaman ise kıyâfetnâmede geçen;

*Katı kara göz korkaklığa delildir. Zira karalık madde-i sevdaviyyedendir. Madde-i sevdaviyyede korkaklık mevcuttur.*⁷³⁶

⁷³² Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 106.

⁷³³ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 210.

⁷³⁴ Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 93, 94.

⁷³⁵ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 679.

⁷³⁶ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 210.

kısımları göz önünde bulundurularak Serdengeçti'nin kara gözlü olması hasebiyle, sevdaviyye deyince akla gelen, ruhî zaaflarının olabileceği düşünülebilir. Necip Fâzıl'ın belirttiği üzere, *içli, hudutsuz evhamlı, beyni sancılı, perişanlıktan geçmez bir tip, iç dünyaya kapalı, marazi denilebilecek hassasiyet, bin bir zaaf içinde cins bir adam* olması bu tezi kanıtlamaktadır. Buna göre katı kara gözlü olduğu için, iç âlemine odaklı ve hassasiyetleri hastalık seviyesine ulaşmış Serdengeçti'nin, bu mizacı O'nda korkaklık olarak tezahür etmiştir.

Necip Fâzıl'ın aktarımları dışında fotoğrafa bakarak siyah ve kalın kaşları olduğu bilgisine ulaşabiliriz. Bunun kıyâfetnâmelerdeki karşılığı ise:

*Kaşı gür olanın üzüntüsü çok, sözü, bozuk ve fesat ehli olur. Mala ve dünya sevgisine çok düşkündür. Sözü dokunaklıdır. Kulaktozuna kadar çatma kaşlı olan, kibirli olur. Ayrıca kaşları çok gür ve kılları uzun olan kibirli ve lafı uzun olur.*⁷³⁷

*Kaşun kılı çok olmak ğussaya vü kelamı redd-i fasid olmaya delildir.*⁷³⁸

*Kaşun kılı çok olmak delil-i gamdur.*⁷³⁹

Kaşı kılı olur ise bisyâr,

*Herze ola nedimi ğussası yâr.*⁷⁴⁰

*Kaşta çok olan kılı-Mükeşşer olur gussalı.*⁷⁴¹

Kalın kaşla alakalı en sık geçen ifade, gama, hüzne delalet ettiğidir. İç âlemine yönelmiş, beyni sancılı, marazi denilebilecek hassasiyette olduğunu bildiğimiz Osman Yüksel'in tabiatının hüzne müsait olduğu açıktır. Buna göre bu kaş şeklinin O'ndaki karşılığı kıyâfetnâmelerin tespitine uygundur.

⁷³⁷ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 107.

⁷³⁸ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 207.

⁷³⁹ Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 92-93.

⁷⁴⁰ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 240-241.

⁷⁴¹ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 678.

3.1.46. Peyami Safa

Resim 3.47. Peyami Safa⁷⁴²

Bâbîâli'de Necip Fâzıl'ın en samimi arkadaşlarından biri olan Peyami Safa'dan muhtelif yerlerde bahsedilmiştir. Genel olarak Peyami Safa'yla alakalı zikredilen özellikler şunlardır:

*Şüpheli, kurnaz, sadakatsiz ve fırlıdır. Celadet ve hak asabiyeti vardır. Hitler ve Nazi hayranıdır.*⁷⁴³

Necip Fâzıl'ın eseri, Peyami Safa'nın karakter özelliklerinin yanı sıra sanatı hakkında da birçok bilgi ihtiva etmektedir. Fakat fiziksel özelliklerine değinilmemiştir. Bu açıdan eser, kıyâfetnâme ile mukayese etmemize imkân verecek bilgi içermemektedir. Bundan dolayı, Peyami Safa'nın fotoğrafına bakarak kıyâfetnâme özelinde değerlendirme yapmamız gerekecektir.

Peyami Safa'nın fotoğrafına baktığımızda ilk dikkatimizi çeken üst tarafı ince, kanatları genişçe olan burnudur. Bunu kıyâfetnâme çerçevesinde tahlil ettiğimizde, şu bilgiler karşımıza çıkmaktadır:

⁷⁴² https://tr.wikipedia.org/wiki/Peyami_Safa Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁷⁴³ Kısakürek, *Bâbîâli*, 65, 92, 117, 246, 249.

*Hafif eğri burunlu olan edepli delikler geniş olan talihli, fazla açık olan gazaplı olur, kemerli burun kibre, ince yüksek burun, olgun yâradılışa, orta burunluluk dengeli mizaca işarettir.*⁷⁴⁴

Peyami Safa'nın burun deliklerinin geniş olması kıyâfetnâmelerde, talihli olmaya işaret etmektedir. Necip Fâzıl eserinde, Peyami Safa'nın talihli olduğuyla alakalı olabilecek herhangi bir bilgi vermemiştir. Yine bu tarz geniş burna sahip insanların gazaplı olabileceği yorumuna yer verilmiştir. Yukarıda Necip Fâzıl'ın Peyami için kullandığı celadet ve hak asabiyeti vardır ifadesinde, asabiyet kelimesi, sinirlilik anlamında kullanılmışsa kıyâfetnâmenin bu bulgusunu teyit edici özellik gösterir. Buna göre, Peyami Safa'nın cesaret ve adalet söz konusu olduğunda, hırçınlık sergileyebilecek karaktere bürünebileceği kastedilmiş olabilir. Tahminimizce buradaki asabiyetten kasıt, soyluluk olmalıdır ki, celadet ve hak asabiyetiyle kastedilen asaletinden gelen bir cesaret ve hakkı savunmaya meyilli bir yapıda oluşudur. Bu anlamıyla kullanıldığında kıyâfetnâmede geçen alameti tastik eden bir durum kalmamaktadır.

Fotoğrafa bakarak Peyami Safa için söylenebilecek bir diğer konu, burnunun ince ve yüksek olduğudur. İnce ve yüksek burunlu olmak kıyâfetnâmede kemale işaret etmektedir. Peyami Safa'nın bu yönüyle alakalı Necip Fâzıl'ın eserinde bilgi verilmemiştir. Olgunluk bilgili, hoşgörülü ve kültürlü olma durumlarını kapsayan bir kelimedir. Necip Fâzıl'ın başka bir kaynakta O'nun için, kafası var, kültürlü gibi tespitler aktarması⁷⁴⁵, Peyami Safa'nın olgun biri olabileceğini ve kıyâfetnâmenin bu bulgusunun isabetli olduğunu göstermektedir.

Fotoğrafta karşımıza çıkan bir diğer özellik, Safa'nın zayıf ve çelimsiz duran vücudu, vücuduna göre büyük olan kafası⁷⁴⁶ ve genişçe alnı, kısa ve dar omuzlarıdır. Bunlar başka kaynaklarda da Peyami Safa ile alakalı gözümüze çarpan fiziksel özelliklerdir.⁷⁴⁷

*İfratıyla büyük baş eblehlige vü ıztıraba delildir.*⁷⁴⁸

⁷⁴⁴ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 108.

⁷⁴⁵ Köseoğlu, *Peyami Safa*, 45.

⁷⁴⁶ Kısakürek, *Hücum ve Polemik*, 97.

⁷⁴⁷ Bürün, *Peyami Safa ile 25 yıl*, 891.

⁷⁴⁸ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 205.

*Baş büyük olmak himmet-i ulyaya delildir.*⁷⁴⁹

*Başı büyük büzürg himmet olur.*⁷⁵⁰

*Büyük baş himmeti aliye delildir.*⁷⁵¹

Başın aşırı büyüklüğü ahmaklık göstergesidir. Yine böyle başa sahip kişiler, yüce bir yârdımseverlik anlayışına, gamlı, kederli bir ruh haline meyillidir. Bu karakter özellikleriyle alakalı, Necip Fâzıl veya Peyami Safa için söylenmiş herhangi bir bilgi yoktur.

*Büyük alınlı kişi kâmil veya gazaplı ve ağır hareketli olur. Zira Şerh-i Külliyyatta bildirildiğine göre, "büyük alın dimağın çok gelişmişliğine ve beden hararetinin yüksekliğine ve bu tür kişilerin zekâ keskinliğine delildir."*⁷⁵²

Peyami Safa'nın alınının genişliği fotoğrafların yanı sıra farklı kaynaklarında üzerinde durduğu bir fiziksel özelliktir. Yukarıda, bu alın şekline sahip insanların, gazaplı ve ağır hareketli oldukları belirtilmiştir. Gazaplı olup olmadığı konusunda daha önce değerlendirmelerde bulunduğumuz Peyami Safa'nın bu durumu için kesin bir alaka kurmak mümkün olmamaktadır. Peyami Safa'nın büyük alınlı oluşuyla ağır yürüyüşlü olması arasında bir bağlantı olup olmadığına baktığımızda, Necip Fâzıl'ın, *Bâbîâli*'de bu bahse yer vermediği, başka kaynaklarda, *telaşsız ve vakarlı yürüyüşünün*⁷⁵³ olduğu zikredilmektedir. Bu bilgiden hareketle büyük alınlı olması sebebiyle Peyami'nin de ağır yürüyüşlü olduğu ve kıyâfetnâmenin bu bulgusunun isabetli olduğu yorumu yapılabilir. Yukarıdaki kıyâfetnâmede, yine büyük alınlı kişilerin zekalı olduğuna vurgu yapılmıştır. Daha öncede belirttiğimiz gibi Necip Fâzıl, *Hücum ve Polemik* eserinde, Peyami Safa için, *kafalı* demiştir. "Kafası çalışan, zeki" anlamında kullandığı bu kelimeden de anlaşılacağı üzere Peyami Safa, alınının büyük olmasıyla doğru orantılı olarak zeki biridir denilebilir.

*Büyük alın kâmilliğe ve miyane alın halkla ülfetde ve muvasenetde i'tidale delildir.*⁷⁵⁴

⁷⁴⁹ Elbir, "Kıyâfetnâme Üzerine", 44; Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 92.

⁷⁵⁰ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 236.

⁷⁵¹ Elbir, "Kıyâfetnâme Üzerine", 44.

⁷⁵² Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 108.

⁷⁵³ Bürün, *Peyami Safa ile 25 yıl*, 14-15.

⁷⁵⁴ Elbir, "Kıyâfetnâme Üzerine", 43; Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 92.

*Büyük alın kahillige delildir.*⁷⁵⁵

Büyük alının olgunluğa işaret ettiğine dair verilen bu bilgiler ışığında, Peyami Safa'nın olgun kişilikli olduğu söylenebilir. Daha önce, Necip Fâzıl'ın farklı bir eserinden hareketle, burnunun ince ve yüksek olmasının işaret ettiği gibi Peyami Safa'nın olgun kişilikli olduğu yönünde tespitte bulunmuştuk. Büyük alınlı olması da olgunluğunu teyit etmesi bakımından önemlidir.

*Alnı gin olsa huyı çirkin olur.*⁷⁵⁶

Cebhesi dayyık olanın Dayk olur hütku anın.

*Cevhesi olan ariz Bed huy olur çün mariz.*⁷⁵⁷

Hamdullah Hamdi ve İbrahim Hakkı'nın eserlerinde geçtiği üzere alının genişliğinin kötü huylara delalet ettiği görülmektedir. Peyami Safa hakkında, Necip Fâzıl'ın eserinde kötü huylu diye genel bir yorum yer almamaktadır. Fakat fırıldak, sadakatsiz, kurnaz kelimeleri kötü huylar arasında sayılabileceğinden, alın genişliğinin Peyami Safa için kötü huylara delalet ettiği düşüncesi yanlış olmaz.

Peyami Safa'nın fotoğraftan anladığımız ve muhtelif kaynaklarla teyit ettiğimiz bir diğer özelliği, omuzlarının kısa oluşudur. Bunun kıyâfetnâme açısından alamet ettiği karakter özellikleri şunlardır:

*Omuzla arka arası geniş olan cesur ve akıl sahibi olur. Dar olan kötü akıllı olur.*⁷⁵⁸

Omuzları dar olduğu anlaşılan Peyami Safa'nın bundan dolayı aklının kötü olduğu, zekâ yönünden eksik olduğu düşünülebilir. Fakat daha önce de belirttiğimiz gibi, Peyami Safa'nın zekâlı olduğu Necip Fâzıl'ın ifadeleriyle teyit edildiğinden, omuz darlığının zekâ eksikliğine alamet olduğu bilgisini veren bu kıyâfetnâmenin tespitinin genel geçer olmadığı söylenebilir.

Bu konuda Hamdullah Hamdi ve İbrahim Hakkı benzer şeyleri söylemişlerdir:

Kısa olursa gayet ebleh olur

*İnce olursa 'acayib esfeh olur*⁷⁵⁹

⁷⁵⁵ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 206.

⁷⁵⁶ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", , 240.

⁷⁵⁷ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 678.

⁷⁵⁸ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 107.

⁷⁵⁹ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 246.

Omuzu sivri olan-Düzd olur işler yaman.

*Kısa omuz eblehin-Düşkün omuz esfehin.*⁷⁶⁰

İkisinin de ortak kanaatine göre kısa omuzluluk aptallığa alamettir. Buna göre Peyami Safa özelinde değerlendirilme yapıldığında, O'nun aptal olabileceği hipotezinden yola çıkarak yaptığımız analizlerde, bu tezi destekleyebilecek herhangi bir ipucuyla karşılaşmadığımızdan bu varsayımı da tümüyle reddetmemekle beraber, O'nun aptal olduğunu söylemek de isabetli olmayacaktır. Ayrıca def'aten, zeki olduğu noktasına vurgu yaptığımız müellif için, aptallık yakıştırması doğru olmayacaktır. Zira zekilikle aptallığın bir arada bulunması çelişki arz etmektedir. Bu bakımdan, Hamdullah Hamdi ve O'nun takipçisi olduğunu bildiğimiz İbrahim Hakkı'nın verdiği bu bilginin geçerli olmadığı söylenebilir.

Peyami Safa ile ilgili bir diğer bilgi O'nun zayıf olduğudur. Bu fotoğraflarında da dikkatimizi çekse de başka kaynaklarda, hem başkalarının ifadeleri, hem de kendi ifadeleri bu bilgiyi desteklemektedir. Örneğin Ahmet Haşim, O'nun için, *çekirge gövdesi üzerinde at kafalı*⁷⁶¹, ibaresini kullanır, Peyami Safa kendisi için, *sivrisinek sultanı denildiğini söyler ve nedeni ise zayıf olmamdı.*⁷⁶² der. Tüm bu ifadelerin karşılığı olan karakter özellikleriyle alakalı kıyâfetnâmelere baktığımızda, karşımıza şunlar çıkmaktadır:

*Bil ince vü zaif olmak nefis zaif olmağa dalldür.*⁷⁶³

Şaban Sivrihisarî'nin eserinde belin inceliği ve genel olarak zayıf olmak nefsin de zayıf olmasına işaret kabul edilmiştir. Bu kıyâfetnâmeden yola çıkarak, Peyami Safa'nın bu özelliği sebebiyle nefis kontrolünün az olduğunu iddia edebiliriz, fakat teyit edebilmemiz için kaynaklara bakmamız icap etmektedir. Bu amaçla, ifadelerine *Bâbîali*'de Peyami'yle ilgili Garden Bar anısını anlattığı bir yerde, Peyami Safa'nın barda dans eden kadını epey bir inceledikten ve O'nunla ilgili düşüncelerini aynı mecliste bulunan diğer kişilere ilettikten sonra, kontrolünü kaybedip, kadının ayaklarına saldırdığı, kadını bir hayli korkuttuğu ve kadının da onlara iyi bir ders verdiği aktarılmaktadır.⁷⁶⁴ Tek başına bu bilgi bile, Peyami Safa'nın nefisini dizginleme noktasında zaafının

⁷⁶⁰ Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 682.

⁷⁶¹ Kısakürek, *Hücum ve Polemik*, 97.

⁷⁶² Göze, *Peyami Safa*, 891.

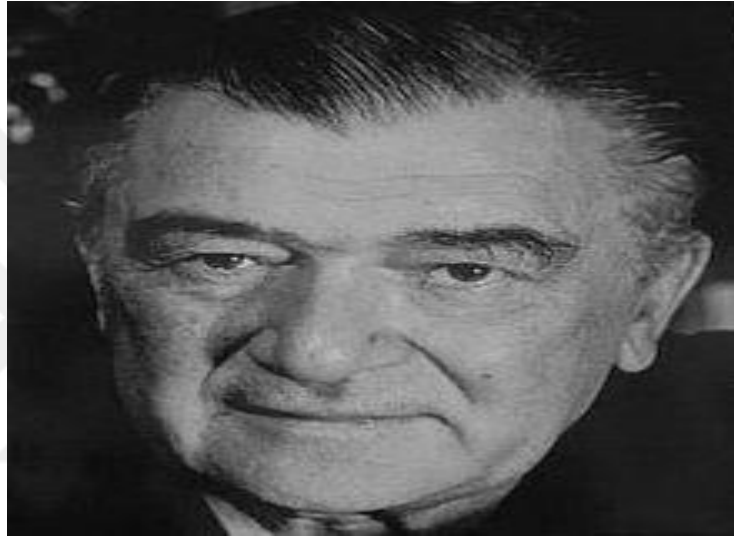
⁷⁶³ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 216.

⁷⁶⁴ Kısakürek, *Bâbîali*, 65.

olduğunu kanıtlamaktadır. Buna göre kıyâfetnâmede geçen bedenen zayıflığın nefsin zayıflığına delil olması, bu somut örnekten hareketle isabetlidir denilebilir.

Bâbîâli’de, Peyami Safa’nın fiziksel özelliğine dair bilgi bulunmadığından, farklı kaynaklardan ve fotoğrafından esinlenerek yaptığımız değerlendirmeler de gördüğümüz kadarıyla O’nun hakkında kıyâfetnâmelerde geçen çoğu bilginin tutarlı olduğunu söylemek mümkündür.

3.1.47. Sabahattin Eyüboğlu

Resim 3.48. Sabahattin Eyüboğlu⁷⁶⁵

Necip Fâzıl, bahsettiği bekâr apartmanının müdavimlerinden biri olarak zikrettiği Sabahattin Eyüboğlu’nu anlatırken şu ifadeleri kullanır:

*Tatlı yüzlü, bal rengi gözlü, zevkli, kültürlü, sanat idraki yerinde, gayet tatlı ve çekingен bir dille ruhları kuşatmayı bilen tehlikeli adam olup tam bir İslâm düşmanıdır.*⁷⁶⁶

Bal rengi göz veya yakın renklerle alakalı kıyâfetnâmelerde bilgi verilmemiştir. Fotoğraftan gözlerinin çukurda ve küçük olduğunu gördüğümüz Eyüboğlu’nun bu özelliğinin kıyâfetnâmelerde hangi mizaçlarla ilişkili olduğuna bakacak olursak:

⁷⁶⁵ https://tr.wikipedia.org/wiki/Sabahattin_Ey%C3%BCbo%C4%9Flu Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁷⁶⁶ Kısakürek, *Bâbîâli*, 261.

*Küçük gözlü ahmak ve şom ağızlı olur. Küçük göz kötülük işaretidir.*⁷⁶⁷

Gözi çukur olursa insanun

Reşk ü kibri çok olur anun

Gözi büyüğün ıssı kâhil olur

*Küçük olsa hafif ü mühmil olur*⁷⁶⁸

Göz çukur olsa katil Olmuş o kibre delil.

*Çeşmi küçüktür hafif Çeşmi büyüktür zarif.*⁷⁶⁹

Küçük gözlü olmanın ahmaklığa, kötülüğe, kibre, hafifliğe işaret ettiğini kıyâfetnâmelere dayanarak söyleyebiliriz. Bunları Eyüboğlu için değerlendirdiğimizde, tatlı ve çekingen dille ruhları kuşatmayı bilen birinin düşünce ve hareketlerinin basite alınmayacağı kesindir. Bu yüzdendir ki Necip Fâzıl O'nu tehlikeli olarak görmüştür. Buna dayanarak O'nun ahmak olduğunu söylemenin yanlış olduğu kanaatindeyiz. Kibriyle alakalı bir ifade geçmemektedir. İslâm düşmanı oluşu da kötü huy olarak tellakki edilebilir.

Tatlı yüzlü oluşundan kasıt güzel yüzlülük ve şirin bir sima taşıması olabilir. Fotoğrafına baktığımızda mutedil fiziksel özelliklere sahip bir yüz gördüğümüzden bunun için Yusuf Has Hâcib'in *yüzü güzel olanın huyu da güzel olur* yorumundan hareketle Necip Fâzıl'ın tatlı yüzlü yorumunu da dikkate aldığımızda Eyüboğlu'nun iyi huylara sahip olduğu da düşünülebilir. Fakat Necip Fâzıl'ın, O'nun mizacına dair hep olumsuz yârgılarda bulunması, iyi yönleriyle pek dikkat çekmediğini de gösterebilir.

Alnının dar olduğunu gördüğümüz Eyüboğlu'nun bu yönü ise kıyâfetnâmelerde şu şekilde karşılık bulmaktadır:

*Küçük, dar alınlı olan cahil olur: Zira teşrih ilmi (anatomi) dimağın başlangıç noktasının küçük olmasına delildir. Ve bu o kişinin cahilliğine delildir.” der. Çok dar alınlı olan, huysuz ve NÂDÂN olur. Küçük alın NÂDÂNlığa vü hissete delüldür.*⁷⁷⁰

Alnı gin olsa huyı çirkin olur

⁷⁶⁷ Tayşi, “Kıyâfet İlmi”, 106.

⁷⁶⁸ Çelebioğlu, “Kıyâfet İlmi”, 242.

⁷⁶⁹ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 679.

⁷⁷⁰ Tayşi, “Kıyâfet İlmi”, 108.

*Tar olursa gabi ve hod-bin olur*⁷⁷¹

*Cebhesi dayyık olanın-Dayk olur hülku anın.*⁷⁷²

Dar alnın cahilliğe, huysuzluğa, karamsarlığa delalet ettiğini öğrendiğimiz bu kıyâfetnâmelerden hareketle, Eyüboğlu'nun bu mizaçlara sahip olup olmadığını araştırdığımızda, Necip Fâzıl'ın tam tersi, *kültürlü* ifadesinden O'nun cahil olmadığı sonucuna ulaşabiliriz. Bunun yanında, huysuz veya karamsar olduğuna dair bir aktarım söz konusu değildir.

3.1.48. Sadri Ertem

Resim 3.49. Sadri Ertem⁷⁷³

Necip Fâzıl, Ankara'da *Bâbîâli*'yi andıran mekânın müdavimlerinden birinin de Sadri Ertem olduğunu söylemiş ve O'nunla alakalı; *Kıvrak, hareketli ve oynak çeneli, sırtıkan* nitelemelerinde bulunmuştur.⁷⁷⁴

Bunların dışında karakterine yönelik bir bilgi aktarmamıştır.

Necip Fâzıl'ın görünüşüne dair aktardıklarından yola çıkarak, kıyâfetnâme örneklerine bakacak olursak:

⁷⁷¹ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 240

⁷⁷² İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 678.

⁷⁷³ <https://www.turkedebiyatcilar.net/sadri-ertem-hayati-eserleri> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁷⁷⁴ Kısakürek, *Bâbîâli*, 143.

*Hareketli insan kötü huylu, az hareketli insan güzel huylu olur.*⁷⁷⁵

Cünbişi çok kimesne hod-bin olur

*Fuhş ile hile ona tayin olur.*⁷⁷⁶

Hareketli insanların, huylarının kötü olduğu, karamsar olduğu, fuhş ve hileyle bağlantılarının olduğu aktarılmıştır. Necip Fâzıl'ın verdiği bilgiler arasında, bu bulguları teyit edecek bir ifade yer almamaktadır. Buna göre Sadri Ertem'in hareketli oluşundan dolayı, kötü huylu olabileceği varsayılsa da bu kesinlik arz etmez.

Görüldüğü gibi Necip Fâzıl'ın bizzat söylediği fizikî özellikler bile, karakteri hakkında bilgi olmadığı sürece varsayımdan öteye gitmemektedir.

3.1.49. Sait Faik Abasıyanık

Resim 3.50. Sait Faik Abasıyanık⁷⁷⁷

Necip Fâzıl, Sait Faik hakkında yorumlarına, kendisini methetmek için gönderdiği ve *Sen bir peygambersin* diye başladığı mektubundan da bahsederek başlar. Bu giriş

⁷⁷⁵ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 105.

⁷⁷⁶ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 239.

⁷⁷⁷ https://tr.wikipedia.org/wiki/Sait_Faik_Abas%C4%B1yan%C4%B1k Erişim Tarihi: 01.09.2022.

cümlesinden “O’nun ne kadar ölçüsüz olduğu anlaşılmaktadır” der ve Sait Faik Abasıyanık’la alakalı diğer bilgileri vermeye şöyle devam eder:

Kumral saçının perçemleri uçuşan, yalınayak, mintanı yırtık pırtık, suratı leke ve tırnak izleri içinde... 15-16 yaşlarında bir balıkçı çocuğunu aşk ve vecdle takip eden Sait Faik...

*Hafakanlı, makberi gibi mezarlıktan çıkmış gibi korkunç eller, çivit gözler, Abasıyanık değil kafasıyanık der.*⁷⁷⁸

Sait Faik’in fiziksel özelliklerinden ilki Necip Fâzıl’ın da belirttiği gibi çivit gözler. Çivit gözden kastın renkli göz olduğu, tecrübevi bir bilgi olsa da yeşil mi mavi mi olduğunu diğer kaynaklardan hareketle takyid etmek istediğimizde, O’nun göz renginin mavi olduğu bilgisine ulaştık.⁷⁷⁹ Mavi göz, kıyâfetnâmelerde gök göz tabirleriyle de ifade edilmektedir. Buna göre mavi gözlü olmanın delalet ettiği huylar şunlardır:

*Gök gözlü olanlar FÂSIK ve NÂDÂN olur bu göze sahip kişinin çenesi içine göçükse kötü bakışlı ve hain olur. Alnı yassı, saçı gürse çok kötü huylu olur. Muhyiddin Arabi bu kişiden yulandan kaçır gibi kaçın der. Sarıya çalan gök renkli göz, kıskanç ve kötü huylu olur. Gök renkli ve küçük gözlü olmak şehvet belirtisidir.*⁷⁸⁰

Gök gözlü oluşla alakalı en genel tespit, bu göz rengine sahip insanların FÂSIK ve cahil olduğudur. FÂSIK kelimesiyle, *fesatlık, huzursuzluk ve kötülük çıkaran, dinin sınırlarını aşan, ahlaksız* anlamları anlaşılmaktadır. Bunların Sait Faik için geçerli olup olmadığını öğrenebilmek için başta Necip Fâzıl’ın ifadelerine bakmak icap etmektedir. Necip Fâzıl’ı övmek amacıyla yazdığı mektuba giriş cümlesinde Necip Fâzıl’ı peygamber gibi görmesi, Necip Fâzıl tarafından ölçsüzlük olarak nitelendirilmekle beraber, bu Sait Faik’in dinî konularda yeterince hassasiyetinin olmadığını göstermektedir. Zira İslâm dininde peygamberlik önemli bir mevki-mertebe olup, Allah’ın seçkin kullarından başkası için kullanılacak bir kavram değildir. Ayrıca peygamberlere iman da imanın şartlarından biridir. Bunu sıradan bir insan için kullanmak, bu konularda yeterli bir bilgi sahibi olunmadığının veya iman noktasında yeterince titiz davranılmadığından göstergesidir. Ayrıca Necip Fâzıl’ın, Sait Faik’in bu ifadesini ölçsüzlük olarak nitelediği

⁷⁷⁸ Kısakürek, *Bâbîâli*, 209, 210.

⁷⁷⁹ Bürün, *Peyami Safa ile 25 yıl*, 57.

⁷⁸⁰ Tayşi, “Kıyâfet İlmi”, 106.

de görülmektedir. Dolayısıyla, Sait Faik, kullandığı bu ifade sebebiyle dinî konuda hassasiyeti olmayan biridir değerlendirmesi yanlış olmasa gerektir. Bu yorumların bir sonucu olarak Sait Faik'in mavi gözlü oluşu, O'nun dini konularda ölçüsüz olduğunun göstergesidir yârgısında bulunmak icap etmektedir.

Bu konuyla ilgili yapılabilecek diğer bir yorum ise, Sait Faik'in FÂSIKLıkla bir ilgisinin olup olmadığı noktasında yapılabilir. FÂSIKLığın huzursuzluk, kötülük çıkarmakla ilgili olduğu düşünüldüğünde bunun Sait Faik'le ilgisini araştırmak gerekmektedir. Sait Faik'in kendisi için; “Ben netameli bir insanım”⁷⁸¹ dediği bilinmektedir. Netameli sözcüğünün anlamlarından biri, “tehlikeli, tekin olmayan kişi”dir. Buna göre bizzat kendini bu şekilde tarif etmesi, eğer bu ifadeyi, tahmin ettiğimiz anlamda kullandığı varsayılırsa, Sait Faik'te de insanlara güven vermeyen, insanlar arasında huzursuzluk çıkaran bir karakter özelliği bulunduğu iddia edilebilir. Buna göre mavi göz-FÂSIKLık ilişkisi Sait Faik özelinde mümkündür.

Kıyâfetnâme'ye göre alnın yassı olması, gök gözlülükle beraber olduğunda daha kötü huylara taalluk etmektedir. Sait Faik'in fotoğrafına bakarak yassı bir alna sahip olduğu yorumu yapılabilirse de fotoğraf net olmadığından kesin bir yorum yapmak doğru değildir. Böyle kabul edilecek olursa, Sait Faik'in kötü bakışlı hain biri olduğu düşünülebilir. Bunu destekleyecek bir bilgi başta Necip Fâzıl'da olmak üzere başka kaynaklarda karşımıza çıkmadığından böyle bir yârgıda bulunmak yersizdir.

*Gök göz ki sarıya mayıl ola zaferan gibi ço yâramaz sıfatlara delildir. Zira göklük kahillige delalet ider. Sarulık havfa ikisinün ictimaindan gayetde yâramaz sıfatlar hâsıl olur.*⁷⁸²

Sait Faik'in gözlerinin sarıya çaldığına yönelik bir bilgi olmadığından yâramaz sıfatlar taşıdığına yönelik yorum yapılmaz. Göklüğün kâhillige delalet ettiği ifadesi ise Sait Faik için doğru veya yanlıştır diyebilmemize sebebiyet verecek bir malumata sahip değiliz.

Hamdullah Hamdi'nin mavi gözle ilgili yaptığı tespitler daha şümullüdür. İlgili beyitler şunlardır:

⁷⁸¹ Sönmez, *A'dan Z'ye Sait Faik*, 48.

⁷⁸² Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 210.

*Gözleri gök olanda olmaz edeb
 Gözi çakır bahadır olsa aceb
 Gök olursa neüzu billah eger
 Bu sıfatlar bulunur anda beter,
 Olmaz anun gibi olanda hayâ,
 Katı bed huy olur aceb hod-ra.*⁷⁸³

Görüldüğü üzere Hamdullah Hamdi, mavi gözlü kişilerin huyunun çok kötü olduğu, hayâsının olmadığı bilgisini vermektedir. Necip Fâzıl'ın eserinde bu konuda direkt bir bilgi yer almamaktadır. Fakat balıkçı çocuğun peşine takılması sebebiyle Necip Fâzıl tarafından kınama sezilmektedir. Bunun sebebinin, balıkçının, Necip Fâzıl'ın özellikle vurgu yaptığı, 15-16 yaşlarında çocuk nitelemesinden de anlaşılacağı üzere, Sait Faik'in bir çocuğa âşık olması olabilir. Balıkçı çocuğun cinsiyeti hakkında Necip Fâzıl bilgi vermemiştir. Balıkçı çocuğun kız olması halinde, çocuk olması bile kınanmaya yeterli bir sebepken; erkek olması ihtimali düşünüldüğünde, bunun pedofili yanında eşcinselliği de barındırması söz konusu olduğundan, daha farklı boyutlarda suç teşkil edeceği açıktır. Bu erkek olması ihtimali ise, Mina Urgan'ın *Bir Dinozorun Anıları* adlı kitabında geçen⁷⁸⁴, Faik'in erkek seviciliğinin olduğu manasında kullandığı kelimelerden hareketle yapılmış bir yorumdur. Fakat kanaatimizce, balıkçı çocuk mevzuunda bu ikinci durum söz konusu olsaydı, en küçük meselelerde bile en ağır ifadeleri kullanmaktan çekinmeyen Necip Fâzıl'ın bu kadar küçük bir imayla bu konuyu geçiştirmeyeceği açıktır. Yine de bu olayı anlatarak, bilhassa çocuk kaydını tutarak, Necip Fâzıl'ın, Sait Faik'in hayâ noktasında da ölçüsüzlüğünü ima ettiği söylenebilir. O halde Sait Faik'in mavi göz renginin Necip Fâzıl'ın hayâ noktasındaki nakıs oluşu arasında ilişki kurulabilir.

*Gözleri göktir lebib-Leyk ela gözlü edib.*⁷⁸⁵

İbrahim Hakkı da mavi göz renginin zekâ göstergesi olduğunu belirterek, Hamdullah Hamdi ve diğer kıyâfetnâme müelliflerinden farklı bir bilgi vermiştir. Sait Faik'in zekâlı oluşuyla alakalı herhangi bir kaynakta yoruma rastlanmamıştır.

⁷⁸³ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 242.

⁷⁸⁴ Urgan, *Bir Dinozorun Anıları*, 234.

⁷⁸⁵ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 679.

Fotoğrafta Sait Faik'in saçlarının renginin sarı olduğu dikkat çekmektedir. Bu bilgiyi farklı kaynaklar da teyit etmektedir.⁷⁸⁶ Sarı saç konusunda kıyâfetnâmelerin tespitleri şunlardır:

*Sarı saçlı hoş halli olur.*⁷⁸⁷

Sarı saçlı insanların iyi huylu olduğuyla alakalı verilen bu kıyâfetnâmeğe göre, Sait Faik'in de sarı saçlı olması sebebiyle huyunun iyi olduğu yorumunda bulunmamız gerekmektedir. Necip Fâzıl, *Bâbîâli*'de Sait Faik hakkında iyi denebilecek bir değerlendirmede bulunmamıştır. Farklı kaynaklarda bu bilgiyi doğrulayan beyana denk gelmediğimizden mukayese yapmamız da mümkün olmamaktadır.

*Kim ki saçı sarıdır-Kibr ü gazab karidir.*⁷⁸⁸

İbrahim Hakkı'nın kıyâfetnâmesinde sarı saçlı olanların kibirli ve gazablı oldukları nakledilmektedir. Sait Faik'in kibirli olduğuna dair bir aktarım söz konusu değilken, sinirli, hafakanlı olduğu ile ilgili başta Necip Fâzıl'ın *Bâbîâli*'de olmak üzere, Mina Urgan tarafından⁷⁸⁹ da çabuk sinirlendiği belirtilen Sait Faik'in, sarı saçlı oluşunun gazaplı oluşuna delalet ettiği görülmektedir. Bu bakımdan İbrahim Hakkı'nın aktarmış olduğu bilgi somut örnekle desteklenmiş olup doğru olma ihtimali yüksektir.

Fotoğrafa bakılarak yapılabilecek bir diğer yorum Sait Faik'in yüzünün güzel olmadığıdır. Kaynaklarda da; *Çakır gözleri güzel denemeyecek yüzünde parıldar.*⁷⁹⁰ şeklinde geçmektedir. Kıyâfetnâmelerde yüzün güzelliğiyle huy güzelliği paralel olarak ele alınmıştır. Yusuf Has Hâcib, *Kimin yüzü ve dış görünüşü güzel olursa, dışı gibi onun iç görünüşü de güzel olur.*⁷⁹¹ der. Bununla ters orantılı olarak yüzü çirkin olanın huyunun da çirkin olabileceği yorumu yapılabilir. Huyun çirkinliği çok şümüllü bir ifade olduğundan, kötü olan huyları çoğunlukta mıdır, yoksa birkaç kötü huyu da kapsayıp kapsamayacağı tartışılabilirse de Necip Fâzıl'ın direkt karakterinin çirkinliğine dair bir yorumu olmadığını belirtmek şartıyla, farklı kaynaklarda karşımıza çıkan, *küfürbaz*, *oyunbozan*, *cimri* gibi ifadeler O'nun bazı huylarının kötü olduğu noktasında fikir

⁷⁸⁶ Bürün, *Peyami Safa ile 25 yıl*, 57.

⁷⁸⁷ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 107-108.

⁷⁸⁸ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 677.

⁷⁸⁹ Urgan, *Bir Dinozorun Anıları*, 147.

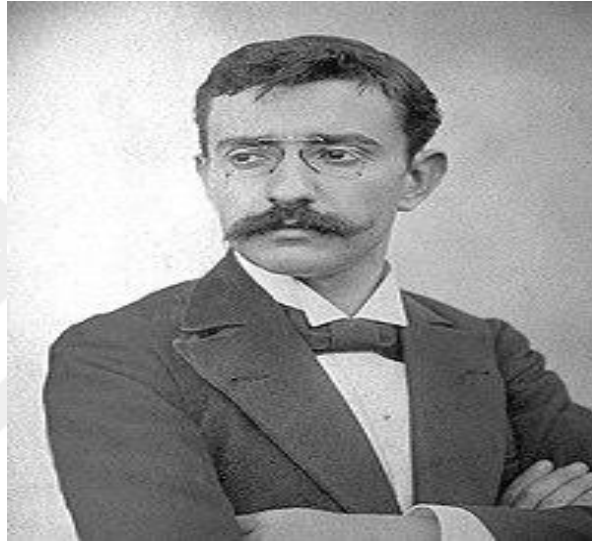
⁷⁹⁰ Alptekin, *Sait Faik*, 34.

⁷⁹¹ Çavuşoğlu, "Kıyâfet İlmi", 293.

vermektedir. Bu bakımdan yüzünün güzel olmaması, bazı huylarının kötü olmasıyla ilişkilendirilebilir.

Sait Faik'in çivit gözleri ve makberi elleri dışında fiziki özelliğine dair herhangi bir bilgi *Bâbîâli*'de yer almamıştır. Ellerin ölü eli gibi oluşuyla alakalı kıyâfetnâmelerde bir değerlendirmede bulunulmamıştır. Eller daha çok kısıklık, uzunluk, büyüklük, küçüklük, yumuşaklık vs. gibi açılardan ele alınmıştır.

3.1.50. Salih Zeki

Resim 3.51. Salih Zeki⁷⁹²

Bâbîâli müdavimlerinden dedikoducu olduğu ve gizli işler çevirdiği anlaşılan Salih Zeki'yle alakalı eserde başka bir bilgi verilmemiştir.⁷⁹³

Fotoğrafına bakarak karakteristik bir fizikî özellik saptayamadığımız Salih Zeki'nin dedikoducu olması kıyâfetnâmelerde uzun dilli olmanın delaleti olarak verilmiştir.

*Uzun dil çok konuşmaya, dedikoduya, şikâyetle delildir.*⁷⁹⁴

Bununla ilgili bilgi olmamasından dolayı, bunu teyit etme imkânımız yoktur. Bunların dışında fotoğrafta da görüldüğü gibi, Salih Zeki'nin yüzündeki her şeyin mutedil oluşundan, kıyâfetnâmelerde mutedil bir mizaca, iyi huyluluğa delalet ettiğine dair

⁷⁹² https://tr.wikipedia.org/wiki/Salih_Zeki Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁷⁹³ Kısakürek, *Bâbîâli*, 88.

⁷⁹⁴ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 109.

ifadeler mevcuttur. Necip Fâzıl tarafından bu bilgiler verilmediğinden hakkında olumlu veya olumsuz yorum yapma şansına sahip değiliz.

3.1.51. Samet Ağaoğlu

Resim 3.52. Samet Ağaoğlu⁷⁹⁵

Ağaç Mecmuası’nı çıkardığı zamanlarda edebiyata yeni ayak basanları sayarken, aralarında hikâyecilikte yeni parlayan Samet Ağaoğlu’nu da zikreden Necip Fâzıl, O’nunla alakalı şu ifadeyi kullanır:

*Yetersiz fiziğine rağmen özgüvenli*⁷⁹⁶

Fiziğinin yetersizliğiyle tam olarak ne kastedildiği bilinmese de, Ağaoğlu’nun bilgi verilen tek karakter özelliği özgüvenli oluşudur. Fiziki olarak takyid edici bir bilgi yer almamıştır. Fotoğrafa baktığımızda ise açık alnı ve kalın siyah kaşları dikkatimizi çekmektedir. Bunların alamet ettikleri huylar genel anlamıyla, kahillik, olgunluk, zekilik, kötü huylu olma⁷⁹⁷ ve gamlı kederli olma⁷⁹⁸ gibi özelliklerdir. Bu fiziki özelliklerin ise Neci Fâzıl’ın bilgi verdiği, olgun oluşuyla herhangi bir bağlantısı bulunmamaktadır.

⁷⁹⁵ <https://kidega.com/yazar/samet-agaoglu-158903/> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁷⁹⁶ Kısakürek, *Bâbüâli*, 207, 208.

⁷⁹⁷ Alınla ilgili geniş bilgi için bkz. 1. Bölüm, 43, 44.

⁷⁹⁸ Kaşla ilgili geniş bilgi için bkz. 1. Bölüm 40, 41, 42.

3.1.52. Şevket Süreyya Aydemir

Resim 3.53. Şevket Süreyya Aydemir⁷⁹⁹

Kadro dergisi hakkında bilgi veren Necip Fâzıl, derginin kurucuları arasında yer alan Şevket Süreyya hakkında şu şekilde bilgi verir:

*Vuzuh, açıklık berraklık, kolay ikna, ucuz avcılık ve zaafıları istismar eden mantık adamı. Ne olduğu belli? Tezatsız ve net bir adamdır.*⁸⁰⁰

Fiziksel özellikleri hakkında herhangi bir bilgi verilmeyen Şevket Süreyya'nın fotoğrafına baktığımızda, saçsız olduğu, yüzünün kenarlarının şiş olduğu, üstü ince ucu dar bir burna sahip olduğu dikkat çekmektedir. Yüzdeki diğer şekiller ise tam olarak belli değildir.

Sayıdığımız özelliklerden, akra' denilen kelliğin alametinin kötü huyluluk olduğu geçmektedir. Bununla ilgili kıyâfetnâme'ye baktığımızda şu bilgiler yer almaktadır:

*Akraa olma yakın-Bed huy olur pek sakın.*⁸⁰¹

Bu kıyâfetnâme'yi Şevket Süreyya için değerlendirdiğimizde, Necip Fâzıl'ın, O'nun kötü huylu olup olmadığı konusunda direkt bir bilgi vermediğini görmekteyiz. Fakat insanların zaafılarını istismar etmesi ve insanları kolay avlaması hoş olmayan

⁷⁹⁹ https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eevket_S%C3%BCreyya_Aydemir Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁸⁰⁰ Kısakürek, *Bâbîâli*, 196, 197.

⁸⁰¹ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 677.

huylardandır. Buna göre kelliğin alamet ettiği kötü huyluluğu, kıyâfetnâme bilgilerinin isabetini göstermesi bakımından önemlidir.

*Yüzün kenarları şiş olmak ve şakika tolu olmak ayrı huya ve gazaba delildir.*⁸⁰²

Ayrı huyla ne kastedildiği bilinmese de gazaplı oluşuna dair Necip Fâzıl tarafından doğrudan veya dolaylı bir ifade yer almadığından, Süreyya için bu veri doğrultusunda yorumda bulunmak doğru değildir.

*Yukarısı ince vü kanatları taşra burun cüzice kemali olup vü on ol kadar ögünmege vü lâf urmağa delildir.*⁸⁰³

Yine yukarıda şekli tarif edilen burun şekline sahip olsa da övünmesiyle alakalı herhangi bir tespit nakledilmemiştir. Bu da kıyâfetnâme tahliline imkân vermemektedir.

3.1.53. Tevfik Fikret

Resim 3.54. Tevfik Fikret⁸⁰⁴

Necip Fâzıl'ın *budala*⁸⁰⁵ olarak vasıflandırdığı Tevfik Fikret'in fiziksel özelliğiyle alakalı her hangi bir bilgi verilmemiştir. Kıyâfetnâmelerde budalalık genellikle uzun

⁸⁰² Elbir, “Kıyâfetnâme Üzerine”, 55; Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 95.

⁸⁰³ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 211.

⁸⁰⁴ https://tr.wikipedia.org/wiki/Tevfik_Fikret Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁸⁰⁵ Kısakürek, *Bâbüli*, 22.

boyululukla ilişkilendirilmiştir. Fakat Tevfik Fikret'in boyu hakkında yorum yapmamıza imkân verecek boydan bir fotoğrafı mevcut değildir. Sandalyedeki bir fotoğrafında ise boyu kısa olarak algılanmakla beraber, oturması sebebiyle kesin olarak anlaşılamamaktadır. Bunların haricinde, Tevfik Fikret'in fotoğraflarında ilk dikkat çeken ucu yukarıya kıvrık olan bıyıklarıdır. Fakat kıyâfetnâmelerde bıyık bahsine yer verilmediğinden buna yönelik bir değerlendirme yapılamamaktadır. Fikret'in fotoğrafında diğer bir ayrıntı ise gövdesi ince ucu geniş olan burnudur. Kıyâfetnâmelerde bununla alakalı şu ifadeler geçmektedir:

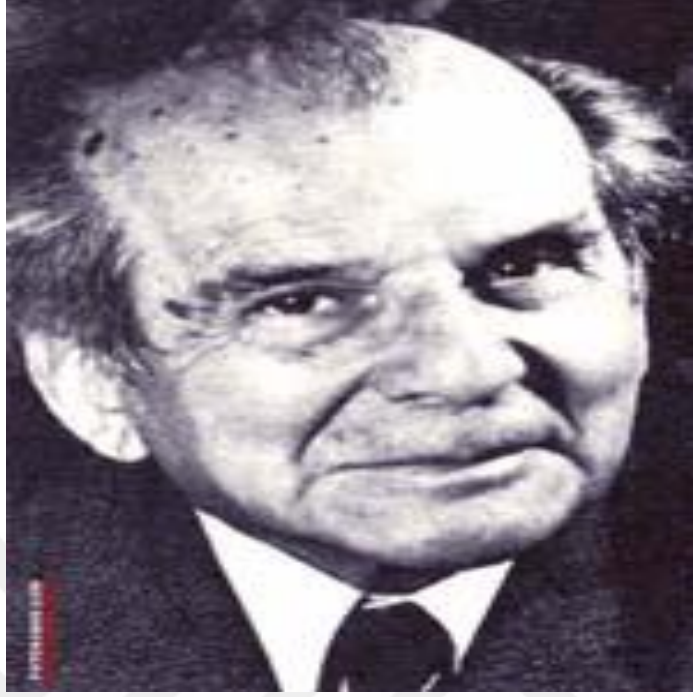
*Hafif eğri burunlu olan edepli delikler geniş olan talihli, fazla açık olan gazaplı olur, kemerli burun kibre, ince yüksek burun, olgun yâradılışa, orta burunluluk dengeli mizaca işarettir.*⁸⁰⁶

Burun deliklerinin geniş olması talihli olmaya işaret kabul edilmişse de Tevfik Fikret'e dair bu tarz bir ifadeye rastlanmamaktadır. Olgunlukla alakalı olduğu söylenen bu burun şeklinin Tevfik Fikret'le alakasına gelince; Necip Fâzıl'ın *Bâbîâli*'de, O'nunla ilgili *budala* dışında farklı bir değerlendirmesine rastlanamasa da Murat Ertaş eserinde, Necip Fâzıl'ın, Tevfik Fikret'in mizacını çocukça bulduğunu ifade eder.⁸⁰⁷ Buna göre Fikret'in olgun kişilikli olmadığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla ince yüksek burunlu olmanın olgunluğa işaret ettiği ifadesi, Tevfik Fikret için geçerli değildir.

⁸⁰⁶ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 108.

⁸⁰⁷ Ertaş, *Necip Fâzıl*, 209.

3.1.54. Vedat Nedim Tör

Resim 3.55. Vedat Nedim Tör⁸⁰⁸

Necip Fâzıl, Ankara’da *Plan Dergisi*’nin kadrosunda yer alan isimleri bir bir değerlendirirken onlardan olan Vedat Nedim’e sıra geldiğinde O’nu, *her zaman her yana dönebilecek, patron değiştirebilecek, büyür gövdeli bir adam*⁸⁰⁹ olarak tarif eder. Fizikî özelliklerinden birisi olan büyür gövdeli oluşuyla ilgili kıyâfetnâmelerde kısa boy bahsi yer almış olup şu şekilde malumat verilmiştir:

*Kısa boylular çok akıllı olup, NÂDÂNları da çok aptal olur.*⁸¹⁰

Vedat Nedim’in Necip Fâzıl’a şu kafanı değiştir demesi üzerine, “O büyür gövden üzerinde bir kafa görmüyorum ki değiştireyim”⁸¹¹ dediği *Bâbîâli*’de Necip Fâzıl’ın aktardığı anekdottur. Burada Necip Fâzıl’ın “kafa göremiyorum” sözünden iki türlü anlamı da kastettiği açıktır. Bunlardan birisi kafasının da boyu gibi küçük oluşuyla alay etmesi, ikincisi ise kafasız aklını kullanmayan, zekâsız, aptal ve cahil kavramlarını içeren anlamıdır. Buna göre, Vedat Nedim için boyunun kısalığından O’nun aklını

⁸⁰⁸ https://tr.wikipedia.org/wiki/Vedat_Nedim_T%C3%B6r Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁸⁰⁹ Kısakürek, *Bâbîâli*, 197.

⁸¹⁰ Tayşi, “Kıyâfet İlmi”, 110-112.

⁸¹¹ Kısakürek, *Bâbîâli*, 197.

kullanamadığı iddia edilebilir ki bu yorum, kıyâfetnâmenin de tespitini doğrular niteliktedir.

*Kısa boy düşmenliğe vü fitneye vü kine vü adavete vü yâramaz sığata delildir.*⁸¹²

*Ve kısa boy kine ve adavete ve fitneye delildir.*⁸¹³

Kısa boylularla alakalı verilen yukarıdaki bilgilerin Vedat Nedim için geçerli olup olmadığını Necip Fâzıl'ın eserinden hareketle değerlendirecek olursak, Necip Fâzıl'ın *her yana dönebilecek* ibaresinden anlaşıldığı üzere, olası şartlarda özünü sözünü değiştirebilecek, hileli işler çevirebilecek kapasitede bir kişi olduğu düşünülebilir. Tüm bunlar, yukarıdaki kıyâfetnâmede ilişkilendirilen huylara sebebiyet verebilecek fiillerdir. Vedat Nedim'in kısa boylu oluşuyla düşmanlık, fitnelik arasında doğrudan bir bağlantı kurabileceğimiz bir bilgi mevcut olmasa da her yana dönebilecek kişilikte birinin tehlikeli olabileceği, insanlar arasında bozgunculuk çıkarmaya müsait bir yapıda olması, dolaylı olarak bu huyları da barındırabilir.

*Kısa boylu bodur kimseler hırçın tabiatlı olurlar; hırçın nereye giderse orada kavga başlar.*⁸¹⁴

Bu kıyâfetnâme de yukarıda bahsedilen olumsuz huyları ihtiva etmekte olup, Necip Fâzıl tarafından, Vedat Nedim'in *büçür gövdesine* müteakip olarak söylenen döneklik huyunun, bu gibi kötü huyların müsebbibi olduğu göz ardı edilemez.

Kısa olursa kibr ü kine olur

*Mekr ile hileye hazine olur*⁸¹⁵

*Kim ki boyudur kasîr Hilesi vardır kesîr.*⁸¹⁶

Hamdullah Hamdi'nin beyitlerindeki bu ifadeler, kısa boyluların kibirli, kinli, aldatıcı ve hilekâr olduklarını belirtmektedir. İbrahim Hakkı da, kısa boy mevzusunda, Hamdullah Hamdi'yi teyit edici bilgiler vermektedir. Daha önce Necip Fâzıl'ın eserinde bu tür detayları vermediğini söylemiştik. Döneklik olarak tabir edebileceğimiz, *her tarafa dönebilecek* ifadesi, örtük yolla aldatıcı ve hileye müsait bir karaktere çağrışım

⁸¹² Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 73.

⁸¹³ Elbir, "Kıyâfetnâme Üzerine", 45.

⁸¹⁴ Çavuşoğlu, "Kıyâfet İlmi", 293.

⁸¹⁵ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 238.

⁸¹⁶ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 676.

yapmaktadır. Bu açıdan, Vedat Nedim için, hile ve aldatma huyları olabileceği çıkarımında bulunmak abes olmasa gerektir.

3.1.55. Yahya Kemal Beyatlı

Resim 3.56. Yahya Kemal Beyatlı⁸¹⁷

Yahya Kemal Beyatlı'yı Burhan Asaf Belge'ye karşılık esprili ve zekice verdiği cevaptan dolayı anan Necip Fâzıl, eserin farklı yerlerinde, O'nunla alakalı fiziksel ve karakteristik özelliklere değinir. Bunlar şöyle sıralanabilir:

*Burun delikleri geniş (o burun delikleri huni gibi açılan) iştahlı. His akıllısı, sesi yayvan, dalgalamalı ve titrektir. Kibirlilik taslar.*⁸¹⁸

Yahya Kemal'le alakalı, Necip Fâzıl'ın bize aktardığı burun deliklerinin geniş olduğuna dair malumattan hareketle kıyâfetnâmelerde geçen ifadelerle bakacak olursak:

*Hafif eğri burunlu olan edepli delikler geniş olan talihli, fazla açık olan gazaplı olur.*⁸¹⁹

⁸¹⁷ https://tr.wikipedia.org/wiki/Yahya_Kemal_Beyatlı%C4%B1 Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁸¹⁸ Kısakürek, *Bâbüâli*, 96, 213.

⁸¹⁹ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 108.

Burun deliklerinin geniş olmasının talihli ve gazaplı olmaya alamet olduğunun anlaşıldığı bu kıyâfetnâmeden yola çıkarak Yahya Kemal'in, geniş burnunun yukarıda zikredilen özelliklere uygunluğunu tespit edebilmemiz için, başta *Bâbîâli*, daha sonra elimizdeki kaynakları incelediğimizde, bunu destekleyecek bir ifadeye rastlamadığımızdan, Yahya Kemal, talihli veya gazaplıdır yârgısında bulunmamız doğru olmayacaktır.

*Delükleri gin burun hasede vü sürat-i gazaba delildir. Yukarusı ince vü kanatları taşra burun cüzice kemali olup vü on ol kadar ögünmege vü lâf urmağa delildir.*⁸²⁰

*Burun delikleri gin olmak hasede ve gazaba delildir.*⁸²¹

Necip Fâzıl'ın eserinde, Yahya Kemal'in kıskançlığıyla alakalı direkt bir bilgi verilmemiştir. Fakat kendi şiirini beğenmesine çok şaşırın Necip Fâzıl, Yahya Kemal ve çağdaşlarının kendinden sonra gelenleri görmezden gelmeye çalıştıklarını söyler. Necip Fâzıl'ın bu itirafı, böyle davranma nedenlerinin sonrakileri çekememe, kıskançlık olabileceğini hissettirmektedir. Bununla ilgili İsmail Hakkı Ertaylan da eserinde Yahya Kemal'in kıskanç olduğunu şu şekilde dile getirir. *Her sanatkâr gibi kıskanç ve nazlıdır.*⁸²²

Kıyâfetnâmelere göre burnun yukarısının ince, kanatlarının geniş olması övünme ve laf vurma huyuna delalet eder. Yahya Kemal'in bu özellikleri taşıdığı Necip Fâzıl'ın O'nunla ilgili anlattığı kesitlerden hareketle anlaşılmaktadır. Bunlardan biri, Burhan Asaf'a espiyle karşılık verdiği cevaptır ki bu cevabı Necip Fâzıl o kadar beğenmiştir ki iki paragraf boyunca bu meseleyi anlatmıştır.⁸²³ Bu, Yahya Kemal'in cevap vermekte mahir olduğunu gösteren iyi bir örnektir. Bunun yanı sıra, Yahya Kemal'in şiirini beğenmesini ve övmesini şaşkınlıkla karşılayan Necip Fâzıl, bir an için büyüklük taslamayı bir kenara bıraktığı notunu düşer. Büyüklük taslayan insanların, başkasının iyi yönlerini dahi görmezden gelip kendileriyle alakalı küçük şeyleri bile övmeyi sevmelerinden dolayı, Yahya Kemal'in de dolaylı olarak övünmeyi seven biri olduğu sonucuna ulaşılabilir. Bu tarz burna sahip kişilerin laf vurma ve övünmeye meyilli karakter özellikleri taşıdıkları, Yahya Kemal'den yola çıkılarak kanıtlanabilir.

⁸²⁰ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 211.

⁸²¹ Elbir, "Kıyâfetnâme Üzerine", 46; Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 94.

⁸²² Ertaylan, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 954.

⁸²³ Kısakürek, *Bâbîâli*, 97.

Her ki burnı delüği vasi ola

*Hased ü kibr ü kini cami ola*⁸²⁴

*Sakbe-i ebeb olsa bol-Kibir ve hased dolmuş ol*⁸²⁵

Hamdullah Hamdi ve İbrahim Hakkı da beyitlerinde, burun deliklerin geniş olmasının kıskançlık, kibir ve kin emaresi olduğunu ifade etmiştir. Yukarıda, Yahya Kemal'in kıskanç ve kibirli olabileceğini deliller ışığında teyit etmiştik. Kinli olduğuna dair ise elimizde bir bilgi mevcut olmadığından, kıyâfetnâmenin bu tespitini kanıtlama imkânımız bulunmamaktadır.

*Enfi kim olsa ariz-Şehvet iledir nâfiz.*⁸²⁶

Burun genişliğinin şehvete delil olduğu ifade eden bu kıyâfetnâmeyi Yahya Kemal için düşündüğümüzde, istek, arzu, iştihâ anlamında kullanıldığında Yahya Kemal'in yemeğe olan düşkünlüğü bu bilgiyi pekiştirmektedir. Fakat ilk akla gelen cinsî istek anlamını Yahya Kemal için örneklendirebilecek bir bilgi mevcut değildir.

*Ağır sesli olanın şehveti de kuvvetli olur, sesi alçak ve yoğun olan da hor ve hakir olur.*⁸²⁷

Yahya Kemal'le ilgili Necip Fâzıl tarafından aktarılan bir bilgi de sesinin yayvan oluşudur. Bu ses özelliği yukarıdaki ağır ve yoğun sesli tabirlerinin kapsamında değerlendirilebilir. Yukarıdaki kıyâfetnâmeye göre böyle konuşan kişiler şehvetli, hor ve hakir olurlar. Necip Fâzıl, Yahya Kemal için hor veya benzeri ifadeler kullanmamıştır. Bununla beraber Mina Urgan, Yahya Kemal'in şişman olduğunu, şişmanların normalde şirin olduklarını, O'nun ise sevimsiz bir şişman olduğunu belirtmiştir.⁸²⁸ Buradan hareketle, Yahya Kemal'in ağır sesiyle horluğu arasında bağlantı bulunmaktadır. Her ne kadar, O kendini hakir görmese, kendisiyle övünse de, bu tarz küçümseyici ifadelere maruz kalan birisinin hakir görüldüğü de kabul edilebilir.

*Yoğun avaz ki bülend ola şecâate delildür. Alçak avaz ki yoğun ola akl çokluğuna delildür. Sakil avaz karnına rağbet idüp yemek içmek sevmeye delildür.*⁸²⁹

⁸²⁴ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 243.

⁸²⁵ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 680.

⁸²⁶ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 680.

⁸²⁷ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 109.

⁸²⁸ Urgan, *Bir Dinozorun Anıları*, 212.

⁸²⁹ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 213.

Necip Fâzıl, Yahya Kemal'in sesinin yoğunluğundan bahsederken, alçak veya yüksek oluşuyla alakalı bilgi vermemiştir. Şaban Sivrihisarî'nin kıyâfetnâmesinde geçen yukarıdaki tespitten hareketle, yoğun sesin gür çıkmasının cesaret göstergesi olduğu ifade edilmiştir. Yahya Kemal'in cesaretli olduğuna dair kaynaklarda bir bilgiye rastlanmamıştır. Yahya Kemal'in sesinin alçak olması durumunda zeki olduğu yorumu yapılabilir. Necip Fâzıl'ın his akıllısı diye nitelendirdiği Yahya Kemal için bu terimle akıllılığa vurgu yapılsa da kanaatimizce bu ifadeyle kastedilen hislerinin kuvvetli oluşudur. Yukarıdaki kıyâfetnâmede vurgu yapılan bir diğer özellik ise ağır konuşmayla yemeği içmeyi sevmek arasında bağlantı olduğudur. Yahya Kemal için başta *Bâbîâli* olmak üzere kaynaklarda en sık geçen ifade, O'nun obur, iştahlı dolayısıyla şişman oluşudur. Bu nedenle sesi ağır ve yayvan olan Yahya Kemal'in bu özelliği, O'nun için iştiha habercisi olup bu somut örnekten hareketle kıyâfetnâmenin verdiği tespite isabet ettiği söylenebilir.

*Avaz ki yoğun ve yüksek ola delil-i şecâatdür. Yoğun avaz hasede ve tekebbüre delildür.*⁸³⁰

Sesin yoğunluğunun kıskançlık ve kibirliliğe işaret ettiği ifade edilen bu kıyâfetnâme ışığında Yahya Kemal incelemek olursa, daha önce burun bahsinde geçen özelliklerinin, kaynaklarda ifade edilen kıskançlığı üzerinde etkili olduğu, yine aynı şekilde Necip Fâzıl'ın eserinde geçen, büyüklük taslama huyu, daha önce Yahya Kemal için tescillendiğinden, sesinin yoğunluğunun da bu özelliklere taalluk ettiğine kesinlik kazandırmaktadır.

Giç olursa olur tabî'atı giç

*Hem-dem olma cihanda gevdene hiç*⁸³¹

Hamdullah Hamdi şiirinde, konuşması geç olanın tabiatının da geç olduğunu, yani hareketlerinde, yaptığı işlerde yavaş olduğunu belirtmiştir. Yahya Kemal için Necip Fâzıl böyle bir husus üzerinde durmamıştır. *Bir Dinozorun Anıları* adlı eserinde Mina Urgan'ın aktardığına göre Yakup Kadri'nin, Yahya Kemal için “şahane bir tembeldi” itirafında bulunması, Yahya Kemal'in bu kişiliğini teyit edici özellik taşımaktadır. Buna göre ses

⁸³⁰ Elbir, “Kıyâfetnâme Üzerine”, 54; Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 95.

⁸³¹ Çelebioğlu, “Kıyâfet İlmi”, 243.

yoğunluğu ile fiiliyatta bağlantı olduğu bilgisini veren Hamdullah Hamdi'nin bu ifadesinin geçerli olduğu kabul edilebilir.

Savtı yogun olursa insânun

*Hulki bed hasmı çoğ olur anun*⁸³²

Hamdullah Hamdi'nin sesin yoğunluğuyla alakalı yapmış olduğu diğer bir yorum, böyle kişilerin yâratılışının kötü ve düşmanının çok olduğudur. Yâratılışının kötülüğünden kasıt, göze batan, hor görünen bir fizikî özelliğe sahip olduğudur. Bununla ilgili, yukarıda bir değerlendirme yaptığımızdan ayrıca yer vermeye mahal yoktur. İkinci bir ihtimal ise kötü huylu olmasıdır ki bu konuda Necip Fâzıl'ın bir ifadesi mevcut değildir. Yine düşmanının çok olduğuyla alakalı da bir malumat mevcut değildir.

Necip Fâzıl'ın verdiği bilgiler öncülüğünde yaptığımız bu yorumların dışında, Necip Fâzıl'da geçmeyen, fotoğraf ve başka kaynaklardan bilgi sahibi olduğumuz, Yahya Kemal'e ait bir özellik ise O'nun şişman olduğudur.⁸³³ İlk dikkatimizi çeken yüzünün ve yanaklarının şişmanlığıdır. Şişmanlığın kıyâfetnâmelerdeki karşılığı şu şekilde verilmiştir:

*Yüz tolu et olmak kâhilliğe ve cehle delildür. Yanakda et çok olmak delil-i gılgizet tab'dur.*⁸³⁴

Kahillik olgunluk dışında tembellik anlamına da gelen bir kelimedir. Yahya Kemal hakkında, kaynaklardan hareketle, tembel olduğu şeklinde bir kanaate ulaştık. Yine yanakta et olması da sert ve kaba mizaçlı olmayı ifade etmektedir.

*Eger bilün enleri mutedil olmasa nefsün zafına delildür.*⁸³⁵

Mutedil olmayan bel genişliği, nefsin zaafiyetine işaret etmektedir. Buna göre Yahya Kemal'in belinin mutedil ölçüde olmaması sebebiyle, yeme içme konusunda aşırıya gittiği düşünüldüğünde, nefis zaafiyeti olduğu ve kıyâfetnâmenin bu bulgusunda isabetli olduğu kabul edilebilir.

⁸³² Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 243, 244.

⁸³³ Urgan, *Bir Dinozorun Anıları*, 208.

⁸³⁴ Elbir, "Kıyâfetnâme Üzerine", 55.

⁸³⁵ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 216.

3.1.56. Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Resim 3.57. Yakup Kadri Karaosmanoğlu⁸³⁶

Falih Rıfkı'nın evinde geçen sohbetlerden pasajlar aktaran Necip Fâzıl, orada bulunanlar arasında Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nu da zikreder ve Yakup Kadri'nin, fiziksel özelliklerinden başlayarak O'nu şöyle tasvir eder:

*Kansız hissini veren beyaz yüzü, kap kalın simsiyah kaşları ve açık alnıyla, sükûtu kelimandan fazla bir temkin tavrına bürülü, heyecanı kontrollü ve aleladedden çekingen, özentî.*⁸³⁷

Yakup Kadri için ilk dikkatimizi çeken özellik bembeyaz yüz rengine sahip olduğudur. Beyaz yüz renginin kıyâfetnâmede ilişkili olduğu huylar şu şekildedir:

*Beyaz ve kırmızı tenli gazab ve öfke sahibi olur.*⁸³⁸

Seyyid Lokman Çelebi'nin eserinde bu şekilde, öfkeyle bağlantılı olduğu söylenen beyaz yüz rengi, Yakup Kadri için düşünüldüğünde, Necip Fâzıl tarafından buna yönelik bilgi verilmediğinden, bu konuda her hangi bir mukayeseye imkân tanımamaktadır.

*Alçı rengine müşabih renk, bî-hayâ vü bed-fehme delildir.*⁸³⁹

⁸³⁶ https://tr.wikipedia.org/wiki/Yakup_Kadri_Karaosmano%C4%9Flu Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁸³⁷ Kısakürek, *Bâbîâli*, 95.

⁸³⁸ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 106.

⁸³⁹ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 214.

Necip Fâzıl'da, Yakup Kadri'nin, beyaz yüz renginin hayâsızlığına ve anlayış yetersizliğine delil olduğunu ispat etmemizi gerektirecek veri mevcut değildir.

*Şu kim ağ etlü durur ana nerm
Olan perdeyi çalalar ola germ*⁸⁴⁰

Hamdullah Hamdi, beyaz ten rengine sahip insanların müzikte, nota ve sesleri ayârlamada yetenekli oldukları bilgisini vermektedir. Yakup Kadri'yle alakalı böyle bir malumata sahip değiliz. O yüzden bu kıyâfetnâme'yi teyit etme imkânımız bulunmamaktadır.

*Karakaşlı, ölçülü kaş dindarlık, akıllılık alametidir. Kaşı gür olanın üzüntüsü çok, sözü bozuk ve fesat ehli olur. Mala ve dünya sevgisine çok düşkündür. Sözü dokunaklıdır. Ayrıca kaşları çok gür ve kılları uzun olan kibirli ve lafı uzun olur.*⁸⁴¹

Kaşın karalığının, ölçülü olması şartıyla dindarlık ve akıllılığa delil olduğunu söyleyen bu kıyâfetnâmeden hareketle, Yakup Kadri'nin de dindar olup olmadığını öğrenebilmek için mevcut kaynağa baktığımızda bu konuda bir bilginin olmadığını görmekteyiz. Yine bu tarz kaş yapısına sahip insanların üzüntülü, fesat ve sözü bozuk olduğu kıyâfetnâmede geçmektedir. Bunlardan fesat, sözü bozuk ve üzüntülü olduğuna dair bir bilgi yoktur. Kıyâfetnâmenin devamında böyle kaşlı kişilerin kibirli oldukları söylenmektedir. Bununla ilgili Necip Fâzıl'ın *Kafa Kâğıdı* adlı eserinde O'nun *küstah tavırlı* olduğu bilgisi ilişkilendirilebilir.⁸⁴² Buna dayanarak, kaşlarının kalınlığı, tavırlarının küstah oluşunun göstergesidir denilebilir.

*Kaşun kılı çok olmak delil-i gamdur*⁸⁴³

*Kaşı kılı olur ise bisyâr,
Herze ola nedimi ğussası yâr.*⁸⁴⁴

*Kaşta çok olan kılı Mûkeşşer olur gussalı.*⁸⁴⁵

⁸⁴⁰ Maden, *Kıyâfet İlmi*, 17.

⁸⁴¹ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 107.

⁸⁴² Kısakürek, *Kafa Kâğıdı*, 190.

⁸⁴³ Direkçi- Duyâr, *Kıyâfetnâme Nûmune-i Enverî*, 92-93.

⁸⁴⁴ Çelebioğlu, "Kıyâfet İlmi", 240, 241.

⁸⁴⁵ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 678.

Hamdullah Hamdi ve İbrahim Hakkı da kalın karakaşlı kişilerin gama kedere meyilli yapılarına dikkat çekmektedir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi buna yönelik Yakup Kadri için yapılmış bir yorum yoktur.

Necip Fâzıl'ın Yakup Kadri'yle ilgili belirtmiş olduğu bir diğer özellik, alnının geniş olduğudur. Alnı geniş kişiler için kıyâfetnâmelerde geçen şu ifadeler konumuzu örneklendirmesi bakımından önemlidir:

*Alnın açık olup; içinde hatları bükümlü olmiyan kişi, boş laf ve husumetten uzak olamaz.*⁸⁴⁶

Alın açıklığıyla boş laf arasında bağlantının kurulmuş olduğu bu kıyâfetnâmeden hareketle Yakup Kadri mercek altına alındığında, alnın açıklığının, kırıksıklık olmaması kaydıyla, boş laf ve husumetle uğraştıkları belirtilmiştir. Yakup Kadri'nin husumetli oluşuyla alakalı bir rivayet yoktur. Fakat Necip Fâzıl tarafından konuşmaktan çok sükût ettiğine dikkat çekilmiştir. Az konuşan insanların da boş konuşma ihtimali olmakla beraber, boş konuşma tabiri, genellikle konuşması sükûtunu geçen insanlar için kullanılır. Buna göre Yakup Kadri'nin boş konuşma ihtimali düşüktür. Zaten Necip Fâzıl'ın bu konuyla ilgili ifadesinin devamında sükûtu kelamından fazla bir temkin tavrına bürülü derken, sükûtunun kelamını geçmemesine dikkat eden bir tavrının olduğu anlaşılmaktadır. Bu da konuşmasına dikkat eden bir yapıda olduğunu hissettirmektedir. Dolayısıyla, alnın genişliğini boş konuşmayla ilişkilendiren bu kıyâfetnâme örneği, genel geçer kabul edilemez. Yakup Kadri'nin fotoğrafına bakarak alnının kırıksık olmadığı düşünülse de fotoğraftan yanılma payı göz ardı edilemez. Eğer kırıksık olmadığı kabul edilirse, yukarıdaki kıyâfetnâme örneğini fizikî olarak karşılamakla beraber, karakter özelliği bu kıyâfetnâmenin hükmüne çelişki arz etmektedir.

*Alın çok açık olan, sabıkalı ve kavgacı olur. Büyük alınlı kişi kâmil veya gazaplı ve ağır hareketli olur. Zira Şerh-i Külliyyatta bildirildiğine göre, "büyük alın dimağın çok gelişmişliğine ve beden hararetinin yüksekliğine ve bu tür kişilerin zekâ keskinliğine delildir." denir.*⁸⁴⁷

⁸⁴⁶ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 108.

⁸⁴⁷ Tayşi, "Kıyâfet İlmi", 108.

*Yassı gin alın ki uruk vü ağsan olmaya cenk vü husumet sevmeye vü düzensizliğe delildir.*⁸⁴⁸

*Gin alın ki anda tamarlar ve sinirler anlamaya muhasamaya ve nasazkarlığa delildir. Büyük alın kâmilliğe delildir.*⁸⁴⁹

Alnın genişliği huzursuzluk çıkaran tipleri işaret etmektedir. Bu kişilerin olgun, sinirli ve hareketlerinin ağır olduğuna dair de bilgi verilmiştir. Aynı zamanda zekiliğin de göstergesi olduğu belirtilmiştir. Fakat Yakup Kadri ile ilgili mezkûr karakter özelliklerinin bulunduğunu gösteren her hangi bir bulgu yoktur.

Alnı gin olsa huyı çirkin olur

Çünkü alnı ariz-i bî-çin olur,

*Ahmak u ehl-i şer u hod-bin olur.*⁸⁵⁰

*Cevhesi olan ariz-Bed huy olur çün mariz.*⁸⁵¹

Hamdullah Hamdi ve İbrahim Hakkı da alın konusunda diğerleriyle hemen hemen aynı tespitleri yaptıklarından ve bu özelliklerin Yakup Kadri’de karşılığı olmadığından, yeniden yorumlamaya ihtiyaç yoktur.

3.1.57. Yaşar Nabi Nayır

Resim 3.58. Yaşar Nabi Nayır⁸⁵²

⁸⁴⁸ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 206.

⁸⁴⁹ Elbir, “Kıyâfetnâme Üzerine”, 43; Direkçi-Duyâr, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, 92.

⁸⁵⁰ Çelebioğlu, “Kıyâfet İlmi”, 240.

⁸⁵¹ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 678.

⁸⁵² <https://www.dunyabizim.com/portre/varlik-dergisi-ve-yayinlarinin-kurucusu-yasar-nabi-nayir-h45708.html> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

Necip Fâzıl, Ankara'dan kendisine gelen mektubun sahibi olan Yaşar Nabi'yi tasvir ederken;

*Fizik tipine pek uygun olarak teneşir horozu, gözlüklü, dikine tuğla suratlı, yüzünde hiçbir tahassüs çizgisi bulunmaz, soğuk neva*⁸⁵³ demiştir.

“Teneşir Horozu” zayıf kimseler için kullanılan bir tabirdir.⁸⁵⁴ Bundan hareketle zayıf olduğunu anladığımız Yaşar Nabi için kıyâfetnâmede geçen ifade şu şekildedir:

*Bil ince vü zaif olmak nefis zaif olmağa dalldür.*⁸⁵⁵

Zayıf olmanın nefsin zayıflığına işaret ettiği söylenen bu kıyâfetnâmeye göre, Yaşar Nabi'nin de nefsinin zayıf olması icap etmektedir. Necip Fâzıl'ın yaptığı yorumlardan böyle bir anlam çıkarmak mümkün değildir.

Yüzünün tuğlaya benzetilmesi ve resimden de hareketle Yaşar Nabi'nin ince uzun yüz şekline sahip olduğu söylenebilir. Bunun kıyâfetnâmelerdeki karşılığı şöyledir:

*Çok ince uzun ve küçük yüzlü olan iyi insan değildir. Orta yüzlü olan hoş olur.*⁸⁵⁶

Yüzi ol âdemün ki ola dırâz

*Da'vîsi çoğ olur unutması az*⁸⁵⁷

Yüzün bu şekli kıyâfet ilminde kötü huylarla, iddia sahibi olmakla ve hafızanın kuvvetli olmasına delil kabul edilmiştir. Bu konularda direkt bir yorum mümkün değilse de, Necip Fâzıl'ın belirttiği “yüzünde hiçbir tahassüs çizgisi bulunmaz” ve “soğuk neva” ifadelerinden O'nun duygusuz, hissizliği hakkında çıkarsama yapmak mümkündür.

⁸⁵³ Kısakürek, *Bâbîâli*, 153.

⁸⁵⁴ https://tr.wiktionary.org/wiki/tene%C5%9Fir_horozu Erişim Tarihi. 22.09.2022.

⁸⁵⁵ Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 216.

⁸⁵⁶ Tayşi, “Kıyâfet İlmi”, 105.

⁸⁵⁷ Çelebioğlu, “Kıyâfet İlmi”, 242.

3.1.58. Yusuf Ziya Ortaç

Resim 3.59. Yusuf Ziya Ortaç⁸⁵⁸

Emin Ali'nin davetine gittiği apartmanda Yusuf Ziya'nın da oluşundan dolayı, Emin Ali'den sonra yeri gelmişken Yusuf Ziya'ya da değinen Necip Fâzıl, daha ziyade karakter özellikleri olmak üzere, O'nun hakkında da şu bilgileri verir:

*Gayet şık, talakatli, kelle kulak yerinde bir kofluk. Halbuki pratik zekaca üstün ve işbilirlikte usta. Ağgözlü, kurnaz.*⁸⁵⁹

Necip Fâzıl'ın yukarıda saydığı özellikleri kıyâfetnâmelerle mukayese etmek için öncelikle fotoğrafına bakmamız gerekmektedir. Fotoğrafta ilk dikkat çeken ayrıntı, özellikle uzun ve uçları ince kaşlarıdır ince kaşların kıyâfetnâmelerde alakalı olduğu karakter özellikleri ise şu şekildedir:

*Her ki kaşının ince olsa uci,
Eksik olmaya fitnesi ve güci,
İnce olmak delili-i bihcetdür,
Kibre uzunluğu alametdür.*

⁸⁵⁸ <https://tercihrehberin.com/yusuf-ziya-ortac-edebi-kisiligi-ve-eserleri/> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

⁸⁵⁹ Kısakürek, *Bâbü'li*, 48, 49.

*Kaş odur kim siyah u ince ola,
Nazı vü şivesi yirince ola*⁸⁶⁰

Yusuf Ziya için tariflediğimiz bu kaş şekli, Hamdullah Hamdi'nin şiirinde fitneye ve güce delil kabul edilmiştir. Bunun dışında böyle kaşların güzelliğe, kibre, yerine göre işveli ve nazlı olmaya da işaret olduğu tespitinde bulunulmuştur. Bunların Yusuf Ziya adına ifade ettiği anlam ise Necip Fâzıl'ın eserinden hareketle verilebilir. Necip Fâzıl'ın “kelle kulak yerinde” tabirinden anladığımız kadarıyla, Yusuf Ziya, görünüş itibariyle gösterişli, gücü kuvveti yerinde olan biridir. Tüm bu ayrıntıları kıyâfetnâmeyle harmanlayarak kaşlarının mezkûr yapısı O'nun hoş görünüşlü, alımlı biri olduğu sonucuna varabiliriz. Burada Necip Fâzıl'ın “kelle kulak yerinde” tabirinden sonra kofluk detayını vermesi, görünüşte güçlü kuvvetli, alımlı görünse de içi boş, yani, güçsüz, kuvvetsizdir ihtimalini düşündürmektedir. Bu da kesin olmamakla beraber ince kaşlı bile olsa Yusuf Ziya'nın güçsüz biri olduğu yorumunu yapmamızı olanaklı kılmaktadır.

*İnce kaş olur cemil-Kibre tavili delil.*⁸⁶¹

İbrahim Hakkı'da ince kaş her ne kadar güzellik alameti olsa da O, uzun olan kaşın kibirli kişilik yapısına taalluk ettiğini paylaşmıştır. Kibirliliği hakkında direkt bir bilgi yoktur. Gösterişli yapısının kibirliliğe neden olduğuna dair yorum yapmamıza imkân veren bir bulgu da mevcut değildir.

*Açık vü ince kaş, güşade vü andan vü şadman olmaya delildir.*⁸⁶²

Kıyâfetnâmede bu tarz kaş şeklinin mutluluğa, sevince işaret olduğuna dair bilgi verilmektedir. Bununla ilgili de aktarılan bir tespit mevcut değildir.

Yusuf Ziya'nın dikkat çeken bir diğer özelliği açık alnıdır. Kıyâfetnâmelerde açık alnla ilgili aktarılan karakter özellikleri genel olarak zekâ, husumet, gereksiz konuşma, sabıkalı, kavgacı olma, olgunluk, tembellik gibi özelliklerdir.⁸⁶³ Bunlar Yusuf Ziya özelinde değerlendirildiğinde, öncelikle zekâlı olduğuna dair Necip Fâzıl'ın pratik zekâda üstün olduğu yönündeki tespiti, bu kıyâfetnâmeyi teyit etmesi bakımından önem arz etmektedir. Olumsuzluğa çağrışım yapan özellikler ve olgun olduğuyula ilgili herhangi bir

⁸⁶⁰ Çelebioğlu, “Kıyâfet İlmi”, 240, 241.

⁸⁶¹ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 678.

⁸⁶² Bozkurt, *Kıyâfet İlmi*, 207.

⁸⁶³ Bkz 1. Bölüm.

bilgiye yer verilmemiş olmakla beraber; böyle alna sahip kişilerin boş konuştuklarına yönelik ifade Yusuf Ziya için pek de uygun değildir. Necip Fâzıl'ın talakatli olduğunu söylemesi, O'nun düzgün ve akıcı konuştuğunu belirtmektedir. Her ne kadar akıcı konuşan kişilerin boş konuşma ihtimali olabilse de, genelde geveze, çok konuşan insanlar için boş konuşan ifadesi kullanıldığından bu iki konuşma şekli birbirine çelişkili durmaktadır. Dolayısıyla Yusuf Ziya'nın geniş alnı sebebiyle boş konuştuğuna yönelik yorum yapmamız yersiz olacaktır.

SONUÇ

Toplum, alıştığı şeyleri zor bırakır, alışmadıklarını ise yadırgar. Sık görülen şeyleri normal ve iyi kabul ederken, nadir karşılaşılaştıklarına karşı ön yârgılı olma ve hor bakma eğilimindedir. Kara kedinin, baykuşun, engelli kişilerin uğursuz sayılmaları, aynı şekilde mavi gözlü kişiye kötü gözle bakılması ve bu gibi insanların tecrit edilmesi, nadir görülmeleri sebebiyle olsa gerektir. Bu tarz insanlar kendilerine uygulanan izolasyon sürecinde içlerine kapanabilir, hoş olmayan davranışlar sergileyebilir. Bu bir kısır döngü halinde devam ederken, bunun kıyâfet ilmine ve toplumun içinden çıkan edebî eserlere yansması da kaçınılmaz olmaktadır. Tabii bundan kıyâfetnâmelerin ön yârgılardan oluştuğu, muhtevasının ve dayandığı noktanın çürük olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Zira kıyâfetnâmeler geniş gözlem, araştırma ve tecrübelerin sonucu da olabilir. Bu yüzden bu konuda kesin bir şey söylenmesi yersizdir.

Günümüzde beden dili olarak adlandırılan bir ifade şekli var ki insan istese de içinden geçenleri saklayamamakta iç dünyasını dışına yansıtmaktadır. Örneğin, her ne kadar inkâr etse de karşımızdaki insanın yalan söylediği gözlerinden anlaşılır. *Gözler yalan söylemez* sözü boşuna söylenmemiştir. Mutlu olduğunda gözlerin içi gülerken, mutsuz olduğunda hüznün gözlerden ifşa olur. Beden diliyle ilgili verilen eğitimler, hazırlanan kitaplarda amaçlandığı gibi kıyâfetnâmelerin yazılış amacı da insanların istidatlarını kontrol altına almaya çalışmaktır.

Konumuzun muhtevasını oluşturan örneklerde de görüldüğü üzere, kıyâfetşinaslar, organlar hakkında çıkarımda bulunurken; bunların yaşadıkları çevrenin nazarında nasıl yorumlandığını ve toplumun bunlara nasıl tepkiler verdiğini gözlemleyip insanlığın güzellik algısını model almışlar, bu modele oturtulamayan her organ için ifrat-tefrit paralelinde tespitite bulunmuşlardır. Yorumların şahıslar üzerinde oluşturduğu olumlu duygular veya psikolojik baskılar, onları bu kanaatler çerçevesinde yaşamaya zorlamıştır. Sahip oldukları olumlu özelliklerden dolayı aşırı özgüvenli veya kibirli olanların yanında, toplumun kendileri hakkında olumsuz yârgıda bulunduğu kimi insanlar, bu zaafılarını fırsata çevirerek kendilerine çekidüzen vermiş, kimileriye kaderine boyun eğip, rollerinin gerektirdiği şekilde davranarak toplumu haklı çıkarmışlardır.

Kişi, var olan zaaflarının farkına varıp bunları eğitmeyi bilirse, diğer insanlar karşısında güzel bir imaj bırakabilir. Çoğu kıyâfetnâme yazarı bu amaçla eserini

oluşturmuştur. Bunlardan biri de Erzurumlu İbrahim Hakkı'dır. O, bu konuda şöyle söylemiştir:

“Allah lütuf ve inayetiyle, hikmetinin gereğini, sanatının inceliğini bu yâratıkta göstermiş, yüzünü, şekil ve yapısını içine, organlarının biçimi ahlak ve karakterine belirti yapmıştır ki, insan kendi şekil ve yapısından kendi vasıflarını bilip, ahlak ve hareketlerindeki, huylarındaki eksik ve aksaklıkları düzeltsin, rahat ve selameti bulsun ne kimseden incinsin ne kimseyi incitsin.” (Mârifetnâme, 56)

İlm-i kıyâfetin/fizyonominin lüzumlu olup olmadığı tartışılarsun, edebiyatımızda yer etmiş ve halk tarafından ilgiyle karşılanmış olan bu eserlerin önemi haizdir. Zira bir toplumun zihniyetini, bilgi birikimini, algılarını, ideal insan tipini, sanata bakışını görmemiz açısından, tarihte olduğu gibi günümüzde ve gelecekte referans olmaya devam edeceklerdir. Bundan dolayı, bu alandaki her bilimsel çalışmanın geleceğe ışık tutacağı unutulmamalı ve bu değerleri geleceğe taşıma yolunda her türlü emek ve özveri teşvik edilmelidir. Bu sebepler dolayısıyla Divan edebiyatı ürünü olan kıyâfetnâmeleri, günümüz edebiyatında uygulamaya çalışarak, kıyâfetnâmenlerin güncelliğini korumasına katkı sağlamak üzere yaptığımız çalışmamızın asıl mevzuunu teşkil eden Necip Fâzıl ve O'nun daha önce kıyâfetnâmeyle ilgilendiği bilgisinden yola çıkarak şahısları tavsif ederken kullandığı ifadeleri kıyâfetnâmeden esinlenerek mi yoksa gelişigüzel mi verdiği noktasında yaptığımız araştırmada, Necip Fâzıl'ın şahıslar hakkında bilgi verirken bazen kelimelerini bir biriyle alakalı, kıyâfetnâmeye muvafık olmak üzere bilinçli olarak seçtiği dikkatimizi çekmiştir. Fakat çoğu kez, o şahısla ilgili aklına gelen bütün bilgileri farklı bir amaç gütmekten direkt gördüğü ve anladığı şekliyle aktarmıştır. Buna göre Necip Fâzıl'ın bizzat kıyâfetnâmeye dayandırarak vermiş olduğu bilgiler veya kıyâfetnâmeye uygun olma amacı taşımaksızın kullandığı nitelemeler şahıs bazında mukayese edildiğinde, kıyâfetnâmelerle uygunluk taşıdığı fark edilmiştir. Bunun yanında, Necip Fâzıl'ın gelişigüzel kullandığı nitelemeleri, şahsın, görünüş-mizaç ekseninde değerlendirmek istediğimizde kıyâfetnâmeyle uygunluk taşımadığı da sık karşılaştığımız durumlar arasındadır. Bunun nedenleriyle alakalı iki türlü çıkarımda bulunmak mümkündür:

Birincisi, Necip Fâzıl şahıslar hakkında bilgi verirken, her ne kadar dikkat etmeye çalışsa da ön yargılı ve şahsi kanaatleri çerçevesinde yaklaştığından kişiler hakkında

yanlış bilgi sahibi olmamız söz konusu olabilir. Bundan dolayı aradığımız özellikler kıyâfetnâmeyle muvafık olmamış olabilir.

İkincisi, kıyâfetnâmede geçen bilgiler şifahi olduğundan, her ne kadar tecrübelerle dayalı olsa da sahada uygulamaya çalıştığımızda bu bilgilerin herkes için genel geçer bilgiler olmadığı anlaşılmaktadır. Yine bizzat kıyâfetnâmeler, bu bilgilerin herkes için geçerli olmayacağını, örneğin kısa boylular için her ne kadar fena tabirler kullanılmışsa da bazı istisnai durumlar da söz konusu olabileceğini de aktarmıştır. Kıyâfetnâmelerde geçen bir diğer ifade, organların alamet ettiği karakter özelliklerinin bazen çelişki arz edebileceğidir. Bu durumda yapılması gereken vücut için en fazla önemi haiz organın diğerlerine tercih edilmesidir diye de belirtilmiştir. Tüm bu bilgilere göre Necip Fâzıl'ın verdiği bilgilerin objektif olduğu kabul edilse de kıyâfetnâmelerin verdiği bilgilerin her durumda isabetli olmadığı söylenebilir.

Necip Fâzıl'ın *Bâbîâli*'de, şahıslar hakkında verdiği malumatlar incelendiğinde, bazı özelliklerle, karakterler hakkında kurmuş olduğu ilişki dikkatleri celbetmiştir. Söz gelimi, Abdülhak Hamid'ten bahsederken, giyim anlamındaki kıyâfetinin güzel oluşuyla, tavır asaleti arasında bağlantı varmış gibi zikredilmesi bu duruma örnektir. Fakat kıyâfetnâmelerde böyle bir ilişki yer almamıştır. Abdülhak Hamid'in göz kapakları ve gözüaltındaki kıvrımların, O'nun şahsiyetiyle ilişkilendirilmesi bu konuya örnek verilebilir. Muhtelif yerlerde, bakışla huy arasında da bağlantı kurulması, kıyâfetnâmelerde karşılığı olmayan durumlardır. Bunların örneklerini artırmak mümkünür ve bunlar yeterince malzeme olması durumunda ayrıca çalışmayı gerektirecek konulardır.

KAYNAKÇA

- Akalın Şükrü Haluk ve bşk. (Haz.), *Yazım Kılavuzu*, (27. Baskı), Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2012.
- Akı, Niyazi, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, İletişim Yay., İstanbul 2001.
- Akkuş, Metin, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebi Türler ve Tarzlar*, (3. Baskı), Fenomen Yayıncılık, Erzurum 2013.
- Akün, Ömer Faruk “Hüseyin Nihal Atsız”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 4. Cilt, İstanbul 1991, 87-91.
- Alptekin, Mahmut, *Sait Faik*, Toker Yay, İstanbul 1974.
- Arık, Şahmurat, "Ahmet Midhat Efendi'nin Romanlarında Kıyâfet İlminin Tesirleri", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 30(0), Temmuz 2012, 43-59.
- Ayvazoğlu, Beşir, *Peyami, Hayatı Sanatı Felsefesi Dramı*, (3. Baskı), Kapı Yay., İstanbul 2007.
- Azamat, Nihat “Abdülhakim Arvâsi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1988, 211-212.
- Başgil, Ali Fuat, *Gençlerle Başbaşa*, (118. Baskı), Yağmur Yay., İstanbul 2017.
- Behiştî, Muhammed, *Ferheng-i Saba*, İntişarât-ı Saba, Tahran, tsz.
- Benekçi, Şerif, *İlköğretim Türkçe Sözlük*, Damla Yayınevi, İstanbul 2011.
- Birinci, Necat, “Arif Nihat Asya”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul 1991, 543.
- Bozkurt, Kenan, *Kıyâfet İlmi Türk Edebiyatında Kıyâfetnâmeler ve Şaban Sivrihisari'nin Kıyâfet-nâmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır 2008.
- Bulut, Halil Hadi, “Faruk Nâfiz Çamlıbel”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 8. Cildi, İstanbul 1993, 195-196.
- Bursalı Mehmet Tahir Efendi, “Hamdullah Ahmed Çelebi”, *Osmanlı Müellifleri* Meral Yayıncılık, İstanbul 1972.
- Bürün, Vecdi, *Peyami Safa ile 25 Yıl*, Yağmur Yay., İstanbul 1978.

- Can, Çetin, *Muhammed bin Ayas Kıyâfet-nâme (İnceleme- Metin- Dizin)*, (Yüksek Lisans Tezi), Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bingöl 2019.
- Coşkun, Selçuk, “İbrahim Hakkı’nın Kıyâfetnâmesinden Hareketle Hz. Peygamber’in Şemailine Bakış”, (Ed. Cengiz Gündoğdu), *Bütün Yönleriyle Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri Sempozyumu Bildiriler*, Erzurum 2012, 403-472.
- Çağbayır, Yaşar, *Ötüken Türkçe Sözlük*, Ötüken Neşriyat Yay., III, İstanbul 2007.
- Çağrııcı, Mustafa, “İbrahim Hakkı Erzurumî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 21. Cilt, İstanbul 2000, 305-311.
- Çakır, Müjgân, “Kıyâfetnâme’ler Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5(9), 2007, 333-350.
- Çavuşoğlu, Ali, “Kıyâfet İlmi ve Kutadgu Bilig’de Kıyâfet İlmi/Fizyonomi İzleri”, *Bilimnâme*, 17(2), 2009, 293-302.
- Çelebioğlu, Amil, “Kıyâfet İlmi ve Hamdullah ile Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın Kıyâfetnâmeleri”, *Ankara Üniversitesi, Edebiyat Fak. Dergisi*, Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı, Ankara 1979. 225-262.
- Çetin, Atilla, “İsmet İnönü”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 22. Cilt, İstanbul 2000, 316-319.
- Çıkman, Zeki, *İbrahim Hakkı ve Karakter Tahlili*, (Ed. Hikmet Eren), “Doğumunun 300. Yılında Erzurumlu İbrahim Hakkı”, Hoca Ahmet Yesevi Yay., Ankara 2003, 215-221.
- Çirim, Buse, *Necip Fâzıl Kısakürek’in Siyasal ve İdeolojik Kimliği*, (Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2019.
- Daşcıoğlu, Yılmaz, “Orhan Veli Kanık”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 3. Basım-Ek-2. Cilt, Ankara 2019, 15-16.
- Demir, Fatih, *Necip Fâzıl Kısakürek’in Nesir Türündeki Sanat Eserleri Üzerine Tahlili Bir Çalışma*, (Doktora Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır 2018.
- Demirci, Sevgi, *Necip Fâzıl Kısakürek’in Edebi ve Fikri Eserlerinde Poetik Cedel*, (Yüksek Lisans Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018.

- Direkçi, Bekir ve Duyâr, Hidayet, *Kıyâfetnâme Numûne-i Enverî*, Palet Yay., Konya 2017.
- Edgü, Ferit, (Haz.), *Abidin Dino-Kısa Hayat Öyküm*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1995.
- Elbir, Bilal, “Yazarı Bilinmeyen Bir Kıyâfetnâme Üzerine”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 19, 2017, 37-58.
- Enginün, İnci “Abdülhak Hamid Tarhan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1988, 207-210.
- Enginün, İnci “Halide Edip Adıvar”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1988, 376-377.
- Ergün Atbaşı, Nurtaç, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2019, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/tor-vedat-nedim> Erişim Tarihi: 02.06.2022.
- Erkal, Abdülkadir, “Kıyâfetnâmeler Üzerine”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (13), 1999, 217-225.
- Ertaş, Murat, *Necip Fâzıl Tenkitler, Polemikler, Kavgalar*, Birey Yayıncılık, İstanbul 2008.
- Ertaylan, İsmail Hakkı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, I-IV. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2011.
- Eryılmaz, Doğanay, “Fizyonominin Edebiyata Yansımaları”, *Dört Öge*, XII Sayı, 2017, 134-141.
- Erzurumlu İbrahim Hakkı, (Sad. Hamza Taşkın) *Marifetnâme*, Bera Kitap Yayıncılık, İstanbul 2018.
- Fidanil, Mahmut, *Bedeli Ödenmiş Bir Hayat Necip Fâzıl*, İncir Yayıncılık, Kayseri 2017.
- Göze, Ergun, *Peyami Safa*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1987.
- Gümüş, Semih,, *Orhan Veli Kanık*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2011.
- Gür, Âlim, “Ahmet Muhip Dıranas”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (2. Basım), ek 1. Cilt, Ankara 2020, 327-328.
- Haksal, Ali Haydar, *Necip Fâzıl Kısakürek Büyük Doğu Irmağı*, İnsan Yay., İstanbul 2007.

- Hancioğlu, Hümeýra, *Necip Fâzıl Şiirlerinde Temalar*, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2013.
- Hanioğlu, M. Şükrü, “Abdullah Cevdet”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1988, 90-93.
- Hikmet, Nazım, *Son Şiirleri*, (21. Baskı), YKY Yay., İstanbul 2017.
- Kahraman, Âlim, “Nazım Hikmet”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (3. Basım), ek 2. Cilt, Ankara 2019, 347-348.
- Kara, İsmail, “Nurettin Topçu”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 41. Cilt, İstanbul 2012, 248-253.
- Karaca, Alaattin, “Yusuf Ziya Ortaç”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 33. Cilt, İstanbul 2007, 402-403.
- Karaçam, Ferman, “Osman Yüksel Serdengeçti”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 36. Cilt, İstanbul 2009, 555-556.
- Karaveli, Orhan, *Tanıdığım Nazım Hikmet*, (7. Baskı), Doğan Kitap Yay., İstanbul 2008.
- Kartal, Ahmet, “Şeyh Baba Yusuf ve Eserleri”, *BİLİG Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi-7/Güz*, Ankara 1998, 135-154.
- Kerman, Zeynep, “Halid Ziya Uşaklıgil”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 42. Cilt, İstanbul 2012, 227-229.
- Kırbıyık, Mehmet, “Kıyâfetnâme-i Cedide Hakkında”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 39, 2009, 793-813.
- Kısakürek, Necip Fâzıl, *Bâbîâli*, (21. Baskı), Büyük Doğu Yay., İstanbul 2019.
- Kısakürek, Necip Fâzıl, *Bir Adam Yaratmak*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 2003.
- Kısakürek, Necip Fâzıl, *Çile*, (81. Baskı), Büyük Doğu Yay., İstanbul 2015.
- Kısakürek, Necip Fâzıl, *Hücum ve Polemik*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1992.
- Kısakürek, Necip Fâzıl, *İdeolocya Örgüsü*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1973.
- Kısakürek, Necip Fâzıl, *Kafa Kâğıdı*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1993.
- Kısakürek, Necip Fâzıl, *Konuşmalar*, (2. Basım) Büyük Doğu Yay., İstanbul 1994.

Kısakürek, Necip Fâzıl, *O ve Ben*, (39. Baskı), Büyük Doğu Yay., İstanbul 2017.

Kısakürek, Necip Fâzıl, *Ulu Hakan İkinci Abdulhamid Han*, (22. Baskı), Büyük Doğu Yay., İstanbul 2014.

Kısakürek, Necip Fâzıl, *Vesikalar Konuşuyor*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 2009.

“Kıyâfetnâme”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yayınları, Cilt V, İstanbul 1982.

Koyuncu, İsa, “Ethem İzzet Benice”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2019, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ethem-izzet-benice> Erişim Tarihi: 01.06.22

Köseoğlu, Nevzat, *Peyami Safa*, Alternatif Yay., Ankara 2002.

Küçük, Cevdet, “İsmail Hami Danişmend”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 8. Cilt, İstanbul 1993, 465-467.

Levend, Agâh Sırrı, *Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, (4. Baskı), Dergâh Yayınları, İstanbul 2018.

Levend, Agâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. Baskı), Dergâh Yayınları, İstanbul 2015.

Macdonald, D. B., “Kıyâfet”, *İA*, MEB Yayınları, Cilt VI, İstanbul 1978.

Maden, Sedat, “Türk Edebiyatında Kıyâfet İlmi ve Kıyâfetnâmeler”, *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı I, 2017, 11-12.

Mengi, Mine, “Kıyâfetnâme”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXV, Ankara 2002.

Mutçalı, Serdar, “K-v-f“, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul 2012.

Okay, M. Orhan, "Samet Ağaoğlu", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1988, 466-467.

Okay, M. Orhan, “Ahmet Hamdi Tanpınar”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 39. Cilt, İstanbul 2010, 567-570.

Okay, M. Orhan, “Necip Fâzıl Kısakürek”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (25. Baskı), Ankara 2002, 484-488.

Onaran, Mustafa Şerif – Çelik İbrahim (Ed.) , *Nurullah Ataç*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2011, (Ertuğrul Günay, Önsöz,) 7.

- Orakçı, Cengizhan, *Ahmet Hamdi Tanpınar*, Alternatif Yay., Ankara 2003.
- Orakçı, Cengizhan, *Yahya Kemal Beyatlı*, Alternatif Yay., Ankara 2003
- Özçelik, Selçuk, “Ali Fuat Başgil”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 5. Cilt, İstanbul 1992, 128-130.
- Özdemir, Cihan, *Atsız Bey*, Ötüken Yay., İstanbul 2007.
- Özdemir, F. Furkan, *Türk Muhafazakârlığında Nurettin Topçu ve Necip Fâzıl Kısakürek*, (Yüksek Lisans Tezi), Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde 2021.
- Özdemir, Talha, *Fiziksel Özellikleri Bağlamında Hz. Ali ve Arap Toplumundaki Yeri*, (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler, Erzurum 2020.
- Özden, H. Ömer, *Estetik ve Tarih Felsefesi Açısından Yahya Kemal*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001.
- Özkırımlı, Atilla, *Ahmet Haşim*, Toker Yay., İstanbul 1973.
- Öztürk, Zehra, “Hamdullah Hamdi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 15. Cilt, İstanbul 1997, 452-454.
- Pala, İskender, “Kıyâfetnâme”, *Ansiklopedik Divan Sözlüğü*, Akçağ Yayıncılık, I-II, Ankara 1995.
- Parın, Kamil, “Cemil Sena,” *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2017, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ongun-cemil-sena> Erişim Tarihi: 01.06.2022.
- Polat, Nazım H., “Yakup Kadri Karaosmanoğlu”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 24. Cilt, İstanbul 2001, 465-468.
- Sarıçiçek, Ramazan, *Mustafa Bin Bali ve İlm-i Firâset'i*, Ankara 2012, 2725-2754.
- Sitembölükbaşı, Şaban, “Adnan Menderes”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 29. Cilt, İstanbul 2004, 125-128.
- Sönmez, Sevgül, *A’dan Z’ye Sait Faik*, YKY Yay., İstanbul 2007.
- Suruç, Salih, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, (527. Baskı), Nesil Yayınları, İstanbul 2016.

- Şahin, M. Nuri ve Çetin Mehmet (Ed.), *NFK*, TC, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 3. Baskı, Ankara, 2010.
- Şanlı, Ramazan, *Necip Fâzıl Kısakürek'te Din Duygusu ve Tasavvuf*, (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2011.
- Şemsettin Sami, *Kamus-i Türkî*, Yeditepe Yay., Ağustos 2019.
- Şenocak, İhsan, *Bir İnkılap'tır Namaz*, (5. Baskı), Hüküm Kitap Yay., İstanbul 2020.
- Şenocak, İhsan, *Üstad'ın Gençliğe Hitabesine Dair*, (3. Baskı), Hüküm Kitap Yay., İstanbul 2020.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Beş Şehir*, (44. Baskı), Dergâh Yay., İstanbul 2019.
- Tayşi, Mehmet Serhan, "Kıyâfet İlmi ve Seyyid Lokman Çelebi'nin Kıyâfetnâmesi", *İslam Medeniyeti Mecmuası*, 4(2), 1979, 112-291.
- Toker, Yalçın, *Ömer Seyfettin*, Toker Yay., İstanbul 1973.
- Turinay, Necmettin, *Abdülhak Şinasi Hisar*, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yay., İstanbul 1988.
- Türk, Gökhan, *Anadolu Sahasına Ait Bir Kıyâfetnâme Örneği Üzerine İnceleme*, Aydın, tsz, 1-183.
- Uçman, Abdullah - Handan İnci, *Ahmet Hamdi Tanpınar Üzerine Yazılar*, (2. Baskı), 3F Yay., İstanbul 2008, önsöz XIV.
- Uçman, Abdullah, "Abdülhak Şinasi Hisar", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 18. Cilt, İstanbul 1998, 129-131.
- Uçman, Abdullah, "Münevver Ayaşlı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, (2. Basım), Ek 1. Cilt, Ankara 2020, 143-144.
- Uçman, Abdullah, "Nurullah Ataç", *TDV İslam Ansiklopedisi*, (2. Basım), Ek-1. Cilt, Ankara 2020, 130-131.
- Uçman, Abdullah, "Tevfik Fikret", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 41. Cilt, İstanbul 2012, 9-13.
- Uğurcan, Sema "Aka Gündüz", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul 1989, 208-209.

- Uludağ, Süleyman, “Fîrâset”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt XIII, İstanbul 1996, 116-117.
- Unat, Yavuz, “Salih Zeki”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 36. Cilt, İstanbul 2009, 43-45.
- Urgan, Mina, *Bir Dinozorun Anıları*, (24. Baskı), YKY Yayıncılık, İstanbul 1998.
- Uşaklıgil, Halid Ziya, *Aşk-ı Memnu*, Yakamoz Yay., İstanbul 2016.
- Uyguner, Muzaffer (Der.), *Necip Fâzıl Kısakürek, Yaşamı Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler*, Bilgi Yay., Ankara 1994.
- Uysal, Sermet Sami, *Şiire Adanmış Bir Yaşam Yahya Kemal Beyatlı*, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2006.
- Yasir, M. Ali, *Beden Dili*, Nev Yayınları, İstanbul tsz.
- Yazır, Elmalılı Hamdi, *Kur'anı-Kerim Renkli Kelime Meali*, (Haz. Mustafa Özel, Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi) Asır Yayıncılık, İstanbul 2012.
- Yetiş, Kazım, “Fâzıl Ahmet Aykaç”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 4. Cild, İstanbul 1991, 254.
- Yılmaz, Ayşe, “Kıyâfet İlmiyle Oluşturulan Eserler ve Bu Eserlerden Seçilmiş Örnekler”, *CBÜ, Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 2012, 129-139.
- Yuzvyak, Irina, “Türk ve Ukrayna'daki Halk Atasözlerinde Kadın Görüntüsü”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Sayı II, tsz, 122-127..
- Yüce, Naci, “Falih Rıfkı Atay”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 4. Cilt, İstanbul 1991, 48.
- Yüce, Nuri “Ahmet Ağaoğlu”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1. Cilt, İstanbul 1988, 464-466.

İTERNET KAYNAKLARI

<https://argonotlar.com/sanat-tarihinin-kayip-ismi-arif-dino/> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ahmet-agaoglu-1869-1939/> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://edirne.web.tr/mukerrem-sarol-11-yasama-donemi-1957-1960-edirne-milletvekili/> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://gw.geneanet.org/nesrindino?lang=en&n=dino&oc=1&p=ahmet+bey> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://kelimeler.gen.tr/laf-urmak-nedir-ne-demek-209039> Erişim Tarihi: 22.09.2022.

<https://kidega.com/yazar/nurettin-topcu-149476/> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://kidega.com/yazar/samet-agaoglu-158903/> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://sorularlailamiyet.com/cok-gulmek-kalbi-karartir-ne-demek> Erişim Tarihi: 22.09.2022.

<https://tercihrehberin.com/yusuf-ziya-ortac-edebi-kisiligi-ve-eserleri/> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Abd%C3%BClhak_%C5%9Einasi_Hisar Erişim Tarihi: 22.06.2022.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Ahmet_Hamdi_Tanp%C4%B1nar Erişim Tarihi: 01.09.2022.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Ahmet_Tevfik_%C4%B0leri Erişim Tarihi: 01.09.2022.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Aka_G%C3%BCnd%C3%BCz Erişim Tarihi: 01.09.2022.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Ali_Fuat_Ba%C5%9Fgil Erişim Tarihi: 01.09.2022.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Adnan_Menderes Erişim Tarihi: 01.09.2022.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Bedri_Rahmi_Ey%C3%BCbo%C4%9Flu Erişim Tarihi: 01.09.2022.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Falih_R%C4%B1fk%C4%B1_Atay Erişim Tarihi: 01.09.2022.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Halide_Edib_Ad%C4%B1var Erişim Tarihi: 01.09.2022.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Halid_Ziya_U%C5%9Fakl%C4%B1gil Erişim Tarihi: 01.09.2022.

https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0smet_%C4%B0n%C3%B6n%C3%BC Erişim Tarihi: 01.09.2022.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Osman_Y%C3%BCksel_Serdenge%C3%A7ti Erişim Tarihi: 01.09.2022.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Peyami_Safa Erişim Tarihi: 01.09.2022.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Sait_Faik_Abas%C4%B1yan%C4%B1k Erişim Tarihi: 01.09.2022.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Salih_Zeki Erişim Tarihi: 01.09.2022.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Sabahattin_Ey%C3%BCbo%C4%9Flu Erişim Tarihi: 01.09.2022.

https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eevket_S%C3%BCreyya_Aydemir Erişim Tarihi: 01.09.2022.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Tevfik_Fikret Erişim Tarihi: 01.09.2022.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Vedat_Nedim_T%C3%B6r Erişim Tarihi: 01.09.2022.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Yahya_Kemal_Beyatl%C4%B1 Erişim Tarihi: 01.09.2022.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Yakup_Kadri_Karaosmano%C4%9Flu Erişim Tarihi: 01.09.2022.

https://tr.wiktionary.org/wiki/tene%C5%9Ffir_horozu Erişim Tarihi: 22.09.2022.

<https://youtu.be/ziyug7UPjvQ> Erişim Tarihi: 01.07.2022

<https://www.antoloji.com/halit-fahri-ozansoy/hayati/> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://www.biyografya.com/biyografi/10217> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://www.biyografya.com/biyografi/9670> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://www.biyografya.com/biyografi/13647> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://www.biyografya.com/biyografi/8852> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://www.biyografya.com/biyografi/14594> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://www.biyografya.com/biyografi/1425> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://www.biyografya.com/biyografi/10825> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://www.biyografya.com/biyografi/7146> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://www.biyografya.com/biyografi/1605> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://www.biyografya.com/biyografi/4893> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://www.cnnturk.com/egitim/faruk-nâfız-camlibel-kimdir-eserleri-nelerdir-nâfız-camlibel-biyografisi> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<http://www.cevre.org.tr/tr/kurumsal> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://www.cizgikitabevi.com/yazar/13-abdullah-cevdet> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://www.dailysabah.com/arts/portrait/nurullah-atac-doyen-of-subjectivist-literary-criticism> Erişim Tarihi: 15.09.2022.

<https://www.diyanehaber.com.tr/biyografiler/necip-fazil-kisakurek-kimdir-h16222.html> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://www.dunyabizim.com/portre/varlik-dergisi-ve-yayinlarinin-kurucusu-yasar-nabi-nayir-h45708.html> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://www.gaste24.com/gundem/az-bulunur-bir-sanat-insani-abidin-dino-h133569.html> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://www.gazeteduvar.com.tr/kitap/2017/06/21/ahmet-muhip-diranas-yahu-kardesim-benim-fahriyeden-baska-siirim-yok-mu> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://www.gzt.com/gercek-hayat/abdulhakm-arvsnin-menemen-hadisesi-ile-hicbir-alkasi-yoktu-3549653> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<http://www.haberkaos.com/arif-nihat-asya-kimdir/#> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://www.ibna.ir/tr/naghli/206655/6-eyl%C3%BCl-e%C5%9Fref-%C5%9Fefik-in-hayata-veda-etti%C4%9Fi-g%C3%BCn> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://www.iskulttur.com.tr/yazarlar/orhan-veli-kanik> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://www.kadikoyboasahne.com/melih-cevdet-andayin-edebiyat-yolculugu/> Erişim Tarihi:. 01.09.2022.

<https://www.karikaturculerdernegi.com/onculerimiz/cemal-nadir-guler/> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://www.kulturportali.gov.tr/portal/ibrahim-calli> Erişim Tarihi:21.08.2022.

<https://www.milliyet.com.tr/molatik/sanat/abdulhak-sinasi-hisar-bogazicinin-yazari-89454>, Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://www.milliyet.com.tr/gundem/huseyin-nihal-atsiz-kimdir-nereli-nihal-atsiz-olum-tarihi-kitaplari-ve-biyografisi-6403657> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://www.milligazete.com.tr/haber/3415186/huseyin-nihal-atsiz-kimdir> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://www.selyayincilik.com/yazar/fikret-adil-455> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://www.sozkimin.com/abdulhak-hamit-tarhan-kimdir-sozleri-ve-hayati-156.html> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

<https://www.turkedebiyatcilar.net/sadri-ertem-hayati-eserleri> Erişim Tarihi: 01.09.2022.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Ayşe ÇELİK
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	
Y. Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	2022